

eskikitaplarim.com

Atamkorkud

"Türk Halk Edebiyatı Bilgi Şöleni"

KONYA

26 - 28 EKİM 1995

TBMM KÜLTÜR, SANAT ve YAYIN KURULU YAYINLARI No.: 78

TBMM KÜLTÜR, SANAT ve YAYIN KURULU YAYINLARI No.: 78

"Türk Halk Edebiyatı Bilgi Şöleni"

KONYA
26 - 28 EKİM 1995

ISBN 975-7479-53-5

Yayına hazırlayan; Feyzi HALICI

ÖNSÖZ

Yeni bir yurt bulup yerleşme özlemi içinde Orta Asya'dan yola çıkan Türk Boyları, Türk olmanın bilinci ve coşkusu içinde, islâmiyetin "eşrefi mahlûkat" olarak insanoğluna sağladığı engin hoşgörü müjdesiyle sınırsız bir gönül yolu üzerinde dört nala at koştururken "Piri Türkistan" olarak adlandırılan Ahmet Yesevî'den himmet ve nasip alarak Anadolu'ya ulaştılar.

Mevlâna, Mesnevisinde, Anadolu'da yaşayan insanların sanattan, şiirden zevk aldıklarını gördüğü için duygu ve düşüncelerini şiir halinde dile getirdiğini söyler. Bu düşünce, bu gerçek, onüçüncü yüzyılda Anadolu'nun bir Türk yurdu olarak belirlenmesinin sınırsız mutluluğuyla bizi başbaşa bırakıyor.

Tarihi dönemler boyunca Ozan'a, Kam'a, Baksı'ya ilgi gösteren, onlara kutsal bir gönül eğitici olarak hayranlık ve sempati duyan Türk boylarının, Ahmet Yesevî'nin manevî eğitimiyle yeni bir aşama göstererek, Anadolu'da yaşayan insanlara gönül diliyle yaklaşımını Mevlâna Celâleddin, tövbe etmenin, Tanrı'nın huzurunda nadim olmanın, Hakka bağlanmanın bir gerekçesi, bir özverisi olarak hepimizin bildiği "gel, yine gel, yine gel" çağrısıyla duyurur. Tanrı katında tövbe yolunun kapalı olmadığını, insanın tek mil zamanlar boyunca kurtuluşunun müjde çiçeklerini bir bir anlatır. Nasıl anlatır, nice anlatır. neyle anlatır? Olduğu gibi yalınca, aşıkâr ve güzel bir gündem içinde güzel sanatların insanoğlunu etkileyen üç dalıyla, şiirle, müzikle, semâ ve semahla yani ilâhî bir raksla anlatır.

İşte sanatın güzelliği, kutsallığı bundandır. Ahmet Yesevî ilâhî bir varoluşla çocukluğundan itibaren söylediği "Hikmet"lerle Anadolu'yu, Anadolu insanını Alp-erenlerle, Horasan-erleriyle, gönül erleriyle, halk ozanlarının, âşıklarının sazlarıyla, sözleriyle asırlar boyu eğitti durdu, Tanrı aşkıyla, insan sevgisiyle dopdolu olarak.

Bu gönül yolundan kimler geçmedi ki?..

Arslan Baba'lar, Lokman-ı Pârende'ler, Hacı Bektaş Veli'ler, Sarı Saltuk'lar, Ahi Evran'lar, Geyikli Baba'lar, Yunus Emre'ler, Taptuk Emre'ler, Mevlâna'lar, Sultan Velet'ler, Hacı Bayram-ı Veli'ler, Süleyman Çelebi'ler, Hak ve gönül erleri, halk şairleri geçtiler.

Halk ve Hak şairleri güzelim Türkçemizle, halkın anlayacağı bir Türkçe ile duygularını şiir halinde Türk Milletinin kalbine nakışladılar.

Hoca Dehhâni, Ahmet Fakih, Şeyyad Hamza, Âşık Paşa, Gülşehri Türkçe söyledikleri şiirleriyle gönülleri fethettiler.

Söz mülkünün değerini, Türkçeyi akarsu misali bir güzellik içinde kullanan gönül şairi Yunus Emre ne güzel dile getirir :

"Söz ola kese savaşı, söz ola kestire başı,
Söz ola, ağulu aş, bal ile yağ ede bir söz."

Onüçüncü yüzyılın sanatla, şiirle yüğrulmuş Konya'sında Karamanoğlu Mehmet Beyin, "Divanda, dergâhta, barigâhta bundan böyle Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır" fermanı, Türkçemizin asırları kucaklayan bir ses bayrağı olma özelliğini başarıyla taşımaktadır.

Türkçenin derlenip, toparlanması, tomurcuklanıp çiçeklenişi Anadolu'da gerçekleşmiştir.

Otuz yıldır Konya'da aralıksız olarak Âşıklar Bayramının başarıyla devam etmesinin, folklor ve halk edebiyatı kongrelerinin, bilgi şöenlerinin yapılmasının sebebinin yukarıda açıkladığım düşüncelerden kolayca çıkarabilirsiniz. Bu bayramı ve bilgi şöenini otuz yıl öncesinden günümüze başarıyla taşıyan Konya Kültür ve Turizm Vakfı ve derneğin başkan ve yöneticilerini gönülden kutlarız.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu olarak halk edebiyatına, halk edebiyatının, çeşitli dallarının program halinde başarıyla sunulmasına 1985 yılından itibaren yardımcı ve aracı olduk. Ankara 19 Mayıs Stadyumu Kapalı Spor Salonunda, Arı Sineması salonunda, yurdumuzun dört bir köşesinden gelen âşıklarımız, halk ozanlarımız, halkla bütünleştiler. Halkın içinden gelen halk sanatçılarımız onların duygularını, düşüncelerini şiirle, türküyle, güzellemeyle, koçaklamayla, atışmalarla dile getirdiler.

Cumhuriyetimizin kurulduğu 1923 yılında Büyük Önder Atatürk sanatın önemini şu veciz özdeyişle sanat dünyasına duyurdu : "Sanatsız kalmış bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş demektir."

Yine Atatürk 1930 yılında Ankara'ya temsiller vermek üzere gelen İstanbul Şehir Tiyatrosu sanatçılarını temsilden sonra kabul etmiş, başarılarını candan kutlamış, dinleyicilere karşı şu şekilde bir hitabede bulunmuştur :

"Beyler hayatınız boyunca her şeyi elde edebilirsiniz. Her şey olabilirsiniz. Cumhurbaşkanı dahi olabilirsiniz. Amma sanatçı olamazsınız. Sanatçıların değerini biliniz."

Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışının 75 inci yıldönümü dolayısıyla gerçekleştirilen Bilgi Şölenine katılan değerli bilim adamlarımıza, folklorcularımıza, ayrıca 30 uncu Geleneksel Türkiye Âşıklar Şölenine bir yarışma havası içinde katılan âşıklarımıza, halk ozanlarımıza, Bilgi Şölenine ve Âşıklar Şölenine maddi, manevi ilgi gösteren Konya Valiliğine, Konya Büyükşehir Belediye Başkanlığına, şöleni yaşatan Konyalı hemşehrilerimize TV ve basınınızın değerli mensuplarına, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu adına teşekkürlerimizi sunuyoruz.

**TBMM KÜLTÜR, SANAT VE
YAYIN KURULU**

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Ö N S Ö Z

SUNUŞ KONUŞMALARİ

9

Feyzi HALICI

9:14

Konya Kültür ve Turizm Vakfı-Derneği Genel Başkanı

Prof. Dr. Halil CİN

14:16

Selçuk Üniversitesi Rektörü

Doç. Dr. Halil ÜRÜN

17:19

Konya Büyükşehir Belediye Başkanı

Atilla VURAL

19:21

Konya Valisi

AÇIŞ KONUŞMALARİ

Ali GÜNAYDIN

22:27

Konya Milletvekili,

TBMM Başkanlık Divanı Üyesi,

TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Genel Koordinatörü

BİRİNCİ OTURUM

BAŞKANLIK DİVANİ

Prof. Dr. Şükrü ELÇİN

28

Yrd. Doç. Dr. Hayal ZÜLFİKAR

KONUŞMACILAR

Prof. Dr. Hasan EREN

29:38

“Âşık” Olarak ve Yer Adı Olarak Ozan”

Nezihe ARAZ

39:45

“Halk Türküleri Üzerine Düşünceler”

Prof. Dr. Hamza ZÜLFİKAR

45:49

“Yazı Dilinin Zenginleşmesinde Halk Edebiyatı Metinlerinin Önemi”

İKİNCİ OTURUM

BAŞKANLIK DİVANİ

Prof. Dr. İsmail PARLATIR

Kerima FİLAN

KONUŞMACILAR

Prof. Dr. Nevzat GÖZAYDIN

50:56

“Hukuk ile Folklorun Kesiştiği Bir Alan:

Ad Koymada Yabancılaşma”

Yrd. Doç. Dr. Bekir Sami ÖZSOY “Türk Halk Edebiyatında İnsan ve Şiir”	Sayfa 57:70
Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY “Manas”	71:77
Recep BİLGİNER “Folklorumuz Dilimizin Temelidir”	78:82
Prof. Dr. Enver GÖÇGÜN “Türküleriyle Şark Bülbülü: Celâl Güzelses”	83:95
Yrd. Doç. Dr. Hayal ZÜLFİKAR “Anadolu’daki Eski Meslek Adları Üzerine”	96:99
Nazım İrfan TANRIKULU “Âşıklık Geleneğinde Atışma Sanatı”	100:107
Abdullah SATOĞLU “19 Yüzyılın Ünlü Halk Şairi: Molulu Revâf”	108:115
ÜÇÜNCÜ OTURUM BAŞKANLIK DİVANI Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL Ali Abbas ÇINAR KONUŞMACILAR Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU Türk Halk Kültürü “Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivindeki Konya Konulu Çalışmalar” Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL “Vidin Türklerinin Türk Halk Edebiyatı Mahsulleri Üzerine Bir Araştırma Hayrettin İVGİN “19. Yüzyılın Güçlü Siması: Kalecikli Âşık Mir’atı” Muzaffer UYGUNER “Âşık Hüdai ve Deyişleri” DÖRDÜNCÜ OTURUM BAŞKANLIK DİVANI Prof. Dr. Kemal ERASLAN Doç. Dr. Necat BİRİNCİ	117:122 123:133 134:140 141:147

	<u>Sayfa</u>
KONUŞMACILAR Ahmet ÖZDEMİR “Türk Dünyası Edebiyatlarında Yaşayan Folklor Edebiyatımız”	149:153
Dr. İsmail Ali SARAR “Eskişehir’de Yaşamış, Bilinmeyen Halk-Tekke Şairlerimiz”	154:160
Araş. Gör. Ali Abbas ÇINAR “Kazak Türklerinde Bazı Halk Edebiyatı” Türleri	161:167
A. Safa ODABAŞI “Göçülü Âşık Mehmet Yakıcı”	168:175
Hüseyin YURDABAK “Halk Edebiyatında Manilerimizin Yeri”	176:184
Cevdet ASLANGÜL “Erzurumlu Emrah Üzerine”	185:188
Seyit KÜÇÜKBEZİRCİ “Konya Çocuk Tekerlemeleri ve Halk Edebiyatı”	189:197
BEŞİNCİ OTURUM BAŞKANLIK DİVANI Nezihe ARAZ Prof. Dr. Kâzım YETİŞ	
KONUŞMACILAR Şeref TAŞLIOVA “Türkiye Âşıklar Bayramı, Konya’da 30 Yılda Gördüklerimiz”	199:210
Feyzi HALICI “Geleneksel Türkiye Âşıklar Bayramı”	211:220
Prof. Dr. Nilgün Çelebi Âşıklarla İlgili Bir Araştırma	221:225
Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN “Fıkra Teorileri ve Nasrettin Hoca Fıkraları”	226:234
GENEL DEĞERLENDİRME Prof. Dr. İsmail PARLATIR	235:246

S U N U Ş

İBRAHİM BİRLER — Sayın Valim, değerli konuklarımız; Konya'da gerçekleşen Aşıklar Bayramının 30 uncu yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Konya Kültür Turizm Vakfı işbirliği ile bu geleneği, bu anonim halk değerini bilimsel boyutta ele almak üzere, pek çok üniversitemizden bu işe gönül vermiş, Türk Halk Edebiyatı için eser vermiş değerli bilim adamlarımız üç gün boyunca Türk Halk Edebiyatı Bilgi Şöleni başlığı altında tebliğleriyle Konya'mızı zenginleştirecekler, onurlandıracaklardır.

Bu bilimsel toplantının öncüsü, ev sahibi Sayın Feyzi Halıcı'yı Konya Kültür ve Turizm Vakfı-Derneği Genel Başkanı olarak ilk sunuş konuşmalarını yapmak üzere mikrofona davet ediyorum.

Buyurunuz efendim.

FEYZİ HALICI (Konya Senatörü - Konya Kültür ve Turizm Derneği Vakfı Başkanı) — Geleneksel Türkiye Âşıklar Bayramımızın resmî olarak başlayışının otuzuncu yıldönümü törenlerine erişmenin tarifsiz sevinci içindeyiz. Esasında Konya'mıza gelen, Aşıklarımızla, ta 1954 yılından itibaren Konya Öğretmenler Derneğinde özel programlar yapar, onları gönüllerdik. O toplantılarımıza Aşık Veysel, Aşık Dursun Cevlanî, Aşık Davut Sularî katılır, eski Halkevi salonlarında gençlik günlerimizde yaşadığımız folklor programlarını, Konya'nın ünlü saz ve söz ustalarını anar, bu faaliyetleri yaşatacak dernekleri kurmanın, kurabilmenin heyecanını canevimizde duyardık. Konyalı aydın arkadaşlarımızla kültür, sanat faaliyetlerini yaşatacak dernekleri en kısa zamanda kurup çalışmalara başladık. Konya Gazeteciler Cemiyeti, Konya Fikir ve Sanat Derneği yanı sıra Yeni Konya ve Yeni Meram Gazetelerinin ilgilerini ve yardımlarını bu vesileyle belirtmeyi borç biliyorum.

Âşıklık geleneğinin Türk tarihinde belirgin ve müstesna bir yeri vardır. Âşık edebiyatı, sözlü olarak başlamıştır. Türk boyları tarih boyunca değişik alfabeler kullanmışlardır. Çin kaynakları, milattan önceki yıllara ait Türkçeden çevrili bir dördlükten bahseder. Sürekli ve yazılı bir edebiyatın milattan sonra beşinci yüzyılda Yenisey-Orhun alfabesiyle gerçekleştirildiği bilinmektedir.

Halk ozanlarının tarih boyunca Türk boylarında müstesna bir yeri bulunmaktadır. Halk sanatçılarına Altay Türkleri (Kam), Kırgızlar (Baksı), Yakutlar (Oyun), Tonguzlar (Şaman) ve Oğuz Türkleri (Ozan) derlerdi. Türk toplumlarında Ozanlar hamaşi olayları, zaferleri ve halkın ortak duygula-

rını. beğenilerini dile getirir, büyücülük, kötü ruhları kovalamak, hastalıklarda tedavi işlerini yönetirlerdi. Çeşitli Türk boylarında Şölen (Seylan), sığır ve yuğ törenlerinin baş yöneticisi ve sorumlusu onlardı. Şölen askeri, dinî nitelikte, sığır sürek avlarında, yuğ ise ölümden yapılan törenleri içerirdi. Bu törenleri hep şairler yönetirdi.

Onuncu asırdan itibaren İslâmiyet, batıya göçeden Türk boyları arasında köklü bir şekilde yerleşmeye başladı. Büyük gönül eri Ahmet Yesevî şair tabiatıyla doğudan gelen Türkleri, söylediği dörtlüklerle gönül gönül yudu, yıkadı. Türk olmanın verdiği tarihî bir ihtişamın albenisi, beğenisi yanında İslamiyetin yüceliği, eşrefi mahlûkat olarak insanlara sağladığı hoşgörüyle onlara yenice bir güç ve kudret kazandırdı. Anadolu coğrafyasını tarih yapan, Türk yurdu yapan ozanlar, halk şairleri, Anadolu'da yaşayan insanları da sahip oldukları bu manevî güç ve kudretle eğittiler, yetiştirdiler. Bu araç, güzel sanatların üç dalı, şiir, musıkî ve raks (sema ve semah) idi.

Ahmet Yesevî'nin talebeleri Lokman Pârende'ler Sarı Saltuklar, Hacı Bektaş-ı Veli'ler, aynı dönemde gönülleri aydınlatan Sultan-ul Ulema ve Mevlana'lar daha sonra Hacı Bayramı Veli'ler, Süleyman Çelebi'ler, Ahmet Fakî'lar, Hoca Dehhanî'ler, Aşık Paşa'lar İslamiyetle nurlanmış, aydınlanmış, Türklük şuuru içinde Anadolu'da bir gönül medeniyetinin kurucusu olmuşlardır. Tabiatıyla Taptuk Emre'den, Yunus Emre'ye, ondan diğer halk şairlerine yansıyan Türk halk şiiri asırlar boyunca Türk Milletinin eğiticisi, yaşama sevinci, inancı ve gururu olmuştur. Halk şairleri, ozanlar Türk halkının gören gözü, duyan kulağı, konuşan dili olarak günümüze kadar bu sanatı, bu duyarlılığı, bu deyiş ustalığını, Karamanoğlu Mehmet Bey'in divanda, dergâhta, konuşmasını salık verdiği güzelim Türk dilini, Türkçemizi bir pırlanta örneği işlercesine eser eser başarıyla taşımışlardır.

Türk Halk şiirinin deyiş ustalarından Aşık Ömer'in büyük Divanı. Mevlâna Müzesi kitaplığında bulunmaktadır. Aşık Ömer Kırımlı veya Konyalı esasında Türkiye'nin, daha önce de Osmanlı İmparatorluğunun her karış toprağında yaşamış ve halen de yaşamakta olan bir gönül şairidir. Aşık Ömer'den sonra bu kutsal emanet on dokuzuncu yüzyılın başında Konyalı Aşık Şem'î, Aşık Dertli'ye geçmiştir, Konya olarak.

O tarihlerde Mevlevî dergâhında postnişin olan Hemden Sait Çelebi, Mevlâna dergâhının hemen karşısındaki Sulu Kahveyi (Kahvenin ortasında bir havuz olduğu için bu isim verilmiş) yeniden onartarak, Dutlu semtinden su getirerek Halk Ozan'larının çalışmalarına, program yapmalarına imkân vermiş, maddî, manevî halk ozanlarının yetiştirmelerine yardımcı

olmuştur. Bu kahvede Silleli Aşık Surirî'nin de iştirakiyle Aşık Şem'î, Aşık Dertli sayısız âşık yetiştirmiş, bu âşıklar imparatorluğun dört bir köşesinde halk edebiyatının çeşitli örneklerini sazlarıyla, sözleriyle sanatsever halkımıza başarıyla sunmuşlardır.

Geleneksel Konya Âşıklar Bayramının esas gayesi, 1815 yılından 1930 yılına kadar Sulu Kahvede Akademik bir ocak halinde hizmete açılan bu çalışmaların, bu geleneğin yine devam etmesine imkân hazırlamaktır. İnşallah bu mutluluğa en kısa zamanda kavuşacağız.

Âşık Bayramımız, üniversal bir gönül, eğitim müessesesi olarak yüzlerce âşık yetiştirdi. Bayramda yurdumuzun tanınmış bilim adamları, şairler, folklorcular, seçiciler kurulu üyesi olarak görev aldılar. Kongreler ve seminerler düzenleyerek âşıkların halk edebiyatı konusunda gerek beceri kazanmalarına, gerek bilgi, görgü ve kültür sahibi olmalarını sağladık.

Bayramımızı her yıl ekim ayının son haftası, Cumhuriyet Bayramını içine alacak bir dönemde yapmayı itiyat haline getirdik. Cumhuriyetimizin kurucusu büyük kumandan, büyük devlet adamı Mustafa Kemal Atatürk'ün kültüre, sanata, edebiyata, halk şiirine, halk türkülerine gösterdiği ilgi ve sevgiden dolayı Atatürk'ün hatırasını kültür ve sanat olarak yaşatma gayesiyle Cumhuriyet Bayramımızı kapsayacak bir anlamda ve tarihte yapıyoruz. Atatürk'ün yüzüncü doğum yıldönümü olan 1981 yılında Atatürk'ü baştan sona konu alan bir programı canlı bir şekilde uyguladık. O bayramda söylenen Atatürk'le ilgili deyişleri, güzellemeleri, bir kitap halinde topladık. Kültür Bakanlığınca yayınlanan bu eserlerimiz üç baskı yaptı. Yakında, ilaveli dördüncü baskısını yapacağız.

Atatürk için açtığımız şiir yarışmasında o yıl dereceye giren şiirler arasında Şeref Taşlıova ile Abdülvahap Kocaman'ın deyişleri ilkokul, ortaokul ve lise kitaplarına girecek derecede güzel şiirlerdir. Konya Âşıklar Bayramında kişiliklerini bulan bu iki âşığımızın Atatürk'le ilgili şiirlerini izninizle, bayramımızın iki güzel armağanı olarak sizlere dinletmek istiyorum. Âşıkları alkışlarınızla sahneye davet ediyorum. Önce Karşı Aşık Şeref TAŞLIOVA'yı mikrofona davet ediyorum:

BİRİ ANADOLU BİRİ ATATÜRK

Biri bülbül oldu birisi güldür

Biri Anadolu, biri Atatürk

Biri sevgilidir biri güzeldir

Biri Anadolu, biri Atatürk

*Biri arı oldu birisi kovan
Biri yaralının derdine derman
Biri büyük asker büyük kumandan
Biri Anadolu, biri Atatürk*

*Biri aranılan birisi soran
Biri kucaklayan birisi saran
Biri kurtarılan biri kurtaran
Biri Anadolu, biri Atatürk*

*Biri örnek oldu bütün cihana
Biri Türk Milleti adına ana
Biri can adadı nazlı vatana
Biri Anadolu, biri Atatürk*

*Biri savaş yaptı bizi kurtardı
Biri binbir türlü meyva bitirdi
Biri üzerine devleti kurdu
Biri Anadolu, biri Atatürk*

*Biri bize verdi bu hürriyeti
Biri Ecdadımın yurdu, cenneti
Biri bize kurdu Cumhuriyeti
Biri Anadolu, biri Atatürk*

*Biri insanlığa örnekler katar
Biri bu şerefın kalbinde atar
Biri. birisinin bağrında yatar
Biri Anadolu, biri Atatürk*

Şimdi, Çukurovalı Aşık Abdulvahap Kocaman'ın Atatürk şiirini dinliyoruz;

ÇUKUROVALI AŞIK ABDULVAHAP KOCAMAN

ATATÜRK VAR

*Bindokuzyüz seksenbir'de
Yılımızda Atatürk var
Gezip dolaştığım yerde
Yolumuzda Atatürk var*

Övün, çalış, güven dedi
Bizi o irşad eyledi
Türkiye'de yetmişyedi
İlimizde Atatürk var

Okulların bahçesinde
Gelinlik kız bohçasında
Türkçemizin lehçesinde
Dilimizde Atatürk var

Evimizde, aramızda,
Safımızda sıramızda
Cebimizde, paramızda
Pulumuzda Atatürk var

Sancakların gölgesinde
Kalbimizin köşesinde
Sazlıkların yanık sesinde
Telimizde Atatürk var

Zafer meşalesi yakan
Esarete karşı çıkan
Cepheden cepheye akan
Selimizde Atatürk var

Caddelerde geceklerde
Yalan değil gerçeklerde
Parklardaki çiçeklerde
Gülümüzde Atatürk var

Kocaman bu kutsal toprak
Destan dolu yaprak yaprak
Dalgalanır bayrak bayrak
Elimizde Atatürk var

Sevgili dinleyicilerim. Atalarımızdan aldığımız bu gönül mirasını değerli âşıklarımız en güzel şekilde yerine getirdiler. Duygularıyla, şiirleriyle sizlere de tercüman oldular. Bu gelenek gelecek kuşaklara da en anlamlı ve veciz bir şekilde yaşayan halk şairlerimiz, âşıklarımız tarafından eser eser iletilecektir.

O âşıklarımız ki, onların mısralarını, geçtiğimiz hafta içinde, Birleşmiş Milletler Cemiyeti'nin ellinci kuruluş yıldönümüne katılan ve bir konuşma yapan Cumhurbaşkanımız sayın Süleyman Demirel bütün dünyaya anlamlı bir üslupla sundu. Ölümsüz şairlerimizden Yunus Emre'nin bu altın mısraları şöyle sona eriyordu:

“Gelin tanış olalım,
İşi kolay kılalım.
Sevelim, sevillelim,
Dünya kimseye kalmaz.”

Tarih bilinci içinde, bencillikten uzak, eşref-i mahlûkat esprisine bağlı olarak birlik, beraberlik ve hizmet aşkıyla dolu dolu olmak.

Yurdumuzu akademik ocaklar halinde Âşıklar kahveleriyle donatmak. Kars'tan, Antalya'ya, Edirne'den Hakkari'ye kadar “kökü mazide olan Atı” olarak, çağdaş düşünceye saygı göstererek, güzel sanatların üç dalıyla (şiir, musikî ve raks) güzeli, doğruyu, faydalıyı kendi insanımıza ve bütün insanlık âlemine bir ipek yolu gibi, bir gönül yolu olarak sunmak. Geleneksel Âşıklar bayramının amacı budur.

Bu gaye ile bayramımıza katılan değerli bilim adamlarımıza, değerli âşıklarımıza, otuz yıldır bayramı benimseyen, ilgilerini esirgemeyen siz sanatsever dinleyicilerimize ve bu bayramı, bu bilgi şölenini madde ve mânâ olarak destekleyen Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu üyelerine ve hizmetlilerine Kurul Başkanı, Millî Savunma Bakanımız Sayın Dr. Vefa Tanır'ın şahsında en derin saygılarımızı sunmayı kutsal bir borç biliyoruz.

İBRAHİM BİRLER – Değerli konuklarımız her bilimsel toplantıya olduğu gibi, bu toplantıya da bilimsel katkı sağlayan, kucak açan Selçuk Üniversitemizin değerli temsilcisi Sayın Rektör Prof. Dr. Halil Cin'i mikrofona davet ediyorum.

Buyurun Sayın Rektörüm,

Prof. Dr. HALİL CİN (Selçuk Üniversitesi Rektörü) — Değerli Valimiz, çok değerli milletvekillerimiz, Sayın Belediye Başkanımız ve sevgili Genel Müdürü görüyorum, eski TRT Genel Müdürümüz Kerim Aydın Erdem'i, değerli bilim adamları, Türk halk edebiyatına, Türk kültürüne, Türk şiirine gönül vermiş bütün dostları, aziz misafirleri, sevgili gençleri. basın ve televizyon kuruluşlarının değerli temsilcilerini bu güzel, anlamlı kültür şöleninde sevgiyle, saygıyla selamlıyorum.

Millî kültürün toplumları millet yapan en önemli unsur olduğunu söylemeye gerek yok. Millî kültür, yahut genel olarak kültür, bizim Türklüğümüzün, millî benliği, millî şuuru kısacası millî kimliğidir. Türk kültür ve medeniyetinde edebiyatın, halk edebiyatının müstesna bir yeri vardır.

Çünkü halk edebiyatı halkın ruhundan gelen duyguları, düşünceleri vatanına, geleneklerine, göreneklerine, töresine bağlılığını, insan sevgisini, hoşgörüsünü bir güzel sentez içinde birleştirir. Yunus Emre'nin ondan önce Mevlâna'nın, Ahmet Yesevî'nin ve daha nicelerinin, Nasreddin Hoca'nın Türk Kültürüyle Türk Halkının düşünceleriyle, deyişleriyle, hikmetleriyle dünyaya Türk kültür ve medeniyetinin, Türk insanının hoşgörüsünü, sevgisini evrensel boyutlar içerisinde bayraklaştırdığını ve yaydığını ifade etmek gerekir. O açıdan Türk halk edebiyatı, Onun bir parçası olan aşıklık geleneği kültürümüzün çok çok önemli bir parçasıdır, yaşayan dinamik bir parçasıdır. Türk Halk Kültürü, âşıklık geleneği, halkımızın gerçek yapıcı, birleştirici, bütünleştirici, insancıl anlayışı, ruhunu, felsefesini günümüze kadar getiren ve geleceğe intikal ettirecek olan en önemli unsurlardan, vasitalardan birisidir. Halk edebiyatı aşıklık geleneği halkın inançlarını, düşüncelerini temsil etmekle, toplumda halk-aydın diyalogunun kurulmasına da çok önemli hizmet eder.

Büyük önder Atatürk'ün "halka benimseteceğimiz gayeleri, halkın düşüncelerini okuyarak, halkın hayat felsefesine, inançlarına, düşüncelerine uygun olarak sunmamız halinde başarılı olursunuz, aksi halde önereceğiniz, topluma getireceğiniz yenilikler, değişiklikler bir organın, organizmanın yabancı bir organı atması gibi reddedilmeye, atılmaya mahkûmdur" mealindeki düşünceleriyle de teyit edilmekte ve halk edebiyatının, halk ruhunun sesi olduğu ve saziyla, sözüyle tek başına düşüncelerini halkın ruhundan terennüm ettiği duygularla söylenen ozanın, âşığın bizim kültürümüze çok önemli izler bıraktığını ve dolayısıyla milletimizin birlik ve beraberliğinde güçlü bir yer ifade ettiğini belirtmek gerekir.

Selçuk Üniversitesi, Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezini kurarak 1986 yılında, Türk Halk Edebiyatı ve Folklor kongreleriyle ve dört yıl bu sahanın çok büyük emektarı, hizmetkârı Feyzi Halıcı ağabeyimize yardımcı olmak üzere Âşıklar Şölenini de üstlenmiş ve Âşıklarımıza hizmet olarak birçok sosyal problemlerin, özellikle sağlık sorunlarının çözümünde yardımcı olmaya çalışmıştır. Selçuk Üniversitesi bu yıl Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresinin uluslararası düzeyde üçüncüsünü gerçekleştirdi. Bu bizim millî kültüre, millî kültürün Türk Milletinin sonsuza kadar yaşaması ve de dünyadaki çağdaş gelişmeler içerisinde kimliğini kaybetmeden özüyle ilim ve teknolojiyi birleştirerek güçlü bir millet olarak yaşamasına inancının en güzel ifadesidir. İbn-i Haldun "Geçmişler geleceğe, suyun suya benzemesinden daha çok benzer ve uzun yaşamak isteyen milletler nesilleri arasında kuvvetli bağlar teessüs ettirmelidirler" sözüyle kültürün ve halk edebiyatının, âşıklık geleneğinin geçmişimizle,

geleceğimiz arasında ne kadar güçlü bir bağ tesis ettiğini ifadede çok veciz bir tavır ortaya koymuştur.

Bugün burada başlayan âşıklar şöleni, halkımızı hem eğlendirecek, hem düşündürecek. Halkın düşüncesinde birçok aydınımızın, birçok insanımızın pek anlamadığı ve düşünüp değerlendirmek ihtiyacını hissetmediği hikmetler vardır. Nasreddin Hoca'nın fıkralarından, Yunus'un dizelerinden. Mevlâna'nın mesajlarından bunları o kadar güzel istihrac edip, günümüzün insanının kendi davranışlarını halkıyla, milletiyle kültürel bütünleşmesini sağlamakta çok büyük yararı olacağını bir kere daha burada vurgulamak isterim. Türk edebiyatı bir bütündür, bir tarafta Karacaoğlan'ı, bir tarafta Fuzûlî'yi, bir tarafta Yunus'u ve tanzimattan günümüze kadar uzanan ve bilimsel olarak incelenerek Türk Kültürünün vazgeçilmez unsuru sayılan folklorümüzün bir bütün içerisinde birleşmesi sonucunda halk edebiyatı mümtaz bir kültür alanı olarak kendini ortaya koymuştur. Beşeri duyguları en yalın şekilde dile getiren saz şairleri, tasavvufun en ince fikirlerini terennüm eden Yunus tarzı, insanlığın ihtiras ve sıkıntılarını en veciz şekilde dile getiren, onları hicveden Nasreddin Hoca, derin hikmetlerini sergileyen atasözleri ve en asil sevgilerin, en temiz aşkların yaşadığı halk hikayeleri muhayyilelerin binbir hünerini sergileyen masallar ve hayatı idame ettiren örf ve adetler, folklor hepsi halk edebiyatımızın temelini teşkil eden değerlerdir. İşte âşıklarımız, ozanlarımız sazlarıyla, sözleriyle bu değerleri nesilden nesile aktararak güçlü kültür yapımızın oluşmasında önemli roller oynamaktadır.

Âşıklar Şöleni, Halk Edebiyatı Bilgi Şöleni, bugün böylesine büyük bir millî kültür misyonunun devamına katkıda bulunacaktır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığının değerli Başkan ve üyelerine ve Konya Turizm Vakfı ve Derneği Sayın Başkanına ve değerli bilim adamlarına, bu toplantıya katkıda bulunan değerli valimize, belediye başkanımıza ve emeği geçen herkese ben, Türk kültürüne kendisini gönülden adanmış bir naçiz insan sıfatıyla teşekkürlerimi, şükranlarımı, minnetlerimi arz ediyorum ve ülkemizin dört bir tarafından gelen sevgili âşık kardeşlerimi gönülden selamlıyorum, sevgiler saygılar sunuyorum.

İBRAHİM BİRLER — Yıllardır bu geleneği sürdüren ve tüm âşıkları bağrında yaşatan, kucaklayan Konyalıların değerli temsilcisi bilim adamı Konya Büyükşehir Belediye Başkanımız Sayın Doç. Dr. Halil Ürün'ü davet ediyorum.

Buyurun Sayın Başkanım.

Doç. Dr. HALİL ÜRÜN (Konya Büyükşehir Belediye Başkanı) —

Sayın valim, değerli milletvekillerimiz, Sayın Rektörüm, değerli bilim adamları, çok kıymetli Konya Turizm Kültür Vakfı ve Derneğinin değerli Başkanı, çok kıymetli âşıklar, aziz hemşerilerim, değerli gençler. Bugün Türkiye Büyük Millet Meclisi Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığıyla Konya Turizm ve Kültür Vakfının müştereken hazırladıkları önemli bir etkinlik olan ve 30 uncu yılını birlikte, beraber kutlayacağımız Âşıklar Şöleninin ve aynı zamanda Türk Halk Edebiyatı Bilgi Şöleninin açılışında birlikte bulunuyoruz. Allah'a hamd ediyoruz ki, bu önemli etkinlik Konyamızda yer alıyor, Konyamız bir kültür şehri olarak, bir edebiyat şehri olarak, bir tarih şehri olarak yine her zaman olduğu gibi, damgasını bu sahada da vurmuş oluyor.

Bir değerli şairimizin Anadolu'yu tarif ederken, Anadolu'yu adeta bir baştan bir başa bir umman gibi, bir deniz gibi, şarıldayan, akan coşkulu bir nehir gibi tarif ederken, söylediği sözler ne kadar manidar, ne kadar hoş, ne kadar insanı duygulandırıyor. "Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç sakladı / Bir dakika araba yerinde durakladı / Neden sonra sarsıldı altında demir yaylar / gözlerimin önünden geçti kervansaraylar / Gidiyorum gurbetti gönlümde duya duya / Ulukışla yolundan Orta Anadolu'ya / İlk sevgiye benzeyen ilk acı, ilk ayrılık / Yüreğimin yaktığı ateşle hava ılık" diyor şair ve devam ediyor. Adeta Anadolu'yu tarif ederken gönlümde var olan coşkuyu inancı, hevesleri, duyguları terennüm ediyor. Bizim böyle pek çok değerlerimiz, pek çok kıymetlerimiz geçmişten bize intikal etti.

Değerli Kültür Turizm Vakfı ve Derneği Başkanımızın yıllarını verdiği, ömrünü verdiği bu sahada yetişenleri tarif ederken Yunus'ları, Hacı Bektaş Veli'leri, Ahmet Yesevi'leri anlatırken, bunlardan biri olarak hepimizin iftiharı olan Konyamızın yetiştirdiği Konyamızda ömrünü, zamanını doldurmuş, Konyamızı ısıtan, dünyaya mal eden, dünyaya tanıtan Mevlânamız da bu müstesna gönül erlerinden birisidir. Ve daha pek çokları da aramızdan yetiyecektir inşallah. Bu programlar sayesinde bizim kendimize ait olan, kendimizin olan değerlerimizi, kendimizden sonraki nesillere tanıtmaya ihtiyacımız var. Biz buna mecburuz. Bunu yaparsak kendimizden sonra gelecek olan bu nesilleri, şu genç yavrularımızı hayata hazırlarken, onlara eğer değerlerimizi, tarihimizi, kültürümüzü, inancımızın bizi istikametlendirdiği bütün varlığımızı, zenginliklerimizi, kıymetlerimizi eğer intikal ettirebilirsek, onlar, yarın büyük bir millet olmanın, o milletin ferdi olmanın mutluluğunu yaşarlar ve göğüslerini gere gere gittikleri her yerde iftiharla, rahatlıkla bu değerle övünebilirler. Ama eğer onları köksüz, ken-

di varlık sebepleri olan bu kıymetlerden uzak yetiştirirsek, dışarıya mahkûm olacak tarzda dıştaki değerlere heveslendirir, özendirirsek, yarınımızı emanet edeceğimiz bir gençliği karşımızda bulmamız mümkün olmaz.

Bu bakımdan her sahada olduğu gibi, edebiyat sahasında, tiyatro sahasında, sanatın her dalında kendimize ait olan değerleri öne çıkarmaya mecburuz; çünkü biz zengin bir milletiz, biz gerçekten kökü maziye dayanan ve her tarafa yetecek bir değerler manzumesine sahip bir milletiz.

Belediye olarak, vilayet olarak, üniversite olarak Konya'da yapmak istediğimiz, yapmakta olduğumuz budur. Konya'yı ve Konya'nın bu değerlerini öne çıkarmaya, insanlar için faydalı olan bu değerleri ön plana almaya mecburuz. Çalışmamızın asıl amacı da budur. Dolayısıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığının Konya Kültür ve Turizm Derneği-Vakfıyla ortaklaşa olarak hazırladığı bu program, çok yerinde bir programdır, çok faydalı olmuştur, isabetli olmuştur. Ben, kendilerine ve düzenleme komitesine huzurlarınızda teşekkür ediyorum.

Konya'mızı gerçekten şereflendirmişlerdir, bu çalışmalarıyla bu etkinlikleriyle...

Âşıklarımız, geleneklerimizi, göreneklerimizi maziden bize taşıyan elçilerimizdir, bizim, o elçilerimize çok değer vermemiz lazım. Bu bakımdan bizden yıllardır bir talep vardı, değerli ağabeyimiz de açıkladı: Aşıklar Kahvesi... Bunun şu anda yerini de tespit ettik, mekân tespit edildi, ağabeyimizle de mutabakat sağladık. Bunu önümüzdeki aylarda, günlerde mutlaka size tahsis edeceğiz değerli âşıklar. Burada bu geleneği rahatlıkla sürdüreceksiniz. Bizim bir sloganımız var. Bir mesajımız var. Biz diyoruz ki, Konya gibi bir Türkiye diyoruz ve bununla yetinmiyoruz ve Konya gibi bir dünya diyoruz. Konya'nın mevcut değerlerinin taşındığı, her tarafa yayıldığı bir dünya diyoruz. Ben sözümün burasında bir hususu da ifade etmek istiyorum, basın mensubu arkadaşlarımız da bunu lütfen not alsınlar. Dilimize sahip çıkmaya mecburuz. Dilimize sahip çıkmaya mecburuz, özellikle Aydınlar Ocağının başlattığı kampanyaya biz gönülden destek oluyoruz. Belediye olarak, diğer bütün kuruluşlar olarak gönülden destek oluyoruz. Bizi tanıtan kelimelerin bizim olması lazım, bizim olmayan kelimelerin bizim kuruluşlarımızın kapısında bizim müesseselerimizin kapısında bulunması bizi üzüyor, bizi endişeye sevk ediyor ilerisi için. Bu bakımdan, bu hassasiyeti bu duyarlılığı bütün müesseselerimizin taşıması lazım. Biz sadece bugün için var değiliz. Biz sadece yarın için var değiliz. Biz ebediyete mühürümüzü vurmaya hazırlanan bir milletiz. Bütün nesillerimizle birlikte, köklü, maziye iftiharla tanıtan değerlerimizi ve bu ara-

da dilimizi kaybetmemeye mecburuz.

Bu görüş ve düşünceler içerisinde bugün açılışını yaptığımız bu etkinliklerimizin 30 uncu yılını kutlamak üzere biraraya geldiğimiz ve değerli ağabeyimizin öncülük ettiği, önderlik ettiği, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığımızın da başarıyla üstlendiği bu güzel etkinliğimizin başta Konyamıza, âşıklarımıza, bütün kültür camiamıza ve yeryüzündeki bütün insanlık âlemine hayırlı, uğurlu olmasını temenni ediyor, düzenleme komitesine teşekkür ediyor, hepinize bütün Konyalılar adına saygılar, sevgiler, muhabbetler sunuyor, hepinizi Allah'a emanet ediyorum.

İBRAHİM BİRLER — Efendim, biz de sayın Başkanımıza teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Bu programa, bu projeye başından beri, Konya'ya geldiğinden bu yana sürekli destek veren, Konyamızın değerli Valist Sayın Atilla Vural'ı sunuş konuşmaları bölümünün son konuşmacısı olarak mikrofona davet ediyorum.

Buyurun Sayın Valim.

ATILLA VURAL (Konya Valisi) — Türkiye Büyük Millet Meclisinin Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığının çok değerli üyeleri, Sayın Büyükşehir Belediye Başkanı, Sayın Rektörüm, Konya Kültür ve Turizm Vakfı ve Derneğinin çok değerli Genel Başkanı, bu faaliyetleri için vilayetime teşrif eden çok değerli bilim adamları, konuklar, sevgili gençler, basın ve televizyonun kıymetli mensupları. Bugün vilâyetimizin çok anlamlı bir kültür olayına evsahipliği etmenin mutluluğunu ve onurunu yaşıyor, bu vesileyle ilimize teşrif eden konuklarımızı saygıyla selamlıyorum, kendilerine hoş geldiniz diyorum.

Değerli konuklar, Âşıklar Bayramının 30 uncu yılını, Cumhuriyet Bayramını kutlayacağımız bu haftanın içerisinde gerçekleştirmenin de ayrı bir önemi ve rolü olduğunu da belirtmek istiyorum. Hatırlarsınız, Konyamız, ilk defa geçen sene başlattığı Cumhuriyet Bayramı Haftasını kutlama etkinliklerinin ilk gününde "bayrak as" kampanyasını, bu sene de tekrar Pazartesi günü büyük bir coşkuyla başlattı. Hafta içerisinde de Âşıklar Bayramı gibi çok geleneksel hale gelmiş, Konya'ya has bir etkinlik olarak kendini kabul ettirmiş bir olayla devam ettiriyor. Bu arada da çok değişik bir çalışma olan Türk Halk Edebiyatı Bilgi Şöleni'ni de otuzbeş bilim adamının katılacağı bir zenginlik içerisinde üç gün süreyle kutlayacak. Bu çok güzel bir olay olarak Konya'da herhalde uzun müddet dillerde dolaşacak ve unutulmayacaktır. Özellikle bu olayı artık Türkiye Büyük Millet Meclisi

siyle özdeşleştiren bir çalışmayı da burada takdirde belirtmeyi bir görev sayıyorum.

Değerli hemşerilerimiz, Sayın Milletvekilimiz Ali Günaydın'ın gayret ve çabalarıyla ona destek veren diğer Kurul arkadaşlarının da kabulüyle artık biz bu olayları Türkiye Büyük Millet Meclisinin manevî ve maddî himayesi içerisinde çok daha bilinçli, çok daha güzel bir organizasyonla Türk kamuoyuna mal edecek bir imkân yakalamış oluyoruz. Bu vesileyle de kendilerine ve temsil ettikleri Türkiye Büyük Millet Meclisinin manevî şahsiyetine en derin saygılarımızı, şükranlarımızı bu vesileyle sunmak istiyorum.

Değerli Konuklar, Türk Halk Edebiyatı çok zengin bir kültür olarak bizim özvarlığımızı ve benliğimizi teşkil ediyor; ama Sayın Rektörümüzün çok büyük bir vukufuyla vurguladığı niteliklerine rağmen, son zamanlarda unutulmaya yüz tutan bir zenginlik niteliğinde yavaş yavaş bizler için bir kayıp havası içerisine girmiş bir çalışma düzeni içerisinde görülmüyordu. Ben ümit ediyorum ki, bugün bir kongre havasında değil, bir bilgi şöleni, çok enteresan bir kelime. Ben hâlâ niteliğine ve mahiyetine tam manasıyla nüfuz etmiş değilim ama, güzel bir buluş. Kongrelerin ciddi ve kendine mahsus bilimsel bir havası vardır, bunu değerli hocamız zaten her sene yapıyor. Allah razı olsun, bunu Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi olarak ulusal bir şekilde kutluyoruz, yapıyoruz ama Bilgi Şöleniyle Âşıklar Bayramının birleşmesi o kadar güzel bir armoni ve ahenk teşkil ediyor ki, bu buluşu zannediyorum Feyzi Halıcı'ya borçluyuz, değerli Profesör İsmail Hocamıza borçluyuz. Kendilerini kutluyorum, teşekkür ediyorum. Bu ziyafetten herkesin de nasibini almasını diliyorum. Çünkü sıkıcı olmayan bir düzen içerisinde çok güzel şeyler işiteceğimize, çok değerli bilgiler kazanacağımıza ben şahsen inanıyorum. İnşallah işlerimizin müsaade ettiği nispette biz de bu sofradan nasibimizi alacağız. Tabii geriye de bu tebliğlerden birçok kalıcı sonuçlar çıkacaktır. Bize birtakım görevler tevcih edilecektir. Ben Konya Valisi olarak, temsil ettiğim devlet görevlisi sıfatının da verdiği sorumluluk içerisinde bu toplantıdan kongreden çıkacak olan sonuçları değerlendirmeye ve onları en güzel şekilde diğer ilgililere iletmeye kendimi görevli sayıyorum. Bu görevi yerine getirmeye özen göstereceğimi de huzurlarınızda ifade etmek istiyorum.

Değerli dinleyenler, bu güzel çalışmaların biraz sonra başlamasına olanak vermek ve konuyu daha çok erbabına bırakmak için bir sunuş konuşması içerisinde ben izin verirseniz bu kadarla yetinmek istiyorum. Mutluluğumuzu ve sevincimizi tekrar vurguluyorum.

Tabî bu arada üç senedir kendilerini tanımaktan, onları dinlemekten büyük zevk duyduğum âşıklarımızı sevgiyle saygıyla da kucaklamak istiyorum. Konyamıza hoşgeldiniz, onur verdiniz.

Geçen sene 30 civarında âşık vardı. Bu sene 55 âşıkla şöleni yapıyoruz. Gelecek sene 100 rakamına doğru gideceğiz. Artık yeni âşıkların da yetişmesine imkân vermelerini kendilerinden diliyorum. Bir Âşıklar Akademisi kurmak lazım. Burada bu arkadaşlarımızı artık öğretmen olarak muhafaza edip, yeni elemanlar yetiştirmek lazım. Bunun da yeri elbette Konya olacaktır. Konya'da Âşıklar Kahvesini Başkan kuruyor, biz de bir akademiye doğru, halk akademisine doğru bir çalışmayı başlatmış oluru. Çünkü, değerli dinleyenler, Anadolu'nun Türkleşmesi ve Müslümanlaşmasını biz âşıklara borçluyuz. Ahmet Yesevi'den itibaren bu gönül insanları, bu mağrur ve gururlu insanlar, kibirli değil, izzeti nefislerine düşkün, madde peşinde koşmayan, sazını alıp, oradan oraya Türk kültürünü, köşe köşe ta en uç noktaya kadar taşıyan bu insanlarla Anadolu'nun Türkleşmesini ve Müslümanlaşmasını borçlu olduğumuzu burada gururla ifade etmek istiyorum ve onların bugünkü temsilcilerini de sevgiyle tekrar kucaklıyorum.

Vilayetimiz sizleri her zaman görmek ister, evsahipliği yapmak ister. Bu vesileyle tekrar bütün konuklarımızı, çok değerli misafirlerimizi tek saymak lazım, ben sayın değerli genel koordinatörümüzden istirham ediyorum, gençlerimizin bir kısmı isimlerini biliyor ama konuklarımızın kendilerini tanımıyor, eğer lütfederlerse çok mutlu olacağım. Bu değerli konuklarımızı tek tek tekrar saygıyla selamlıyor, bu güzel çalışmaların Konyamız için Türk Halk Edebiyatı için âşıklık kervanı için ve tabî Türkiye-miz için çok güzel neticeler meydana getirmesi dileğiyle sevgi ve saygılarımı arz ediyorum efendim.

Teşekkür ederim.

İBRAHİM BİRLER — Efendim, biz de Sayın Valimize şükranlarımızı sunuyoruz.

Türk Halk Edebiyatı Bilgi Şöleninin Ankara'daki hamisi, Milletimizin gözbebeği Türkiye Büyük Millet Meclisinin bu hizmeti yürüten Kurulun Genel Koordinatörü, Konya Milletvekili ve TBMM Başkanlık Divanı Üyesi Sayın Ali Günaydın Kurulumuzun bir diğer üyesi bu işe gönül vermiş kültür insanı Ankara Milletvekilimiz Sayın Mehmet Nedim Budak'la birlikte buraya teşrif ettiler. Kendilerine ben de şükranlarımı sunuyorum.

Sayın Günaydın'ı konuşmasını yapmak üzere mikrofona davet ediyorum.

Buyurun Sayın Milletvekilim.

ALİ GÜNAYDIN (Konya Milletvekili, TBMM Başkanlık Divanı Üyesi, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Genel Koordinatörü) —

Saygıdeğer Valim, değerli milletvekili arkadaşlarım, çok değerli Büyükşehir Belediye Başkanım, çok kıymetli Rektörüm, Konyamıza, ülkemizin değişik üniversitelerinden teşrif eden çok değerli bilim adamları, ülkemizin çeşitli köşelerinden ilimize şeref veren, 30 yıldır şeref veren ve ebediyen şeref verecek olan çok değerli âşık kardeşlerim, değerli sanatçı arkadaşlarım, basınımızın, televizyonlarımızın çok değerli temsilcileri ve aziz hemşerilerim; sözlerimin başında hepinizi saygı ve hürmetle selamlıyorum.

Yeni bir yurt bulup yerleşme özlemi içinde Orta Asya'dan yola çıkan Türk boyları, Türk olmanın bilinci ve coşkusu içinde, İslamiyetin “eşrefi mahlûkat” olarak insanoğluna sağladığı engin hoşgörü müjdesiyle sınırsız bir gönül yolu üzerinde dört nala at koştururken, “Piri Türkistan” olarak adlandırılan Ahmet Yesevî'den himmet ve nasip alarak Anadolu'ya ulaştılar.

Mevlâna, Mesnevisinde, Anadolu'da yaşayan insanların sanattan, şirden zevk aldıklarını gördüğü için duygu ve düşüncelerini şiir halinde dile getirdiğini söyler. Bu düşünce, bu gerçek, onüçüncü yüzyılda Anadolu'nun bir Türk yurdu olarak belirlenmesinin sınırsız mutluluğuyla bizi başbaşa bırakıyor.

Tarihi dönemler boyunca Ozan'a, Kam'a, Baksı'ya ilgi gösteren, onlara kutsal bir gönül eğitici olarak hayranlık ve sempati duyan Türk boylarının, Ahmet Yesevî'nin manevî eğitimiyle yeni bir aşama göstererek, Anadolu'da yaşayan insanlara gönül diliyle yaklaşımını, Mevlâna Celâleddin, tövbe etmenin, Tanrı'nın huzurunda nadim olmanın, Hakk'a bağlanmanın bir gerekçesi, bir özverisi olarak hepimizin bildiği “gel, yine gel, yine gel” çağrısıyla duyurur. Tanrı katında tövbe yolunun kapalı olmadığını, insanın tek mil zamanlar boyunca kurtuluşunun müjde çiçeklerini bir bir anlatır. Nasıl anlatır, nice anlatır, neyle anlatır? Olduğu gibi yalnızca, aşıkâr ve güzel bir gündem içinde güzel sanatların insanoğlunu etkileyen üç dalıyla, şiirle, müzikle, sema ve semahla, yani ilahi bir raksle anlatır.

İşte sanatın güzelliği, kutsallığı bundandır. Ahmet Yesevî ilahi bir varoluşla çocukluğundan itibaren söylediği “Hikmet”lerle Anadolu'yu, Anadolu insanını Alp-erenlerle, Horasan-erleriyle, gönül erleriyle, halk ozanlarının, aşıkların sazlarıyla, sözleriyle asırlar boyu eğitti durdu, Tanrı aşkıyla, insan sevgisiyle dopdolu olarak.

Bu gönül yolundan kimler geçmedi ki?

Arslan Baba'lar, Lokman-ı Parende'ler, Hacı Bektaş-ı Veli'ler, Sarı Saltuk'lar, Ahi Evran'lar, Geyikli Baba'lar, Yunus Emre'ler, Taptuk Emre'ler, Mevlâna'lar, Sultan Veled'ler, Hacı Bayram-ı Veli'ler, Süleyman Çelebi'ler, Hak ve gönül erleri, halk şairleri geçtiler.

Halk ve Hak şairleri güzelim Türkçemizle, halkın anlayacağı bir Türkçe ile duygularını şiir halinde Türk milletinin kalbine nakışladılar.

Hoca Dehhani, Ahmet Fakih, Şeyyad Hamza, Âşık Paşa, Gülşehri, Türkçe söyledikleri şiirleriyle gönülleri fethettiler.

Söz mülkünün değerini, Türkçeyi akar su misali bir güzellik içinde kullanan gönül şairi Yunus Emre ne güzel dile getirir:

*"Söz ola kese savaşı, söz ola kestire başı,
Söz ola ağulu aşı, Bal ile yağ ede bir söz."*

Onüçüncü yüzyılın sanatla, şiirle yoğrulmuş Konya'sında Karamanoğlu Mehmet Beyin, "Divanda, dergahta, barigahta bundan böyle Türkçe'den başka dil kullanılmayacaktır." fermanı, Türkçemizin asırları kucaklayan bir ses bayrağı olma özelliğini başarıyla taşımaktadır. Türkçenin derlenip, toparlanması, tomurcuklanıp çiçeklenişi Anadolu'da gerçekleşmiştir.

Otuz yıldır Konya'da aralıksız olarak Âşıklar Bayramının başarıyla devam etmesinin, folklor ve halk edebiyatı kongrelerinin, bilgi şöenlerinin yapılmasının sebebini yukarda açıkladığım düşüncelerden kolayca çıkarabilirsiniz. Bu bayramı ve bilgi şöenini otuz yıl öncesinden günümüze başarıyla taşıyan Konya Kültür ve Turizm Vakfı ve Derneğinin başkan ve yöneticilerini gönülden kutlarız.

Türkiye Büyük Millet Meclisi 1985 yılında bünyesinde Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu adı altında bir değerli yüksek kurulu oluşturmuştur.

Hemen hemen bütün siyasî partilerimizin üyelerinin bulunduğu bu yüksek kurul, kuruluşundan bu yana Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluşu ile ilgili Kurtuluş Savaşımız, kültür varlıklarımız, edebî varlıklarımız, demokrasimiz ve Meclisimizle ilgili ülkemizin pek çok köşesinde etkinlikler icra etmektedir ve her gittiğimiz yerde düzenlemiş olduğumuz bu tür sempozyumlar, şöenler mutlak surette kitap haline getirilerek gerek duyulduğunda üç ayrı dile de çevrilmek suretiyle bütün dünyaya ve ülkemizin bütün kütüphanelerine, halk kütüphanelerine ve üniversitelerimize ulaştırılmak suretiyle ölmez hale getirilmektedir.

İşte son iki yıldır Genel Koordinatörlüğünü yürüttüğüm bu yüce kurulun 1994 yılında UNESCO'nun 1995 yılını Dünya Hoşgörü Yılı ilan etmesi

üzerine hoşgörü deyince akla gelen ilk ismin yüce Mevlâna, Mevlâna deyince de ilk akla gelecek ilin Konya olduğundan hareketle, geçen yıl Sayın Valimizin, çok değerli rektörümüzün evsahipliğiyle Selçuk Üniversitemizde uluslararası düzeyde bilim adamlarının katıldığı hoşgörü, Mevlâna ve demokrasi adlı ilmi bir sempozyum icra ettik. Bu yıl, yine Türkiye Büyük Millet Meclisi Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu olarak Meclisimizin kuruluşunun 75 inci yılını geride bırakırken, 23 Nisan 1995 tarihinden itibaren gerek Ankara'da, gerekse ülkemizin diğer illerinde ilmi boyutlarda sempozyumlar düzenledik. İşte bunlardan bir tanesi de bugün otuzuncusunu kutlamaya çalıştığımız Âşıklar Bayramımız ve Türk Halk Edebiyatı Bilgi Şölenidir. Bugün ve bu hafta boyunca çok değerli bilim adamlarımızın burada izah edeceği konuları ve çok kıymetli âşıklarımızın dile getireceği söyleşileri yine Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu olarak Meclisimiz kitap haline getirip yayınlayacak, bütün kütüphanelerimize ve üniversitelerimize ulaştıracaktır.

Şimdi, ben burada gönüller sultanı Yüce Mevlâna'nın hoşgörü şehri güzel ilimiz, güzel Konyamızda ülkemizin değişik köşelerinden gelen bilim adamları ve halk kültürümüzü köyden köye, kahveden kahveye taşıyan çok sevgili âşıklarımızla kucaklaşmanın mutluluğu içerisinde olduğumu ifade etmek istiyorum.

Bu âşıklar olayını, Türk Edebiyatı olayını, değerli arkadaşlarım, ben-den önceki konuşmacılar ve değerli rektörümüz, Belediye Başkanımız, Sayın Valimiz, değerli ağabeyimiz Feyzi Halıcı izah ettiler. Olaya çok uzun birşeyler ifade etmeme gerek kaldı mı bilemiyorum. Ancak bir iki hususun altını çizmeden de geçemeyeceğim.

13 üncü yüzyılda Orta Asya'dan, Anadolu'ya doğru koşan atalarımız ta Ahmet Yesevî'den başlayarak, Yunus Emre'lerle, Hacı Bektaş Veli'lerle, Hacı Bayram Veli'lerle, Sarı Saltuk'larla, Yüce Mevlâna'larla bugünle-re kadar bizim dilimizi ve edebiyatımızı taşımışlar.

Bakınız, 600 yıl süreyle benim ülkemde bir Osmanlı İmparatorluğu vardı; bu imparatorluğun bilim dili ve resmî dili 14 üncü yüzyıla kadar Arapça ve Farsçaydı. 600 yıl Türkçeyle beraber bu diller de yaşatılırken Türk Edebiyatı, bu şairlik, âşıklık nereden geldi?

İşte, demin köşe başlarını söylemeye çalıştığım, Ahmet Yesevî'den başlayan ve bugün aramızda bulunan değerli âşıklarımız sayesinde ve bilim adamlarımızın usanmadan, bıkmadan, yorulmadan araştırmaları, incelemeleri, ellerinde sazı, sırtında azığı, Anadolu'nun dört bir köşesinde koşturmalarının ürünü olarak halk edebiyatını bugünlere taşıyabildik. O

halde bilim adamlarımıza, sevgili âşıklarımıza saygı duymamak, onları sevmemek, kucaklamamak insanlarımız için, ülkemiz için kabil midir değerli hemşehrilerim? Elbette değil.

Şimdi, bakınız, 30 uncu yılını kutluyoruz dedim. Bu değerli hemşehrîm Feyzi Halıcı Âşıklar Şölenini, 30 yıl önce resmî olarak başlatmış, öncesini ifade etti. Bıkmadan, usanmadan, özel olarak 45 senedir 10 yıl süreyle de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde senatör olarak, Konya'mızı da, ülkemizi de temsil etmiştir; bir gönül adamı olarak bütün âşıklarımızla, bütün bilim adamlarımızla bir gönül dostluğu içerisinde Konya'yı, Konya'daki Âşıklar Bayramını bütün dünyaya da duyurabilme imkânını yaratmıştır. Japonya'dan başlayan, Uzakdoğu'dan, ülkemize, Avrupa'ya doğru uzanan İpek Yolu filminde Konya Âşıklar Bayramı dile getirilerek bu değerli gönül adamımızın, büyük bir özveriyle bu geleneği bizlere iletmesi, sunması ve bizlerden sonra da ebediyete intikal edecek şekilde yürütmesinden dolayı kurmuş olduğu vakıf ve derneğin başkanı ve hemşehrîmiz sıfatıyla kendisine ve kendilerinin huzuruyla gelmiş geçmiş ve halen yöneticisi bulunan vakfın ve derneğin yöneticilerine, huzurlarınızda şükranlarımı ifade etmek istiyorum.

Bu geleneğin sürdürülebilmesi, bu girişimlerin ilimizde yürütülebilmesi için evsahipliğinde kusur etmeyen, hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan değerli valimize, belediye başkanımıza, sempozyumu her boyutta irdelermeye çalışan, ilmi boyutlar, derinlikler kazandıran bilim adamlarımıza, rektörümüze, âşıklarımıza, bugünü bütün ülkemize, hattâ dünyaya taşıyacak olan değerli basınımıza ve bu geleneği büyütecek, geleceğe taşıyacak olan çok değerli Konyalı hemşehrîlerime huzurlarınızda şükranlarımı ve saygılarımı ifade etmek istiyorum.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu olarak halk edebiyatına, halk edebiyatının çeşitli dallarının program halinde başarıyla sunulmasına 1985 yılından itibaren yardımcı ve aracı olduk. Ankara 19 Mayıs Stadyumunda Kapalı Spor Salonunda, Arı Sineması salonunda, yurdumuzun dört bir köşesinden gelen âşıklarımız, halk ozanlarımız halkla bütünleştiler.

Halkın içinden gelen halk sanatçılarımız onların duygularını, düşüncelerini şiirle, türküyle, güzellemeyle, kucaklamayla, atışmalarla dile getirdiler.

Cumhuriyetimizin kurulduğu 1923 yılında Büyük Önder Atatürk, sanatın önemini şu veciz özdeyişle sanat dünyasına duyurdu. "Sanatsız kalmış bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş demektir."

Yine Atatürk 1930 yılında Ankara'ya temsiller vermek üzere gelen İstanbul Şehir Tiyatrosu sanatçılarını temsilden sonra kabul etmiş, başarılarını candan kutlamış, dinleyicilere karşı şu şekilde bir hitapta bulunmuştur:

“Beyler, hayatınız boyunca her şeyi elde edebilirsiniz. Her şey olabilirsiniz. Cumhurbaşkanı dahi olabilirsiniz. Amma sanatçı olamazsınız. Sanatçıların değerini biliniz.”

Türkiye Büyük Millet Meclisinin kuruluşunun 75 inci yıldönümü dolayısıyla gerçekleştirilen Bilgi Şölenine katılan değerli bilim adamlarımıza, folklorcularımıza, ayrıca 30 uncu Geleneksel Türkiye Aşıklar Şölenine bir yarışma havası içinde katılan âşıklarımıza, halk ozanlarımıza, Bilgi Şölenine ve Aşıklar Şölenine maddî-manevî ilgi gösteren Konya Valiliğine, Konya Büyükşehir Belediye Başkanlığına, Şöleni yaşatan Konyalı hemşehrilerimize TV ve basınımızın değerli mensuplarına, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu adına teşekkürlerimizi ve bu vesileyle, tüm konuklara en derin saygılarımı sunuyorum.

Değerli konuklarımız, Türkiye Büyük Millet Meclisinin 75 inci yılı mü-nasebetiyle Sayın Valimize, Sayın Belediye Başkanımıza, Sayın Rektörümüze ve Konya Turizm Kültür Vakfı ve Derneği genel başkanına nişanlarını vermek üzere Sayın Ali Günaydın ve Sayın Nedim Budaki sahneye davet ediyorum.

(Nişanlar verildi.)

İBRAHİM BİRLER – Sayın Valim, değerli konuklarımız; Konya Aşıklar Bayramına ve Türk Halk Edebiyatı Bilgi Şölenine davet ettiğimiz, ancak, Ankara'daki yoğun programları sebebiyle katılmayan -biraz önce Sayın Ali Günaydın Beyefendinin de ifade ettiği gibi- Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanımızın, Sayın Başbakanımızın, Bakanlar Kurulu üyelerimizin, siyasî parti genel başkanlarımızın, siyasî parti grup başkanlarının ve başkanvekillerinin bu bilimsel toplantının, bu kültür ortamının başarılı geçmesini, güzel geçmesini dileyen çok veciz telgraflarını aldık; kendilerine huzurlarınızda şükranlarımızı sunuyoruz.

Elbette, Ankara'da ülke açısından yoğun günler yaşanıyor, onların temsilcisi olarak iki değerli milletvekilimiz şu anda aramızda ve biraz önce ifade edildiği üzere, pek çok üniversitemizi temsilen bu işe gönül vermiş, emek vermiş, ürün vermiş bilimadamlarımız ve yurdun her köşesinden ilham taşıyan halk ozanlarımız burada. Bunların isim isim takdimini

Sayın Feyzi Halıcı, aşama aşama sizlere sunacaktır; bunu arz etmek istiyorum.

Ben toplantının açılış bölümünü takiben sözü bilim adamlarımıza bırakıyorum.

Birinci Oturumun Başkanlık Divanı üyeleri olan Prof. Dr. Şükrü Elçin ve Doç. Dr. Hayal Zülfikâr'ı davet ediyorum. Buyurun değerli hocalarım.

BİRİNCİ OTURUM

BAŞKANLIK DİVANI : Prof. Dr. Şükrü Elçin, Yrd. Doç. Dr. Hayal Zülfikar

Prof. Dr. ŞÜKRÜ ELÇİN(*) (I. Oturum Bşk. Dv. Üyesi)

Türk Kültür hayatında asırlardan beri devam eden "ÂŞIKLIK" geleneğinin Konya'da başlamış bulunan şöleninin, devam edecek birinci ilmi oturumunu açıyorum.

Yurt içinden ve Türk Cumhuriyetleri ile Türk Topluluklarından şölene katılan âşıklarımızla siz dinleyicilerimizi yürekten selamlarım.

Tarih boyunca muhtelif Türk boylarında Akın, Ozan, Bahşi, Halk ve ya Saz Şâiri olarak da tanımlanan âşıklarımızı, bundan otuz yıl önce bir gönül adamı, şair, büyük feragat ve fedakarlıklarla Konya'da biraraya getirdi.

Bugüne kadar hiçbir teşkilata bağlanmamış, haklarını alamamış bu saz ve söz ustalarını bir sevgi yumağında sürekli olarak toplayan aydın adam, **Feyzi HALICI Bey**'dir. Huzurunuzda geçmiş şölenlerde olduğu gibi bu şöleni de başarı ile yürüteceğine inandığım Feyzi HALICI Bey'i kutlamak, benim için bir vazifedir.

Bu şölende çobanından padişahına kadar şair doğmuş milletimizin bağrından çıkmış âşıklarımızın şiirlerini ve sazlarını dinleyeceğiz. Bu salon, onların yurt havası, suyu, toprağı ve tarihi ile beslenmiş sesi ile yanılanırken ilim adamlarımızda tebliğlerini sunacaklardır.

Bugünkü konumuzun mihverini şiir teşkil ettiğine göre onun "Güzel Sanatlar" arasındaki yerini kısaca tayin ettikten sonra halk ozanlarının cemiyetteki rolleri hakkında birkaç söz söyleyerek programdaki sıraya göre ilim adamlarımızı kürsüye davet edeceğiz.

Bilindiği üzere edebiyat ve onun, insanı büyüleyici türü olan şiir, okunma, hafızada kalma, yazıya geçirilip yayılma gibi imkân ve özellikler dikkate alındığı takdirde, güzel sanatlar arasında birinci sırayı alır.

Resim, heykel, mimarî, hat, ne kadar üstün niteliklere sahip olurlarsa olsunlar, yapıları icabı mekanın hudutları içinde bulunmak zorundadırlar. Müzik de dinleme-duyma unsuru bir yana bırakılınca icracısı, çalgıcısı ve kullanılan aletleri ile bir mekana ihtiyaç gösterir.

Adlarını verdiğim bazı sanatların mahsullerini ancak müzelerde, meydanlarda, caddelerde, kitabelerde, salonlarda görebiliyor, onların güzellik iklimine çoğu zaman orijinal olmayan ikinci, belki üçüncü elden kopye-gölgeleri ile ulaşabiliyoruz.

Tarifi, devirlere ve estetik anlayışlara göre az-çok değişen şiir ise bünyesi icabı bize daha kolay ulaşan bir sanattır.

(*) ELÇİN ŞÜKRÜ 1912'de Florina'da doğdu. İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi. Yayınlanmış eserleri bulunmaktadır.

Şiir, dilde kurulan mimarîdir, kendine has musikisiyle hür, hareketli, okununca gözden gönüle ruh gibi akan ifadedir. Zaman olur, hafızamıza yerleşir; zaman olur yastığımızın başucunda onun dünyasına gireriz; trende, vapurda, uçakta bizimle seyahat eden tek sanat, odur.

Biz tabiata, eşyaya ve insana ayrı bir göz ve gönülle bakan şairin manevî aleminde kendimizi kabiliyetimiz nispetinde keşfe çıkarız.

İşte maddî kolaylık yanında manevî-ruhî meziyetleri ile her sanatkârda yeni bir söyleyiş kazanması beklenen şiir, Türk dilinde obada, köyde ve şehirde geleneğe bağlı olarak da asırlardan beri bir pınar gibi akmaktadır.

Bu şiirin sosyal vazife gören temsilcileri ile Halk Kültürü ve Edebiyatı alanında çalışan ilim adamlarımız aramızdadırlar.

Biraz sonra kendilerini tebliğlerini okumak üzere kürsüye davet edeceğim. Cümlenize tekrar saygılarımı sunarım.

İlk konuşmayı yapmak üzere bütün ömrünü Türk dili araştırmalarına vermiş olan hocamız Prof. Dr. Hasan Eren Bey'i kürsüye davet ediyorum.

“ÂŞIK OLARAK VE YER ADI OLARAK OZAN”

Prof. Dr. HASAN EREN (*)

Türk saz şairlerine ilişkin bilimsel çalışmalar ülkemizde Prof. M. Fuad Köprülü ile başlamıştır. Prof. Köprülü bu alanda “Türk edebiyatında âşık tarzının menşe ve tekâmülü”, “Türk edebiyatında Ermeni edebiyatı üzerindeki tesirleri”, “Türklerde halk hikâyeciliğine ait maddeler. Meddahlar” gibi birtakım çalışmalar yayımladıktan sonra belli başlı eski saz şairlerimizden kalma eserleri de yetki ile değerlendirerek baskıya verdi. Bu çalışma ve yayınlardan sonra Saz Şairleri adlı antolojisini bize kazandırdı. Bu antolojinin ilk olarak 2 ve 3 üncü ciltleri çıktı. 1 inci ciltte saz şairlerimize ilişkin bilgi verilecekti. Bu alandaki bilgi ve verilerin derlenip toplanması ve işlenmesi uzun sürdü. Bu nedenle “Türk edebiyatında âşık tarzının menşe ve tekâmülü”ne ilişkin “umumî giriş”in yayımlanması gecikti.

“Umumî giriş”in çıkmasıyla Saz Şairleri antolojisi bütünlenmiş oldu.

Prof. Köprülü'nün bu bölümde saz şairlerimizin dününe ve bugününe ilişkin görüşlerine ana çizgileriyle katılıyoruz. Yalnız, büyük bilgini-

(*) Prof. Dr. HASAN EREN 1919 yılında Vidin'de doğmuştur. Budapeşte Üniversitesi mezunudur. Ankara Üniversitesinde Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili Kürsüsü Başkanlığı yapmıştır. Uzun yıllar Türk Dil Kurumu Başkanlığı yapmış, Türk Dili konusunda değerli eserler yayınlamıştır.

mizin saz şairlerimizin bugünkü durumuyla ilgili bir gözlemi düşündürücüdür:

“İçtimaî bünyenin bu derin değişimleri karşısında Ortaçağ Osmanlı esnaf teşkilatı kadrosu içinde hususî bir sınıf teşkil eden ve kendisine has ideolojik ve edebî ananeleri saklayan Âşıklar zümresi, artık yavaş yavaş ortadan kalkmağa başlamıştır. Esasen daha XX nci asır başlarında meslekî teşkilatları tamamiyle bozulmuş ve büyük merkezlerde ehemmiyetlerini kaybetmiş olan bu âşıklar, ancak, memleketin daha içerilerinde, henüz Ortaçağ hayat şartlarını saklıyan küçük merkezlerde, ölmüş bir mazinin kalıntıları halinde yaşamakta idiler...”

Prof. Köprülü'nün bu gözlemleri düşündürücüdür, daha açık bir anlatışla tartışmaya açıktır, sanıyorum.

Prof. Köprülü'den sonra da âşıkların durumuna ilişkin buna benzer birtakım görüşlerin seslendirildiğine tanık olduk.

Konya âşıklar bayramının 30 uncu yıl dönümünde gözlemlediğimiz manzara karşısında âşıklık geleneğinin son bulduğuna ilişkin görüşler üzerinde uzun uzadıya durulabilir.

Âşıklar bayramının 30 uncu yıl dönümünde açık bir gerçeğe tanık oluyoruz: Eski bir geçmişin geleneklerini sürdüren âşıklarımızın ortadan kalkmadığını görüyoruz.

Konya âşıklar bayramı bu yıl TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulunun desteği ile kutlanmaktadır.

TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kuruluna âşıklarımızın 30 uncu bayramında teşekkür borçluyuz.

Konya'da 30 yıldır âşık toplantılarının düzenlenmesini gerçekleştiren Feyzi Halıcı'yı da kültür elçisi olarak kutlamak bizim için bir borçtur.

Bildirimi iki bölüme ayırmış bulunuyorum. Birinci bölümde âşıklara verilen Türkçe **ozan** adının kökeni üzerinde durmak istiyorum. İkinci bölümde de yer adı olarak kullanılan **Ozan**'ın “âşık” anlamına gelen **Ozan**'la ilgili olup olmadığını tartışmaya çalışacağım.

1. Dilimizde âşıklara verilen **ozan** adı, ilk olarak Prof. M. Fuad Köprülü tarafından değerlendirilmişti. Büyük bilginin Oğuzların halk şairlerine verilen **ozan** adına ilişkin yazısı 1932 yılında **Azerbaycan Yurtbilgisi dergisinde** çıkmıştı. Bu küçük yazı, Köprülü'nün **Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar** (İstanbul 1934) adlı eserinde basılırken bir takım ekler yapılmıştı. Daha sonra bu yazı, Prof. Köprülü'nün **Edebiyat Araştırmaları** (Ankara 1966) adlı eserinde de olduğu gibi yer almıştı.

Dede Korkut hikâyelerinde Oğuzların halk şairlerine verilen **ozan** adı, Prof. Köprülü'ye gelinceye değin esaslı bir biçimde iredelenmemiş, okunuşu bile şüpheli kalmıştır. Yabancı araştırmacılar bu adı daha çok **uzan** diye okumuşlar ve türlü biçimlerde değerlendirmişlerdir. **Uzan** okunuşunu benimseyen yabancı Türkologlar arasında Prof. Tadeusz Kowalski ve Aleksandr Samoyloviç gibi tanınmış bilginler vardır. Prof. Köprülü, Anadolu'da yaşayan biçimleri göz önüne alarak bu adın **ozan** diye okunması gerektiğini inandırıcı bir biçimde ortaya koymuştur.

Prof. Köprülü'nün yazısı **ozan** sözüne ülkemizde büyük bir güncellik kazandırmıştır.

Soyadı yasasının çıkmasından sonra ülkemizde Ozanoğlu, Ozansoy, Akozan, Erozan gibi soyadlarında **ozan**'ın "şair" olarak kullanıldığını gözledik. Faruk Nafiz Çamlıbel'in ara sıra Deli Ozan takma adını kullandığını biliyoruz. Son yıllarda da Ozan'ın kişi adı olarak verildiğini görüyoruz.

Şairlerimizin soyadlarında **ozan** sözünü kullanmaları, dil inkılâpçıları arasında **ozan**'ın "şair" kavramını karşılayabileceği düşüncesine yol açtı. Bunun üzerine inkılâpçı çevrelerde **şair** yerine **ozan**'ın kullanıldığını gördük. **Şair ozan**'a çevrilmişti, ama **şiiir... şiiir** olarak kalmıştı.

1980'de **Tercüman** gazetesinin açtığı "Yaşayan Türkçemiz" kampanyasına birkaç yazı ile katılmıştım. "Şair" ve "Ozan" (17.9.1980) başlıklı yazımda **ozan**'ın "şair" olarak kullanılmasına karşı çıkmıştım. O küçük yazıyı olduğu gibi sunmak istiyorum :

Son yıllarda dilimizde şair karşılığı olarak ozan'ın büyük bir yaygınlık kazandığını gördük: Türk ozanı Ahmet Haşim... Macar Ozanı Petöfi... Fransız ozanı Valery... Rus ozanı Puşkin...

Türkçede Ozan'ın "saz şairi, âşık" anlamına geldiğini biliyoruz. Bu bakımdan bu sözün "şair" olarak kullanılması büyük bir tepki gördü, sık sık tartışıldı. Bu yolda ben de küçük bir katkıda bulunmak istiyorum.

Ozan Türkçe bir söz müdür, yoksa komşu dillerden geçme bir alıntı mıdır? Bu soruyu uzun uzadıya tartışmak istemiyorum. Yalnız, tanınmış Rus Türkoloğu V.A. Gordlevski'nin "Küçük Asya Selçuklu Devleti" (Moskova-Leningrad 1941) adlı Rusça eserinde, Ozan'ın Ermeniceden geçtiği yolundaki görüşüne değinmeden geçemeyeceğim.

Prof. M. Fuad Köprülü, 1922'de çıkan güzel bir çalışmasında "Türk Edebiyatının Ermeni Edebiyatı üzerindeki tesirleri" meselesini gözden geçirmişti. Büyük Türk bilgininin açıkladığı gibi, "Türklerin Ermeni Edebiyatından etkilenmiş olmaları iddiası ileri sürülemez."

Bu duruma göre, Türklerin "saz şiiiri, âşık" anlamına gelen Ozan'ı Ermenilerden almaları kolay kolay düşünülemez. Özellikle Ermenilerin Âşık adını bile olduğu gibi Türklerden aldığı gözönünde tutulursa.

Bu bakımdan eserlerinde sürekli olarak Prof. Köprülü'nün çalışmalarından yararlanan Gordlevski'nin, Ozan'ın Ermenice bir alıntı olmasına, ihtimal vermesine akıl erdirilemez.

Şair yerine Ozan'ı kullananların, Gordlevski'nin ileri sürdüğü iddiadan habersiz kaldıklarını sanıyorum. Yoksa Arapçadan alınma şair yerine Ermeniceden gelmesi ihtimali olan bir karşılık üzerinde durmazlardı.

Gordlevski'nin görüşüne karşılık Ozan'ın köken bakımından Türkçe bir söz olduğu inancındayım. Bu yoldaki görüşümü ayrı bir yazıda ortaya koymak istiyorum. Ancak, Ozan'ın Türkçe bir kökten gelmesi, Şair'i kavram olarak büsbütün karşıladığı anlamına gelmez.

Örnek mi istiyorsunuz? Vereyim.

XVII ncı yüzyılda yetişen Âşık Ömer "Şairname" adlı destan türünde yazılmış uzun bir manzumesinde, eski yeni birçok Türk şairlerinden ve özellikle saz şairlerinden söz ettirmiştir. Kâtibi, Kâmil, Köroğlu, Kuloğlu, Gedayi, Bursalı Halil, Yazıcı gibi birtakım saz şairlerinin adlarını saydıktan sonra Karacaoğlu'na da özel bir yer vermiştir. Onun Karacaoğlu'ni değerlendiren dörtlüğünü olduğu gibi aktarıyorum :

Öksüz âşık deyişleri aseldir / Karacaoğlu ise eski meseldir / Ezgisi çığrılır keyfe keseldir / Biz şair saymayız öyle ozanı.

Bu dörtlükten anlaşıldığına göre, Âşık Ömer, Karacaoğlu'ni "şair" değil, yalnız "ozan olarak değerlendirmiş ve şiirlerini "modası geçmiş, değerden düşmüş" gibi göstermeye çalışmıştır.

Bu haksız ve yersiz bir gayrettir. Ama bu yolda Âşık Ömer'le tartışmak uzun sürer. Ben, yalnız onun *Biz Şair Saymayız Öyle Ozanı* mısrası üzerinde durmakla yetineceğim.

Bu mısrada geçen şairi Ozan'a çevirelim: *Biz ozan saymayız öyle ozanı.*

Böyle bir çevirme çok kolaydır, ama Âşık Ömer'in Karacaoğlu'ni küçük görmek istediğini dile getirebilir mi?

Şu örnek de gösteriyor ki "saz şairi" olarak kullanılan ozan, şair'in yerini alamaz, tutamaz ve dolduramaz.

Ozan'ın şair karşılığı olarak kullanmak yersizdir.

Yersizdir. Çünkü şair'i ozan yaptığımızı düşünelim. "saz şairi" olarak kullandığımız ozan'ın yeri boş kalmaz mı? Şair'in yerini doldurmak için ozan'ın yerini boşaltmak akla sığmaz. Esasen şair ve ozan kavram olarak birleştirilemez, karşılaştırılmaz.

Prof. Köprülü, "Ozan" yazısında yalnız eski ve yeni kaynaklarda verilen bilgileri gözden geçirmekle kalmayarak, ayrıca **ozan** sözünün kökü üzerinde de durmuştu. Onun bu yolda yaptığı açıklamayı olduğu gibi buraya aktarıyorum :

"**Ozan**, öyle sanıyorum ki, **ozmak** masdarından gelmektedir. **İmn Mühennâ Lûgati**'nde, **önce gelmek, ileri geçmek** manasında bir **ozmak** sözü olduğu gibi, aynı eserde, bununla alakalı olarak iki kelime daha vardır :

Ozgan: Koşuda birinci gelen "köpeklere verilen isimlerden biri" (174),

Ozuş: Kurtuluş (146).

Buradaki **Ozgan**'ın **Ozmak**'tan geldiği ve **Ozan** kelimesinin aynı olduğu muhakkaktır: **Oz-gan, Oz an**. Oğuzca'da, ortada ve sondaki **g**'lerin düşmesi, hemen umûî bir kaidedir. Mana bakımından da bu üç kelimenin aynı kökten geldiği anlaşıyor. Nevâî'nin bahsettiği **ozan'lara mahsus türkû** manasında **Ozmag** kelimesi de, yine bu asıldandır. Türkçe nehir manasına gelen **Özen** sözü de, belki, esasında bununla alakalı bir kelimedir ki, sonradan, gerek ses ve gerek mana bakımından değişmiş, ayrı bir hüviyet almış olabilir. Eski Anadolu şairi Gülşehrî, **Mantıku't-Tayr** tencemesinin iki yerinde, **kopuz** çalmaktan bahsettiği sırada, **Ozmak** kelimesini kullanıyor (**Millî Tetebu'lar Mecmuası**, c. IV, s.61: **Kopuz'un kılını ozmak** tarzında); bununla beraber, bu şimdilik bir faraziyeden ibarettir. Bu meseleyi halletmek, bu kelimeyi eski ve yeni bütün Türk lehçelerinde aramak, asıl, dilcilerimize düşen mühim bir vazifedir."

Prof. Köprülü'nün, **ozan**'ın kökü üzerine bir fikir vermek üzere saydığı bilgiler karışıktır. Bundan başka, bu bilgiler birçok bakımdan düzeltilmeye açıktır. Örneğin Türk diyalektlerinde "ırmak" olarak kullanılan **özen** sözü ile **ozan** arasında **étymologique** bir bağ kurulamaz, düşüncesindeyim.

Eski ve yeni Türk diyalektlerinde ırmağa verilen **özen** adı, dilimizde "küçük akar su, çay" olarak kullanılan **öz**'ün **-n** ekiyle kurulmuş bir türevidir. Türkçe **öz** sözü bugün dilimizde kullanılmıyorsa da, yerel ağzılarda yaygın olarak yaşamaktadır. Ayrıca, **öz**, akar su (ve yer) adlarında da saklanmıştır. **Sögütözü** gibi.

Bundan başka, **ozmak** sözü de saz şairlerine verilen **ozan** adını anlam bakımından karşılamaktan uzaktır.

Prof. Köprülü'nün **ozan** sözünün köküne ilişkin görüşünü V.A. Gordlevskiy de inandırıcı saymamıştır. Onun **Gosudarstvo sel'dzuki-**

dov Maloj Azii (Moskova-Leningrad 1941) adlı eserinde, Köprülü'nün çalışma ve yayınlarını sık sık değerlendirdiği göze çarpıyor. Ne var ki Gordlevskiy, **ozan** sözünün kökeni konusunda Köprülü'nün görüşünden ayrılmış, bu sözün Ermenice **gusan**'dan kalma bir alıntı olduğunu yazmıştır. Ancak, **Küçük Asya Selçuklu** Devleti adlı Rusça bir eserin yaprakları arasında kalan bu açıklama, ülkemizde bugüne değin hiçbir araştırmacının gözüne çarpmamıştır.

Gordlevskiy, eserinde **ozan** sözünün Ermeniceden kalma bir alıntı olduğunu söylerken Köprülü'nün, bu sözün köküne ilişkin açıklamasını saymadığı gibi, onun "Türk edebiyatının Ermeni edebiyatı üzerindeki tesirleri" (**Edebiyat Fakültesi Mecmuası** II, 1 Mart 1338/1922, 1-30. s.) başlıklı yazısında dile getirdiği görüşleri de gözardı etmiştir. Köprülü, o yazısında âşık edebiyatında hiçbir Ermeni (veya Hristiyan) etkisi olmadığını açık olarak ortaya koymuştu. Ona göre, Türkçe yazan Ermeni âşıklarının eserleri de tamamıyla Türk zevk ve ilhamıyla yazılmıştır. Bundan başka, Ermeni âşıklarının adları ve kullandıkları çalgılar bile olduğu gibi Türklerden alınmıştır. Türkler sayıca çok ve kültürce de Ermenilerden yüksek olduklarından, Ermeniler, Türk kültürünü benimsemek durumunda kalmışlardır.

Bu durum gözönünde tutulursa, Anadolu ve Azerî alanında yaygın olarak kullanılan **ozan**'ın Ermenice bir alıntı olduğu kolay kolay düşünülemez. Türkmenler arasında yaşayan **ozan** biçimi de bu sözün Türkliğini doğrulayan bir tanıktır.

Bundan birkaç ay önce Prof. Robert Dankoff, **Armenian Loanwords in Turkish** (Wiesbaden 1995) adlı bir eser yayımlayarak Türkçede kullanılan Ermenice alıntıları gözden geçirdi. Prof. Dankoff'un bu eserini "Türkçedeki Ermenice Alıntılar Üzerine" (**Türk Dili** 1995/II, 859-904. s.) başlıklı yazımda değerlendirdim.

Prof. Dankoff, eserinde Gordlevskiy'in Türkçede "şair" olarak kullanılan **ozan**'ın Ermeniceden alındığı yolundaki görüşü üzerinde durmamıştı. Anlaşılan değerli çalışma arkadaşım, Gordlevskiy'nin ortaya attığı Ermenice etimolojiden habersiz kalmıştı. Buna karşılık Prof. Dankoff, Türkçede "type of folksong" olarak kullanılan **varsagı** sözünü Ermenice **varjak** "songstress" biçimiyle birleştirmişti.

Prof. Dankoff'un eserine ilişkin yazımda (**Türk Dili** 1995/II, 859-904. s.) bu birleştirme üzerinde durmuş (891-892. s.), **varsagı**'nın Türkçe bir ad olduğunu vurgulamıştım. **Varsagı**, Güney Anadolu'da yaşayan Varsakların söyledikleri bir türkü türüdür. Bu açıdan **varsagı** adı, yapı bakımından **türkü**'ye benzer (**Türk+î>Türki>türkü**).

O yazımda, Prof. Köprülü'nün "Türk edebiyatının Ermeni edebiyatı üzerindeki tesirleri" başlıklı yazısında, Ermeni halk şairlerinin âşık şiiri-mizle alışkanlık peyda ederek Türkçe söyleyen âşıklar bile yetiştirdikle-rini ortaya koyduğunu dile getirmiştım:

"Köprülü'nün gözlemleri karşısında varsağı gibi bir türün Ermenice bir adla adlandırılması düşünülemez. Varsağı, Varsakların söyledikleri bir tür, adıyla sanıyla Türk ürünü olan bir türdür."

Gordlvskiy'nin ortaya attığı etimolojinin dil ve kültür tarihi bakımın-dan sağlam bir yaklaştırma olmadığı açıklık kazanıyor.

Şimdi yeniden Prof. Köprülü'nün, **ozan**'ın **ozmak** kökünden geldiği yolundaki görüşüne dönelim.

Özünde Prof. Köprülü'nün **ozan**'ı **ozmak** kökünden gelme bir türev sayması, sağlam bir yaklaşımdır. Yalnız, onun **ozmak** mastarına verdi-ği anlam, **ozan** kavramını karşılamamaktadır.

Prof. Köprülü'nün "ozan" yazısını yazdığı yıllarda **ozmak** mastarının bütün anlamları sözlüklerde verilmemişti. Son yıllarda çıkan sözlükler-de, **ozan** sözünün **ozmak**'tan geldiği yolundaki görüşü doğrulayan bir takım anlamlar ortaya çıkmıştır. Örneğin **Mukaddimetü'l edeb**'de **ozmak**, "geçmek, aşmak" ve "yarışmak" olarak açıklanmıştır. Çağdaş Türk diyalektlerinde de bu anlamları doğrulayan bir takım veriler göze çarpı-yor. Örnek olarak, Kırgızcada ve Yeni Uygurcada **ozmak** "(önüne) geç-mek, geride bırakmak, öne geçmek" gibi anlamlara gelmektedir.

Bu anlamlar **ozan**'ın kökü bakımından ilginçtir. Ancak, **ozmak** mas-tarının Türkmencedeki anlamı daha ilginç ve daha düşündürücüdür. Türkmencede **ozmak** "(yarışmalarda) yenmek, kazanmak" demektir.

Türkmencede **ozan** biçiminin geçtiğini biliyoruz. Buna göre, **ozan**'ın "(yarışmalarda) yenen (kimse)" anlamına geldiği açıklık kazanıyor.

Halk şairleri arasında sık sık yarışmalar, şiir yarışmaları yapıldığını biliyoruz. Bunun gibi, halk yığınları içinde karşılıklı bilmece söyleşmek geleneği de çok yayılmıştır. Âşık fasıllarında muamma asmak da bir ge-lenek olarak yerleşmiştir. Bu geleneğin klasik Türk edebiyatından geçti-ği anlaşılıyor. Fasıllarda muammanın çözümü âşıklar arasında yarışma yoluyla sağlanmaktadır.

Halk toplantılarında âşıklar arasında herhangi bir konu üzerine irtica-len şiir söyleme ve onları sazları ile çalıp söyleme yolunda da yarışma-lar düzenlendiğini biliyoruz.

Saz şairleri arasında gördüğümüz çalgı ile çalıp şiir söyleme yarışma-larının eski bir geçmişe çıktığı anlaşılıyor. Kâşgarlı Mahmud'un tanıklı-

ğına göre, **kopuz** adını verdiğimiz çalgıyı çalanlar arasında yarışmalar yapıldı. **Divanü Lûgati't-Türk** yazarı, kopuzcular arasındaki yarışmaların **kopzaşmak** diye adlandırıldığını bildiriyor.

Anadolu ve Azerî alanında yetişen halk şairleri arasında da bu tür yarışmalar yapıldığını biliyoruz. Bu yarışmalara katılan halk şairlerine **ozan** adının verildiği anlaşıyor. Bu adın "(yarışmalarda) yenmek, kazanmak" anlamına gelen **ozmak** kökünden çıktığı açıktır.

2. Prof. Köprülü, "Ozan" yazısında, **ozan** sözünün Anadolu Türkleri arasında ne denli eski ve yayılmış bir söz olduğunu ortaya koymak üzere Anadolu'daki birtakım yer adlarının tanıklığına da başvurmuştu. Değerli yazar, İçişleri Bakanlığının çıkarmış olduğu **Köylerimiz** (Ankara 1928) adlı eserde **Ozan** adını taşıyan köyleri sıralamıştı. Bunlardan başka, Gerede-Safranbolu ve Çerkeş-Gerede yolları üstünde **Ozan Doruğu** adında bir tepecikten söz etmişti. F. Taeschner'in **Das anatolische Wegenetz nach osmanische Quellen** (I, 1924) adlı eserinde (174. s.) **Ozan Beli** adında bir yer üzerinde durduğunu bildirmiş, yalnız Taeschner'in bunu **Uzan Beli** diye okumasını yanlış bulduğunu açıklamıştı.

Ozan Beli biçiminin, Taeschner'in verdiği **Uzan Beli** okunuşundan daha doğru olduğu açıktır.

Prof. Köprülü'nün **Ozan** adını **ozan** sözü ile birleştirmesi her yönden normaldir.

Daha sonra Hartwig Scheinhardtta **Typen türkischer Ortsnamen** (Heidelberg 1979) adlı eserinde (211 s.), **Ozan**'ı yer adı olarak **Aşıklar**, **Sazcılar** gibi adlarla birlikte ("Künstler" olarak) vermişti. Buna göre, Scheinhardt'ın da **Ozan** yer adını "saz şairi" olarak kullanılan **ozan**'la birleştirdiği anlaşıyor.

Anadolu'da "saz şairi" olarak kullanılan **ozan**'ın yerini **âşık** sözünün aldığını biliyoruz. Bu Arapça alıntı, yurdumuzda yer adı olarak büyük bir yaygınlık kazanmıştır. İşte birkaç örnek : **Âşıkbükü** (Çorum), **Âşıklar** (Bolu, Çankırı, Kastamonu, Rize, Trabzon, Zonguldak), **Âşıklı** (Kastamonu, Ordu, Samsun, Sinop, Zonguldak) ...

Bu adların, Prof. Köprülü'nün ortaya koyduğu birleştirmeyi doğruladığı açıktır.

Prof. Köprülü, "Ozan" yazısında, saz şairlerine verilen **ozan** adının bugün Anadolu'da "çok sözlü, baş ağrıtan kimse" anlamında kullanıldığını bildirmişti (Hamit Zübeyr-İshak Refet, **Anadilden derlemeler**. Ankara 1932).

Prof. Köprülü'nün yazısından sonra çıkan **dialectologique** sözlüklerde de **ozan**'ın "güzel ve tatlı konuşan" ve "geveze" anlamlarında kullanıldığını görüyoruz. Örneğin Türk Dil Kurumunun çıkarmış olduğu **Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü**'nde (Ankara 1977) ozan'ın halk arasında bu anlamları aldığı bildirilmiştir.

Ayrıca, yerel ağızlarda **ozan**'ın yanında **hazan** biçiminin de "çok konuşan, geveze" olarak geçtiği göze çarpıyor. Ağızlarda kullanılan **hazan** biçiminin başındaki **h-** sesi sonradan türemiştir. Dilimizde buna benzer **h-** seslerinin varlığını sık sık gözlüyoruz. Türkçe **ayva** sözünün yerel ağızlarda **hayva** biçimini alması buna örnek olarak gösterilebilir. Bu söz yer adlarında da **Hayva** olarak yayılmıştır. Örneğin yurdumuzda **Ayva**, **Ayvacak**, **Ayvalı**, **Ayvalık**... yer adlarının yanında **Hayva** (Sinop), **Hayvacık** (Adana), **Hayvalı** (İçel) gibi birtakım köy adları geçmektedir. Bunun gibi, "toprak yığını, küçük tepe, tepe" anlamına gelen Türkçe **öyük**(> **üyük**) sözünün de yer adlarımız da daha çok **Höyük** (>**Hüyük**), **Hüyükler**, **Hüyükli** biçimlerini aldığını görüyoruz.

Bundan başka, ağızlarda **hazan** yerine **kazan** biçiminin de "güldürücü, tuhaf söz söyleyen" anlamında kullanıldığı anlaşıyor.

Dar bir alanda geçtiğini gördüğümüz **kazan** biçiminin başındaki **k-** de **h-**den dönüşme bir sestir. Baştaki **h-**lerin yerel ağızlarda ara sıra **k-**'ye dönüştüğünü gözlüyoruz. Örneğin dilimizde yün eğirmeye yarayan kirmene verdiğimiz **öreke** adı, yurdumuzun birçok yerinde **höreke** olarak yaygınlaştığı gibi, yerel olarak **köreke** biçimini de almıştır. Buna göre, dar bir alanda yaşayan **kazan**, yerel ağızlarda büyük bir yaygınlık kazanmış olan **hazan**'ın bir yan biçiminden başka bir şey olamaz.

Ozan adının yanında yurdumuzda **Hazan** adını taşıyan birkaç köye rastlandığını görüyoruz: **Hazan** (Tunceli, Urfa); **Hazanlar** (Trabzon).

Bunun gibi, **Hazan** adının yanında birçok yerde **Kazan** adı da göze çarpıyor: Örnek olarak, Antalya, Diyarbakır, Kars, Kocaeli, Malatya, Muğla gibi birçok ilimizde **Kazan** adını taşıyan birtakım yerleşmeler vardır. **Kazanlar** (Kütahya), **Kazanlı** (Giresun, Konya, Manisa, Sinop, Zonguldak) gibi.

"Âşık" anlamına gelen **ozan**'ın yerel ağızlarda **hazan** ve **kazan** biçimlerini aldığını göz önüne getirerek, **Hazan** ve **Kazan** adları **Ozan** adıyla birleştirilebilir mi?

Ozan sözünün ağızlarda kullanıldığını gördüğümüz **hazan** ve **kazan** biçimlerinin tanıklığına dayanan bu birleştirme ilk bakışta düşündürücüdür. Ne var ki **Hazan** (ve **Kazan**) adının kökeni üzerinde dururken ye-

rel ağızlarda “dinlenmeye bırakılmış, birkaç yıl ekilmemiş tarla” olarak kullanılan **hozan** sözü göz ardı edilemez. Ağızlarda **hozan**’ın yanında **kozan** biçiminin geçtiğini de görüyoruz.

Benim inancıma göre, **Hozan** (ve **Kozan**) adı, “birkaç yıl ekilmemiş tarla” anlamına gelen **hozan**’dan başka bir şey olamaz.

“Tarla” veya “birkaç yıl ekilmemiş tarla” anlamına gelen bir sözün yer adı olarak kullanılması doğaldır.

Tarla sözünün yurdumuzda yer adı olarak geçtiğini görüyoruz: **Baştarla** (Zonguldak), **Boztarla** (Samsun), **Taşlıtarla** (Çanakkale), **Uzuntarla** (Kocaeli).

Yurdumuzda birkaç yerde geçen **Bozan** (Afyon, Eskişehir, Konya) adı da güzel bir örnektir. Manisa, Kütahya, Samsun gibi birkaç ilimizde **bozan** “sürülmemiş, boz tarla” olarak kullanılmaktadır. **Bozanönü** (Isparta) adı da **Bozan**’dan ayrılamaz. Sivas ve Kayseri’de **bozan** yerine **boz** biçimi geçmektedir. **Boztarla** (Samsun) adında **boz** “sürülmemiş tarla” anlamıyla saklanmışır.

Özetle, **Ozan** adının Anadolu (ve Azerî) ağızlarında “birkaç yıl işlenmemiş tarla” olarak kullanılan **hozan** (> **kozan**) sözü ile birleştirilemeyeceği açıktır. Yer adı olarak kullanılan **Hozan** (ve **Kozan**)’ların “işlenmemiş tarla” anlamına geldiği de çok açıktır.

Anadolu (ve Azerî) ağızlarında işlenmemiş tarlaya verilen **hozan** adının eski bir geçmişe çıktığı söylenemez. Anadolu’da yazılmış eski kaynaklarda **hozan** sözünün geçmediği göze çarpıyor. O bakımdan **hozan**’ın eski Türkçeden kalma bir öge olmadığı anlaşılıyor.

Anadolu ağızlarında komşu dillerden kalma birtakım alıntılar geçtiğini biliyoruz. Ülkemizde dar bir alanda yaşayan **hozan**’ın da komşu dillerden alınma bir söz olduğu açıklık kazanıyor.

BAŞKAN — Prof. Dr. Hasan Eren Beyin çok değerli etüdünden pek çok faydalandık, kendisine huzurunuzda teşekkürler ederim.

Sıra, hepimizin tanıdığı değerli bir düşünürümüz, yazarımız Nezihe Araz Hanımda, Nezihe Araz, Halk Türküleri üzerine Düşünceler adlı konuşmasını yapacaktır.

“HALK TÜRKÜLERİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER”

NEZİHE ARAZ(*)

Halk sanatlarımızın türküler bölümü beni, bir duyarlı insan olarak, bir yazar olarak çok etkilemiştir...

Hem bilgi, hem görgü, hem töreler, gelenekler bakımından. Ama en önemlisi, en etkilisi de türkülerimizdeki dil, o güzelim Türkçe bakımından.

“Eridim hilâl oldum günleri saya saya” diye özlemini açıklayan bir türkü kadar insanı fazlaca ne etkileyebilir?

Türkülerimiz iki önemli sanat ögesini kendinde taşıyor: Güfte ve beste. Çoğu zaman bir ozan, bir âşık bu iki elemanı birden kullanıyor. Bazen de sanatçı başkasının oluşturduğu bir şiire beste yakıyor. Ama genellikle bu sanatın sahipleri güftenin de bestenin de altına bir imza atmayı unutuveriyorlar.

Yazılmış ya da söylenmiş bir güftenin inceliği, zarıflığı, uyumu, anlamı.. ve bestesinin içtenliği, ustalığı etkisi... Unutturuyor bir çok şeyi. O söz ve o ses sanatçıya yetiyor.

Bu toplantıda ben, sizlere, çoğunuzun benden çok iyi bildiği bilimsel gerçekleri yinelemeyeceğim. Elimden gelirse, bir yazar olarak, ama asıl bir insan, bir kadın olarak bu konunun neden beni böylesine etkilediğini açıklamaya çalışacağım.

Kısaca şunu söylersem beni daha kolay anlayacağınızı umuyorum. Türküler ve onların güfteleriyle bize ulaştığı mesajları, öyküleri, isyanları, sevgileri, özlemleri yüreğimin ta içinde duymasaydım, Türkçenin güzellik sırlarını da öğrenemeyecektim.

Sevda türküleri, özlem türküleri, ağıtlar, güzellemler, ihanet türküleri, savaş, kavga isyan türküleri hatta ilahiler... Anadolu gerçeğini, Anadolu yaşamını, Anadolu tarihini demet demet sunarak eğitti beni.

Yaşamın bütün gerçeklerini; insanın kendisiyle, insanın toplumla, insanın tanrıyla ve doğayla ilişkilerini... Bütün bir yaşam gerçeğini Türküler aracılığı ile öğrendim ben. Bu yaşamla uyumlu dili, dilin deyimlerini, benzetmelerini, ses yapısını... Gözlemleri, saptamaları, atasözü haline gelmiş felsefe ilkeleriyle bu zenginliğin içinde buldum.

(*) Nezihe ARAZ : 1922'de Konya'da doğdu. Tanınmış yazarlarımızdandır. Ankara Üniversitesit Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesit Psikoloji ve Felsefe Bölümünü bitirdi. Yayınlanmış kitapları vardır. Şiir de yazmıştır.

Resmî tarih dışında, yaşanmış toplumsal olayların etkili öyküsü, ayrıntıları, alt yapısı türkülerin içinde yazıyor çünkü.

*"Hakkımızda devlet vermiş fermanı
Ferman padişahın dağlar bizimdir."*

diyen cesaretli bir sanata bize bir iskân politikasının yanlışlığını anlatıyor, fermanlara baş kaldırıyordu.

"1946'nın yazında

*Baladız'ın harmanları savrulur
Demiralay toprağında tozunda
Ecel gelmiş kuşlar gibi çevrilir."*

diye ağlayan bir yeni çağ türküsü.

*"Sulh olalım dediler de olmadı
Beyde insaf kulda sabır kalmadı
Haber saldık jandarmalara gelmedi
Kana toprak bey kanıyla yağrulur."*

diye bir başkaldırı olayını tane tane açıklıyordu.

Doğaya donuk, doğa sevgisiyle dolu bir başka türkü çıplak, sapsade, içtenlikli bir dille bakın bize ne tür bir mesaj yolluyordu:

*"Öküzün damını alçacık yapın
Yaş koman altına kuruluk serpin
Koşumdan koşuma gözlerin öpün
İreçperler hoşça görün öküzü."*

Şimdi, burada önemli olan, bu hazineyi, bu deryalar dolusu malzeme-yi bugün ne yapıyoruz, nasıl kullanıyoruz? Nasıl tanıyor ve tanıtıyoruz? Ders kitaplarımızda, müzik derslerimizde çocuklarımızın dikkatini bu değeri büyük hazine üzerine çekiyor muyuz?

Bugün genç kuşakların ürettiği şarkı sözlerine ve birçok bestelerine bakıyorum da ne böyle bir arayışın, ne böyle bir anlayışın ışığını göremiyorum. "Bandır bandır da ver", "Kıl oldum abi", "Kız bunların hepsi senin mi" gibi... Her türlü estetikten uzak birtakım yapıtların toplandığı anlamsız (ya da çok anlamlı) alkışları beni düşündürüyor.

Bir an Köroğlu'nu anımsıyorum. Mahpustadır. Bir dostu onu ziyarete gelmiştir. Ona soruyor Köroğlu:

*"Karşıdan gelen piyade
Bugün iller yerinde mi?
Efelekleri çimen olmuş
Karlı dağlar yerinde mi?"*

Arkadaşı şöyle yanıtlıyor Koroğlu'na:

*"Beyim, ili ne sorarsın
Güzel ama soğuk soğuk
Karlı dağın eteğinde
Çimenleri soluk soluk."*

Ama Koroğlu ısrar eder. Yaşadığı yerleri özlemiştir:

*"Koroğlu der öğündüğüm
Taşları atıp döğündüğüm
Arka verip sığındığım
Koca çamlar yerinde mi?"*

Koroğlu'nun Ködömen adlı arkadaşı şöyle yanıt verir ona:

*"Ködömen der karlı dağlar
Dağda çamlar kara bağlar
Döne söyler, Ayvaz ağlar
Ağlanışlar soluk soluk."*

Her türkünün doğmasına neden olan bir öyküsü yok mu? İşte burada da hapiste, sıra hasreti çeken Koroğlu'nun ardından kendi dağlarının, kara çamlarının, sevgilisi Döne'nin ve Ayvaz'ın nasıl soluk soluk ağladıklarını anlatıyor dost Ködömen...

Ve türkülerde ancak, Pir Sultan Abdal'ın kızı (ya da torunu) yüz yıllardır ağlıyor. Neden ağlıyor?

*"Uzundu usundu dedemin boyu
Bana'dı yaylası. Yıldız'dı köyü."*

Sonra?

Dedemi astılar kanlı Sivas'ta...

Ve neden koca bey

"İman üçten beşten senden geride kalan değil mi" diye sesleniyor. Ve çağımızın en güçlü Ozanlarından Ali İzzet: "Bu kavga dövüş kin nedir?" diye sorup duruyor.

Bunlara ve daha nicelerine verilecek yanıtlar kültür hayatımızda türkülerin yerini ve fonksiyonunu belirlemesi bakımından çok önemlidir. Toplumsal alt yapısının taşlarıdır bunlar.

En iyisi, lafı uzatmadan, size "Uzun Havalara" adlı bir şiirimden söyleyeyim... Türkülerin düşündürdüklerini ve yüreğimi böylece önünüze koyayım.

UZUN HAVALAR

Seyrana çıktım türküler diyarında
Nağmeler nağmesini dinledim.
Yurdumun dile gelen âşık sesinde
Tanrıyı buldum, insanı sevdim.
İnsanlar, insanlar...
Kederleri var umutları var
Hevenk hevenk hasret yüklüleri var.
Burcu burcu sevda kokanları
Yanık yanık gurbet gezenleri
Taşlamalar, hoşlamalar, güzellemeler
Benim türkülerim, güzel türkülerim.

"Gine gariplik düştü sertme"
"Ben de bilmem ya ni'colur halımız."
Diyor Kul Hüseyin.
Çıkıp bu ellerden de gitmek istemiş
"Belki tuz ekmektir bağlar yolumuz."
Diyor.

Türküler bilirim
Seslenir halden anlayana:
"Şu dünyada üç beş arşın bezin var."
"Bivefadır bu güzellik bilesin"
"Çileli başım, kime ne diyesin?"
Bazen yılar eloğlunun namertliğinden
"Sadık yarım kara toprak" diye çağırır.
Bazen ağlar içli içli
"Diyar-ı gurbette garip'ölende."

Yiğitlemeler söylenir
Adını bilmediğim yiğitler üstüne
Ve Köroğlu türküleri ile
"Meydan gümbür gümbürlenir."
Ve taşlamalar taşlanır:
Adı Kocabeymiş, çok diyarlar gezmiş
Dengiymiş Köroğlu'nun
"Üçten beşten geride kalmazmış"
Nice nice alayları bozmuş
Ve sormuş Köroğlu'na:
"Bu yiğitlik sana kimden mirastır?"

İhanet türküleri dinlerim

Dinlerken öfkelenirim

Türküler affeder oysa

Ve...

Efendice bir acımayla der:

"N'olacak muhannet meydan görmemiş"

Boyun büküp der:

"Meğer ta ezelden bizden olmamış"

Ve anlatır hikâye:

"Buhurcular bölük bölük" gelmişler

"Ak göğsünü delik delik" delmişler

"Konağın önünde resmin" almışlar...

Ve türküler

Sorar içli bir acımayla ihanet edene:

"İnce Mehmet n'ittiydim ben sana?"

Sonra düşünür:

"Akıl ermez şu feleğin işine"

"Ağa olmak, paşa olmak boşuna" der, affeder.

Anadolu'da ben..

Türküler dinlerdim dost üzerine

Benzeri söylenmemiş

Bir bayrak gibi dalgalanır ufkumuzda:

"Dostum gönüllenne giden tez gelir" der, Karacaoğlan

"Dost dost diye hayaline vardığım" der bir Âşık Veysel

"Dostun bahçesinde üç güzel gördüm" der,

Adını bilmediğim

Ve Alizzet sorar:

"Bir Allah'ı tanıyalım

Ayrı gayrı bu din nedir?"

Dost!

"Senlik benlikten geçelim.

Bu kavga döğüş kin nedir?"

Dost!

Sorar bütün insanlığa candan yürekten

Dost türküleri:

"Bu kavga döğüş kin nedir?"

Pir Sultan nefesleri dinledim:

Ölümü imkânsız.

Yüzyılların üstünde saltanat süren.

Her biri "Şah Ali"yle dolu nefesler.

Hür bir serdengeçtidir Abdal Sultan

İdam fermanını aşkından giyer.

“Sivas ellerinde zili çalınır”
Aşık bir serdengeçtidir Abdal Sultan
Aldırmaz töhmete, fermana, ölüme
O, “Dosttan ayrılmıştır bağı delinir”...
“Şimden geru kınamayın insanı” der.
“Karlı dağlar bölük bölük bölünür...”
Abdalımız “Şah Ali” der, ölüme gider.

Ağıtlar dinledim yürek dayanmaz
Bütün bir insanlık dilinden.
Ağıtlar düzülmüş şehitler üstüne
Ağıtlar yakılmış mahpuslar üstüne
Yeni gelinlere, kara sevda çekenlere
Yürek dayanmaz ağıtlar dinledim.
Pir Sultan kızı
Ağlar zârı zârı
Ağlar yana yana
Ağlar kanlı Sivas’ta yüzyıllar boyunca
Der: “Uzundur usuldur dedemin boyu”
“Banaz’mış yaylası
Yıldız’mış köyü
Dedemi astılar kanlı Sivas’ta.”

Ve güzellemeler dinledim yar üstüne söylenmiş.
“Mavilim mavişelim” diye başlar
“Bayramdır sevişelim” diye yalvarır
Ovalarda uzun havalar
Yükseklerde telli turnalar
Ve seher yeli...
Arar her türküde güzeli; güzeli kovalar.
Ve güzellemelerde
Ak göğsün üstünde çapraz düğmeyi
Çözer gider bir gözleri sürmeli.

Türküler, benim türkülerim
Bütün bir hayattır, bütün bir insanlık
Ve türküler Tanrı destanıdır baştan sona
Ve türkülerde bütün bir doğa vardır.
Ve hayat karşısında türküler,
“O yeşil eller, dallar hu çeker”...

BAŞKAN — Nezihe Araz hanımefendiye pek çok teşekkür ederiz.

Son konuşmacı Prof. Dr. Hamza Zülfikar Bey, Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Türk Dili Profesörü, aynı zamanda Türk Dil Kurumu Başkan Yardımcısıdır.

Buyurun Hamza Bey. (Alkışlar)

“YAZI DİLİNİN ZENGİNLEŞMESİNDE HALK EDEBİYATI METİNLERİNİN ÖNEMİ”

Prof. Dr. HAMZA ZÜLFİKAR(*)

Halk ağızları, ihtiva ettiği ses ve şekil özelliklerinin yanı sıra kelime varlığı bakımından Türkiye Türkçesi için çok önemli bir kaynaktır. Atatürk'ün 1932'de Dolmabahçe'de düzenlediği kurultayın tutanaklarında halk ağızlarının değerlendirilmesi hususunda birtakım kararlar alınmıştır. İşte o kararlar doğrultusunda bugün ortaya konmuş ve Türk Dil Kurumunca yayımlanmış olan on bir ciltlik Derleme Sözlüğü önemli bir kaynak olarak önümüzde durmaktadır. Acaba bu sözlük Türkçenin sadeleştirilmesi sırasında gereği gibi kullanılabilir mi, birtakım sosyal ve teknik kavramları karşılamada bu sözlükten kelimeler alınabilir mi? Bu sorulara cevap vermek biraz zor. Görebildiğim kadar Türkçe Sözlük'e bu on bir ciltlik eserden az kelime aktarılmış Türkçeleştirmede, karşılık bulma işinde Derleme Sözlüğünden pek yararlanılamamış, ağırlık yine masa başında kök ek birleştirmesine veya iki kelimeyi yan yana getirme yöntemine verilmiştir. Buna sebep de, bu on bir cildin kelime hazinesinin maksada uygun bir biçimde kavramlar dizini halinde yayımlanmamış olmasıdır. Tabii bu teknik bir konudur. Bilgi ve yetişmiş uzman ister. Hemen şunu belirtiyim ki Derleme Sözlüğü birçok batılı Türkolog için iyi bir kaynak olmuştur. Onlar Anadolu'da kullanılan Rumca, Ermenice, Arapça, Farsça kökenli kelimeleri seçip makaleler halinde yayımlamışlardır.

Halk ağızı bugün önemini yitirmiş değildir. Özellikle kardeş ülkelerle kurulan temas sonucunda Anadolu ağızlarının ihtiva ettiği birçok Türkçe kelimenin bu günkü yazı dilimizde olmamakla beraber onların dilinde yaşadığını açıklıkla görmekteyiz. Bu sebeple Anadolu ağızları yeniden araştırmaların yoğunlaştığı bir alan haline gelmiştir. Burada Anadolu ağızları üzerinde araştırma yapan arkadaşlarıma sesleniyorum: Anadolu ağızlarındaki ses ve şekil özelliklerini derinlemesine işlemeliyiz, gramer yapısını araştırmalıyız. Ancak bizim için acil olan bir inceleme ala-

(*) Prof. Dr. HAMZA ZÜLFİKAR : 1941 yılında Bitlis'te doğdu. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun olmuştur. Türk Dil Kurumu Terim Kolu Başkanlığını yürütmektedir. Şu anda Türk Dil Kurumu Başkan Yardımcılığı görevini de sürdürmektedir. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanıdır.

nı daha vardır. O da Türkçe kökenli kelimeleri tespit etmek ve kavram alanlarını belirlemektir. Bugüne kadar hiç bir halk ağzı çalışmasında bu yapılmamıştır. Biraz da bu tür çalışmalarımızda faydayı gözetelim.

İşte bu düşüncelerle uzun zamandır ben de Anadolu ağızlarında geçen ancak yazı dilinde kullanılmayan kelimeleri derlemeye çalışıyorum. Rumca, Arapça, Farsça, Ermenice kelimeler arasından pirincin taşını değil, taşlar arasından pirinci seçiyorum. Bu konuda öğrencilerime de çeşitli çalışmalar veriyorum, bitirme tezleri hazırlatıyorum.

Şimdi size tespit ettiğim bazı örnekleri sunacağım. Bu örnekler, Türkülerimizde geçen, ancak sözlüklerimizde bulunmayan, yazı dilinde kullanılmayan kelimelerdir. Vereceğim bu kelime demetinin geçtiği türkülerini de kaynaklarıyla sunacağım. Amacım bu tür kelimeleri bir araya getirmek, kavram alanlarını tespit etmek ve Türkçeleştirme çalışmalarında bu sözlerden yararlanmaktır.

Halk hikâyeleri, halk masalları, dualar, beddualar, bilmece, maniler ve ata sözleri bu amaca hizmet eden zengin kaynaklardır. Önemli olan araştırmacıları bu yola yönlendirmektir.

Yüzyıllardır merdiven kelimesini Farsçadan alıp kullanan milletimizin dilinde bu kavramı karşılayan sözler vardır. İşte birini tanıyıyla verelim:

*Kavağın dibine güllük yaptırdım
Ben o zeybeği ağıam diye astırdım
Basaksız evlere hayat yaptırdım* (Çankırı, Halkıyat, 134. s.)

Burada kökü Farsça olmakla birlikte **-lık** ekinin, yer adı yapan güzel bir örneği de görülmektedir: güllük. Ne yazık ki **gülistan** galip gelmiştir. **Asmak** fiilinin buradaki anlamı Türkçe Sözlükte yoktur. Bana göre **asmak** burada **ilan etmek, göstermek** anlamındadır. Merdiven anlamındaki **basak** Türkiye Türkçesinde yoktur. Türkçe sözlüğe girmemiştir. Bu söz hiç olmazsa teknik dallarda bir terim olarak benimsenip alınmalıdır. Önemli olan bu hazırlıkları yapmak, ilgili bilim adamlarının yararına sunmaktır. Bu iki örnekte görüldüğü gibi derlenecek ve değerlendirilecek malzeme sözlüklerimizi hem şekil hem de anlam bakımından zenginleştirecektir.

"Eldiven" için **elçek** sözü var. Bugün sanayide kullanılan özel eldivenler için güzel bir karşılık olabilir. Sözlüğümüze girmemiş olan bu sözün işte örneği:

Elleri elçekli gelin
Kolları kolçaklı gelin
Oğulu ben doğurdum
Kedi bacaklı gelin

(Cahit Öztelli, Evlerinin Önü, 771. s.)

Halk Türkülerimizde güldürü unsuru, mizah unsuru ele alınmış bir konu değildir. Aslında halkımız nükteyi sever, ince espiriden zevk alır, birtakım söz oyunlarından hoşlanır. Yukarıdaki dörtlük bunun için bir örnektir. **Pencereden at beni in aşağı tut beni** bunun başka bir örneğidir.

inim inim yapısında halk ağzında ikilemeli pek çok kelime var. Zarf olarak bir hareketin tarzını anlatmakta kullanılır. Bu tür sözler, hikâyecilerimiz, şairlerimiz için çeşitli tasvirler yaparken ihtiyaç duydukları şekillerdir. İşte bunlardan Türkçe Sözlük'e girmemiş biri: **düzüm düzüm**

Yaylanın kızları düzüm düzümdür

Bir konşu kızı var ki iki gözümdür

Yat sinem üzere ırgala beni (Halk Türküleri, Sivas, Derleyen:
Yücel Paşmakçı)

Bir başka örnek daha verelim: **oymak**

Karanfil oymak oymak

Olur mu yare doymak

Yare doydum diyenin

Caizdir boynun urmak (Cahit Öztelli, Evlerinin Önü, 335. s.)

Karanfilin **oymak oymak** oluşu ilgi çekici bir kullanım. **Karanfil oylum oylum** diye de geçer. Kıvrımlı, sıkça birbirinin içine geçmiş karanfilin yaprakları olağanüstü bir güzellikle ve kıvraklıkla anlatılmaktadır.

Bu arada hemen belirtelim ki türkülerde geçen ve bugün sözlüklere girmemiş ancak köken olarak yabancı olan kelimeleri iyi ayırdetmek gerekir. "Bunlar Türkçe değildir." demiyorum. Türkçeleşmiş şekillerdir. Ancak yeni kelime türetirken bu köklere değil, köken bakımından Türkçe olanları seçmeyi, bunlara ağırlık vermenin gerekliliğini vurgulamak istiyorum.

İğde dalı gevrek olur

Basmaya gelmez aman aman

Elin oğlu şaddak olur

Küsmeye gelmez aman aman (Cahit Öztelli, Evlerinin Önü, 576. s.)

Bu dörtlükte geçen **şaddak**, özgün ve yeni bir şekil olarak görülüyorsa da köken bakımından Türkçe değildir.

Bu arada bir başka güçlükten de söz etmek gerekir. Bir kelimenin Anadolu ağızlarında çeşitli söylenişleri var. Bunlardan hangisi esas alınmalı veya Türkçe Sözlüğe alınacak uygun şekil hangisidir? Örnek olarak “yanmak” anlamında **göyünmek** de var, **köyünmek** de var. Türkiye Türkçesinin Sözlüğüne biri alınmalıdır. Türkçe Sözlüğe **halk** kısaltması ile **göyünmek** fiili alınmış ancak dar ünlüsü düşürülerek **göynü** fiiline gönderilmiştir. Bunlar teknik konular üzerinde tartışılacak, fikir geliştirilecek konulardır.

Aşağıda vereceğim Türkü’de yaşayan **atları çatmak**, ne yazık ki sözlüklerimize girmemiştir. İşte belgesi :

Çatın arkadaşlar da atları çatın

Kurşun bizi tutuyor sipere yatın

Bu serhat türküsünde geçen **atları çatmak** deyimini gözden kaçmamalıdır.

Kollarında burma olsam

Yedikleri hurma olsam

Alçun alçun sürme olsam

Yar gözüne sürse beni (S. Turhan, Anadolu Halk Türküleri ve

Ezgileri, 5. s.)

“Çeşit çeşit” anlamında bu aşk türküsünde geçen **alçun alçun** sözlüklerimize henüz girmemiştir. Gönül arzu eder ki bu tür unutulmuş güzel Türkçe kelimeler, günümüz şiirinde, hikâyecilerimizin ortaya koyacakları ürünlerde yer alsın.

Değerli dinleyiciler!

Elimizde daha pek çok örnek var. Bir örnek de ses yansımali kelimelerden vererek sözlerimi bitirmek istiyorum. Bu türkü de Güneydoğu Anadolu’dan derlenmiş, kaynağında **hış hış** diye verilen örneğin aslı **hış hışlı**’dır. Ses taklidi sözler, sürekli küçümsenmiş, sözlüklerde pek yer verilmemiş kelimelerdir. Halbuki bu tür sözler anlatıma hareketlilik canlılık katar. Sıfat olarak kullanılan bu sözü kanaatime göre birleşik yazmak gerekir.

Hışhışlı hançer boynuma le le

Küpelı kızlar yanuma

Ben halayın başıyam le le

İncili küpe kaşıyam (Halk Türküleri, S. Yasun, 1. cilt, 126. s.)

Bu tür halk ağızlarında kalmış kelimeler hiç ummadığınız bir anda etimoloji çalışmalarına kaynak oluşturabilir. Bu önemli hususa da bu rada dikkatlerinizi çekmek istiyorum değerli dinleyiciler.

Kendi kaynaklarımıza dönmeden bunları bilim adamlarımıza, sanatçılarımıza tanıtmadan hareket ettikçe başkalarının kaynaklarından yararlanmaya devam eder, Türkçenin yabancılaşmasını, yozlaşmasını durduramayız. Bu güzel ve anlamlı bilgi şöleninde halk edebiyatımızın içine aldığı masal, destan hikâye, dua, beddua, bilmece, inançlar, ata sözleri, maniler, türküler bakımından ne kadar zengin olduğunu yalnızca türküler açısından birkaç örnekle göstermeye çalıştım. Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim.

BAŞKAN – Efendim, üç değerli yazarımız, geniş ve etraflı bir şekilde konularına hâkim olarak meseleleri açıkladılar. Programa göre, genel değerlendirme ve tartışma konuları var; fakat, zannediyorum zaman geçmiştir, o itibarla, toplantıyı kapatıyorum, teşrifinizden dolayı teşekkürlerimizi sunuyoruz.

— Değerli konuklar, sevgili öğrenciler; Türk Halk Edebiyatı Bilgi Şöleninin ikinci oturumunu açıyorum. Başkanlık Divanında ben bulunuyorum, yardımcım, Bosnalı doktora öğrencimiz Kerima Filan.

İkinci oturumumuzun konuşmacılarını okuyorum: Prof. Dr. Nevzat Gözaydın, Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Halk Bilimi Bölümü Başkanı, Türk Dil Kurumu aslî üyesi; Yrd. Doç. Dr. Bekir Sami Özsoy, Çanakkale Üniversitesi Öğretim Üyesi, Meslek Yüksekokulu Müdürü; Prof. Dr. Tuncer Gülensoy, Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanı, Türk Dil Kurumu aslî üyesi; Recep Bilginer, son dönem tiyatro edebiyatımızın çok değerli bir yazarı, usta kalem, aynı zamanda Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yürütme Kurulu Üyesi; Prof. Dr. Önder Göçgün, aslî görevi, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi; ama, halen geçici olarak, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığını yürütmektedir, onun yanında Eğitim Fakültesi Dekanlığını da vekâleten yürüttüğü biliniyor; Yrd. Doç. Dr. Hayal Zülfiyar, Gazi Üniversitesi Meslekî Teknik Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi; Nazım İrfan Tanrıku, Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Üyesi, aynı zamanda âşıkların atışma dalında yapmış oldukları atışmaları sabırla ve ciddiyetle derleyen bir araştırmacı arkadaşımız; Abdullah Satoğlu, şair, yazar, gazeteci ve fikir adamı, yazılarıyla, şiirleriyle bu değerli arkadaşımızı da burada dinleme fırsatı bulacağız.

İlk konuşmacı olarak, Prof. Dr. Nevzat Gözaydın, bize “Hukuk ile Folklorun Kesiştiği Bir Alan: Ad Koymada Yabancılaşma” konusunu anlatacaklar.

Buyurun Sayın Hocam.

İKİNCİ OTURUM

BAŞKANLIK DİVANI: Prof. Dr. İsmail Parlatır, Kerima Filan

“Hukuk ile Folklorun Kesiştiği Bir Alan:

AD KOYMADA YABANCILAŞMA”

PROF. DR. NEVZAT GÖZAYDIN(*) –

Sayın Başkanlık Divanı, değerli meslektaşlarım ve sevgili öğrenciler; ele almış olduğum konu, bir bakıma, üzerinde çok söz edilmiş bir konu, ad koyma. Bu konuda, çok eski tarihlerden itibaren, birçok araştırmacı çalışmış; Türklerde ad koyma, ad koyma gelenekleri. Son yıllarda da yine, Konya’da, Selçuk Üniversitesinde bulunan değerli arkadaşımız Saim Savkıoğlu’nun, bu konuda, yoğun yazılarını görüyoruz; geleneklerde ad koyma, ad koymanın türleri, adın türleri vesaire gibi.

Ben, burada, geleneklerden ziyade, son yıllarda giderek yabancı adların dilimize girmesini ve buna hukuk bakımından nasıl yaklaşıldığını sergilemek için, bildiri sunmak istiyorum.

Kişi adları, bireysel kişiliğin gerçek sahibini tanıtan, açıklayan veya en azından, gözönüne getirilmesini sağlayan, kısacası, sahibiyle özdeşleşmiş bir semboldür. Bazen, bir adın, üstün bir güce sahip olduğuna inanılan başka bir ad ile değiştirilmesi gerektiğini düşünen insanların bazen de başka sebeplerle, bu değişimi arzulamaktadırlar. Bundan uzun yıllar önce, 1981 yılında, 14 yıl kadar önce sunduğum bir bildiride, Almanya’da yaşayan Türkler arasındaki adlar ve değişiklikler üzerinde durarak, bunların ortaya çıkardığı sorunlar hakkındaki düşüncelerimi sergilemişim. Bu bildirimde ise, Türkiye’den bazı örnekler vererek, bunlarla ilgili görüşlerimi dile getirmek istiyorum. Bireysel kimliğin bu en önemli belirtisini tamamlayan soyadı ise, toplumumuzda çok yenidir.

Büyük Önderimiz Atatürk’ün sağlığında, Cumhuriyetimizin önemli kanunları arasında yer alan Soyadı Kanunu, 21 Haziran 1934’te kabul edilmiş, 2 Ocak 1935 tarihinde; yani, 60 yıl kadar önce yürürlüğe girmiştir. Böylece, her yıl, her Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı, kendi özel adının yanı sıra, bir de soyunun adını taşımak durumunda kalmıştır. Nüfus Kanunumuzun 16 ncı maddesinde, konmasında veya sonradan değiştirilmesinde yasal engel bulunan adlar şu şekilde belirtilmiştir:

Madde 16, bölüm 4: Çocuğun adını ana baba koyar; ancak, milli kültürümüze, ahlak kurallarına, örf ve âdetlerimize uygun düşmeyen veya kamuoyunu inciten adlar konulamaz; doğan çocuk babasının, evlenme dışında doğmuşsa, anasının soyadını alır.

(*) Prof. Dr. NEVZAT GÖZAYDIN : 1938’de Ankara’da doğdu. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesini bitirdi. Halk bilimi bölümünün halen başkanıdır. Türk Dil Kurumu üyesi olup, çeşitli ödüller almıştır. Türk Dili Dergisi yazı kurulu üyesidir. Almanya’da Mainz Üniversitesinde Folklor dalında çalışmalar yapmıştır.

Aynı Kanunun işlerlik kazanmasını genişleten, nüfus hizmetlerine ait kuruluş, görev ve çalışma yönetmeliğinin 77 nci maddesinde de şöyle diyor; “Ancak, millî kültürümüze, ahlak kurallarına, örf ve âdetlerimize uygun düşmeyen veya yasaya aykırı yahut kamuoyunu inciten adlar konulamaz” biçiminde bir cümle ad konusunun çerçevesini çizmiş olmaktadır. Bu Kanun ve yönetmenlik çerçevesinde olduğuna inanılmayan adların konulmasında, nüfus memurunun ikna edilmesi gerekmektedir. Nüfus memuru, çocuğa konulmak istenen adın, belirlenmiş olan kurallara uygun düşmediğini gördüğü zaman, çocuğun adının değiştirilmesini, çocuğun babasından veya ilgilenen kişiden isteyebilmektedir. İlgililer, istedikleri adın konulmasında direndikleri takdirde, çocuğun adı olduğu gibi imlasıyla ve belki Türkçe alfabede olmayan harfleriyle birlikte yazılmakta, kurallara göre resmî bir tutanak düzenlenmekte ve aile kütüğüne işlenmek üzere havalesi yapılmaktadır; ama, öte yandan da, bu adın değiştirilmesi için kamu davasının açılmasını sağlamak amacıyla, durumu bir yazıyla, Cumhuriyet Savcılığına ileten nüfus müdürlüğü görevini bitirmiş olmaktadır; ancak, bu konuda, özel ve keyfî tutum ve davranışlardan kaçınmak için, İçişleri Bakanlığı, vilayetlere gönderdiği, 15 Ekim 1968 Gün ve 13044 Sayılı Genelgede, dava açılması için, durumun, Cumhuriyet Savcılığına iletilmesinden önce, bakanlığın görüşünün kesinlikle alınması üzerinde durmuştur. Yine, İçişleri Bakanlığı, 19 Haziran 1975 Gün ve 9736 Sayılı Genelgesiyle, yurt dışında ve özellikle Almanya’da bulunan ve başka soy ile dinden olan yabancılarla evli vatandaşlarımızın -ki bunların çoğu kadın- bunlardan doğan çocuklarına, eşi ile anlaşarak, biri Türk diğeri yabancı olmak üzere, çift ad konulmasının, 1587 Sayılı Nüfus Kanununun 16 ncı maddesinin 4 üncü bölümüne aykırı düşmeyeceği hususunda daha geniş bir yorum getirmiştir.

Bütün bunları kısaca ifade etmek gerekirse, iki tür ad ve soyadı düzeltme davasının varlığından söz etmemiz mümkündür:

1. Kişisel adın veya soyadının düzeltilmesi davası,
2. Cumhuriyet Savcısı tarafından açılan ad ve soyadı düzeltilmesiyle ilgili kamu davası.

Bu tür davalar ile yürürlükte bulunan mevzuat itibarıyla iki şekilde karşımıza çıkmaktadır:

1. Medenî Kanunun 26 ncı maddesinde öngörülen, haklı sebep -muhtelik sebep deniyor buna- ile doğan ad ve soyadı düzeltilmesi davaları,
2. Nüfus Kanununun 46 ncı maddesinde öngörülen, yanlış kütükleme, yanlış yazma sebebiyle doğan ad ve soyadı düzeltilmesi davaları.

Bu davalar yanlış kütüklemenin düzeltilmesine yöneliktir.

Medenî Kanunun 26 ncı maddesine göre açılan davalarda, davalı, mirasçılar olmaktadır. Nüfus Kanununun 46 ncı maddesine göre açılan davalarda ise, davalı, nüfus müdürlüğüdür; yani, işlemi yapan resmî Türkiye Cumhuriyeti makamıdır.

Medenî Kanunun 26 ncı maddesinde hükmünü bulan haklı sebebe dayalı davalarda, davacının hukukî açıdan çıkarı bulunmalıdır, ikinci olarak davanın açılması, haklı bir sebebe dayandırılmalıdır. Buradaki "haklı sebep" kavramı, bu kavram içerisindeki haklılık kavramı, davacı tarafından sıralanan ve maddî olaylara dayanan delillerin, mahkeme tarafından değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkar ve tamamen göreceli bir kavramdır, izafidir.. Şöyle ki, davacı tarafından bir haklı sebep olarak ileri sürülen delil, yerel mahkeme tarafından kabul edilmesine rağmen, dava temyize gittiğinde, Yargıtay tarafından, bu, yeterli görülmemektedir; ancak, bu tür davalarda, uygulamada çok sık görüldüğü söylenilen, davacının, başka bir ad ve soyadıyla tanınmış olması, ad ve soyadının davacıyı küçültücü anlamda olması, gülünç ve alay konusu olabilen bir anlama sahip bulunması, anlaşılmasının ve söylenişinin zor ve karışıklığa yol açması, yazım hatalarına sebep oluşturabilecek türden olması gibi durumlar, ancak kabul görebilmektedir. Aynı zamanda, Nüfus Kanununun madde 16, bölüm 4'de açıklanan, millî kültürümüze, ahlak kurallarına, örf ve adetlerimize uygun düşmeyen veya kamuoyunu inciten adın değiştirilmek istenmesi hallerinin de herbirisi, birer haklı sebep oluşturmaktadır.

İsim koyma hakkı, yasalarla belirlenmiştir ve korunmaktadır. Madde 264'de, karı kocadan birinin vefatı halinde, velayet sağ kalana ve boşanma halinde, çocuklara, tevdi olunduğu tarafa ait olur. Çocuk, ana ve babasına riayete mecburdur; ana ve baba kudretlerine göre çocuğu yetiştirmekle, çocuk alil, sakat veya akli zayıfsa, haline münasip bir terbiye vermekle mükelleftirler; çocuğun adını ana ve babası koyar, çocuğun adının belli edilmesinde, ana ile baba arasında ihtilaf bulunması halinde, babanın reyî geçerlidir. Medenî Kanunun 263 üncü maddesi hükmü, kıyas yoluyla, 264 üncü maddeye uygulanabilir. Yargıtay 3 üncü Hukuk Dairesinin, 7 Nisan 1987 tarihli 1987/1768 esas ve 1987/3765 karar nolu kararında şöyle denmektedir:

İsim, kişiye sıkı sıkıya bağlı şahsî bir hakdır, hiçbir kişi veya kurum, kişinin rıza veya muvaffakatı dahi olsa, bu hakka dayanarak, taşınan bir ismi iptal edemez. Böyle bir işlem, mahkeme kararına da konu olamaz. Esasen, bu nedenledir ki, Nüfus Kanununda veya bunlar dışındaki her-

hangi bir kanunda, sebep ne olursa olsun, kişinin kazanılmış isminin iptali öngörülmemiştir. İsim koyma hakkı, bizzat kişiye bağlı temel bir hak olduğu gibi, mevcut ismi değiştirme hakkı da, kişinin şahsına bağlı temel bir haktır. İsmi değiştirmek isteyen kişinin, ikametgahının bulunduğu yer, asliye hukuk mahkemesi hâkimliğine başvuruda bulunması, ismini değiştirme gerekçesi göstermesi ve hangi ismi almak istediğini dilekçesinde belirtmesi gerekiyor. Örneğin; taşınan adın veya soyadın kötü bir anlam taşıması ya da cinsiyet karışıklığı meydana getirmesi gibi durumlar ismin iptali için yeterli gerekçelerdir, diyor Yargıtay. Bir başka kararında, 6.10.1972 tarihinde evlenerek, 19 Şubat 1974 tarihinde boşanan Tuncer ile Meray'ın evliliklerinden olma, Ali Kadir'in -çocuğun adı Ali Kadir- velayeti anneye verilmiştir. 3.11.1973 tarihinde baba tarafından nüfus kütüğüne, Ali Hakan -Kadir değil Hakan- olarak kaydedilen çocuk, 14.11.1993 tarihinde Kadir Gönen adıyla yeniden tescil ettirilmiştir. Açılan dava sonucunda, bu kaydın iptaline karar verildikten sonra, anne Meray'ın açtığı dava sonunda, Ali Hakan olan isim Ali Kadir olarak düzeltilmiştir ve bu biçimiyle mahkeme kararına istinaden, nüfus kütüğüne tescil edilmiştir. Dava tarihinde 7 yaşında olan -dikkatinizi çekiyorum 7 yaşında olan- velayeti annede bulunan bir çocuğun, çevrede Ali Kadir değil de, Ali Hakan olarak tanınmadığı yolundaki mahkemenin kabulü, hayatın olağan akışına ters düştüğü gibi, Medenî Kanunun 26 ncı maddesinin açık hükmüne de -biraz evvel okuduğum hükmüne de- kabulü mümkün olmayan bir iddiadır. Bunun için, mahkeme davayı bozmaktadır.

Burada daha başka bir örnek vereyim; şöyle diyor bir başka kararında, Nüfus Kanununun 16 ncı maddesinde, çocuğun adının anne ve babası tarafından konacağı millî kültüre, ahlak kurallarına, örf ve adetlere uygun düşmeyen ve kamuoyunu inciten adların konmayacağı açıklanmış olup, Nuşin adının -Nurşin değil- hangi nedenlerle sözü edilen kavramlara ters düştüğü, mahkeme hükmünde açıklanmadığı gibi bilirkişi raporunda da açıklanmış değildir, diyor. Bir başka örnek, Gupse adıyla ilgili olarak, ismin nüfus sicilinden silinmesi davasını Cumhuriyet Savcısının açması olanaksızdır, diyor; yani, daha evvel okumuş olduğum maddelerde Cumhuriyet Savcısının devlet adına bu davayı açmasını Yargıtay engelliyor. Dava dilekçesinde, Cumhuriyet Savcılığınca, Gupse Öz adının, Türk örf adetlerine uygun olmadığından nüfus sicilinden silinmesi istenmiştir. Mahkemece davanın kabulü cihetine gidilmiş, hüküm davalı Muzaffer tarafından temyiz edilmiştir. Temyiz isteminin süresi içinde olduğu anlaşıldıktan sonra, dosyadaki bütün kağıtlar oku-

nup gereği düşünöldü, diyor, karara geçiyor. Kadıköy Nüfus Müdürlüğüne Gupse adının yönetmeliğe ve Nüfus Kanunun 16 ncı maddesinin falanca fıkrasına göre, Türk örf ve âdetlerine aykırı olduğunun bildirilmesi üzerine, Kadıköy Cumhuriyet Savcılığı tarafından Gupse adlı çocuğun babası hasım gösterilerek, bu dava açılmış bulunmaktadır. Mahkemenin davayı kabul şekline gelince, davalı baba kızına koyduğu ismin, eski Türklerde “canan” anlamına gelen bir sözcük olduğunu, bu isimde tanıdığı birçok kişinin bulunduğunu belirterek, iki örnek vermiştir.

Şimdi, burada, baba, bir iddiada bulunmaktadır. Ben, buradan, hemen başka bir dala geçmek istiyorum, başka bir paragrafa geçmek istiyorum; Attila İlhan, Milliyet Gazetesinde 22 Ağustos 1982’de adlarla ilgili olarak şöyle yazıyor “Ne yapalım olan olmuş demeyin, zira, önceleri, bazı büyük şehirlerimizde kendini gösteren bu acayip isim koyma modası, gittikçe Anadolu içlerine yayılmaktadır. Bana sorarsanız, bir Türkleşme belirtisi olmaktan çok, ciddi bir yozlaşma belirtisi sayılmak lazımgelir; çünkü, arada çocuğa ad koyma sorumluluğu kaynıyor, kulağıma gelenler doğruysa televizyon dizilerinden inanılmaz isimler, 1970’li yıllarda doğan çocuklarımıza verilmiş; Sementa bunların birisi, Allah hepimiz Ceyar’dan saklasın” diyor.

Hemen arkasından sözleşmişler gibi, aradan 4 yıl geçtikten sonra, bir hukukçu olan Mukbil Özyörük, şöyle yazıyor “Bir ilçemizin, bir köyümüzün birinde, bir vatandaşımız oğluna Canatan, bir başka yerde kızına Jesika veya Monika ismini koymuş diye ortalık çalkalanıyor. Asliye hukuk mahkemesinde kamu davası açılıp isimleri değıştirilecekmiş, mübaşir koridorları inletecek demektir, Canatan, Cesika, sonra zapta geçilecek, Hasan’dan olma, Fadime’den doğma Canatan. Neymiş bunlar; bendeniz görmedim, dikkat etmedim, belki, Ceyar’ı has isim sanıp alanlar da çıkardı” diyor Mukbil Özyörük.

Aynı şekilde, bunların bir kısmına Türkçe anlam yakıştırarak -burada olduğu gibi, eski Türklerde canan adının verildiğini iddia ederek- bozma kararına karşı geliyorlar.

Ben, size, kendi tespit ettiğim Türk kaynaklarından örnek vereceğim; Niğde mahkemesinde Melis, yine Niğde’den Melisa, Çelikhan’dan Horuz, Ceyhan’dan Melis -Melis biliyorsunuz oğulotu demektir ve bunun hakkında da epey tartışma olmuştu gazete sütunlarında, Yunanca bir kelime, Rumca bir kelime, biraz sonra onu da açıklayacağım, ne gibi şeylere yol açacak- Siverek’ten Rohat, Viranşehir’den Bubo, Nazimiye’den Suzi, Şebinkarahisar’dan yine Melisa, Borçka’dan İlayda, Arguvan’dan yine Melisa, Eskişehir’den Melis, Arguvan’dan yine Melis, Nazilli’den Dora ve

buna benzer örneklerden Enda, Flora, Bettina, Hanne, Nujin, Almila, Jel, Oblem, Pabuç -bildiğimiz ayakkabı anlamında- Afra, Yasmin, Jeyan, Roşna, Aynel, Hotman, Cödel, Panmera, Denis, Sarah, Roza, Tanya, Polen, Mariye, Caan veya Kaan, Rüken, ve en son da, Çanakkale'de bir vatandaşımız Çanakkale topraklarının kahramanı Hektor'u isim olarak alacağım dedi ve Hektor'u da kabul etti, sonradan bu Hektor adıyla ilgili bazı yazılar da çıkmıştı.

Şimdi, son olarak, burada, bir noktanın altını çizerek birşey belirtmek istiyorum; Birleşmiş Milletlerin bugünlerde 50 nci yıldönümünü kutluyoruz. Birleşmiş Milletlerden önce, Cemiyeti Akvam dediğimiz bir topluluk vardı. Cemiyeti Akvam, Romanya ile Macaristan arasındaki toprak anlaşmazlığını halledebilmek için bir komisyon kurdu. Oradaki topraklar üzerinde, her iki ülke de hak iddia ediyordu, tam sınır bölgesinde. Arkadaşlar ve sayın gençler özellikle sözüm size; çünkü, yarının Türkiye'sinde sizler görev alacaksınız. Bu komisyon, o topraklara gidip araştırmalarına nereden başladı; mezarlıklardan başladı. Mezarlarda yatan kişi adlarına bakarak o köyün veya o toprakların kime ait olduğuna -Romenceyle Macarca birbirine zıt iki dil ve isim- hangi topluluğa ait olduğuna karar vererek, o köy o millete aittir, şeklinde bunu tescil etti ve sınır o şekilde belirlendi, tabii, hâlâ, sınır tartışması devam ediyor; ama, mezar taşlarının bizim Anadolu'da da söylendiği gibi tapularımız olduğunu da unutmamak gerekir.

Bütün bu değişiklikleri, ülkemizin 30-40 yıl gibi orta ve uzun vadede toprak kaybına yol açtığı takdirde, yine mezar taşları delil olursa, bizlerin daha doğrusu Yargıtay üyelerinin, bugünlerde, demokrasi ve hukuk adına ileri sürdükleri gerekçeler ne kadar geçerli olacaktır? Bu tür kuralların, her isteyenin canı istediğince kullanılması, ortaya atılması ve kabul edilmesi sonucunda, 50-100 yıl sonra Türk topraklarında, Anadolu'da nasıl bir tablo ortaya çıkacaktır? Atatürk'ün ve silah arkadaşlarının ebediyete kadar sürmesi amacıyla kurduğu Türkiye Cumhuriyeti, böyle kısıysından köşesinden yaralanırsa, güve yeniği gibi geleneklerinden kökünü alan adlarımız, soyadlarımız başka dillerin ve kültürlerin etkisine girerse ve bunu Yargıtayımız da onaylarsa, sonu nereye varacaktır? Demokrasi ve hukuk adına, devletin hırpalanmasına ve uzun vadede yıkılmasına zemin hazırlanmasına göz yumulur mu? Geleneklerimiz büyük bir kıskançlıkla ve titizlikle korunması gerekirken, kimlik belirlemede en önemli adım olan isim ve soyadı, bugünlerde olduğu gibi, bu kadar basite indirgenerek değiştirilirse sonu nereye varır? Vaktiyle, yasa koyucu, bu maddelerde sözü edilen millî kültürü, ahlak kurallarını,

örf ve âdetleri, bütün bu olumsuz gelişmeleri önlemek istercesine madde içine yerleştirmiştir; ancak, yargıda görev alan kimi görevliler, bu önemli faktörleri gözardı ederek, olayı bir demokratik hak biçiminde yorumlamaktadırlar. Olayın bu kadar dar bir çerçeve içinde düşünülmemesi, geniş boyutlarıyla düşünülüp taşınılması gerektiği, geleceğimiz için son derece önemli görünmektedir.

Bilim adamlarının, Türkiye'nin geleceğini aydınlatma konusunda, yapmak zorunda oldukları görevler arasında, bu ad verme ve yabancı adlar konusunu da sayabiliriz. Uzun vadeli ve Türkiye Cumhuriyetinin özellikle stratejik konumuyla ilgili gerçekleri de gözönüne alarak hukukçularımıza da yol gösterme zorunda olduğumuzu vurgulamak istiyorum.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Prof. Dr. Nevzat Gözaydın'a, hukukî açıdan ad verme geleneğinin ortaya çıkardığı birtakım sorunları, çok açık ve net bir biçimde ortaya koymasından dolayı, teşekkür ediyoruz.

Sanırım, ad verme geleneğimizde birtakım sıkıntılar ortaya çıkmaktadır, hocam mezar taşlarından söz etti, aslında, Anadolu'da, mahkeme sicilleri ve tapu tahrir defterlerinden de bugünkü araştırmalarda, bilimsel yöntemlerle, o bölgede yaşayanların kimlikleri konusunda büyük ölçüde veriler elde edilmektedir; yani, bunlar, çok önemli, bizim milletimizin geleceği bakımından üzerinde titizlikle durulması gereken çok önemli konulardır.

Hocamızın tespitleri için teşekkür ediyoruz, sağolun hocam. (Alkışlar)

Bir sonraki konuşmacımız Yrd. Doç. Dr. Bekir Sami Özsoy, Konyamızın yetiştirdiği genç âşıklardan, dursuz duraksız, rahatlıkla, istediği kadar dörtlük söyleyebilen, irticalen söyleyebilen, doğmaca söyleyebilen bir genç yetenek. Şimdi bu yeteneğini üniversitede kullanmaya yöneldi, bakalım, bize sunacağı bildiride ne gibi yenilikler, değişiklikler var.

Buyurun Sayın Özsoy.

“TÜRK HALK EDEBİYATINDA İNSAN VE ŞİİR”

Yard. Doç. Dr. BEKİR SAMİ ÖZSOY(*)

Edebiyat, dar mânâsıyla söz ve yazı ile yapılan edebî değere hâiz ferdi dil mahsulleridir. Temeli Elif Dal ve Be harflerinden meydana gelmiştir.¹ Kısaca Edep olarak bilinir. Dilimize terbiye, düzenleme, tanzim etme olarak tercüme edilebilir.² Halk Edebiyatı ise Halk Terbiyesi olarak kısaca tarif olunabilir. Bu tarifi biraz açarsak geniş kitlelerin bedii zevklerine uygun olarak karşımıza çıkar... Prof. Dr. Şükrü Elçin saz şâirlerinin dışında ilk söyleyicileri belli olmayan veyahut unutulmuş toplumun ortak malı olan malzemesi dile dayanan Atalar sözü, destan, masal, hikaye, fıkra, bilmece, mânî, türkü, ağıt, ninni gibi eserlerinin umumi adıdır demektedir.³

Bütün milletletin edebiyatlarının temeli halk edebiyatına, bütün halk edebiyatlarının temeli de inanca dayanmaktadır.

Bir başka deyişle dinî duygular edebiyatın temelini meydana getirir. Yığınların yaşayışı inandığı gibi olur. Öyleyse halkın yaşayışı inancının aynasıdır. Edebiyatı da inancının izlerini belirleyen bilgiler ihtiva eder.

Şiir ise en kısa söyleyişle verimli ve kafiyele sözler bütünüdür. Mücerret bir kavram olduğundan kitaplarda binlerce târifi vardır. Dilediğimiz zaman dostlarınıza sorsanız sorduğumuz sayı kadar çeşitli cevap alırsınız. Bize göre şiir:

İnsan rûhunda tezâhür eden bedii zevklerin belli kurallar dahilinde ses ya da yazı olarak dışarıya aksetmesidir. Madem insan ruhunda tezahür eden yüksek seviyeli zevklerdir. İnsanlara tesir de eder. O halde bizim milletimizi meydana getiren fert, aile, sülale, boy, aşiret, oymak, halk ve milletimize nasıl tesir etmektedir. Dilerseniz doğumdan ölüme ve öldükten sonra hatırlanmaya kadar çeşitli devreleri örnekler vererek anlatalım.

1. DOĞUM : Bizim insanımız arasında çoğalma, sayıca artma sevinç olarak bilinir. Bugün sadece Peygamberimiz'in doğumu tek milîl İslâm âleminde kutlanmaktadır. Son zamanlarda batı tesirinde kalan insanlarımız doğum günlerini kutlamaktadır. Bizde doğumda yaşı uzun olsun ömürlü hayırlı olsun gibi yalnızca doğum ve doğumdan sonra tebrik mahiyetinde kutlamalar vardır.

(*) Yrd. Doç. Dr. BEKİR SAMİ ÖZSOY : 1953 yılında Konya'da doğdu. 1981 yılında Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesini bitirdi. 1987 yılında Prof. Dr. Abdurrahman Güzel yönetiminde yüksek lisans çalışmasını. 1993 yılında Prof. Dr. Tuncer Gülensoy yönetiminde doktora çalışmasını tamamladı. Erciyes Üniversitesinde Türk Dili Okutmanlığı görevinde bulunduğu 1994 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinin öğretim üyesi oldu.

2. AD KOYMA : Orta asya bozkırında meydana getirdiğimiz çadır medeniyeti devrinden beri İnsanımız katında isim koyma önemli bir yer tutar. O devirlerde çocuk bir fedakarlık yığıtlık göstermeden isim konmaz, fedakârlık gösterdiğinde bir ozan gelir çocuğa isim koyardı. İslamiyeti kabul edişimizle bu iş aile fertleri ile din adamlarına düştü. Çocuğun sağ kulağına ezan okundu seçilen isim üç defa söylendi. Sol kulağına kaamet okundu, seçilen isim üç defa söylendi. Böylece, çocuk isim sahibi oldu. Ezan ve kaamet her ne kadar Allah'ın isimleri ve sıfatlarını söylese de tekrarlar ve kafiyeli sözlerden oluştuğundan şiir hususiyeti gösterdi. Bu özellik ele alındığında bizim insanımız şiirle doğumuyla tanışır.

3. ÇOCUK BAKIMI : Şiirle doğumda tanışan insanımız diğer canlılara benzemez dünyadaki yaratıkların yavruları en geç 3 (üç) ay içerisinde kendi kendine yaşamayı becerdiği halde insan yavrusu kendi kendine yaşamayı en az 13 - 14 yılda becerebilir. O halde 13 - 14 yıl bakıma ve korunmaya muhtaçtır. Hele ilk iki yıl yeme, içme, yatma, kalkma, barınma, örtünme ve konuşmayı öğrenmede titizlik ister.

Çocuk ninni ile uyutulur, ninni ile yedirilir, ninni ile büyütülür. Burada çala kalem aldığımız şu ninniler örnek olarak yeter düşüncesindeyim.⁴

*Ninni demeye geldim,
Kaymak yemeye geldim,
Kaymak değil merâmım,
Yavrumu görmeye geldim!*

*Uyusun da büyüsün yavrum,
Tıptış tıptış yürüsün yavrum,
Hu, hu ninni!*

Merzifon

*Ninni ninni moraşır,
Bahçelerde dolaşır,
Benim küçük yavrum,
Mama diye ağlaşır, ninni!
Bandırma*

(1) Prof. Dr. Şükrü Elçin Türk Halk Edebiyatına giriş s. 3

(2) Prof. Dr. Şükrü Elçin Türk Halk Edebiyatına giriş s. 1

(3) Ord. Prof. Dr. M. Fuat Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi s. 2

(4) Prof. Dr. Amil Çelebioğlu Türk Ninniler Hazinesi İst. 1982

*Ninni ninni nesteneli,
Cebi dolu kesdeneli,
Neyleyim kesdeneyi?
Benim oğlumu lokum ile beslemeli,
Ninni benim oğlum ninni!
Buldan*

*Ninnilerin nestanesi,
Antalya'nın kestanesi,
Dört göz ile beslenesi!
Kuzum yavrum hu., hu!
Konya
Ninnisine ninnisine,
Ali gider annesine,
Annesi pide pişirir,
Ali burnunu şişirir!
Hu, hu ninni,
Uyusun da büyüsun ninni!
Tekirdağ*

*Hak seni sevdi, diledi,
Cebrail kundak beledi,
Ay beşğın nur eyledi,
Nenni Muhammed'im nenni!
Ladik-Konya*

*Tarlalarda olur ahlat,
Analar çekiyor zahmet,
Medine'de ol Muhammed,
Söyle sana uyku versin,
Ninni yavrum ninni!
Merzifon*

*Evlerinin önü duvar,
Duvarın kıyısında su var,
Hazret-i Ali baban duyar,
Ninni kuzum ninni!
Antalya*

*Köyümüzün adı Veli,
Kimi uslu, kimi deli,
Yetiş ya Hazret-i Ali,
Uyusun hem büyüsün ninni!
Yalvaç*

Ninni ile büyütülen çocuk güzel sıfatlarla çağılır. İlk defa biri birine benzer sözler ezberletilerek konuşma öğretilir. Oyunları oyun sayıları ve arkadaşları ile münasebetleri çocukların her şeyi uzakda olsa şiir gibidir. Şiirle alakalıdır. Okula başladığında şarkı ile başlar. Şarkıların ham maddesi şiir değil midir? Okula başladığımda ilk öğrendiğim :

*Daha dün annemizin
Kollarında yaşarken
Çiçekli bahçemizin
Yollarında koşarken*

*Şimdi okullu olduk
Sınıfları doldurduk
Sevinçliyiz hepimiz
Yaşasın okulumuz.*

Sözlerini aradan 36 yıl geçmesine rağmen unutmadım. Sanırım ben-den yaşlı olanlarınız da unutmamıştır. İlkokulda öğrenilen Türkü, şarkı, marş, bilmece, bulmaca adıyla tanınan mahsuller hep ham maddesi şiir olan şeylerdir. O halde çocuklar ilk öğretimleri boyunca da şiirle iç içedir. Erkek çocuklar sünnet olurken şiir gene ön plandaki yerini korur. Orta öğretime devam edenler halk şiiri yanında diğer şiir nevileriyle biraz daha bilim disiplini çerçevesinde Türkçe ve Edebiyat derslerinde iç içe olurlar. Ancak ilk öğretimden sonra öğrenime devam etmeyenler arıcılıktan ziraate kadar herhangi tür meslek dalını seçerlerse seçsinler şiir-siz kalmazlar, şiirsiz yaşamazlar. Çocukluktan gençliğe geçiş yaşı sayılan 13-14 yaşlarında serpilmeye başlayınca erkekler işyerlerinde sevda türküleri mırıldanır kızlar ev işlerinde ve gelin olmaya hazırlık devresinde çeyiz yaparken mani, türkü ve şarkı ile zamanlarını geçirir. Kız olsun erkek olsun bilgi bakımından birbirlerini sınırlarken sordukları sorular hep şiirlerdir. Bu şiirle bilmece-tapmaca gibi isimler verilir. Yine sıradan seçtiğimiz şu örnekler insanımızın gençlik ve olgunluk çağında şiirle ne kadar iç içe olduğunun en güzel delilidir(5)

(5) Prof. Dr. Amlı Çelebioğlu, Yusuf Ziya Öksüz, *Türk Bilmeceler Hazinesi* İst. 1979

BİLMECE ÖRNEKLERİ

Dalsız budaksız,
Üstüne bir konmuş,
Kolsuz kanatsız,
Onu vurdum topsuz tüfeksiz;
Pişirdim aşsız ocaksız,
Yedim dişsiz damaksız
(Çocuk emziği-Elazığ)

Ne yerdedir ne gökte,
Yatar uçar havada.
(Salıncak-Mardin)

Dışı var içi yok,
Dayak yer suçu yok!
(Top-Mardin)

Yapılmıştır meşinden,
Gençler gider peşinden.
(Top-Gölpazarı)

Gider gider ip gibi,
Geri döner top gibi.
(Topaç-Mardin)

Bir küçücük heykel;
Dibi yassı başı kel
Alaca donlu rus bacısı,
Samur kalpaklı Bağdat hacısı,
Dalma çocuklardır sohbeti,
Yan yatmaz budur illeti.
Fen ile bilmektir bunun ilacı
Kâ'be'ye gitmeden olmuştur hacı
(Hacı yatmaz-Kastamonu)

Alaca yılan
Ağaca dolan,
Vallahi yalan!
Billahi yalan!
(Sapankayış-Bilecik)

*Fıldır fıldır fıt,
Bunu bilmeyen it!
(Sapantaşı-Elazığ)*

*Hangi sudur soğumaz?
Suya gtrer boğulmaz?
Kendi doğar anadan,
Fakat yavru doğurmaz?
(Nil Nehri, Balık, Katır-Mardin)*

*Beyaz, siyah, bazan boz
Ne su, ne hava, ne buz,
Uçar kanadı yoktur!
Yürür kaldırmaz hiç toz!
(Bulut-Tunceli)*

*Edirne'den berisi,
Kara koyun derisi.
(Bulut-Van)*

*Bir bidiris iğnesi,
Bunu bilen bilecek,
Bilinmeyen oniki köy verecek!
(Şımşek-Elazığ)*

*Burda vurdum kılıcı,
Haleb'den çıktı bir ucu!
(Şımşek-Mardin)*

Kızlarımız çeyizlerini yapa dursunlar erkeklerimiz delikanlılığın doğruğa çıktığı 20 yaşa bastığında vatan vazifesi ile yani askerlikle tanışsınlar. Onları askere uğurlamak ayrı bir zevktir. Gençlerimiz bu göreve seve seve giderler. Tempolu sözlerle şiirle uğurlanırlar, marşlarla uğurlanırlar. Askere vardıklarında (eğitimleri) talimleri şiirledir. Yürüyüş talimlerinde öğrendiğim :

*Türk ordusu yenilmez mertlik denemesinde
Her eri bir yıldırım düşmanın tepesinde
Yurdu cumhuriyeti korumaktır azmımız
Yaşar İstiklâl aşkı gençliğin gür sesinde*

*Türklüğün öz cevheri taşar temiz kanında
Yedek subay ölür de dönmez er meydanından*

*Türk orduşusu sınırlar üstünde Türk şanıdır
Tarihe mertlik sözü Türk'ün armağanıdır
Göğsü her karış toprak uğrunda sıper olan
Asker için en aziz sevgili vatandır.*

*Türklüğün öz cevheri taşar temiz kanından
Yedek subay ölür de dönmez er meydanından⁶*

*Yedek subay marşı ile yine burada öğrendiğim;
Bir özlem çizgisinde her düşünce uludur
Bu yol mutluluk yolu Atatürk'ün yoludur
Yurtta sulh cihanda sulh ilkeyle doludur
Sevgide yer yüzüdür güçte Anadolu'dur.*

*Uzaniyor çağlara destanlaşan yüce Türk
Yaşama sevincimiz büyük önder Atatürk*

*Yüz yılın çağrısı bu tatlı düş kutsal emek
Dimdik adımlarlayız yolumuz sonsuza dek
Sevgimiz kalbimiz bir ülkümüz andımız tek
Yaşamak Atatürk'ü Atatürk'ü söylemek*

*Uzaniyor Çağlara destanlaşan yüce Türk
Yaşama sevincimiz büyük önder Atatürk⁷*

100. yıl marşı bütün canlılığıyla beynimde yaşamaktadır. Yine asker-
lerimize sabah sporlarında söylediğimiz;

*Ay akşamdan ışıktır yaylalar yaylalar
Yüküm şımşır kaşıktır diloy diloy yaylalar
Komşu kızını zaptıyla yaylalar yaylalar
Bizim oğlan aşıktır diloy diloy yaylalar*

(6) Prof. Dr. Abdülkadir Karahan İst. 1941

(7) Feyzi Halıcı, Ank. 1981

*Ay akşamdan aştı gel yaylalar yaylalar
Toprak yola düştü gel diloy diloy yaylalar
Eğer annen vermezse yaylalar yaylalar
Al bohcanı kaç da gel diloy diloy yaylalar⁸*

*Türküsü;
Yoğurt koydum dolaba ellere vay
Bu gün başın kalaba ellere vay
Seni doğuran ana ellere vay
Olsun bana kaynana ellere vay*

*Ellere cicom cicom ellere vay
Bülbül konar güller ellere vay
Glymiş pembe şalvarı ellere vay
Sallanır saçakları yellere vay⁹*

*Türküsü;
Erzurum ovaları şalvara şalvar kara bel bağlama
Yayılır develeri şalvarı dönder o yara bel bağlama*

*Oturmuş koyun sağır şalvara şalvar kara bel bağlama
Elleri sineleri şalvarı dönder o yara bel bağlama¹⁰*

*Ne ana ne sıla ne yar hayali
Bir gör Mehmet'teki kükremiş hali
Kırpmadı gözünü yağmur misali
Mermi yedi havan yedi Mehmedim*

*Bu öyle bir iman öyle ihlas ki
Secde eder cümle canlı ve bitki
Bir temmuz akşamı Allah şahit ki
Şaha kalkmış vatan idi Mehmedim*

*Bu akşam yıldızlar sararmış gibi
Tepeler titreşir hava kış gibi
Bir dağın sırtında dağ varmış gibi
Omuzlamış bir Mehmedî Mehmedim¹⁷*

(8) Anonim Halk Türküsü

(9) Gaziantep Türküsü

(10) Erzurum Türküsü

(17) Fuat Azgur Kıbrıs 1974

Şarkıyı hem söyler hem dinlerler. Sırası gelen askerliğini yapa dur-sun askerliğini yolunu bekleyenler bekleye dursun bin askerden dönen-leri anlatalım.

Askerlik dönüşü çeyizini hazırlamış bir dilbere dünür düşülür. Ni-şan, nikâh derken düğün hazırlıkları yapılmıştır. Kız evinde kına erkek evinde denilen törenler yapılır.

Nişanlanan genç kız kendisine başkasının bakmaması için

*Bir fırın yaptırdım
Doldurdum börekleri
Gel beraber yiyelim
Yaptığım çörekleri*

*Evreşe yolları dar dar
Bana bakma benim yârım var*

*Sırtındaki yeleği
Ben örmedim mi yârım
Kızlarla konuşurken
Ben görmedim mi yârım*

*Evreşe yolları dar dar
Bana bakma benim yârım var¹⁸*

Türküğü ve benzeri türkülerini söyler nişanlı genç erkek ise
*Ceviz oymaya geldim odana
Nişanlın da bunu derler adama
Adama da yavrum adama
Dayanamam senin kara sevdana (Amman)*

*Aman aman olmuyor
Eş eşini bulmuyor
Kara yağız genç oğlan
Neden gönlün olmuyor¹⁹
Asker bayrağını buca diktiler
Diktilerde yavrum diktiler
Küçücük yavruyu asker ettiler
Etiler de yavrum ettiler
Ben doymadan o yârî de alıp gittiler (Amman)*

(18) Tekirdağ Anonim Halk Türküsü

*Aman aman olmuyor
Eş eşini bulmuyor
Kara yağız eş genç olan
Neden gönlün olmuyor¹⁹*

Türküleriyle nişanlıların nişanlılara çektiği hasreti dile getirir. Yine;
*Bir fındığın içini
Yâr senden ayrı yemem
Bugün gördüm yârımı
Ölürsem de gam yemem*

*Aldır aslanım aldır
Al yanakların baldır
Kınalı ellerinle
Beni uykumdan kaldır²⁰*

Türküleri ve benzeri türkülerle duydukları mutlulukları dile getirirler. Kız evinde yapılan kına törenlerinde kızları ağlatmak âdettir. Kınalarda gelinleri ağlatmak için özellikle :

*Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar
Aşrı aşrı memlekete kız vermesinler
Annesinin bir tanesini hor görmesinler*

*Uçanda kuşlara mail olsun ben annemi özledim
Hem annemi hem babamı hem köyümü özledim*

.....²¹

Türkülerini kına evindeki bütün kızlar söylerler neticede gelin adayını ağlatırlar.

Nişan ve samahtan sonra düğün günü yine türküler sevinç, mutluluk ve coşku dolu türküler söylenerek yeni kurulan yuvanın mutluluğu istenir. İşte bu türkülerin hepsinin hammaddesi şiiirdir. Düğün haricindeki hayat yine şiirle güzelleşir. Sevinçler, mutluluklar sözleri şiir olan türkülerle dile getirilir. Yaşanan burukluklar yine türkülerle dile getirilir. Tabi afetler, yangınlar ve hiçbir zaman görmek istemediğimiz felâketler yine şiirle söylenir. İnançlar şiirle güzelleşir, şiirle yaşanır. Toplum üzerinde iz bırakan zamansız denilen ölümler, ayrılıklar, geçimsizlikler, toplumsal bozulmalar şiirle dile gelir. Haksızlıklar şiirle yerilir. Güzellikler şiirle dile gelir. Şiir milletimizin bedii zevkinin en büyük temsilcisidir.

(19) Anonim Halk Türküsi Orta Anadolu

(20) Anonim Halk Türküsi Karadeniz

(21) Anonim Halk Türküsi

Yedi asırdan beri unutmadığımız ve unutamayacağımız Yunus Emre'yi yaşatan söylediği şiirlerdir. Özellikle de milli inanca ve milli zevki yansıtan şiirleridir. Şimdi bunlara iki örnek vererek konumuza devam edelim.

*Mülkü bekâdan gelmişem
Fânî cihânı neylerem
Ben dost cemâln görmüşem
Huri Gilmânî neylerem*

*İsmaillem İbrahîm'e
Hiç ihtiyacım kalmadı
Özümü Hakk'a vermişem
Koçu kurbanı neylerem*

*İsa gibi yeri koyup
Göklere seyrân eylerem
Musa'yı Didar olmuşam
Ben "lenteran"ı neylerem*

*Aşık Yunus maşukuna
Vuslat bulunca mest olur
Ben şîşeyi çaldım taşâ
Namu nîşânı neylerem²²*

BİR SÖZ

*Keleci bilen kişinin
Yüzünü ağ ede bir söz
Sözü pîştiren diyenin
İşini sağ ede bir söz*

*Söz olsa kese savaşı
Söz ola kestire başı
Söz ola ağulu aş
Bal ile yağ ede bir söz*

*Kıştî bile söz demini
Demtiye sözün kemini
Bu cihan cehennemini
Sekiz uçmağ ede bir söz*

*Gel aht ey şehriyari
Bu sümü dinle bari
Hezar gevheri dinari
Kara toprağ ede bir söz*

*Yürü yürü yolun ile,
Gafl olma beltn ile
Key sakın key diltın ile
Canına zağ ede bir söz*

*Yunus imdi söz yatından
Söyle sözü gayetinden
Key sakın o seh katından
Senti ırağ ede bir söz*

Günlük hayatın vazgeçilmeyen güzelliklerinden olan şiir çeşitli anma törenleri ve milli bayramlarımızın da vazgeçilmeyen güzelliğidir. "Mozart"a Törük Marş adındaki eserini besteleyen Mehter marşımızın sözlerindeki ihtişam şiirimizin güzelliğidir. Gazi Osman Paşa'yı ölümsüzleştiren, Karacaoğlan'ı, Köroğlu'nu, Dadaloğlu'nun, Seyrani'yi Summani'yı, Şelik'i ve bugün aramızda olmayan binlerce halk şairimizi bugün bizlere unutturmayan söyledikleri şiirlerdir.

Demek ki hayatın hemen hemen her yönü şiirinle güzelleşiyor, dile geliyor. İnsanın yaşayacağı kaçınılmaz son yani ölüm. Dinî bir vecibe olarak selâ ile haber verilir. Eş dost toplanır, ölen için çeşitli faaliyetler yapılır. Erkekler mezara gide dursun evde kalan hanımlar başlar yas tutmaya ağıt yakmaya ölenlerin arkasından yakılan ağıtlar tutulan yaslar hep şiirdir. Türkiye Türkçesinde ağıtlar, Prof. Dr. Şükrü ELÇİN tarafından araştırılmıştır.²⁵ Ölenlerin 7., 40., 52. günü ve ölüm yıldönümünde onları hatırlamak için okuttuğumuz Mevlit, Süleyman Çelebi tarafından söylenip kaleme alınan şiirdir. Yukarıda belirttiğimiz şiirleri ve diğer şiirleri okuyun, ezberleyin, diye kimseye bir zorlama yapılmamıştır. O halde Türk İnsanı şiirle doğar, şiirle yaşar, şiirle ölür, şiirle hatırlanır. Şiirimiz ne kadar güzel ise, insanımız o kadar güzeldir. Son zamanlarda şiirimize ve insanımıza görünmez bir savaş açılmıştır. Temennimiz bu savaşın şiirimiz ve insanımız lehine sonuçlanmasıdır. Tüm güzellikler şiirimiz ve bizim insanımızın olsun diyerek sözlerimi bitiriyor, hepinize saygılarımı sunuyorum.

(24) Feyzi HALICI, *Halk Şairlerinin Diliyle Atatürk* Ankara, 1981, s. 83

(25) Prof. Dr. Şükrü ELÇİN, *Türkiye Türkçesinde Ağıtlar* Ankara, 1990

Gelin hep beraber Yunus Emre'nin gel gör beni aşk neyledi adlı ilahisini söyleyelim.

*Gönlüm düştü bîr sevdaya
Gel gör beni aşk neyledi
Başımı verdim kavgaya
Gel gör beni aşk neyledi*

*Ben yürürüm yâne yâne
Aşk boyadı beni kâne
Ne âkilem ne divane
Gel gör beni aşk neyledi*

*Ben yürürüm ilden ile
Dost sorarım dilden dile
Gurbette hâlim kim bile
Gel gör beni aşk neyledi*

*Gurbet ilinde yürürem
Dostu düşümde görürem
Uyanıp Mecnun oluram
Gel gör beni aşk neyledi*

*Gâh tozarım yerler gibi
Gâh eserim yeller gibi
Gâh çağlarım seller gibi
Gel gör beni aşk neyledi*

*Akar sularım çağlarım
Dertli ciğerim dağlarım
Şeyhim anuben ağlarım
Gel gör beni aşk neyledi*

*Ya elim al kaldır beni
Ya vasluna erdir beni
Çok ağılattın güldür beni
Gel gör beni aşk neyledi*

*Ben Yûnus'u bîcâreyim
Baştan ayağa yareyim*

*Dost ilinde avâreyim
Gel gör beni aşk neyledi.*

BAŞKAN – Sağol Aşık.

Bekir Sami Özsoy, sahne ile salonu birleştirdi. Uygulamalı bir bildiri sundu.

Şimdi, Tuncer Gülensoy Hoca'yı buraya davet ediyoruz. Bu yıl Manas Destanının 1 000 inci yılını kutluyoruz, kutladık; pek çok toplantılarda değişik bir görüşünü bize sunacak; kendisini dinliyoruz.

"MANAS"

Prof. Dr. TUNCER GÜLENSOY (*)

KIRGIZLAR'ın millî destanı MANAS, beşyüzbin mısradan fazla olup, tamamen manzumdur. Destan:

1. MANAS,
2. Oğlu SEMETey,
3. Torunu SEYTEK

hakkındaki kısımlardan ve yine MANAS dairesi içinde olduğu kabul edilen ER TÖŞTÜK ile COLAY HAN destanlarından ibarettir.

Radloff'un tespit ettiği MANAS varyantında ise destan:

1. Manas'ın doğuşu,
2. Almambet'in müslüman olup Er-Kökçü'yü terk etmesi ve Manas'a katılması,
3. Manas ile Er-Kökçü'nün dövüşü, Manas ile Kanıkey'in evlenmesi, ölümü ve yeniden dirilişi,
4. Bok-Murun,
5. Közkaman,
6. Semetey'in doğuşu,
7. Semetey

bölümlerinden oluşmaktadır. SEYTEK ile ilgili olaylar SEMETey bölümünde anlatılmaktadır.

En eski Türk destanlarından, mitolojisinden derin izler taşımakla birlikte MANAS, müstakil ve hacmi itibarıyla dünyanın en büyük destanıdır. Günümüzde de bu Manas'dan tamamen manzum, bazı bölümler anlatılmaktadır. Bu özelliğinden dolayı MANAS, yaşayan tek destandır.

MANAS'ta hayatları anlatılan göçebe Kırgızlar, henüz bir imparatorluk kurma, dünyayı zapt etme, halklara, ülkelere hükmetme gibi ülkülere sahip olmayıp, kabile hayatı yaşamaktaydılar. Fakat destan, Kırgızların iç ve dış düşmanları, Budist Kalmuk-Moğollar, Çinliler, kısmen de Uygurlar ve Orta Asya'da yaşayan öteki Türk boylarıyla yaptıkları mücadeleler, derin vatan ve millet sevgisinin şiirsel söylenişleriyle dikkati çeker.

(*) Prof. Dr. Tuncer Gülensoy :

1939 Uşak doğumludur. Liseyi Uşak'ta bitirdi. Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesinden mezun oldu. "Moğolların Gırtlı Tarihinde Eklere ve Cümlede Kullanış Şekilleri" konulu tezle doktora. "Kütahya Yöresi Ağzıları" konulu tezle Doçentlik çalışması yaptı.

ABD'de Teksas Tech. Üniversitesinde misafir öğretim üyesi görevinde bulundu.

Halen Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü müdürü ve Türkçe Bölümü Başkanı'dır.

MANAS, millî özellikleri itibarıyla çok renkli, kendisine has özelliklere sahip orijinal bir destandır. Kızgızların folkloruna, gelenek ve göreneklerine, inançlarına, bozkır hayatına, etnografyasına (giyim-kuşam, çadır hayatı, hayvancılık, deve ve at koşumları vb. gibi) ait bilgilerin yanında, Türk Dili Tarihi için çok değerli olan dil, edebiyat ve tarih malzemelerini de bünyesinde yaşatmaktadır. Kişi, boy, soy, oymak, cemaat adları ile (Ak-tulpar, Kara-ker, Kıl-ciren, Korcong-boz, Koyon-boz, Kök-ala, Kök-borçuk... vb. gibi at; Ak-şumkar gibi kuş; Ak-taygan, Bay-töböt gibi köpek adları) özel hayvan adlarını taşıması açısından da bir ONOMASTİK hazinesidir. Ayrıca: Abılay, Abeke, Açık, Acıbay, Ak-saykal, Albay vb. gibi kadın ve erkek kahramanların adlarını da belirtmesinden dolayı önemlidir.

Bu arada, Ak-albars ve Süt-bolot adlı Kılıç, Ak-olpok ve Kök-kübö adlı zırh, Ak-tinke adlı hançer özel adlarını da görerek, Kırızların "ad verme geleneği"ne verdikleri önemin izlerini tespit ediyoruz.

MANAS destanında adı geçen Abeke, Abılay, Açık, Ağış, Acıbay, Ak-erkeç (kadın), Akılay/Nakılay (kadın), Ak-kanış (kadın), Ak-kıyaz, Ak-pay-mamet... vb. gibi bazı kahraman-alplerin hayatı ve özellikleri Oğuz Kağan, Dede Korkut, Alpamış, Köroğlu gibi Türk destanlarındaki kahraman-alplerin hayatı ve özellikleriyle benzerlik gösterir.

MANAS'ta adı geçen Aç-maral, Ağır-min, Ak-bulung, Ak-ermen, Ak-cermen,Balakşan (Bedehşen), Balk/Balık (Belh), Bar-köl, Becin, Boy-barak... vb. gibi coğrafi adlar; Erkeç (keçi halkı), İndı (Hintli), İt (Köpek halkı), Kazak, Kırım, Kıtay, Kızıl-Baş, Nayman Nogoy, Noygut, Oyrot, Oorgan (Afgan) Orus (Rus), Özúbek (Özbek) Şürşüt (Mançu) Tecik (Tacik) kavim adları ile yukarıda belirttiğimiz kişi adları Genel Türk Tarihi içinde yer alan tarihî ve coğrafi gerçeklere uygundur. Bu bakımdan, bu destan, yakın tarihe kadar yazılı eserlere sahip olmayan göçebe Kırızların hayatını bütün yönleriyle aksettiren bir ansiklopedi niteliğindedir.

MANAS ve etrafındaki yiğitlerin mücadele ettiği "kafir"ler, Moğol asıllı Kalmuklar ve Çinlilerdir. Fakat, destanda, Kırızlar arasında yapılan kardeş kavgalarının kanlı sahneleri de çokça görülür. Bütün bu savaş sahneleri anlatılırken sihir ve büyüye bağlı masalımsı hayali sahnelere yer verilirse de destanın gerçekçi bir üslupla anlatıldığı görülür. Öyle ki, bazı tabiat, eşya, hayvan ve insan tasvirleri, kahramanların bazı duyguları; ümid, korku ve heyecanları çağdaş roman anlatışına benzer bir şekilde ve büyük bir ustalıkla anlatılmıştır. Baba ile oğulun, kardeşle kardeşin, gelinle kaynananın, yegenle amcanın, karı ile kocanın birbirleriyle-

le mücadelesi çok açık olarak, hatta bazan dramatik bir şekilde ifade edilmiştir. MANASÇI, bu destanda, o devirde görülen sosyal hayatın bazı aksayan yönlerini, âdetlerin, gelenek-görenek ve törelerin, ahlaksızlığın ve zalimliğin tenkidini de sert bir ifade ile yapabilmektedir.

MANAS destanı'ndan bahseden en eski kaynak Seyfeddin Molla'nın Mecmu'ut Tevarih adlı XVI yüzyılda yazılmış olan eseridir. Bu eserde MANAS tarihi bir şahsiyet olarak gösterilir.

MANAS üzerine çalışan bazı bilim adamlarına göre MANAS destanı Kırgızların Yenisey ırmağı ile Minusinsk bozkırlarındaki hayatları sırasında. 840. yılı civarında, büyük bir devlet kurdukları yıllarda, Uygur Türkleri ve Çinlilerle yaptıkları savaşlarda oluşmaya başlamış; daha sonra, XVI-XVII. yüzyıllardaki Kırgızlar ile Kalmukların veya Budist Kalmuk Moğolları ve Çinlilerin Orta Asya'daki Müslüman Türk kavimleriyle yaptıkları savaşlar sırasında bünyesine yeni unsurları da alarak zenginleşmiş, yeniden teşekkül etmiştir.

Daha çok XIX. yüzyılda destana İslamı unsurlar girmiştir. Böylece bu büyük destan, alplerle (Müslüman kahramanlarla) kafirler (Budist Kalmuk Moğollar) arasındaki savaşlar ve kardeş kavgaları şeklinde görünen yeni bir şekil kazanmıştır. Destanın bünyesine sonradan giren İslami unsurlar Manas'ın orijinal yapısını ve bütünlüğünü bozmadığı gibi, Kırgızlar arasındaki milliyet duygusunu da olumlu yönde etkilemiştir. Destan, bu heyecanlı duygularla yaşatılarak bugüne kadar getirilmiştir.

Destanın millî ve dinî duyguları beslemesi, canlı tutması, devrin Sovyet hükûmetini rahatsız etmiş, 1951-1954 yılları arasında, (Dede Korkut, Alpamış, Oğuz Kağan vb. gibi) öteki Türk destanlarıyla birlikte okunması, anlatılması ve basılması yasaklanmıştır. 1952 yılında Bişkek (Frunze)'de toplanan sözde bir sempozyumla da destandaki gayri insanı(!), şovenist(!) feodal cemiyetin duygularını aksettiren zararlı kısımlar (!) tespit edilerek kötülenmiştir. Fakat, halktan ve münevverlerden gelen baskılar sonucunda Manas hakkında bilimsel araştırmalar yapılarak, destandan parçalar yayınlanmıştır.

Kırgızların bu ölümsüz destanını bilim dünyasına ilk duyuran Kazak bilgini Çokan Velihanov (1835-1865) dur. Çinggis Kağan'ın soyundan gelen bu Kazak prensi, 1856'da Kırgızistan'da yaptığı seyahatte MANAS DESTANI'nı derlemiş, 1861 yılında "Rus Coğrafya Cemiyeti'nin Yazıları" dergisinin I. ve II. kitaplarında "KÖKÜTEY HAN'IN AŞI" (Yoğ töreni) adlı kısmını, Rusçaya çevirerek yayınlamıştır.

Türk Dili ve Kültürüne büyük hizmetleri bulunan, Orhun yazıtlarının ilk okuyucularından ve "TÜRK LEHÇELERİ SÖZLÜĞÜ" (4 cilt), "TÜRK HALK EDEBİYATI NUMUNELERİ" (10 cilt), "SİBİRYA'DAN", "TŞASTVUSTİK" gibi büyük eserlerin yazarı Alman asıllı Rus Türkoloğu W. Radloff, 1862, 1864 ve 1869 yıllarındaki Kırgızistan gezilerinde Manas'tan parçaları derleyerek yazıya geçirmiş ve bunları "Türk Halk Edebiyatı Numuneleri, C.V." (St. Petersburg 1885) içinde KIRGIZCA-RUSÇA-ALMANCA olarak yayınlamıştır. Bu neşir, Türkolog meslektaşımız Emine GÜRSOY-NASKALİ tarafından Türçeleştirilerek, RUSÇA-KIRGIZCA-TÜRKİYE TÜRKÇESİ olarak yayınlanmıştır. (Ankara 1994, TÜRKSOY yayını.)

MANAS üzerine pek çok yayın ve derleme yapılmıştır. Bugün Kırgızistan'da yaşayan Manasçılardan pek çoğu bu destanı ezbere okuyabilmektedir. Kırgızistan'da yapılan derleme çalışmaları sonucunda, manasçılardan derlenmiş ONÜÇ ayrı varyant, yazma olarak bulunmaktadır.

MANAS destanı üzerine yapılan en önemli çalışmalardan birisi de Kazak yazarı ve bilim adamı MUHTAR AVEZOV'undur. Avezov, 1930 yılından beri yaptığı çalışmaları otuz yıl devam ettirmiş ve destanın halk arasında yaşayan pek çok varyantını ortaya çıkarmıştır.

MANAS üzerine çalışan pek çok Kazak ve Kırgız bilim adamı bulunmaktadır. Bunların yapmış oldukları çalışmalardan bazıları Kazakça, Özbekçe ve Türkiye Türkçesi'ne de aktarılmıştır.

Türkiye'de MANAS üzerine çalışan bilim adamlarının başında Başkurt Türkü asıllı Türkolog Abdülkadir İNAN gelir. O'nun Kültür Bakanlığı yayınları arasında çıkan "Manas'tan Seçmeler" (Ankara 1973; İstanbul 1992) adlı eseri ilk önemli neşirdir.

MANASÇILAR :

Manasçılar, Manas destanını kobuz çalıp, türküler söyleyerek anlatan; el-kol ve baş hareketlerinin yanında sesinin tonunu değiştirerek destanda geçen olayları bildiren; destan kahramanlarından olan MANAS, SEMETEV, SEYTEK, ER TÖŞTÜK ve COLAY HAN gibi destan kahramanlarının konuşmalarını yer ve olaya uygun olarak ses tonlarında canlandıran, "OZAN-AŞIK-MEDDAH-AKTÖR" karışımı meziyetleri bünyesinde toplayan sanatçıdır.

Manasçılar, ustalarının yanında, iyi bir hikayeci; iyi bir aktör; iyi bir türkücü; iyi bir bestekar ve çok başarılı bir kompozitör olarak yetişmişlerdir. Bu meziyetleri taşımayan kimselere "Manasçı" denilmez

Manas destanı'nı çok iyi bilen Manasçılara "NAGİZ (gerçek) MANASÇI"; yarım bilenlere "ŞALA (yarı) MANASÇI" adı verilir. "Nagiz Manas-

çı"lar destanının tamamını adabı ve erkanı ile anlatırlar ve ÜÇ BÜYÜK KOLU da bütün epizodlarıyla, kesintisiz olarak, fakat ancak ALTI ayda söyleyip tamamlayabilirler.

Bilinen en eski Manasçı KELDİBEK (1750-?)'tir. Öteki tanınmış Manasçılardan bazıları da şunlardır :

"Balık" lakablı BEKMURAT (?-1868), NAYMANBAY, AL ÇONBAŞ- TİNİBEK, ÇÜYÜK, SAĞIMBAY ORAKBAKOĞLU (1867-1930), SAYAKBAY KARALAYOĞLU (1894-?), TOGOLOK MOLDO, Ş. RISMENDEYEV, C. KOCEKOV, B. SAZANOV.

Kazak Manasçıları arasında CAMBİL CABAYOĞLU (1846-1945), MAYKÖT, KULMAMBET- SÜYİMBAY, S. MÜRSEKOV ünlülerdendir.

Günümüzde, Kırgızistan ile Kazakistan'da MANAS'ı yarım veya tüm olarak söyleyebilen genç Manasçılar bulunmaktadır.

MANAS DESTANI'NİN ÖZETİ VE KOLLARI :

Üç büyük "Kol"dan ibaret olan destanın, MANAS adını taşıyan birinci bölümü : Manas'ın doğumu, güç sahibi olarak kendisini tanıtmaları, Kırgızlar arasındaki savaşlarda şöhret kazanması, Kalmuklara karşı elde ettiği başarılar, Kırgızları bir bayrak altında toplaması. ilini düşman istilasından kurtarması gibi olaylardan oluşmaktadır.

"ÇAKIP ile kadını ÇIYRIÇI'nın çocukları olmaz. Baba Çakıp bir çocuk vermesi için Tanrı'ya yalvarır; yeni doğan çocuğa MANAS adı verilir ve çocuğun geleceği hakkında kehanetler yapılır; beşikte iken konuşmaya başlayan Manas, kafirleri (Kalmuk ve Çınlılar) yeneceğini bildirir; Baba Çakıp oğlunun yetişmesi için BAKAY'ı görevlendirir, ilerisi için tasarlanan iki gazanın mahiyetini anlatılır; Manas çabucak büyür ve yiğit bir delikanlı olur ve Kaşgar'da bulunan Çınlıları haraca bağlayıp doğuya sürer."

Bu bölümün en güzel kısımları, Kökütey Han Aşı (Kökütey Han'ın yoğun matem töreni), Manas'ın yaralanması ve ölümünün anlatıldığı parçalarıdır.

Manas KÖKÇÖKÖZ ve KÖZ-KAMAN tarafından zehirlenerek öldürülür. (Bu ölüm olayı, Radloff'un derlediği varyantta, beşinci bölümde etraflı şekilde yeniden ele alınıp anlatılır. Manas destanda üç defa ölür :

İlk defa, KÖKÇÖ ile savaşırken, aldığı yara O'nu öldürür;

İkinci defa, zehirlenme neticesinde ölür;

Üçüncü defa, geri dönemeyecek şekilde ölür.)

Manas'ın öldürülmesinden sonra, Kırgızlar arasındaki iç çekişmeler artar, iktidar mücadelesi yeniden başlar. Bu bölümlerde, hürriyet savaşları motifinin daha zayıf olduğu görülür.

SEMETEY ve SEYTEK kollarında ise, Kırgızlar arasındaki kardeş kavgasının derin izleri görülür. Millî mücadeleden çok, şahsî kavgalar, hanlar ve beyler arasındaki anlamsız iç savaş anlatılır.

SEMETEY'in adını alan ikinci bölümde MANAS'ın karısı KANIKEY ve annesi ÇIYIRDI (veya : ÇIYRIÇI), küçük Semetey'i yanlarına alarak Buhara'ya, Manas'ın kayınatası olan TEMİR HAN'a sığınır. Semetey, Buhara'da dayısı İsmail'in yanında kim olduğunu bilmeden büyür. Ondört yaşına geldiğinde kim olduğunu öğrenir. Babası Manas'ın da vasiyeti üzerine TALAS'a geri döner. Uzun mücadelelerden sonra, iktidarı dedesi Temir Han ile amcalarının elinden alır. Buna rağmen Kırgızlar arasındaki beylik ve benlik mücadeleleri bitmez, sürer gider. Bu mücadeleler sonunda, akrabalarından birisi olan İLYAS HAN SEMETEY'i öldürür ve karısı AY-ÇÖREK'i de kendisine alır.

Bu bölümün asıl baş karakteri MANAS'ın karısı, SEMETEY'in annesi KANIKEY ile SEYTEK'in annesi AY-ÇÖREK'tir. Her iki bölümde de baş roldeki kadının intikam alması incelenir.

SEYTEK kolu, Manas destanının üçüncü bölümü olup Seytek'in hayat hikayesinden ibarettir. Seytek de babası SEMETEY gibi gençlik yaşına gelince, babasının katillerinden intikamını alır, iktidarı eline geçirir, uzun zamandır esir olan dedesi Manas'ın karısı, büyük nenesi KANIKEY'i de esaretten kurtarır.

Üç nesle uzanan destanda MANAS kurucu görevini görür, oğlu SEMETEY iktidarı tehlikeye sokar. SEMETEY'in oğlu SEYTEK ise işleri yeniden düzene koyar. KANIKEY, oğlu SEMETEY'i ÇAKIP'tan ve Onun oğulları ABEKE ile KÖBÖŞ'ün elinden kurtarır, büyük meşakkatler sonucu selamete çıkarır.

Ancak, SEMETEY başa geçtikten sonra işleri doğru düzgün götüremez: Önce, adab, erkan bilmediği için Manas'ın yiğitlerini gücendirir ve uzaklaşmalarına sebep olur. Sonra, akrabası ÜMÜTÖY'ün nişanlısını kaçıır.... Törelere yerine getirmez. Rüyasında uyarılınca kadar, ölmüş babasının anısına saygıda kusur eder.

Semetey'in sonu kötü olacaktır. Semetey ile birlikte soyunun da sonu tehlikeye girmiştir. Semetey'i yenen ER-KIAZ, Semetey'in yeni doğan oğlu SEYTEK'i öldürmek üzeredir. Tıpkı KANIKEY'in Semetey'i alıp kaçırarak kurtardığı gibi bu sefer de AY-ÇÖREK, "KUĞU" şekline gireceğini ve babası AKIN-HAN ile yiğitlerini çağıracağını söyleyerek ER-KIAZ'ı tehdit eder ve SEYTEK'i kurtarır.

Bu üç büyük koldışında, MANAS dairesi içinde kabul edilen ER-TÖŞ-TÜK ve COLAY HAN destanları da vardır ki, bu son iki kol, bazı bilim adamları tarafından “müstakil birer destan” olarak kabul edilirler. Bazı bilim adamlarına göre bu iki destan da MANAS'ın birer epizotu olup, onun etrafında oluşmuşlardır.

BAŞKAN — Tuncer Gülensoy Hoca'ya teşekkür ediyoruz.

Gerçekten, Manas, pek çok bilim adamını besleyecek nitelikte bir derya. Artık, yeni yetişecek gençlere duyurulur; ellerinde çok önemli bir malzeme hazır duruyor.

Efendim, oturumun bu saatinde, değerli tiyatro yazarımız, şair dostumuz, gönül dostumuz Recep Bilginer “Türk Dilinin Demel Direği” konusunda bildirilerini sunacaklardır.

Ben de merak ediyorum, bu “Türk dilinin temel direği” nedir?

“FOLKLORUMUZ DİLİMİZİN TEMELİDİR.”

Recep BİLGİNER (*)

Biz daha beşikteyken anamızın söylediği ninnilerle öğreniriz dilimizi. Ninnilerin ezgisiyle birlikte o güzelim sözler işlenir belleğimize.

Üstünde yaşadığımız bu topraklar nasıl bizim maddî vatanımızsa-dilimiz Türkçe de bizim manevî vatanımızdır. Nasıl vatani olmayanın inancı olmazsa kendine özgü, zengin dili olmayanın da manevî dünyası olmaz. Ulus, Vatan, Dil bir bütündür birbirinden ayrılamaz.

ÖNCE NİNNİLER :

Daha ana, baba demesini öğrenmeden ninnilerle tanışırız dilimiz ile.

Ya sonra, türküler gelir. Gerçi, ninni de bir türküdür, ama sözleri sınırlıdır. Türküler ise engin bir deniz gibidir. Onlarda hem söz zenginliği vardır, hem ezgi zenginliği vardır. İçine daldınız mı söz dağırınız dolar hem duygu hazineniz gelişir.

Sevgiyi, türkülerde öğreniriz. Acıyı, özlemi türkülerde dinleriz. Türküler, bizi duygulandırmakla kalmaz iç dünyamızı da zenginleştirir. Ana dili dediğimiz olgunun temeli de böylece atılmış olur. Gün gün, ay ay, yıl yıl belleğimize işlemiş olan kelimelerin anlamını çözmeye başlarız. Yani, dilimizin tadına da varmış oluruz. Bu söyleneni anlamak duygu ve düşüncelerimizi anlatabilmektir. Yani, insan olmanın bilincine varmaktır.

Dil dediğimiz olgu folklorun zenginliğince zenginlik kazanır.

Bizim dilimizin zenginliği de folklorumuzun zenginliğinden gelmektedir.

Ünlü dil bilgini Kaşgarlı Mahmut, Türk Dili konusundaki çalışmalarını anlatırken şöyle diyor :

“Kendim Türklerin en düzgün konuşanlarından biriyim. En açık anlatanlardan, en doğru anlayanlardan biriyim. Türklerin bütün illerini, obalarını, çöllerini karış karış gezip dolaştım. Her bölüğün lehçesini tam olarak belirledim, çünkü bu dil Arap Dili kadar zengindir.”

Kaşgarlı Mahmut'un “Divan-ül Lugat-it Türk” kitabını ilk kez görüp değerini anlayan Ali Emiri Efendi de hayranlığını şu sözlerle dile getirir:

“Bu bir kitap değil, Türkistan ülkesidir. Türkistan da değil, bütün cihandır. Türk dili bu kitap sayesinde daha başka güzellik ve canlılıklar kazanacaktır.” Kazandı da.

(*) Recep Bilginer :

1922'de Adana'da doğdu. İstanbul Gazetecilik Enstitüsünde okudu. Gazete ve dergi çıkardı. Sahneye konmuş çeşitli oyunları bulunmaktadır. İstanbul Gazeteciler Cemiyetinin yıllarca ikinci başkanlığını yaptı.

Gelelim Günümüze;

Biz bu güzelliğin değerini biliyor muyuz? Bu zenginliği koruyabiliyor muyuz? Hatta, onu geliştirip zenginleştireceğimiz yerde fakirleştiren, çirkinleştiren çabaları önleyebiliyor muyuz?

Anayasamız, "Türkiye Cumhuriyetinin resmî dili Türkçe'dir" diyor. Ama bu yetmiyor dilimizi korumaya.

Radyolar, televizyonlar Türkçe'yi Amerikanca gibi konuşmuyor mu? Acemi, bilgisiz ve bilinçsiz spikerlerin dilinde Türkçe Türkçe olmaktan çıkmadı mı?

Güzelim Türkçemiz elden gidiyor, artık, Türk dilini koruma yasasının çıkarılması zamanı geldi geçti bile. Bunu bazı Batı ülkeleri yaptılar. Kimileri o denli ileri gittiler ki örneğin, Fransa radyolarında ve televizyonlarda İngilizce kelime kullanmayı yasakladılar. Bizde dükkânlarda, mağazalarda, çeşitli yerlerde Türkçe unutuldu.

Kendi ülkemizde, yer yer Türk parası geçmediği gibi, galiba yakında Türkçe de geçmeyecek. Ya da iyice bozulmuş olarak konuşulacak.

Radyoları, televizyonları istila eden pop şarkıların arajmanların seviyesiz sözlerine bakın. Birisinde diyor ki; Doğru söyleyen kimin umurunda, günahlar kahr olsun.

Kimisi kıl oldum abi diyor. Kimisi bandıra bandıra ye beni diyor, bir başka şarkının adı -cehennemden çıkan çılgın Türk. Başka bir örnek- açık saçık kaçık uslanmaz aşık. "Halk şiri ise "Bir fındığın içini, yarım-den ayrı yemem" diyor.

Ya şu şahaser : Bir kere yetmez, iki kere sev beni karelere böl beni diyor.

Sıkı durun, şu seviyesizliğe bakın, "Sana acımıyorsam anam avradım olsun" utanmazlık bu!

Oysa başka bir halk türküsünden örnek vermek istiyorum-

Çanakkale içinde aynalı çarşı

Ana ben gidiyorum düşmana karşı

Çanakkale içinde uzun bir selvi

Kimimiz nişanlı, kimimiz evli

Folklorumuzun manileri, deyişleri, atasözleri, destanlar, halk türküleri, tekerlemeler ve halk şiri olmasaydı dilimiz kim bilir ne hale gelirdi? Masallarımızı dinleye dinleye büyümeseydik hayal gücümüzü de yitirmiş olurduk.

Şimdi bir yol ayrımındayız. Dilimize ihaneti de bir vatan ihaneti saymanın zamanıdır. Globallaşma, küreselleşme, evrensel boyut kazanma sloganlarına o dengli kapıldık ki kendimizi, benliğimizi unutmaya başladık. Yerel olma ve millî olma, gericilik sayıldı. Sanki biz, biz olmaktan çıkıyoruz. Binlerce yıllık gerilerden günümüze bize ulaştırılan öz değerlerimiz unutuldu ya da unutturuldu. Yeniden folklorumuza sarılma zamanı. Kendimizi orada arayıp bulmalıyız. Ancak bu sayede bütün sanat dallarında evrensel düzeye ulaşabiliriz.

Herşeyin zamanla bozulduğu bir ortamda, yalnız, folklorumuz kaldı ayakta. Deyimlerimiz, türkülerimiz, masallarımız, halk ozanlarının dili, atasözleri. Bunlar zamanla, işlenmeyen bir madene döndürülmek istense de, zamanın köprüsünden bunlar geçmişlerdir, ilerde de geçeceklerdir. Bugün kolay kolay söylenebilir mi şu essiz dizeler :

Karlı dağların başında, salkım salkım olan bulut

Saçın döküp benim için, yaşın yaşın ağlar mısın. Yunus Emre gibi

Yunus emre, sanki kurucusudur Anadolu Türkçesinin, tıpkı, İtalyancanın kurucusu Dante gibi. Hemen hemen aynı dönemde ama, iki ayrı ülkede yaşamışlardır.

Karacaoğlan, zirveye diler Türkçenin (Anadolu) bayrağını.

Duru, yalın, büyüü.

Ilgıt ılgıt esen seher yelleri

Esip esip yare değmeli değil

Ak elleri elvan elvan kınalı

Karadır gözleri sürmeli değil.

Estirir de seher yeli estirir

Kimini ağlatır kimini güldürür

Kısmet ise kadir mevlam gösterir

Çokca heves edip övmeli değil.

Karacaoğlan der ki konup göçmedim

Yar göğsünün düğmelerini açmadım

Fırsat elde iken alıp kaçmadım

Öldürmeli beni döğmeli değil

Ya hemşerisi Dadaloğlu? Bir yandan padişaha başkaldıran Kozanoğlu'nun askerlerini yüreklendirmek için hamasî şiirler söyler, öte yandan da Türkçemizin tadına varır dizelerinde :

*Şu yalan dünyaya geldim geleti
Severim kır atı bir de güzeli
Değip onbeşine kendim bileli
Severim kıratı bir de güzeli
Atın belı kısa boynu uzunı
Kuru suratlısı elma gözünü
kızın ıplık ıplık süt beyazını
Severin güzeli bir de kır atı.
Gelelim Köroğluna :*

Türk halk şiirinde gür bir sestir Köroğlu. Vurucu kırıcı şiirler söylemiştir. Meydanlarda nara atmıştır. Kılıçla dövüşme yerine Tüfekte döğüşmeyi sevmemiş. "Delik demir çıktı mertlik bozuldu" demiştir, ama, sözleri inci gibi dizmesini bilmiştir şiirine.

*Styah kahküllerin dökmüş
Kızıl güllere güllere
Ala gözlerini dikmiş
İnce yollara yollara
Gel ayvazım dolaşalım
Çamlıbel'lere bellere
Aşıklara vardır meylı
Rıyazet etmiştir hayli
Ben Mecnun olam sen Leyli
Düşüp yollara yollara
Gel ayvazım dolaşalım
Çamlıbel'lere bellere*

Böyle dizeler oluşturan Türk dili, geriler mi, gerilesin mi? Bozulur mu, bozulsun mu? Onu bozmak isteyenleri biz bozalım.

Ya Aşık Veysel, bu duygularının gözüyle, dünyayı, dünyanın bütün güzelliklerini gören Ozan. Kardeşim adlı şiirinde neler neler soruyor :

*Beni hor görme kardeşim
Sen altınsın ben tunç muyum?
Aynı vardan varolmuşuz
Sen gümüşsün ben saç mıyım?*

*Ne var ise sende bende
Aynı varlık her bedende
Yarın mezara gidende
Sen toksun da ben aç mıyım?*

Açıkkçası, Türkçe elden gidiyor. Manilerimize, atasözlerimize, türkülerimize, halk ozanlarımızın o güzelim mısralarına rağmen ne ise ki, günümüzün aşıkları halk ozanları beceriyle geleneği sürdürüyorlar.

Son Söz :

Bir kaçını dile getirdiğim bin bir örnek varken, radyolar, televizyonlar, kaset dünyası, bir zıpırın ağzından :

“Yakarım, dünyayı da yakarım” diye cırtlak sesiyle bağırıyor. Sanki günümüzün Neron’u.

Dilerim, Türkçemizin o sönmez ateşi, bu kimi bilinçsiz, kimi kötü niyetli dili bozukların dilini yakar.

BAŞKAN — Sayın Recep Bilginer, gerçekten, güncel bir yaraya parmak bastı. Kendini bilen aydınlarımız, hep bu sıkıntıyı dile getirmekte ve dilimize karşı yapılan bu haksızlıkları hem konuşuyoruz hem de onlardan yakınıyoruz. Sabah, Sayın Nezihe Araz Hanımefendiyle aynı konuyu konuştuk. Sayın Recep Bilginer, o konuları değişik boyutlarıyla dile getirdi. Türk Dil Kurumuna da bir selam yolladı; ben de alıyorum o selamı. Yasa konusunda Meclise gittik; bazı milletvekilleriyle -Şadi Pehlivanoglu başta olmak üzere- görüştük. Yasa kaleme alınmak üzere değerlendirmeler yapılıyor. Bundan sonra sanıyorum, Meclisin zabıtlarına da geçtiğine göre, Meclisimizin bünyesinde teşvikçisi veya destekleyicisi bir hayli artmış olacak.

Sırada, Prof. Dr. Enver Göçgün arkadaşımız, dostumuz var. “Türkülerile Şark Bülbülü Celal Güzelses” konulu bildirisini sunacak. Kendisini buraya davet ediyoruz.

“TÜRKÜLERİYLE ŞARK BÜLBÜLÜ, CELÂL GÜZELSES”

Prof. Dr. ENVER GÖÇGÜN (*)

Türk kültür ve sanatına, ilim ve edebiyatına, sadece Cumhuriyet döneminde 80'e yakın seçkin isim ile büyük katkılar sağlayan Güneydoğumuzun incisi Diyarbakır'ın yetiştirdiği milli değerlerimizden birisi de, özellikle halk türküleri sahasındaki derleme ve icra faaliyetleri ile haklı bir şöhret kazanmış bulunan, halk edebiyatı ve folklor uzmanı merhum Celâl Güzelses'dir.

Daha önce, herbirisi Türk kültür ve sanatının müstesna isimleri olan Ali Emiri'leri, Ziya Gökalp'leri, Süleyman Nazîfleri ve nihayet sayıları 421'e, eserleri de 3 682'ye ulaşan fikir adamını, edip ve sanatkârı sine-sinden çıkarmış bulunan Diyarbakır'ın, Cumhuriyet döneminde yetiştirdikleri arasında toplam 27 eseri ile Mehmet Halit Bayrı gibi halk kültürü araştırmacılarını; hayatını Ziya Gökalp üzerindeki titiz, dikkatli çalışmalara adanmış Ali Nüzhet Göksel'i; şiiri şu dünyada yaşadığı müddetçe vazgeçilmez tek emeli, tutkusu sayan Cahit Sıtkı Tarancı'yı; 1937'den itibaren Diyarbakır Gazetesinin sahip ve başyazarı olarak araştırmalarında bulunan, yazılar ve şiirler kaleme alan ve aynı zamanda II. devre Diyarbakır Milletvekili olan Tahsin Cahit Çubukçu'yu; Ziya Gökalp'in yakın fikir ve gönül arkadaşı, “Diyarbakır Tarihî Notları”nın yazarı Ahmet Cemil Asena'yı; Ünlü ressamlarımızdan Hamdi Sepen'i, Cemâl Güvenç'i, Tahsin Bey'i; yazımızın konusunu teşkil eden halk türküleri araştırmacısı, uzmanı Celâl Güzelses'i; hattat Hamid Aytaç merhumu; şiirleriyle Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın ayrı birer ismi olan eski Başbakanlık Müsteşarı ve 1971 yılında UNESCO'nun Türkiye Daimî Temsilcisi görevlerini üstlenmiş bulunan ve Diyarbakır hayranlığını :

Ey ozanlar yetiştiren belde,

Seni yıllarca görmeden sevdim!

Toprağın var bütün vücudumda

Sende yatmakta en uzak ceddim.

Doğu'nun tâcı ey güzel yurdum!

(*) Enver Göçgün :

1945 yılında Denizli'de doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini orada tamamladı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden 1968'de mezun oldu. 1978'de Atatürk Üniversitesi'nde asistanlık yaptı. 1977'de Yeni Türk Edebiyatı bilim dalında Doktor unvanını aldı. 1982'de Doçent Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde, 1988'de Profesör olan Göçgün, halen adı geçen bölümde öğretim üyesi ve Bölüm Başkanı olarak hizmetine devam etmektedir.

Bunun yanı sıra, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür merkezi; Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü gibi kuruluşların asıl, yönetim, bilim ve yürütme kurulu üyesi olarak da, çalışmalarını sürdürmektedir.

*Yaşadım bir ömür hayâlinle
Seni düşlerde seyredip durdum
Keşkeşanlarla süslenen Dicle,
Mavi aynanda hep gördüm ben,
Ay'ı yıldızlarıyla gökyüzünü;
Ve güneş, gizli gizli okşarken
Bir ışık yağmuruyla gündüzünü.*

tarzında dile getirmiş bulunan Munis Fâik Ozansoy'u; zeki ve esprili mizacını şiirlerine yansıtarak :

*Gazyağı bulduğumuz gün bize Bayram gibidir.
Öyle Bayram ki, ne Mebus, ne de Bakan'a gelir
Şu Vatandaş'a bakın almak için bir kutu çay
Elde "Karne" dolaşır bir nice dükkâne gelir
Şeker'in arttı ise gerçi bu günlerde fiatı
Bu "Ayarlama" olur bütçe de nizâme gelir*

diyen Osman Ocak Nakiboğlu'nu; Rübaîler'i ile ünlü Cemal Yeşil'i; daha sonra :

*Bir bahar akşamı rastladım size
Sevinçli bir telâş içindeydiniz
Derinden bakınca gözleriniz,
Neden başınızı öne eğdiniz?
İçimde uyanan eski bir arzu
Dedi ki : Yıllardır aradığım bu!
Şimdi soruyorum büküp boynumu :
Daha önceleri neredeydiniz?*

ve :

*Rüzgâr kırdı dalımı
Ellerin günahı ne?
Ben yitirdim yolumu,
Yolların günahı ne?
Ne kış dedim, ne bahar;
İçtim sabaha kadar.
Erken ağırdı saçlar,*

Yılların günahı ne?

gibi bestelenmiş şiirleriyle Fuad Edib Baksı'yı; değerli araştırmacı-yazar hüviyetiyle olduğu kadar, Diyarbakır hayranlığını :

Sinende doğdum senin

Sinende yatacağım.

Bu can tende oldukça

Seni anlatacağım.

Aşkın yürekte ateş

Yanmada için için

Bilsen nasıl mutluyum

Seni sevdiğim için

Ey kaleler başbuğu

Kahramanlar beldesi

Ey yüzlerce yazarın

Şairlerin ülkesi

Toprağında taşında

Zengin bir tarh yatar.

Binbir medeniyetin

Kalıntısı sende var.

Sinende doğdum senin

Sinende yatacağım

Bu can tende oldukça

Seni anlatacağım

gibi anlam, duygu ve heyecan yüklü mısralarında dile getiren Sayın, Dr. Şevket Beysanoğlu'nu; şiirleri ve Hürrem Sultan, Tohum ve Toprak Fadik Kız, Tanrılar ve İnsanlar, Yalan vs. tiyatro eserleriyle tanınmış Sayın, Orhan Asena'yı; Süleyman Nazif'in torunu ve Said Nazif'in oğlu olan Cenab Ozankan'ı; Körfez, Şahdamar, Hızır ile Kırk Saat, Şiirler I-V isimli manzum eserleriyle tanınan Sezaî Karokoç'u; değerli fotoğraf sanatçısı ve Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği'nin vefalı, gayretli Başkanı Sayın, Adil Tekin'i; seçkin bilim adamları Dicle Üniversitesi Rektörü Sayın, Prof. Dr. Sedat Arıtürk'ü; eski rektör ve çalışmalarıyla Dünya Tıp Literatürüne ismini yazdırmış bulunan Sayın, Prof. Dr. Selâhaddin Yazıcıoğlu'nu; hepsinin ismini ayrı ayrı zikretme imkânımız olmayan Dicle Üniversitesi'nde ve her derecedeki öğretim kurumlarında, yurdun dört

bir yanında hizmet veren Diyarbakır'ın güzide evlâtlarını; engin bilgisini mütevazı kişiliğiyle bütünleştirerek, ayaklı bir kültür hazinesi değerini bugün de aynen muhafaza etmekte bulunan Diyarbakır Ümmîd Gazetesi sahibi, başyazarı Sayın, Abdüssettar Hayatî Avşar'ı; değerli sanatçılar, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası Şefi Sayın, Gürer Aykal'ı; Yaşar Özel'i; İzzet Altınmeşe'yi; Bedri Ayseli'yi ve şu anda hatırlayamadığımız diğer seçkin isimleri Diyarbakır'ın yüzakı değerler olarak sıralayabiliriz (1).

Bunlar içinde, özellikle folklor ve halk edebiyatı sahasında yetişen ilk araştırmacı ismin, Mehmet Halit Bayrı (1896-1958) olduğunu biliyoruz.

Birinci Dünya Savaşı'nda yedeksubay olarak Çanakkale muharebelerine katılan, 1918'de terhis edilince İstanbul'a dönerek edebiyat ve folklor çalışmalarına başlayan Mehmet Halit Bey'in ilk eseri, 1919'da neşrettiği "Maziden Yaprak" isimli Çanakkale savaşlarını anlatan kitabıdır. Kasım 1929'dan itibaren "Halk Bilgisi Haberleri" adını taşıyan halk edebiyatı ve folklor dergisini çıkarmaya başladı ve çeşitli zorluklara rağmen bu dergiyi 1931 yılına kadar sürdürmeyi başardı. 1929'da Türk Halk Bilgisi Derneği'nin kuruluşunda ve çalışmalarında büyük gayretler göstererek, Türk kültür ve sanatına son derece hizmetler veren bu asil Diyarbakır çocuğu, ayrıca millî duyuş ve düşünüşün ifadesi olan yüzlerce makale, yazı yayımladı. Ölümü üzerine, Ahmet Kutsi Tecer'in :

"Halkbilgisi'nin memleketimizde derin tabakalara kadar yankılar yaratması, O'nun hem ilim ruhu ile, hem idealist bir ruhla gerçekleşen fevragatli çalışmasına çok şey borçludur.

Hatırası önünde hürmetle, hayranlıkla eğilirim." (2)

dediği Ahmet Halit Bayrı merhumun açtığı bu feyizli yolda, bilhassa Diyarbakır halk bilgisi, halk türküleri ve folkloru açısından dikkat ve titizlikle yürüyerek, kalıcı ve değerli hizmetler verenlerin başında ise, merhum Celâl Güzelses'in geldiğini söylemek hakkın tesliminden başka bir şey değildir. Dr. Şevket Beysanoğlu'nun tespitleri çerçevesinde; "Diyarbakır'ın değerli evlâdı Celâl Güzelses, 1900 senesinde Reisoğlu mahallesindeki baba evinde doğdu. Babası derviş Halil, annesi Lütfiye Hanım'dır. Diyarbakır Askerî Rüşdiyesi'nden 1917'de mezun oldu. Askerlik görevini Lice Askerlik Şubesi'nde yaptı. 29 Haziran 1924'de Diyarbakır Valiliği Evrak Kalemine tevzi memuru olarak atandı. 11 Ocak 1925'de kâtipliğe yükseldi. 1929'da Özel İdare Müdürlüğü Evrak Memurluğuna

1) Bütün bu isimlerin eserleri ve fıkırları hakkında detaylı bilgi için bkz :

Şevket Beysanoğlu. "Diyarbakırlı Fıkır ve Sanat Adamları" -Üçüncü Cilt-, Ankara 1978, 397 s.

2) a.g.e., s. 1-3

getirildi. 1950'de emekli olduğu zaman, aynı dairede Evrak Mümeyyizliği görevini yapmakta idi.

Emekli olunca, kendini tamamiyle folklor çalışmalarına verdi. Dü-rüst, çalışkan, fedakâr bir zattı. Paraya değer vermezdi. Ankara ve İstanbul Üniversitelerinde okuyan Diyarbakır'lı gençlerin her yıl düzenlemeyi gelenek hâline getirdikleri "Diyarbakır Gecesi" toplantılarına katılır, verdiği konserlerle dinleyicileri coşturur, geceye neşe ve renk katardı. Bu konserler için, zorunlu masraflar dışında hiçbir para almazdı. Her yılın yaz ve sonbahar aylarında Halkevi Bahçesi'nde "Hafta Sonu Konserleri" verir, bahçede toplanan insanlara müzik zevk ve kültürünün aşılmasına hizmet ederdi. Sohbetine doyum olmazdı. Çok sevdiği arkadaşları bile, birlikte çıktıkları piknik gezilerinde O'na şarkı söylemeyi teklif etmekten çekinirlerdi. Çünkü böyle bir teklifi mutlaka red veya orayı terk edeceğini bilirlerdi. Ama, sohbet arasında kafalar, içilen Diyarbakır rakısı ile biraz hoş olunca o, kendiliğinden bir müzik ziyafeti verir, arkadaşlarının isteyip açıklayamadıkları arzularını yerine getirirdi. Kısacası, rica ile şarkı söylemekten hiç hoşlanmaz, bunu hakaret sayardı. 2 Şubat 1959 günü öldüğü zaman, Diyarbakır'ı büyük bir üçüncü kaplamıştı. Ertesi gün, cenazesi yüzlerce hayranının elleri üzerinde taşınarak, Mardin Kapı mezarlığına gömüldü. Evli, beş çocuk babası idi." (3)

Gerek, folklor araştırmaları çerçevesindeki türkülerlemlerinde ve gerekse, türkülerin icrasında, okunuşunda gösterdiği büyük başarı her türlü takdirin üstünde olan merhum Celâl Güzelses, bizzat Atatürk tarafından da beğenilerek, "Şark Bülbülü" unvanı ile taltif edilmiştir. Güzelses'in, bizzat kendisinden alınan bilgiye göre; Atatürk, 5 Mart 1917'de Diyarbakır'daki 2 nci Ordu Komutanlığına atanmış ve komutanlığı süresince, şu anda Gâzi Köşkü veya Atatürk Köşkü olarak bilinen Dicle vadisindeki eski Sem'an Köşkü'nde oturmuştur. 1917 yılının Haziran ayında bir gün, Celâl Bey ve arkadaşları, bu Köşk'e çıkılan kıvrımlı yolun yan tarafındaki dutluğa piknik yapmak üzere giderler. O arada Güzelses, -soyadına yaraşır tarzda- bazı türküler, gazel, maya ve hoyratlar okur. Sesinin gürlüğü ve güzelliği Paşa'nın dikkatini çeker. Bir asker gönderek, kendilerini Köşk'e davet eder. Giderler. Gâzi de, Köşk'ün önündeki havuzun başında bazı arkadaşlarıyla oturmaktadır. Kendileri için de söylemesini buyurur. Celâl Bey'i dinledikten sonra, daha yakından tanıdığı bu sesi çok beğendiğini söyleyerek :

"- Çocuk, senin adın "Şark Bülbülü Celâl" olsun!

3) Şevket Beysanoğlu, "Diyarbakır'ın Kültür, Sanat, Edebiyat Dünyamızdaki Yeri ve Ötümünün 30. Yıldönümünde Celâl Güzelses "Ziya Gökalp Derg., Ank. 1989, Sayı : 53, s. 6-7

der. Bu unvan önce Diyarbakır'a, daha sonra da bütün Türkiye'ye yayılır. Kendisinin yakın dostlarından ve Diyarbakır'ın bir başka seçkin evlâdı olan, musîkî üstadı merhum Hafız Celâl Sevimli'nin de vaktiyle bize naklettiği gibi; bu olay aynen vuku bulmuştu ve Güzelses, kendisine Atatürk tarafından verilen unvan ile o unvanın getirdiği şöhreti kazanmakta, pürüzsüz sesi ve kuvvetli, disiplinli icrası, okuyuşu, nihayet samimî gayretleri ile yerden göğe kadar haklı idi.

Atatürk'ün, Güzelses'le tanışıp, görüşmesinin ve güzel sesini dinleyip kendisine "Şark Bülbülü" unvanını vermesinin üzerinden 15 yıl geçince, 1932'de İstanbul'a gidince, o zaman Diyarbakır milletvekili olan merhum Zülfü Tigrel Bey'in aracılığı ile Atatürk tarafından Dolmabahçe Sarayı'nda kabul edilir. Atatürk, kendisini görer görmez tanır ve :

"— Çocuk sen, "Şark Bülbülü" adını verdiğim Celâl değil misin?"

diye sorunca, Güzelses şaşkınlıktan adetâ donar kalır ve güçlkle :

"— Evet efendim..."

cevabını verir. Atatürk, onunla ilgilenilmesi ve ne işi varsa görülmesi talimatını verir ve tekrar görüşmek istediğini kendisine söyler.

Celâl Bey, İstanbul'da ilk sekiz plâğını doldurur ve Diyarbakır'a dönmeyen önce, Atatürk tarafından Dolmabahçe'de tekrar kabul edilir. Bu kabulde Gâzi, kendisinden Diyarbakır'lı hemşehrilerine selâm götürmesini ister ve O'na, "Diyarbakırlı Bir Gencin Ağzından" başlığını taşıyan ve sonradan büyük yankılar uyandıracak olan şu hitabeyi yazdırır. Celâl Bey tarafından Diyarbakır'a getirilerek 26 Eylül 1932 tarihli Diyarbakır Gazetesi'nde yayımlanan hitabe, aynen şöyledir :

"Ben, Türk ilinin kahraman bir bucağındayım. Yazık ki oraya Bekir Diyar diyorlar. Fakat özünde Türk diyarı idi. Bekir, sonradan ona alem olmuş. Fakat bir öz diyarımızın ne olduğunu biliriz. Bizim diyarımız, Oğuz Türk'ün has konağıdır, biz de bu konağın çocuklarıyız. Buraya konduğumuzdan beri ne olduğumuzu anlatmağa çalıştık ve anlatıp duruyoruz ki : Türk ili bir bütündür ve yeryüzünde yalnız o büyüktür. Her yeri dolduran Türk'tür ve her yeri aydınlatan Türk'ün yüzüdür.

Diyarbakırlı, Vanlı, Erzurumlu, Trabzonlu, İstanbullu, Trakyalı ve Makedonyalı hep aynı ırkın evlâtları, hep aynı cevherin damarlarıdır.

Bizim yeni işimiz budur : Bu damarlar birbirini duysun ve birbirini tanısin. Bu dediğim şey hakikat olacak. Çünkü hakikâttir. Bu dediğim şey olduğu zaman, başka bir âlem görülecek ve bu âlem dünyaya hayret verecek, nur ve feyzini insanlığa saçacaktır. Hakikat güneşi durmaz, da-

ima yükselecek, Türk'ün varlığı bu köhne âleme yeni ufuklar açacak. Güneş ne demek, ufuk ne demek o zaman görülecek.

Bu karmakarışık işlerin içinden çıkıp yükselebilmek için bize dirlik lâzımdır. Birlik onunla beraber yürür. Diri yalnız Türk milletidir. Birliği ortaya koyan da Türk'tür. Dirliğin ne olduğunu anlatan da Türk'tür. Çalışalım.” (4)

Plâkları yurdun dört yanında ve komşu ülkelerde aranılarak, zevkle dinlenen Celâl Güzelses, daha sonra hemen her yıl İstanbul'a giderek yeni plâklar doldurur. Dr. Beysanoğlu'nun verdiği bilgiye göre, vefat ettiği zaman doldurduğu bu plâkların sayısı 66'ya ulaşmıştır ve O'nun bir diğ er unutulmaz hizmeti de, o arada türkülerden bir bölümünü notalarıyla birlikte hazırlayarak 1938'de neşretmiş bulunmasıdır. (5)

1942'de Diyarbakır Halk Musikî Cemiyeti'ni kurarak, ölünceye kadar bunun başkanlığını yürüten Güzelses, bu dernek sayesinde Diyarbakır'lı birçok gencin Türk halk kültürü, musıkisi ve folkloru konusunda eğitilmesi, yetişmesi imkânını hazırlamış ve bizzat kendi yönetimindeki üstün çabalarıyla bu yolda büyük, unutulmaz hizmetler vermiş, aynı zamanda sanatımıza seçkin isimler de armağan etmiştir.

Mizacı itibarıyla Diyarbakır'ın o kendine özgü bütün asaletini, olgunluğunu, efendiliğini sanatkâr kişiliği ile şahsında bütünleştirmiş bulunan Celâl Güzelses'den; merhum Zülfü Tıgrel Bey ile Osman Ocak Nakıboğlu merhumlar başta olmak üzere pekçok hemşehrisi, bize çeşitli vesilelerle takdir ve şükranla söz etmişlerdi. Hemen sık sık, “O, beldemizin ıftihar vesilelerinden birisidir.” hükmünü vermişlerdi. Dünya malına, mülküne değer vermeyen, servet ve makamda ise gözü olmayan, tam bir gönül adamı hüviyetiyle kalplerde, gönüllerde yer edinen seçkin sanatkârimizin bu yönü ile ilgili olarak oğlu Erdem Güzelses Bey, Diyarbakır özlemi içinde şunları söyler :

“Diyarbakır.. Zaten başka yer mi var bizler için.. O Güzelim Dağkapısı, Şehir Sineması, Halkevi, Fıs Kayası'ndaki okulumuz, Dicle'ye inerken yemyeşil bahçeler sanki başka bir güzel kökün şeftalisi, lezzeti halen ağzımda olan kocaman karpuzu, bal peteği, fıstık yeşili kavunu, sanki zeytinyağına batırılmış çıkarılmış göbekli marulu, sümbülü, menekşesi, daha bir başka kokan Mardinkapısı, Efsel Bahçesi, Gâzi Köşkü, fırına atılan tabak, mis gibi ince ekmek, çiğ köftesi, kavurma yapma günleri, bağdaki üzüm salkımı, şıranın kaynatılması, tpe dizdiğimiz cevizlerin şıraya batırılıp asılması, otuz kişilik saz hey'eti ve : “Böyle bağlar,

4) Diyarbakır Gzt., 26 Eylül 1932, s. 1

5) Şevket Beysanoğlu, a.g.y., s. 9

böyle bağlar, yâr başını böyle bağlar; kuş uçmaz kervan geçmez, yıkılsın böyle bağlar.” diyen İlâhî bir ses, işte Güzelses, işte Diyarbakır ve de ben..

Öğretmen okulundayım. Sanki biraz birşeyler söylemek istiyorum babama.. “Bugün (arkadaşım) Ahmet, taksiye binmiş önümden geçti.” diyebiliyorum, kendilerine.. Bana, o sevecen bakışlarıyla bakıyor ve başını iki yana sallayıp, “anlıyorum demek istediğini” diyor ve devamla :

— Ben, sizlere maddî hiçbir şey bırakamam.. Ben mülk sahibi olamam.. Benim bir tek ismim ve soy ismim vardır ve o sizlere kalacaktır. Dünya malı değil, ama size yetecektir.

diyor. Ben, o zaman anlayamamıştım ne demek istediğini.. Ya şimdi, evet ya şimdi.. Geçen yarım asrı aşkın zaman içinde, Tanrıma şükürler olsun, diyorum. İyi ki, böyle yapmışsın, milyonlarca insanın gönlünde hangi maddî kuvvetle bu sevgi tahtını kurabilirdin.” (6)

Gene oğlu Sayın, Erdem Güzelses’in; hemşerisi Sayın, Yaşar Özel ve Safiye Ayla hanım gibi Türk musikisinin iki büyük sanatçısı ile ilgili şu notları da; merhum Celâl Güzelses’in paraya, pula değer vermeyen ve Diyarbakır sevgisini, müzik aşkını herşeyin üstünde tutan tavrını sergilemesi bakımından, ayrı bir önem taşımaktadır :

“Vazifem gereği İzmir Aliğa Rafinerisi’ndeyim. 1976’ın bir Pazar günü.. Rafineri kapısından telefon ettiler, misafirleriniz var, diye.. Gittim. Gelenler, beni oldukça sevindirmişti. Birisi sayın hemşehrimiz, çocukluk arkadaşım ve Türk müziğinin beyefendi sanatçısı, Yaşar Özel, diğeri uzun yıllar Atatürk’ün meclisini sesi ile süsleyen saygıdeğer Safiye Ayla hanım, bir üçüncüsü İzmir Türk sanat müziği koro şefi Dr. Sayın Ayhan Sökmenler.. Beraberce deniz kenarındaki misafirhanemize gittik. Yemeklerimizi yerken, eski yeni hatıralarımızı anlatıp, hoşça vakit geçirdik. Safiye hanım :

— Eve gidelim

dedi. Eve geldik. Ben, kendilerinin bir longplay’ini koydum. Plâk çalmaya başladı. Safiye hanım bana dönüp :

— Bak, dedi. Sen, efendi babana lâıyk bir gençsin, ama biz buraya benim sesimi değil, rahmetli Güzelses’i dinlemeye geldik, lütfen onu çalar mısınız?

dedi. Rahmetli pederimin mevcut eserlerini kapsayan bandı çalmaya başladım. Evde ses kesilmiş, pür-dikkat dinliyorlardı. Gazeller, mayalar,

6) Erdem Güzelses, “Babam Güzelses’ten Anılar” Ank. 1989, Ziya Gökalp Derg., Sayı : 53, s. 10

türküler. Bant bitmişti. Ayhan Sökmenler, Safiye hanıma :

— Abla, özür dilerim, bahsi ben kaybettim; hiç detone olmadı, nasıl olur bu?

dedi. O zaman, Yaşar Özel :

— Erdem, dedi. Safiye ablamız, Ayhan Bey'in korosunu dinledikten sonra : “Hey gidi günler, dedi. Bu kadar icracının içinde, bir tek gerçek Güzelses'e rastlamadım. Usul ve makam beni tatmin etmedi. Bizim aramızda, Diyarbakır'lı Celâl Güzelses vardı. Zaman zaman İstanbul'a gelir, plâk doldurur, Dolmabahçe'de Atatürk'ün huzurunda bizlerle beraber meşk eder, bizleri müziğe, sese doyurur giderdi. Kendisine çok ısrar ederek : “Gel İstanbul'a yerleş, hem maddî imkânların çoğalır, hem de şöhretin, Türk sanat müziği için çok daha yaygın olur. Niçin hep Diyarbakır diyorsun?” derdik. Evet, niçin hep Diyarbakır ve de yöresi? İşte esas olan bu! İdeal olan, gerçek olan bu! Ne para, ne de Türk sanat müziği okuyarak, yaygın bir şöhret.. Şark'ı, Güney'i, Batı'yı tanıtmak, müzikle onlara ulaşmak onlardaki yaygın yanlış imajları silmek, gazeliyle, hoyratıyla, mayasıyla, türküsüyle onlara Şark'ı ve Şarklıyı sevdirmek..” dedi.” (7)

Hâlen, Ankara Bestekâr Sokağı 66 numaralı Pembe Apartmanının 16 numaralı dairesinde oturmakta olan kızı Sayın Neriman Özpıncı hanımın, dostumuz Sayın Recep Acay Bey'e şu anlattıkları ise; merhum Celâl Güzelses'in, özel hayatında millî geleneklere, ahlâkî değerlere ne kadar bağlı bir insan, şefkatli bir baba ve saygılı bir eş olduğunu göstermesi bakımından, hayli ilgi çekicidir :

— Mükemmel bir babaydı. Geleneğine, göreneğine ve törelerine bağlı bir insandı.. En önem verdiği şey, kişiliğiydi. Kişiliğine lâf getirmemek için özen gösterirdi. Yerine getiremeyeceği konular oldu mu, kat'iyen söz vermezdi. Erdemliydi.. Ayrıca, sevgi ve saygı kurallarına bağlı idi ve bu konuda hiç hoşgörülü değildi. Saygıda bir kusur işlediğimizde bizi dövmezdi, ancak bakışlarıyla ne demek istediğini anlardık. Anneme büyük bir saygısı vardı. Bizleri de, anlatılmayacak kadar severdi. Çok düşkündü bizlere.. Bir dediğimizi, iki yapmazdı.

Annemi, kat'iyen dövmezdi. Babamın, annemi dövdüğüne şahit olmadım. Her ailede olduğu gibi, bizde de ufak tefek tartışmalar olurdu. Ayrıca babam, ne demek istediğini bakışlarıyla ifade eden bir insandı. Çok tatlı, sert bir kişiliğe sahipti babam..

Babamın türkülerini, sesini radyoda, televizyonda dinlediğim zaman,

7) a.g.y., s. 11

içinde sanki birşeylerin koptuğunu hissediyorum. O an, acıyla sevincin karıştığı bir duygu.. Sevinçle hüznün. Ama, yine de güzel bir şey.." (8)

Diyanbekir Ümmîd Gazetesi sahibi, başyazarı ve merhum Güzelses'in de hemşehrisi, yakın dostu olan Kâfîzâde Abdüsettar Hayatî Avşar Bey de, O'nunla ilgili olarak şunları anlattı :

"Celâl Güzelses, eski Diyanbekir musikisinin vakur, olgun, seçkin bir ismidir. Tam, kâmil bir beyefendi idi. Kendisini rahmetle yâd ederim. Onun plâkları sayesinde Diyanbekir şarkı ve türküleri millî tarihimize mâl olmuştur. Hâmisi (koruyucusu) Şeyh Zeki idi. Tekke musikisine O'nun sayesinde muttali oldu (öğrendi). O zamanlar Diyanbekir minareleri birer mektep idi. Minarelerde okunan ezan ve verilen salâlar, yeni seslerin yetişmesine zemin hazırlardı. İşte merhum Celâl, Diyanbekir minarelerinde yetişmiş millî kıymetlerimizden idi. Okuduğu ezanlar, verdiği salâlar Diyanbekirîliler'in gönlüne nakş olmuş idi.

Gazi Mustafa Kemâl Paşa, Celâl Bey'in; Derdli'nin dörtlüğü ve Diyanbekir makamında Uşşak gazeli olan :

*İkbâle zevâl erse ne var, sende kemâl var,
Mağrur-ı kemâl olma ki ardınca zevâl var,
Tek başıma kalsam şeh-i devrâna kul olmam;
Vîrân olası hânede evlâd ü ıyâl var.*

şarkısını çok güzel okuması üzerine kendisine o ünlü "Şark Bülbülü" unvanını vermişti.

Celâl Bey, müstesna bir vatan evlâdı, halis bir Diyanbekir'li idi. Nur içinde yatsın!"

Edebiyat tarihimiz açısından ele alınıp, değerlendirildiğinde; Celâl Güzelses ismi, halk kültürünün derleme ve icra alanında Cumhuriyet döneminin önemli simâlarından biri olarak karşımıza çıkar. Bilindiği üzere, bir işi iyi yapmak ve onda başarılı olabilmek için, onu tam anlamıyla gönülden benimsemek gerekir. Bizce, Güzelses'i başarısının sırrı, büyük ölçüde burada gizlidir. O, herşeyden önce yaptığı işe saygı duymuş, büyük bir istek, heyecan, sevgi ve aynı derecede disiplinle en mükemmeliyi gerçekleştirmeye çalışmış, bunda da başarılı olmuştur. Nitekim, tespit ettiği Diyanbakır ve yöresi türkülerinin, güfte ve notalarıyla birlikte sağlam bir şekilde kendisi tarafından neşredilmiş olması, verdiği hizmetin büyüklüğünü ve değerini ifadeye kâfidir.

8) Recep Acay. "Kızının Ağzından Celâl Güzelses" a.g.y., s. 14-16

Her birisi, aynı zamanda Türk Halk edebiyatına değerli birer armağan olan emek ürünü bu tespitlerin bir kısmını, merhum Celâl Güzel-ses'in, 1938 yılında İstanbul'da Ulus Basımevi tarafından neşredilen, "Diyarbakır Halk Türküleri" isimli kitabından aynen aktaralım :

YÜKSEK MİNAREDE KANDİLLER YANAR

*Yüksek minarede kandiller yanar,
Kandilin üstüne bülbüller konar.
Herkes sevdiğine böyle mi yanar.*

NAKARAT

*O yarın elinden nereye varayım
Gel etme, incitme gönlüm sinen sarayım ah kadan alayım,
Yüksek minareye kandil olaydım,
Yarımın ince beline kemer olaydım,
Seher uykusunu göğsünde alaydım.*

NAKARAT

BİR CAKET İSTERİM BELİ DAR OLA

*Bir caket isterim bel dar ola,
Bir çubuğu yeşil, biri al ola, al ola
Kadir mevlam senden bir yar isterim
Ölenedek o yar bana yar ola, mal ola.*

NAKARAT

*Hele yar yar, dınsız yar, imansız yar, mürüvvetsiz yar,
Al hançeri vur sineme iki yar,
Gör ki bu sinemde benim neler var, neler var.
Bir caket isterim kolu yazmalı,
El ele vermeli sahra gezmeli,
Kadir mevlam senden bir yar isterim
Topuğu halhallı, burnu hızlı.*

NAKARAT

GÜZELLİKTE ÜÇ ŞEY VAR

*Güzellikte üç şey var nişane
Biri işve, biri cilve, naz da var, naz da var, naz da var, naz da var, amman,
İşve sana, cilve sana, naz bana,*

*Vermem seni yad illere, illere, illere illere, amman,
Kurban olum dudu gibi dillere, dillere, dillere amman,
Meyvalarda üç meyva var sevilir,
Biri elma, biri ayva, nar da var, nar da var, nar da var, nar da var amman,
Elma sana, ayva sana, nar bana
Yeni duydum sevdalısın, sevdalı, sevdalı, sevdalı amman,
Şu derdimin dermanısın dermanı, dermanı, dermanı, amman.*

KALEDEN KALEYE BİR TAŞ OLAYDIM

*Kaleden kaleye bir taş olaydım,
Gelene gidene yoldaş olaydım,
Bacısı güzele kardeş olaydım.*

NAKARAT

*Atma bu taşları ben yaralıyım
El âlem al geymiş ben karalıyım.
Kaleden kaleye ekerler darı,
Ekerler biçerler yarıbeyarı,
Yar bana göndermiş ayvayla narı.*

NAKARAT

BAK AY GÖRÜNDÜ MEŞEDEN

*Bak ay göründü meşeden,
Avcılar bekler köşeden,
Kokusunu gülden almış
Yanakları menekşeden*

NAKARAT

*Esti baharın nesimi,
Ne hoş edadır kesimi,
Aldım o yarin sesini, hay, hay aldım o yarin sesini.
Ay gitti yucada kaldı,
Gözlerim ardınca kaldı,
Taş gönlüm polat gönlüm
Eridi de azca kaldı.*

NAKARAT

Her birisi, Türk Milletinin hassasiyetle duyuş ve düşünüş tarzının anlamlı birer ifadesi olan bu şarkı ve türkülerimizin bütün vatan sathında uyandırdığı ilgi ve heyecan, her türlü takdirin üstündedir. Bunların büyük bir kısmının derlenip, kazanılmasında hizmeti geçen büyük sanatçı Celâl Güzelses'i rahmetle anarken, sözlerimi kızı Sayın Nermin Özpirinççi hanımın şu anlamlı dileği ile noktalamak istiyorum :

“Türk Milleti, kadirşinas bir millettir. Celâl Güzelses, ailesinin malı olmaktan çıkmış, ulusumuza mâl olmuş bir kişidir. Bu bakımdan, bu insanı gelecek kuşaklara da tanıtmak için daha kapsamlı ve de kalıcı çalışmaların yapılması gerekir.” (9)

BAŞKAN — Yrd. Doç. Dr. Hayal Zülfikar Hanımı davet ediyoruz. Sayın Zülfikar “Anadolu'daki eski meslek adları üzerine” bildirisini sunacaklardır.

9) a.g.y., s.16

“ANADOLU'DAKİ ESKİ MESLEK ADLARI ÜZERİNE”

Yard. Doç. Dr. HAYAL ZÜLFİKAR (*)

Doğu ile batı arasında bir köprü konumunda olan ve komşu kültürlerden fazlasıyla etkilenen yalnızca dilimiz, edebiyatımız, gelenek ve göreneklerimiz değildir. Sanatın çeşitli dallarında da hızlı bir değişme ve başkalaşma sonucu bir türlü istikrar sağlanamayan, klâsikleşemeyen bir yapı oluşmuştur. Öte yandan bu hızlı gelişme karşısında halk biliminin birçok ögesi unutulmaya yüz tutmuş, bu meseleler, boyutları, terimleri ve yöntemleriyle üzerinde derin araştırmalar gerektiren, aydınlatılması ve günümüze taşınması zor konular haline gelmiştir.

Biz burada, oldukça önemli olmakla birlikte az işlenmiş, giderek kaybolan Anadolu'nun eski meslekleri üzerinde durmak istiyoruz. Bildirinin süresine sığacak kadar konuyu daraltmak zorunda olduğumuz için yalnız meslek adlarından birkaçını almaya, dikkatleri bu alana çekmeye çalışacağız.

İzin verirseniz bu konuyu seçmemdeki sebebi de burada kısaca belirtiyim. Ben, Gazi Ünivertes Meslekî Eğitim Fakültesinde görevli bir öğretim üyesiyim. Fakültemde çeşitli mesleklerle, el sanatlarıyla ilgili bölümler var. Çok da güzel çalışmalar yapılır. Yalnız eski meslek adları üzerinde çalışmak takdir edersiniz ki Osmanlıca bilgisi gerektirir. Bu görev de biz edebiyatçılara dilcilere düşmektedir.

Bildiğiniz gibi halk bilimi, konuları itibarıyla en geniş çalışma alanlarına sahip bir daldır. Bu çalışma alanını tasnif eden, konularını belirleyen bilginler yaklaşık 15 ana konu tespit etmişlerdir. Zanaat ve mesleklerle ilgili çalışma alanı bunların içinde bir alt başlık olarak yer alır. Pazarlardaki alış-veriş usullerinden tutun da, bunlarla ilgili gelenek ve göreneklere, bir mesleğe girerken yapılan törenlere varıncaya kadar pek çok konuyu içine almıştır. Mesleklerle ilgili inançlar, atasözleri, deyimler ve özel sözler geniş bir araştırmanın yan dallarıdır. Halk bilimi ile ilgili bu kadar geniş yayına rağmen meslekler konusunun henüz bakır bir saha durumunda olduğu görülmektedir.

Ben, halk bilimci değilim. Ama dil ve edebiyat konuları bir yerde halk bilimi ile iç içedir. Esasen bizde halk biliminin de ancak bir ortak çalışma ortamı içinde ele alınabileceği, kalıcı ve kapsamlı yayınların bir işbir-

(*) Yard. Doç. Dr. Hayal Zülfikar

1944 yılında Tokat'ın Artova ilçesinde doğmuştur. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirmiştir.

Halen Gazi Üniversitesi Meslekî Eğitim Fakültesinde Temel Bilimler Bölüm Başkanındır. Ayrıca aynı üniversitenin Türk Dili Bölümünün de başkanlığını yürütmektedir.

liğı ile ortaya konacağı kanaatindeyim. İşte bu düşüncelerle burada Anadolu'nun zengin kültür hazinelerinden biri olan eski mesleklere eğilmenin gereğini vurgulamak istiyorum. Bu konunun tarihî boyutunu tarihçiler; inançları, âdetleri, halk bilimcileri; meslek adlarını ve çevresindeki edebiyatı ve dili de Türk Dili ve Edebiyatı uzmanları işlemelidirler.

Konunun tarihî boyutuna bir örnek vermek gerekirse, şehirlerdeki esnaf teşkilâtının herbirine başkanlık eden kethüdâlık sistemi tarihçinin araştırma alanına girer. Esnaf kethudaları, Osmanlının son dönemlerine kadar devleti yönetenlere karşı esnafı temsil eden bir sosyal sınıftır. Esnaf arasındaki uyuşmazlıkları çözer. Mevsime göre esnafa verilecek satış fiyatlarını ayarlar, haksız rekabetin önüne geçer. Diğer alan mensupları da konularını böyle ele almalı, sonra bir plân dahilinde vardıkları sonuçları birleştirip bütünleştirmelidir.

Çeşitli şer'îye sicillerinden derlediğimiz ve gene çeşitli salnamelerden çıkardığımız, halk ağzında yaşayan şekillerini tespit ettiğimiz, elimizde birkaç yüz eski meslek adı vardır. Bunları kaynaklarıyla geçtiği yerdeki tanıklarıyla yayımlamayı düşünüyoruz. Bir zamanların ünlü, ancak bugün tarihe karışmış veya Anadolu'nun ücra bir köşesinde hâlâ varlığını sürdüren meslek adlarından birkaçını burada sunacak tanımları ve kapsamı üzerinde duracağım.

Köken olarak Türkçe olan bir meslek adıyla örnekleri vermeye çalışalım.

Bükücü : Pamuktan iplik yapan kişinin mesleği. 10. yüzyıla kadar varlığını sürdüren bu meslek erbabı şer'îye sicillerine göre vergi ödeyen bir esnaf topluluğudur.

Âlaf : Arapça (alaf) biçiminde yazılan bu kelime yem, otla hayvan besleme anlamındadır. Bu sözün Arapça'dan mı yoksa Farsça yoluyla mı Anadolu Türkçesine geçtiği belli değildir. Anadolu'da alaf veya alıf biçiminde, İç Anadolu'da Isparta, Burdur, Eskişehir yörelerinde kullanılır. Derleme sözlüğünden bu kelimenin Trabzon, Samsun, Artvin çevresinde de kullanıldığını görüyoruz. Doğu Anadolu'da özellikle Van gölü çevresinde alaf, ot, saman gibi hayvan yemi satıcısıdır. Bu söz şahısların adlandırılmasında alaf Kâzım veya alafların Fethullah biçiminde kullanılır.

Eski meslek adlarına bir başka örnek de balmumcudur. Balmumu satan bu meslek erbabının adı zamanla Bostancı, Sirkeci örneklerinde olduğu gibi birer semt adı olmuştur. Kişilere baba mesleği diye soyadı olarak verilen tütüncü, üzümcü, prinççi, şerbetçi gibi adlar bazen de

çokluk ekiyle kullanılmışlardır. Tütüncüler, şerbetçiler gibi.

Neftçi de bu türde bir meslek adıdır. Bilindiği gibi petrol ürünlerinden bir tür mineral yağdır. Bir zamanlar çeşitli amaçlarla kullanılan bu yağın adı Farsçadır.

İlgi çekici eski meslek adlarından biri de Çağılıcı dır. Türkçe ses yansımali bir kelime olan bu söz, tekerlek mili yapan esnafın adıdır. Şer'ie sicillerinde günde 2 000 para vergi verirler. Bu meslek erbabının sayısı fazla olmamakla birlikte ödediği vergi son derece yüksektir.

Bozacı : Salnamelerde ve şer'ie sicillerinde adları geçen bozacı esnafının ne kadar eski bir ad olduğu hakkında tam bir fikrimiz yoktur. Ancak "Bozacının şahidi şıracı" biçimindeki atasözünü hatırlarsak bu kelimenin epey bir zamandan beri kullanıldığı sonucuna varılabilir.

Meslek adlarından Türkçe kökenli olan bozmacı örneğini de vermeden geçmeyelim. Bozmacı, modası geçmiş mücevherleri alır, elmasını altınını ayırır, bunları tartı ile kuyumcu esnafına satar. Bu ad, bugün yıkımcı diye geçen bozmacı, eski binaları söküp, enkazını perakende satan, aynı zamanda eskimiş deniz ulaşım araçlarını bozup parça parça satanlara denmiştir.

Şer'ie sicillerinde ve salnamelerde vergi veren bir esnaf sınıfı da kapamacılardır. Kapamacı ayakkabı da dahil olmak üzere her türlü giyim eşyası satar. Bu kadar güzel ve öz Türkçe meslek adları görüldüğü gibi hızlı bir gelişim ve başkalaşım süresi içinde kaybolup gitmiştir.

Kaynaklarda tespit edilmiş bir başka esnaf adı Futacı'dır. Farsça'dan Türkçe'ye geçen bu kelimenin anlamı ipekli peştemal ve banyo takımları satan kişidir. Mehmet Zeki Pakalın, Futa kelimesini sözlüğüne almış ve şu tanımlı yapmıştır. "Önlük manasına gelir bir tabirdir. Koyu al renkte dokunur. İpekten olanları da vardır. İş görüldüğü zaman üstlerin kirlenmemesi için belden aşağıya bağlanır." Ancak bu tür örneklerin dönemindeki yazarlar tarafından hangi anlamlarda kullanıldığı örnek cümlelerle belgelenmelidir.

Bir örnek de tarihimizde özel bir yeri olan Bostancıdır. Bostancılık, Osmanlı saray ve devlet teşkilâtında önemli bir görevdir. Bostancılar, saraylarda, kasırlarda bekçilik görevini yaparlar, bu bakımdan bostancı bu anlamıyla saraya has bir meslek adıdır. Bunları bostanbaşı yönetir. Yeniçeri ocağının kaldırılmasıyla bostancılık da tarihe karışmıştır. Bugün İstanbul'da bir yer adı olarak varlığını sürdürmektedir.

Sofçu : Daha çok Ankara yöresinde yaşayan tiftik keçisinin kılından kumaş dokuyan bir eski meslektir. Aslında Türkçe kökenli bir kelime de-

ğildir. “Ankara Sofu ve Sofuculuğu” üzerine bir makale yazan Sevim Aktan, bu sanatın ancak 19. yüzyılın başına kadar varlığını sürdürebildiğini kaydetmektedir. Diğer mesleklerde olduğu gibi sofuculuk da imalat-haneleri ve ticareti ile I. Dünya Savaşından sonra silinip gitmiştir. Sof, tarihe karışmış ama, keçiler bugün birer aksesuar olarak betondan heykelcikler halinde Ankara’nın bulvarlarını, parklarını süslemektedir.

İleri ülkelerde bu tür tezgâhların, iş kollarının nasıl korunduğunu, etnografik bir malzeme olarak nasıl titizlikle saklandığını hepimiz bilir-siniz. İşte Sofu ve Sofuculuk örneğinde olduğu gibi bütün bu meslekler göz göre göre unutulup gitmiştir.

Türk halk biliminin etnografyasının ürünleri ülkemizde biraraya getirilip batıdaki örneklerinde olduğu gibi sergilenip saklanmadığından tarihin bu kültür varlıkları yok olup gitmeye, unutulmaya bu arada pek çok meslek adı yok olmaya mahkûm olmaktadır. Bu ilgisizlik karşısında hiç olmazsa bu kültür hazinelerinin adlarını tespit edip yayınlamalıyız. Bu kadar olumsuz şartlar altında belki bu tür çalışmalar yapabiliriz. Bu düşüncelerle bildirime son veriyorum.

BAŞKAN — Teşekkür ediyoruz.

Şimde de, Sayın Nazım İrfan Tanrıkulu Beyefendiyi “Âşıklar Geleneğinde Atışma Sanatı” adlı bildiriye sunmak üzere davet ediyoruz.

“ÂŞIKLIK GELENEĞİNDE ATIŞMA SANATI”

NAZIM İRFAN TANRIKULU (*)

Otuzuncusu yapılan Âşıklar Bayramı gerçekten Konya'mıza yakışır şekilde devam ediyor. Senelerdir, acizane bu âşıklar bayramına katılıyorum. Konya Âşıklar Bayramı, âşıklık geleneğinin kalbinin attığı yer haline gelmiştir. İrticalen söyleme temeline dayalı, duyguların gönülden sanatkârane şekilde aktarıldığı bu gelenek üzerinde, ona yakışır şekilde ben de irticalen konuşmak istedim. Âşıklığın tanımıyla uğraşmayacağım.

Âşıklık, beyinle kalbin arasında yerini bulmuş, gönül yuvasına yerleşmiş, oradan çıkan ve çağılayan bir pınardır. Bunun bir örneğini başka ülkelerde bulamazsınız. Onun için kalple beyin arası deyimini kullandım. İşte, geçmişte bir Yunus'u alın, Mevlâna'yı alın, yaşamış diğer âşıkları alın. Güneyden, Toroslardan Karacaoğlanları, Emrahları, Dadaloğlu'nu, Doğudan Sümmanileri, daha ötelere gidin Emrahları alın. Hepsi gönül insanıdır. Yabancıların üzerinde çalışıp bu irtical sanatını anlamadıkları nokta buradadır. Milletin bağrından çıkıyor, milletin sesi, milletin nefesi, milletin koruyucusu, milletin geleceği oluyor.

Geçmişe çok iyi dikkat etmek gerekiyor. Gazete kitap olup evlere giyor. Savaşların ön saflarında bulunuyor. Kimi gönül ustası, kimi kahraman, kimi nasihat eden. Bunları aynı âşıkta da bulabiliyorsunuz. Devamlı önderlik yapıyor; mısralarıyla, satırlarıyla, cesaretiyle gönlünden kopanları söylüyor. Bunları söylerken de yaşadıkları topluma tercüman oluyorlar. Âşıklık bunun için önemlidir.

Ben âşıklık geleneğinde tarihler üzerinde durmayacağım. Şu tarihlerde şöyle durumlar yaşandı, diyerek hikayesini de anlatmayacağım. Onlar diğer tebliğlerde mutlaka anlatılmıştır. Âşıklığın özünde bir gezinti yapmak istiyorum.

Geçmişten gelen ortak anlayışı, ortak kültürü bir incelemeye tabi tutarsak şunu görürüz: Haksızlığın karşısında âşıklar var, onların mısraları var, bazen nasihat ediyor, bazen cemaatin önünde imam oluyor, bazen başka görevler üstleniyor.

Bizler gönül insanıyız. Onun için bu insan tipi başka ülkeden, başka toplumlardan çıkmıyor. Yunus gibi, Mevlâna gibi, diğer âşıklarımız

(*) NAZIM İRFAN TANRIKULU :

1944'te Kars'ın Selim İlçesinde doğdu. Ankara Yüksek Öğretmen Okulu ve A.Ü. Fen Fakültesi Fizik Bölümünü bitirdi. Yüksek Okullarda öğretmenlik, Talim ve Terbiye Kurulu Müşavirliği yaptıktan sonra atandığı Talim ve Terbiye Kurulu Üyeliği görevini on yıldır sürdürmektedir. Şiirleri Millî Kültür, Yeni Adam, Feryat, Bahçe. Alkım vb. dergilerde yayımlanmıştır.

gibi gönül erlerini Amerika, Almanya, Japonya, İngiltere vb. ülkelerde bulmanız imkânsız. Maddî ve teknolojik unsurlarda gelişmelerde bir noktada buluşmak kolaydır. Ama gönülün gönülle yarışmasındaki irtical gücünü oluşturmak; ve orada buluşmak zordur. O noktada buluşmak zaman ötesine yolculuğu, aynı duyguların zaman ötesi aracını gerektirdiğinden imkânsız diyorum.

Ben belki kâğıtlar üzerinde yolculuk yapan bir araştırmacı değilim. Öğrenci ödevleri veya tezleriyle de araştırma yapmadım. Mevcut kaynakları tarayarak, araştırarak da huzura gelmedim. Gönülün gönülle yarıştığı, gönülün gönülle yaşadığı bir dünyada bizzat görerek, yaparak ve yaşayarak huzurlara geldim.

Bu geleneği sürdürmede, inceliklerini bir sanat eseri gibi sergilemede Doğunun ayrı bir yeri vardır. Kars'dan gelen, Erzurum'dan gelen, o civardan gelen arkadaşlarımızı otuz yıldır izliyorsunuz.

Âşığı âşık yapan değerleri araştırırken karşımıza toplumun kendisi çıkıyor. Bir bitki nasıl hava, su, toprak olmazsa yaşayamaz. Toplum da aşığımızın havasıdır, suyudur, toprağıdır. Âşık olmasında, âşıklığı yaşatmasında en büyük etkidir. Âşık, içinden geldiği toplumun âdeta aynasıdır. Onun için dikkatleri Kars'a, Erzurum'a çektim. O toplum az anlar, çok anlar ama âşığı iyi anlar. Bilimsel tarzı bilmez ama onun her söylediğini, makamını, havasını çok iyi anlar. Adı konulmamış öyle bir irfan ki, âşığın hece sayısını, kafiyesini, makamını her an denetlemekte, onu hata yapmamaya, gelişmeye zorlamaktadır.

Doğu toplumunun gönül yapısını incelerken Azerbaycan, İran ve Türk topluluklarıyla yakınlığı bilgi ve kültür alışverişini de unutmamak gerekir.

Kars 40 yıl işgal edilmiş, Doğunun büyük kısmı istila görmüştür. Düşman baskısı, acı, haksızlık ve direnen millî gurur bazı âşıkları öne çıkarmıştır. Onların silahı da mısraları olmuş, halkı düşmana karşı bildiği gibi, birlik ve beraberlik içinde tutmuştur. Haksızlık ve zulme başkaldırmayı, bazen Karacaoğlan'da, bazen Dadaloğlu'nda bazen Koroğlu'nda bazen de Âşık Şenlik'te bulmaktayız. Birçok âşıktaki bunları görebilmekteyiz.

Âşık Şenlik; bazen sözüyle, kılıç gibi düşmanın karşısına geçmiştir. O dörtlükler halkın duygusu, gücü olmuş ve düşmanla mücadele hırısı vermiştir. "Can sağiken yurt vermeyiz düşmana" demiş; ama, hangi ortamda demiştir? Şimdiki ortamda değil; düşmanın silahı ona çevrilmiş, düşmanın kılıcı başına kalkmış, o, "can sağiken yurt vermeyiz düşma-

na" diyerek kendisini feda etmiştir. Rus komutanı silâhını çevirmiş; "Öv bizi" demiş, fakat o, "Al-i Osman'ı isterim" diyerek, o anda saziyla söylemiştir.

O bölgede yaşayan Ermeniler de âşîğın toplum üzerindeki büyük etkisini görerek Âşık İzanî'yi yetiştiriyorlar. Ona İncil'i, Tevrat'ı, Kur'anı Kerim'i öğretiyorlar. İslâm dinini en ince noktasına kadar öğretip Âşık şenliğin önüne çıkarıyorlar. İzanî Âşık şenlikle haftalarca atışıyor. Şenlik dışında yenmedik âşık bırakmıyor. Bu bir toplumun diğer topluma gösterdiği antitez oluyor.

Şenlik-İzanî değişmesinden üçer kıta takdim ediyorum :

Aldı İzanî	İptida ism-i lemyezel adalet divanımız
Ebed-ül ebed bakıdır ilm ile gûmanımız
Cim dir cihanın binası ra da hisar eyledi
Alem-i sırr-ı hafiye ol Şah-ı Huban'ımız.
Aldı Şenlik	Enasırdan halk olundu evvelâ imanımız
Yok iken var etti bizi asla lâ mekânımız
Kün buyurdu, halk eyledi yeri göyü yaratan
Kef ile nun dan yarattı ol Gani Sübhan'ımız.
Aldı İzanî	Kendi runundan yarattı âleme kıldı nebi
İki cihanın serveri ol bizim sultanımız
dört kitabın dördü haktır yalan diyen küfr olur
İncil İsa, Zebur, Tevrat ol güzel Furkan'ımız.
Aldı Şenlik	Ol Habib-i Fahr-i âlem Mustafa'nın aşkına
Buyurdu levlâke levlâk lütf ile ihsanımız
Yüz dört suhuf kelimatta külli nefsin mevti var
Otuz cüz ayetin galbı Yasin-i Kur'an'ımız
Aldı İzanî	Bugün dünya, yarın ahret yohu varı neylerem
Hocam Hızır, pirim Âdem işte vasfım eylerem
Dört kitabın hafızıyam şimdi hıfzın dinlerem
Kürsüde vaize benzer ol Âşık İzanî'miz.
Aldı Şenlik	Şenlik aşkın abdalıdı hû çeker gündüz gece
Hızır'a delil İskender, Cebrail oldu hoca
Kur'an'ın ayetlerinden okuyak hurfat hece
Mantıkta fetvaya benzer tarikat lisanımız.

Bu şiirler nasıl yaşamış; günümüze nasıl gelmiştir. Araştırmamanın merak edilen bir yönü de budur. Dün söylediğini bugün unutan insan bir daha aynı şeyleri nasıl söyler? O anda gelmiş, o anda gider. Peki, bu şiirler nasıl oluyor da nesilden nesile ulaşıyor?

Ben “yazık olmuş” diyorum. Şimdi Âşık Şenlik’in kitapları çıktı, Çıldırli, Karşlı Âşık Şenlik’in. Bunlar O’nun hayatı boyunca söylediklerinin yüzde 1’i de değildir. Bu durum sadece Âşık Şenlik’le ilgili değildir. Anadolumuz’un bağrından çıkmış, çevresine toplumuna hizmet etmiş, onların dili haline gelmiş, sözcüsü olmuş, âşıklarımızın eserleriyle birlikte belki de kaybolup gitmişlerdir.

Geçmişten günümüze kadar âşıklık geleneği, bizim anladığımız tarzda, Cumhuriyet’ten sonra, eğer Doğuda bir kıpırdama, bir ses varsa halkın hafızası var, sağlam demektir. Mesela Âşık Şenlik’in sözleri yaşıyorsa, bazı âşıkların sözleri biliniyorsa bunun sebebi vardır. Birincisi, âşıkların “usta malı” dedikleri deyişlerdir.

Zaman zaman söylüyorlar; öyle önemli bir kelime ki bunun üzerinde durmak istiyorum : Usta malı. Önce bir âşık çırak mı olacak; ustasından geçmişteki ustalardan bazı deyişleri söyler. İşte geçmişi geleceğe taşıyan budur. Dünü bugüne ve yarına taşıyan bu usta malı deyişlerdir. Birincisi bu!

İkincisi; geçmişi geleceğe taşıyan akıllı âşıkların üç beş tanesi çırak yetiştiriyor; kendi söylediklerini onlar tespit ediyor. Bazıları yapmış; Meselâ Âşık Şenlik’in günümüze ulaşan şiirlerini buna borçluyuz. Eğer böyle olmasaydı, günümüze gelmezdi. Halkın hafızası çok önemlidir. Bir gecede bir kitap yazar bir âşık. Ben bunu gördüm. Bir gece beş saat atışan bir âşık hemen hemen bir kitap hacmi kadar atışıyor.

Sayın Necati Sarsmaz’ın katıldığı bir değerlendirmesini burada sunmak istiyorum : Âşık Şenlik’in “âşıkların ilk söylediği şiirle son söylediği şiir arasında fark yoksa, o bâdeli âşıktır.” diye bir tezi vardır. Âşık Şenlik’in on dört yaşında söylediği şiirle, ölümüne yakın söylediği şiirler arasında teknik yönden bir fark, kalite yönünden, nitelik bakımından bir fark yoktur. Hecenin güzelliği, Türkçe’nin güzelliği yönünden bir fark bulunmaz. Biri ondört yaşındaki Âşık Şenlik -o merkezde biraz durmak istiyorum- biri de İzanî’lerle atışmış; karşısında aynı toplumda, aynı yerlerde yaşayan Ermeniler de var.

Âşık Sümmani de Erzurum civarında tanınmış tutulmuştur. Çünkü, halkın gönlüne göre söylüyor; düğünlere katılıyor, onun zevkine hitap ediyor, onun şenliğini dile getiriyor, onun acısına ağıtlar yakıyor, onun

acısını söylüyor, haksızlık yapana nasihatlar ediyor. Bunlar halkın dilinde günümüze kadar geliyor.

Değerli dinleyiciler, konunun bir yönü bu! Ben çok basit bir kısmını özetlemek istedim.

Şimdi konunun başka yönüne değinmek istiyorum. İçinde yaşayarak öğrendim; acaba insan âşıklığa nasıl oluyor da başlıyor? -Burada çok değerli âşıklarımız var- herkesin âşıklığa bir başlangıç sebebi mutlaka var. Şöyle özetlemek istiyorum :

Bilhassa Doğu'da, Hazreti Ali'nin cenkleri Tahir ile Zühre, Leyla ile Mecnun, Aslı ile Kerem vb. kitaplar var. Bu kitaplar, -elli yaşın üzerindeyim- çocukluğumda devamlı okuduğum kitaplardır. Bunları herkes okuyor. Hatta Âşık Şenlik gibi okuma yazma bilmeyenler de okur, dinler. Bu çok büyük güçtür. Ayrıca çok güzel hikaye anlatıcıları var; o geceler ne güzel olur, uzun kış geceleri Kars'ta, Erzurum'da! İşte köyevleri var; televizyon yok, radyo yok. Yazın tahılını, herşeyini dolduruyor, işi bitiyor kışın, o uzun kış gecelerinde birşey yapılması gerekir. Köyevine toplanıyorlar; biraz sohbet ediyorlar; uzun zaman geçmez ki; o zaman işte, hikaye bilene hikaye anlattırıyorlar, türkü bilene türkü söyletiyorlar. Tabîî, sesi güzel olana söyletiyorlar. Bunlar bildikleri bir türküyü söylüyorlar; ama, daha sonra ne olacak; ikinci gün başka birini öğrenmek mecburiyetindeler. Bu durumda buldukları kitaplardan bazı türküler öğreniyorlar. Bu, zaman geliyor yetmiyor. İşte, o zaman yavaş yavaş kendilerini zorlamaya başlıyorlar; usta yanında yetişmeyenler için diyorlar.

Evet, kendilerini aşmaya başlıyorlar; sesleri güzel, belki ellerine sağdan soldan bir saz veriyorlar. Elleri orda dursa da sir saz var kucağında bunların. Böylece saz onları teşvik ediyor; halk teşvik ediyor; bazıları böyle âşık oluyorlar.

Bazıları merak ediyor; bir âşığın yanına gidiyor, onun çırağı oluyorlar, ondan söz öğreniyorlar önce; âşığının sözlerini öğreniyorlar. Âşıklar önce kendi sözlerini öğretiyorlar; Ustalarının sözlerini belliyorlar ve yavaş yavaş yetişmeye başlıyorlar. Durum, özetle böyle!

Zamanımın çok fazla olmadığını biliyorum. Esas geldiğim nokta şu : Uzun süreden beri, küçükten beri şiir yazıyorum, bir Mevlüt İhsanî çıkıyor karşıma, yıl 1959-1960, "Sen bizim gibi şiir yazıyorsun" diyor. O şiiri yazıncaya kadar yüzlerce kitap okumuşum, hangi kahvede âşık varsa, gidip masanın altında dinlemişim, küçükleri pek fazla bırakmazlar; kovarlar, uzaktan dinlemişim. Benim gibi dinleyenler de olmuş. Âşığa

karşı bir sevgi, şiire karşı bir sevgi oluşmuş. Sonra benim branşım değil, benim branşım fizik- devamlı şiir yazmışım yıllarca. Ama sebebini bulamadığım bir şey var : İrticalen nasıl atışıyor bu âşıklar durdukları yerde, bir gece sabahlara kadar, akşamlara kadar, günlerce nasıl söylüyorlar? Ben buna 1989 yılına kadar açıklama getiremedim. Yakın dostlarım vardı; âşıklarla haşır-neşirdim; ama bir dostumuz bir de üzüldüğüm bir şey vardı; âşıklar niçin söylediklerini teybe almıyorlar? Çok dinledim; ama hepsi boşa gitti. Bir gece, Âşık Şeref Taşlıova ile Âşık Günay Yıldız geldiler; teybi koydum ortaya, "Her sözünüz kaydedilecek" dedim, bana "Sen kalemle yetiştir o zaman" dediler. Önce yazıyorum, sonra da cesaretimi toplayıp kalemi atıyorum, o gün bugün kaleme dökmeden söylüyorum.

Bu konuda bir çalışma yaptım, reklâmını yapmak için değil, bir gerçeği belirtmek için söylüyorum. Önce, Âşık Şeref Taşlıova ve Günay Yıldız'la başlayan atışma gecelerinde, şunu düşünürdüm : Yanlış anlaşılmasın; Konya'nın merkez oluşu Veysel'den sonradır. Âşık Veysel, âşıkların sesini, benim de yetiştiğim öğretmen okullarında, oradan seslendirmeye başlamış. Bazı öğretmen okullarında çalışmış; kimsenin olmadığı bir dönemde Âşık Veysel sesini duyurmayı başarmış. Öyle bir dönem ki; Divan edebiyatından ziyade serbestcilerin, garipçilerin hâkim olduğu bir dönem ... "Âşık kim?" ... tanınmadığı ciddiye alınmadığı bir dönem.

Bir Fevzi Halıcı çıkıyor, bu konuya zamanında parmak basıyor. O güne kadar sadece 1964'te Ankara'da, Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi'nde dar kapsamlı bir Âşıklar Gecesi yapılıyor. Burası gibi de değil. Ve bir gün o bütün âşıkları, bütün Türkiye'yi Konya'ya topluyor, otuz yıldır âşıklar buraya geliyorlar.

İşte, bu araştırmada, âşıklara; oradakilere "siz nerede ne yaptınız, nasıl âşık oldunuz, diğer illerin kültürlerinin tesirinde nasıl kaldınız" diye soruyorum. "Biz Dadaloğlu'ndan, Karacaoğlu'ndan okuyoruz" diyorlardı. Adana'dan gelen cevap böyleydi. Bir örnek cevabı burada açıklamak istiyorum. Abdülvahap Kocaman: diyor ki; "Ben Kore Destanı'nı gördüm, onu biri okurken aldım. Daha iyisini yazarım" diye düşündüm, "bir okudum" "öndən sonra bir baktım kapışkapış gitti; öyle başladım". Ama o da atışma sanatını Konya'da öğrenmiş. Şimdi "Abdülvahap Kocaman atışma bilmiyor" deniyor; hayır çok güzel atışıyor, üç gün önce gördüm ben. Bu Konya, âşıkların okulu haline gelmiş, burada kültür alış-verişleri oluyor.

Bazı türler var, Doğuda Adana'da yaygın. Nereden öğrendiniz dudak değmezi? Dediğimde dediler ki; "Biz Konya'da öğrendik". "Peki divanı nerede öğrendiniz? "Divan türü yok; Karacaoğlu'nda yok, Dadaloğlu'nda da yok ve o tarafta da yok. Biz Konya'da öğrendik", diye cevapladılar. Yavaş yavaş da olsa halk uyanmaya başlıyor. Kars'ın uyanması Kars'ta, Erzurum'un Erzurum'da kalıyor. Bilenleri de orada kalıyor. Nerede; köyünde kalıyor. Gidecek yer, en fazla çevre iller. Kars'taki Ağrı'ya, Artvin'e, Erzurum'a gidebilir.

Bugün çok basit gibi görünüyor ama değil; gerçekten Türkiye genelinde "400 âşık var" deniliyor. Bu âşıklar, buraya katılanlar, birkaç sene sonra çok şeyi öğrenmiş olarak kendi illerine dönüyorlar. Türkiye'deki bütün âşıklarla, karıştırmadan yalnız, Kars'ı Karslı'larla, Erzurum'lu Erzurumlu'larla, onlardan biri olarak katıldım. Adana'yı Adanalı'larla, Sivas'ı Sivaslı'larla beraber programladım. Bir gecelik atışma geleneği adını verdiğim bu büyük çalışmayı, programladığım âşıklarla en az 3-5 saat atışarak bölüm bölüm tamamladım.

Bir noktaya değineyim : Kars'ta divan örnekleri fazla. Mutlaka her âşık, divan öğrenerek yetişir. Divan 15'lidir bildiğiniz gibi. Şiiri çok iyi ifade eder divan. Divan, aynı zamanda saray geleneğinde de var.

Reyhanî'nin anlattığı bir şey var; bildiğimiz divam, sesi ayarlayan ve âşığın bütün söylediklerini içinde toplayan 15'li şiirin, atışmanın girişi. Bunu ben Karslı'larda, Erzurumlu'larda gördüm. Muhammes dediğimiz tarz; yine Karslı âşıklarımızın yüzde 90'ı yaparlar. Muhammes tarzını yaparlar, 16 hecelidir. Tecnis ayağı açarlar, 11'li dörtlüğün ortasına 7'li cinasın yerleştirilmesiyle meydana gelen bir türdür. Bunlar tabii, burada atışılması oldukça zor dallardır. Bölgelerin özelliklerine göre, yetiştikleri ortamlara göre, âşıklar bunları devamlı kullanırlar. Divanı Kars'ta, Karahanlı'yla atışırsanız; o, bir bakarsınız Kur'andan, imandan, dinden alır. Bir başkasıyla atışırsanız; konu değişir, bu da tabiidir. eski âşıklar genellikle, din konularını divanlarında daha çok işlerler.

Ben bir divan örneği, Murat Karahanlı'dan sunuyorum :

Karahanlı

Üç âşıkla bu meydan da söz bızımdır bismillâh

Arşı Kürs'ü seyretmeye göz bızımdır bismillâh

İncil, Tevrat, Zebur, Kuran cem oldu mülkiyette

Yüz ondört süre içinde cüz bızımdır bismillâh

İrfanî Baba

Bu kervan Hakk'a yöneldi iz bizimdir bismillâh

Eğriler başka gönülde düz bizimdir bismillâh

Gece gündüz bir sevdaya yanan gönül neylesin

Hak diyerek alev aldı köz bizimdir bismillâh

Günay Yıldız

Her gün Hakk'a secde eden yüz bizimdir bismillâh

Ne vermişse kabul ettik az bizimdir bismillâh

İnsanın ömrü dört mevsim kışı var baharı var

Sonbaharı kabul ettik yaz bizimdir bismillâh

Erzurum'a giderseniz görürsünüz; burada semailer atışılır, dubeytler atışılır, müstezatlar daha çok atışılır, nefesler atışılır; bölgeden bölgeye değişik. Bu türleri siz Türkiye'nin diğer bölgelerinde göremezsiniz. Mese-lâ Adana'da bulamazsınız, Erzincan'da belki biraz bulursunuz; Sivas'ta divanı bulursunuz belki nefesleri, dubeytleri, semailer, müstezatları bulamazsınız. Bunun için, bütün bölgelerin belirli bir sentezde kültürlerini özümlemeleri, Türkiye'nin geleceği âşıklığın geleceği için çok önemlidir. Konya ilimiz bunu yapmıştır; âşıklar birbirlerinden aldıkları türleri, birbirlerinden burada öğrendiklerini bölgelerine götürüp atışma sanatını oralarda geliştirmişlerdir, daha da geliştirmektedirler.

BAŞKAN — Teşekkür ederiz, Sayın Nazım İrfan Tanrıkulu Beyefendiyeye.

Şimdi, Sayın Abdullah Satoğlu Beyefendiyi sahneye davet ediyoruz. Sayın Abdullah Satoğlu "19 uncu Yüzyılın Ünlü Halk Şairi Molulu Re-vai" adlı bildiriye sunacaklar.

“19 UNCÜ YÜZYILIN ÜNLÜ HALK ŞAİRİ MOLULU REVAÎ (1805-1883)”

ABDULLAH SATOĞLU (*)

XIX. cu yüzyılın seçkin halk şairi Revaî, 1805 yılında Kayseri'nin Molu (1) köyünde dünyaya gelmiştir. Revaî'nin asıl ismi; Molu köyünün Nûfus Kütüğünde “İçağaoğlu ailesinden Mehmet oğlu Mustafa” olarak kayıtlıdır.

8-10 yaşlarında iken babası vefat etmiş ve dul kalan annesiyle ailesini geçindirmek için, Revaî hasır dokumaya ve sele (sepet) örmeye başlamıştır. Aynı yaşlarda mahalle mektebine devamla, namaz sûre ve dualarını öğrenmiştir. Yaz mevsimlerinde ise, iki gözden ibaret basık bir evden gayrı, babasından kalan tek merkeb ile, Karasaz'a gidip hasır otu (berdi) biçer, köyde -çok kere civar köylerde ve şehirde- bunu satarak, ya da hasır ve sele örerek vaktini geçirirdi.

Herkese örnek olacak yüksek bir ahlâk anlayışına sahip olan şairin, gönül alıcılığı, halim-selim ve dürüstlüğü ile velilere yakışır bir hâli vardı... Fakir hâlimden kimseye şikâyet etmez, köyün büyüğüne küçüğüne aynı muhabbetle muamele ve mukabele eder, bu yüzden de herkes ona “Revaî Baba” derdi. O, bugün bile bütün Molu'luların “Revaî Baba” sıdır...

Revaî, 18-19 yaşlarında iken, birgün annesiyle Traşlı'daki bağlarına çalışmaya gider. Bir ara yorgunluktan bitap düşen Revaî, öğle namazını kılmak ve biraz da serinlemek üzere, bağlarının yakınlarındaki suyun başına varır. Namazdan sonra, bir taşın gölgesinde dinlenirken uykuya

(1) Molu : Kayseri'nin 20 Km. batısında kurulu ve tarihî Etilere kadar uzanan bir köydür. Molu köyünün hudutları içerisinde, Kepez, Traşlı, Örenpınar, Kışla ve Örenkemer'de çeşitli mağara ve mîmarî eser kalıntılarıyla, Etilere alt, yer altından çıkarılan çanak-çömlek parçalarına rastlanmıştır. Köyde ayrıca Merzifon'lu Kara Mustafa Paşa tarafından yaptırılan ve bugün yerinde ilkokul binasının bulunduğu “Han” ın kalıntıları mevcuttur.

(*) ABDULLAH SATOĞLU

1934 yılında Kayseri'de doğdu, İlk, Orta ve Liseyi Kayseri'de bitirdi, 1954'te İstanbul Yüksek Gazetecilik okulundan mezun oldu.

Uzun süre serbest gazetecilik yaptı. Bilhassa Kayseri üzerine yaptığı inceleme ve araştırmaları kitap haline getirdi.

Şiirleri, Erciyes, Fıllız, Bahçe, Çağrı, Türk Dili ve diğer edebiyat dergilerinde yayınlandı.

12 basılmış eseri vardır. İlk şiir kitabı (Bir Demet Lâle ve Lâle üstüne) dir.

dalan Revaî, rüyasında (2) gündeğdu tarafından, üstleri başları pırıl pırıl, nûr simalı yedi atlı şahsın, kendisine doğru geldiğini görür.

Atlılardan en öndeki, cebinden çıkardığı bir billûr kadehi Revaî'ye uzatarak, oradaki sudan birer bardak vermesini rica eder. Revaî atlılara su verdikten sonra, bardağı yine öndeki atlıya uzatır. Öndeki atlı bu defa, aynı billûr kadehle yan tarafında asılı gümüş bir kaptan doldurduğu bâdeyi :

- Al bunu da sen iç, diye Revaî'ye verir,

Revaî, kendisine sunulan ve tadı hiçbir şeyde bulunmayan bu leziz sudan içtikten sonra, yedi atlı hiçbir şey konuşmadan yoluna devam eder. Bu sevinç ve halecan içinde gözlerini açan Revaî'de, o günden sonra bir aşk, heyecan ve coşkunluk görölmeye başlar...

Şiirlerinde genellikle gam, kasavet ve ümitsizliği terennüm eden Revaî, küçük yaştanberi Karasaz'da çektiği çile ve sıkıntıyı şöyle dile getirir :

Bir tek eşeğimle giderim saza
Satarım hasırı veririm beze
O da yetişmiyor bu iki dize
Bez donumdan bedenime buz gelir.

Yine bir başka şiirinde :

Şu güzel çeşmede yüzünü yusam
Kazanamam pek çok hasır dokusam!

diyen Revaî, bilhassa 1293 harbinden sonra, Karasaz'da ot biçenlerden "paç" alınmaya başlanması ve bazı zorbaların, Devlete verdiklerinin kat kat fazlasını, halkın sırtından çıkarmaya çalışması karşısında, nâçar kalarak şöyle mırıldanır :

Revaî bu işte sen düşme derde
Müstehak olana kapanır perde
Fakirlik olmasa şu garip serde
Semtinden geçmezdim ben de Karasaz.

(2) Revaî bir şiirinde (*) :

Muhabbetle dolanırdın başımda
Haram kaynatmadın tatlı aşımda.
Aşkın deryasına daldım düşümde
Dizlerinde yatıp uyurken anam.

demek suretiyle, bu rüyayı annesinin yanında uyurken gördüğü yolundaki söylentileri doğrulamaktadır.

Askerlik çağına kadar düzenli bir iş tutamıyan Revaî, 20 yaşında askere gitmiş ve muhtelif fasılalarla, hayatının tam 20 yılını asker ocağında geçirmiştir.

Osmanlı-Rus muharebesine takaddüm eden ve Yeniçeriliğin lâğvı ile Asâkîr-i Mansûre'nin, henüz kurulduğu sıralarda, ilk beş yıllık muvazaf askerlik görevini ifa ettikten sonra, köyüne dönmüş ve Hatice adında bir hanımla evlenerek, iki kız, iki de erkek çocukları dünyaya gelmiştir.

Hayatında kursağına haram lokma girmeyen Revaî, çocuklarına şu inançları telkine çalışır :

El bağına girme yavrum söz olur
Haram lokma boğazına dizilir
Günah olur defterine yazılır
Haram nân'dan sen kendini berî tut.

Geleneklere ve dinî inançlara sınıksız bağlı olan Revaî, oldukça eli açık ve geniş kalbli bir insandı :

Emaneti korumalı can gibi
Hayat demi, damardaki kan gibi
Revaî'nin kalbi geniş, han gibi
Seni nârdan halâs eden yâri tut.

Revaî'nin, bugün bir atasözü halinde tekrarlanan şu mısraları da, onun cemiyet ve servet anlayışının bir ifadesidir :

Akıllı olanlar katar katar yer
Akıllı oğlun var malı nidersin?
Akılsız olanlar satar satar yer
Akılsız oğlun var malı nidersin?

Revaî'nin şu mısralarından, mevlevî tarikatına mensup olduğunu öğrenmekteyiz :

Revaî âşıkam Mevlâ'nın kulu
Seyyid Burhaneddin (3) erkânı yolu
Kazamız Kayseri, mevlidim Molu
Tarıkım Mevlevî, Konyalıyız biz.

(3) Seyyid Burhaneddin: Mevlâna'nın ilk hocasıdır ve Kayseri'de medfun bulunmaktadır.

Molu'nun maruf ailelerine mensup hanımlardan birkaçı, bir yaz günü, Traşlı bağlarına gezmeğe gitmişler. Ancak bu bölgenin üç tarafı tepelerle çevrili olduğu için, rüzgâr değmez ve sıcak olur. Sıcaktan, boğulacak kadar sıkılan ve ter içinde kalan hanımlar, o sırada, kendi bağında çalışmakta olan Revaî Baba'nın yanına giderler.

- Baba, bu ne sıcak böyle? Rüzgâr hakkında birşeyler söyleyen de, hiç değilse hayaliyle serinlese, derler. Bunun üzerine Revaî, aşağıdaki mısraları terennüm ederken, hafiften rüzgâr da esmeğe başlar :

Sabah seherinden bir koku gelir
Yine serin serin estin rüzigâr.
Yârin yanağından bir gül kopardın
Getirdin bağrıma astın rüzigâr...

REVAÎ'NİN DİVANI HAKKINDA

BİLİNERLER VE ŞİİRLERİ :

Gençlik yıllarında düzenli bir iş tutamıyan ve belirli bir tahsil göremiyen Revaî'nin, doğru-dürüst okuyup, yazması bile yoktu.

20 yaşına gelince ilk defa asker olarak İstanbul'a götürülen şair, bir Cuma günü Tüvpaazarı'ndaki "Şairler Kahvesi"nin önünden geçerken, âşıkların toplanmış olduklarını görür. Yanındaki iki arkadaşıyla içeri girdiği zaman, şairlerin asılı bir "Muamma"yı halletmeye çalıştıkları sırada, yöneticilerden müsaade alarak :

Buraya gelişim tesadüf değil
Sözlere karışmak ne haddim oğul?
Dik duran başına diyemem eğil
Dire ayağını "Demir Örs" gibi. (4)

şiiirini okuyunca, şairlerbaşı Mustafa'yı yanına çağırarak :

- Bravo asker. "Demir Örs" olan muammayı sen çözdün. Bu sebepten dolayı da sana "REVAÎ" mahlâsını veriyoruz, demiştir. (Bilindiği gibi Revaî : lâıyık, şâyeste, uygun veya yakışır anlamlarına gelmektedir.)

Bu iltifat sırasında, kendisinden bir şiir okuması istenince :

Mübtediyem, bir esrarı bilemem
Belli hâlim âşikâre giderim.
Bahri gibi ummanlara dalamam
Havfederim bir kenâre giderim.

(4) Şatır. bu şiiri "Revaî" mahlâsını almadan önce söylemiştir.

Divane meşrebim nedir sebebi
Asla farkedemem şekeri şebi.
Dağların başında Mecnun'lar gibi
Başım alıp bir diyâre giderim.

Hâlîme rahmeyle beyim tabibim
Hatırı şikeste, ben bir garibim.
Aşk eylemiş Bâri Hüdâ nasibim
Arzû çekip semt-i yâre giderim.

Revaî âşıkam mihnet aşına
Sinem siper oldu adû taşına
Bûlbûl gibi gonca gülün başına
Varır ben de âh-ü zâre giderim.

şeklinde ki koşmasını okumuş ve kendisine yeniden çeşitli armağanlar verilmiştir.

Revaî'nin bu meziyet ve başarısını öğrenen Yüzbaşısı Hasan Bey, ona Kıt'asında sakalık gibi hafif hizmetler vermiş ve himaye etmiştir. Kendisi de şiire meraklı olan Hasan Bey, Revaî'yi boş bırakmamış, okuma-yazma öğrettiği gibi, onu sık sık şairler sohbetine ve mevlvî âyinlerine götürmüştür.

Beş yıllık ilk muvazzafılık devresinden sonra köyüne dönen Revaî, muhtelif zamanlarda ifade ettiği şiirlerini 300 sayfalık bir divanda kendi kaba el yazısıyla toplamıştır. Köydeki ahır odasının bir dolabında. Molulu Hacı Süleyman Ağa tarafından muhafaza edilerek, yaşlıların "oturma" tâbir edilen özel toplantılarında okunan bu "Divan"ı, 1920-24 yılları arasında, köyde öğretmenlik yapan Mehmet Kemâl Bey (Çukurluoğlu), bastırmak için almış ve sonra da kendisi bastırmadan, yine o zaman Millî Eğitim Müdürü olan Şahap Bey'e vermiştir.

1926'da Molu'da öğretmen olarak bulunduğu yıllarda, Revaî'nin şiirleri ve hayatı hakkında geniş incelemeler yapan Öğretmen merhum Şaban Ayata'da, hem kaybolan Divan'ın bulunmasına, hem de o zamanlar halkın ağzında yaygın halde olan Revaî'nin şiirlerinin yeniden tesbitine büyük önem vermiştir.

Ayata, elde ettiği bilgi ve şiirleri, aynı konuda araştırmalar yapan bu satırların yazarına, kendi el yazısıyla lütfetmiş ve “Halk Şairi Molulu Revaî” isimli eserimizin daha az noksanla yayınlanmasına yardımcı olmuştur. (*)

Şiirlerinin hemen birçoğunda cemiyetin çeşitli yaralarına parmak basan, riya ve tabasbustan asla hoşlanmıyan Revaî :

Cüzdanı görseler itin boynunda
“Buyur baş sedire it ağa” derler.
Eğer paran yoksa senin koynunda
“Defol git şuradan kurbağa!” derler.

mısralarıyla, XVI. cı yüzyılın ünlü hanendelerinden Kastamonu’lu Andelib’in :

Eğer elin boş vararsan
Efendiyi uyur derler.
Eğer altın ile varsan
Efendi gel, buyur derler. (5)

kıtasında kibarca ifade etmek istediği şeyleri, daha geniş ve daha açık bir şekilde söylemiştir. Fakat, Revaî’nin bu şiiriyle, Andelib’i taklit ettiğine ihtimal verilemez. Çünkü geliş-güzel okuyup yazmayı askerlikte öğrenebilen Revaî’nin, Andelib’den ve onun şiirlerinden haberi olacağını zannetmiyoruz.

Molu köyü halkının ağzında, Revaî’nin hususiyetleri ile ilgili çeşitli rivayetler dolaşır. Bunlardan birine göre :

Devrinin şairleri arasında büyük ün salan Develili Seyranî, Molu’lu Revaî’nin ismini ve ondan sık sık bahsedildiğini duydukça, rûhunda beliren kıskançlığın tesiri ile, Revaî’ye şöyle bir mektup göndermiş :

“İşittiğime nazaran Molu’nun inekleri pek meşhurmuş. Bana öyle bir inek gönder ki, donu (rengi) sarı olmasın, siyah olmasın, boz olmasın, alaca olmasın...” diyerek, bütün inek renklerini sıralayıp bunların dışındada bir inek gönderilmesini istemiş.

Mektubu alan Revaî, bunda mutlaka bir maksat ve incelik bulunduğunu derhal kavramış ve Seyranî’ye şu cevabı yazmış :

“Mektubunuzu alır almaz istediğiniz renkteki ineği buldum. Ancak bunu size gönderecek mutemed bir kimse bulunmadığı cihetle, bizzat buraya kadar gelmekliğiniz gerekmektedir. Pazartesi günü gelmeyin, Sa-

(*) Abdullah Satoğlu : Halk Şairi Molu’lu Revaî-Ank. 1980

(5) Reşat Ekrem Koçu : Tercüman Gzt. 3 Kasım 1968

lı günü gelmeyin, Çarşamba, Perşembe, Cuma, Cumartesi ve Pazar günleri de gelmeyin, bunların dışında hangi gün gelerseniz geliniz.”

Seyranî, bu cevap üzerine Revaî'nin boş insan olmadığına kanaat getirmiş ve beklemiş beklemiş bir “Bayram Günü” Molu'ya giderek Revaî'yi bulmuş.

- Haydi bakalım âşık, gel dedin geldim. Çıkar da görelim şu bizim için aldığın ineği.

Revaî düşünmüş :

- İyi ama bugün Salı. Ben size Salı günü de gelmeyin diye yazmıştım.

- Yok âşık, bugün Salı değil “Bayram”dır, diye Seyranî Revaî'ye çıkınca, iş kızıışmış ve oradan geçen herkese “Bugün ne?” diye sormaya karar vermişler. Fakat kime sorulmuşsa hepsi de : günün özelliği dola-yısıyla;

- Bugün Bayram, demiş ve bahsi Seyranî kazanmış...

Aralarındaki rekabet ve kıskançlığa daha önce temas ettiğimiz Seyranî Revaî hakkında, Bektaşî Şairlerinden Kazak Abdal'ın “Beğenmez” redifli nefesine benzeyen şöyle bir taşlama yazmıştır :

Molu karyesinde hasır dokuyan
Gelir Kayseri'ye kilim beğenmez.
Şöyle böyle birkaç harfi okuyan
Gider medreseye ilim beğenmez.

Çıkmış yükseğine kaval öttürür
Çoban köpeğine koyun güttürür.
Başını baltayla traş ettirir
Gider berbere de dükkân beğenmez.

Dağlarda taşlarda dolaşan yörük
İnsanlar içine çıkmayan hödük
Bir elife dili dönmüyen sürtük
Şehirde tecvitle Kur'an beğenmez.

Seyranî söyledi bu doğru sözü
Haddeden çekilmiş doğrudur özü

Şehre gelin gitse bir köylü kızı
Lâl-i güher ister mercân beğenmez. (6)

Revaî'de, Seyranî'ye şu şiirle cevap vermiştir :
Benden selâm söylen çatlımçanağa (7)
Kokmadıktan sonra gül güllenmesin.
Sokmayın kargayı gül olan bağa
Gübre mübtelâsı bülbüllenmesin.

Kimseyi beğenmez çıksan katına
Gönül bakmaz, tazesine kartına
Beygir denk olur mu Arap Atına
Söyleyin de ona düldüllenmesin.

Ârif olan anlar her sözü bilir
Kimisi giderken kimisi gelir.
Kötüler sevilmez iyi sevilir
Bu dünyada kimse gönüllenmesin.

Lihye-i Şerif gibi var mı muteber?
Evvelki traşta kim idi berber?
Revaî bir gülün methini eder
Gülâbüdün sırma tel tellenmesin!

Revaî'nin şiirlerinde, diğer birçok halk şairlerinininki gibi, kadın ve aşk konularından ziyade, o zamanki toplumun yaşayışını ve çevrenin hayat tarzını ifade eden, kendisinin başından geçen olaylarla, ahlâkî ve tasavvufî görüşlerini, inançlarını dile getiren mısralarla karşılaşırız.

Sonuç olarak; Revaî'nin şiirlerinde, bir Karacaoğlan'ın, bir Seyranî'nin coşkunuğu vardır denilemez... Ancak, yaşadığı muhit ve geçirdiği sıkıntılı hayat şartları, O'nun bir san'atkâr şair olarak şiir yazma özentisine imkân verseydi, o da Edebiyat kitaplarımızda, daha kolay ve daha geniş şekilde yer alabilirdi...

BAŞKAN – Efendim, Abdullah Satoğlu'na teşekkür ediyoruz. Hiç müdahaleye gerek kalmadan, söyleyeceklerini, 15 dakikada özlü bir biçimde dile getiriverdi, teşekkür ediyoruz.

Oturumu kapatıyor, saygılar sunuyorum.

(6) Seyranî'nin Revaî hakkında yazdığı bu şiirin değişik bir şekli Haşım Nezihtî Okay'ın (evrekli Seyranî-1963) kitabının 184 cü sayfasında yayınlanmıştır.

(7) Çatlımçanak : Gellincik çiçeğinin kabası.

ÜÇÜNCÜ OTURUM

27 Ekim 1995

BAŞKANLIK DİVANI : Prof. Dr. Abdurrahman Güzel -

Ali Abbas Çınar

BAŞKAN – Değerli bilim adamları, sevgili öğrenciler; Türk Halk Edebiyatı Bilgi Şöleninin üçüncü oturumunda huzurlarınızdayız.

Bilgi şölenimizin üçüncü oturumunu Başkanlık Divanını olarak Prof. Dr. Abdurrahman Güzel ve Ali Abbas Çınar yöneteceklerdir. Ben bundan sonraki akışı, değerli Rektörümüze ve Sayın Çınar'a bırakarak, izinizle, kürsüden ayrılıyorum.

Buyurun Sayın Rektörüm.

PROF. DR. ABDURRAHMAN GÜZEL – Teşekkür ederim.

Pek muhterem misafirler, kıymetli öğrencilerimiz; Türk Halk Edebiyatı Bilgi Şöleninin Üçüncü Oturumunu açıyorum.

Bu Oturumu 11.30'da bitirebilmek için, konuşmacıların, tebliğlerini 15 dakika içerisinde sunmaları gerekecektir. Çünkü, 6 konuşmacı arkadaşımız var -tabii, hepsi geldikleri takdirde- 15'er dakikadan 90 dakika, iniş ve çıkışlarıyla beraber -takriben- iki saati bulur. Eğer, 20'şer dakikalık bir zaman olursa, 11.30'da değil, tamamıyla, 12.30 bitiririz. Bu bakımdan, konuşmacı arkadaşlarımızın buna dikkat etmelerini rica ediyorum.

Birinci konuşmacı olarak, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı Prof. Dr. Sayın Kemal Erarslan, Orta Asya Türk Halk Edebiyatına Toplu Bir Bakış adlı tebliğini sunacaklardır; gelmediler...

İkinci konuşmacı arkadaşımız, Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivindeki Konya Konulu Çalışmalar adlı tebliğini sunacaklardır.

Buyurun efendim.

“TÜRK HALK KÜLTÜRÜ UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ ARŞİVİNDEKİ KONYA KONULU ÇALIŞMALAR”

PROF. DR. SAİM SAKAOĞLU*

Bu arşivin kurulmasıyla ve tanıtılmasıyla ilgili olarak daha önce de değişik yerlerde konferanslar vermiş, bildiriler sunmuştum, yıl sonu faaliyet raporları hakkında bilgi sunmuştum, bilim adamlarına, bilim dünyasına. Bugün, farklı bir yönde hareket ederek, yalnız, Konya ile ilgili çalışmalar hakkında bilgi vermek istiyorum.

Halk kültürü araştırmaları alanında, arşiv ve müzelerin önemi, hepimizce bilinmektedir. Derlenen her türlü ürünün kuralına uygun olarak korunup saklanması gereklidir. Ses kaydedilen şeritlerin yanında elde edilen etnografik malzemeyi de bozulmadan saklamak zorundayız. Böyle hareket edilmediği takdirde, seslerin kaybolması, eşyanın çürümesi gündeme gelecektir. İşte, her derleyici, araştırmacı, mutlaka bir parça da arşivci olmalıdır.

Kendi çapımda, küçük bir ses şeridi arşivim vardı. Atatürk üniversitesi'nden, Selçuk üniversitesi'ne gelince, hemen bir halk kültürü merkezi kurma düşüncesine kapıldım. Daha önce, böyle bir merkezin kurulma çabasının yaşadığını; ama, gerçekleştirilmediğini de öğrenmiştim ve derhal işlemleri başa alıp, böyle bir merkezi, Konya'ya gelişimin dördüncü ayında hayata geçirdim.

Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezimiz, 12 Ocak 1989 tarih ve 20047 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 11 maddelik yönetmeliğiyle, fiilen kurulmuş oldu. 25 Ocak günü Merkez Başkanlığı'na atanmamdan sonra, ilgili kurulların oluşturulmasına geçildi; 7 kişilik yönetim kurulu belli fakülte ve yüksek okullardan seçilip gönderilen ilgili öğretim elemanlarından oluşan genel kurul.

Merkezimiz, Eğitim Fakültesi binası içerisinde, ikinci kattaki eski öğretmenler odasının bölünmesiyle ortaya çıkan iki odada faaliyet göstermektedir. Maalesef, bir ara, bir araştırma görevlisi ile iki okutmanın görev yaptığı merkezimizde, bugün sadece bir okutman görevlidir; bu da, işlerin çokluğu karşısında, fazla bir varlık göstermemektedir.

(*) PROF. DR. SAİM SAKAOĞLU

1939'da Konya'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezundur. Halen Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesinde görev yapmaktadır. Aynı zamanda "Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü", "Folklor Araştırmaları Kurumu", "İlesam" üyesidir.

Merkezimizin kurulmasından hemen sonra iki işlevin gerçekleştirilmesi yoluna gidildi : İhtisas kütüphanesinin kurulması, arşivin kurulması. Satın alınan kitap ve süreli yayınlara bağışların da eklenmesiyle bir kütüphane kurulması gerçekleştirilmiştir. Merkezin kurulduğu yılda, Eğitim Fakültesi Dekanı ve bu Fakültenin tek Halk Edebiyatı öğretim üyesi olarak bütün dersleri ben veriyordum. Kadrom, Fen Edebiyat Fakültesi'nde olduğu için, oradaki dersler de Halk Edebiyatı öğretim görevlisi Yurdanur Sakaoğlu ile birlikte veriyorduk. Böylece, her iki fakültede de benzer bir program uygulanıyor, öğrencileri derleme teknikleri açısından aynı yöntemle yetiştiriyorduk. Her öğrencimiz, derleme dersimizin uygulanması olarak en az bir kaset dolduruyor ve onu da yazıya aktararak bir dosya halinde arşive hediye ediyordu.

Öte yandan, Halk Edebiyatı dalında bitirme tezi hazırlayan öğrencilerimizle, derleme sırasında doldurdukları kasetleri Merkezimize bağışlıyor; böylece, arşivimizin zenginleştirilmesine yardımcı oluyorlardı. Bu yolla derlenen arşiv malzememize, orta dereceli okullardaki gönüllü öğretmenlerin, gönüllü öğrencilerin derledikleri malzemeyi de hatırlatmak isterim.

Arşivimizde yer alan derlemeleri üç ana başlık halinde sınıflandırdık : İllere göre, konularına göre, derleyiciye göre.

Bu üç daldan ilki, bu bildirimizin konusuyla yakından ilgilidir. Her kaset, genellikle, bir ile, hatta onun belirli bir ilçesi ve onun köylerine aittir. Bugün, sayıları 80'e yaklaşan -sabahki haberlerden sonra galiba gelecek yıl 110'u bulunacak- illerimiz, merkez ilçelerinden başlayarak, her ilçeyle ilgili kaset numaralarını, ilçe adının karşısına yazılmaktadır. Böylece, bizler, mesela Artvin'in Yusufeli, Samsun'un Bafra, Şanlıurfa'nın Halfeti ilçeleriyle ilgili, oralarda derlenmiş malzemelerin olup olmadığını, hemen 08-55 ve 63. sırada yer alan bölümün alt dallarına bakarak bulabilmekteyiz.

Şu ana kadar, tasnifi biten ilk 500 kasete bazı illerimizle ve onların ilçeleriyle ilgili herhangi bir derlemenin yapılmadığı görülmektedir. Mesela, Bilecik, Çankırı, Rize, Sinop, Uşak, Şırnak gibi illerimiz ve onların ilçeleriyle ilgili herhangi bir kaset yoktur. Buna karşılık, Konya ve yakın çevresindeki iller, bazı büyük illerimizle ilgili kaset sayısı, oldukça fazladır.

Hatay ve İçel ile 15'er, Denizli ile 16, Ankara ile 18, Adana ve Antalya ile ilgili 21, İzmir ile ilgili 23 kasetimiz var. Üniversitemizin kurulu bulunduğu Konya ilimiz ise, tüm kasetlerin üçte birine yakın bir sayıya

ulaşmış bulunmaktadır : 154 kaset. Burada da merkez ilçeler, yani, Selçuklu, Meram, Karatay üçte iki çoğunluğu elde etmiştir. Buna karşılık, bazı büyük ilçelerde yapılmış kayda rastlanılmamaktadır; Cihanbeyli, Karapınar. Eski bir ilçe olan Doğanhisar ile yeni bazı ilçelerle ilgili kayda da rastlanmamıştır; Emirgazi, Höyük, Ahırlı, Güneysınır, Akören ve saire... Bu arada, derleme yapılan yeni ilçeler de vardır; Taşkent, Ayrancı, Altiekin. Ereğli ve Beyşehir 11'er kasetle daha geri sıralarda yer almaktadır. Altiekin, Taşkent, Yunak ve Ayrancı gibi çoğu yeni olan ilçelerde ise 1'er kaset derlenmiştir. Bazı kasetler, birden fazla merkezde doldurulmuştur. Yakın iki köyün her biri ayrı ilçeye bağlı olunca böyle bir durum kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Bu kasette nelerin olduğuna gelince; eğer, sayıya bağlı bilgiler vermek gerekirse, elimize birer hesap makinası alıp pek çok sayıyı kaydetmek gerekecektir. Biz sadece, bazı örnek ödevleri tanıtıp bilgi sahibi olmanıza yardımcı olacağız.

Arşivimizin 1 numaralı kaseti ve dosyası, tesadüfen Konya'nın bir ilçesiyle ilgilidir. Eğitim Fakültesi öğrencimiz Demet Yalçın tarafından 15, 20, 25 ve 31 Ocak 1989 tarihlerinde Ayrancı İlçe Merkezi ile Ortaköy ve Höyükburun Köylerinde derlenen ürünleri içerisine alan bu ödevin içeriğini şöyle göserebiliriz : Masal 5, fıkra 2, efsane 1, küçük hikaye 2, mani 20. Görüleceği üzere, ürünlerin büyük bir bölümü anlatmaya dayalı olanlardandır.

Kaynak şahıslar, derleme yapıldığı tarihte 71, 66, 60 ve 39 yaşlarında olan, hepsi de ilköğretim mezunu olan Ayşe Bulut, Osman Bekar, Ali Döş ve Melek Döş'tür. Hepsi de verdikleri ürünleri, atalarından, büyüklerinden veya çevresinden dinlediklerini ifade etmişlerdir. Arşivimizin bu 1 numaralı dosyasından az bilinen iki mani ile başka bölgelerde de anlatılan bir fıkrayı örnek olarak veriyorum :

Maniyi mavarırlar
Kahveyi kavururlar
Buyur bizim odaya
Karnını doyururlar

Suya giderim suya
Elmayı soya soya
Kaldır yarım şapkayı
Bakayım doya doya.

Fıkra ise şöyle : Evvelden, Avluyalı'lar varmış, yüksek tepelerde çocukları oyun oynuyormuş; tekerlekleri yuvarlanıyor aşağıya... Aşağıdan da bir Mehmet Ağa geçiyormuş; tekerlek kafasını uçurur gider. Çocuklar gelse baksa ki, bir gövde yatır, kafa yok; bu gövde kime benzer; Mehmet Ağa'ya benzer. Bunu en iyisi nereden bileceğiz; varıp bunu Ayşe Aba'ya (garısına) soralım. Ayşe Aba'ya varmışlar; Ayşe Aba, Ayşe Aba... Mehmet Ağa'nın kafası var mıydı? "Ne bileyim kuzum kafası var mıydı; ama, coftcofiden bıyıkları varıdı" demiş.

Öğrencimiz, Avlıyalı kelimesini saf olarak adlandırmaktadır. Arşivimizde Konya İl Merkezi ile ilgili ilk dosyamız 9 numarayı taşımaktadır. Öğrencimiz Güler Büyüktüfekçi tarafından düzenlenen dosya muhtevası 31 Ocak, 5 ve 15 Şubat 1989 tarihlerinde Konya İl Merkezinde Mezbaha ve Çiftmerdiven mahallelerinde derlenmiştir. Ödevde Şah İsmail hikayesi, Camisahap ile Şahmeran hikayesi, Kurbağa Kız Masalı, Çatlaklar Masalı ve Cinci Masalı yer almaktadır. Kaynak şahıslarımız derleme tarihlerinde 43, 42 ve 41 yaşlarında olan Havva Bayraktar, Hasan Barıştıran ve Zülfüye Büyüktüfekçi'dir. Bunlar da dede, baba, anne ve komşularından dinlemişlerdir.

Şimdi de değişik ödevlerden değişik türde birkaç örnek vermek istiyorum : Meltem Sarıoğlu'nun 20 Ocak 1989 tarihinde Sarayönü'nde 1937 doğumlu Hilmiye Yavuz'dan derlediği birkaç ninni :

" Armutu daldan indirdim
Gülbenzini soldurdum
Ben yavrumu ararken
Kendimi halka güldürdüm
Hu, hu, hu" diye devam ediyor.

" Güle çıktım gülmedim
Gülден çıktım ölmedim
Ben yavruma gül dedim
Gülüm kadar gülmedim"

Aynı ödevden alınarı 1945 doğumlu Elif Kaylak'ın verdiği damat ve gelin okşamaları şöyle :

Damat okşaması :

" Baba bostanın bitti mi?
Dalına köken attı mı?

Güvey keyfin yetti mi?
Gal evimiz gal
Şen oğlumuz şen şen”

Gelin okşaması :

“ Atladı çıktı eşiğe
Sofrada kaldı kaşığı
Kız evlerin yakışığı
Gal. gal annenin evi
Şen şen illerin evi”

Bir başka değerlendirmeyi de bazı ürünlerle ilgili olarak vermek istiyorum : Bütün Türkiye’de derlenen 270 ağıdın 40 tanesi ilimizden derlenmiştir. Oysa bölgemizde ağız söyleme geleneğinin pek gelişmediği bilinmektedir. Burada da dikkatimizi çeken husus ağıtların çoğunluğunun Çukurova’ya en yakın ilçemiz olan Ereğli yöresinde söylendiğidir. Ayrıca 15 taşlamanın 3’ü, 91 hikaye ile türkünün 11’i, ad ve soyadlarla ilgili 6 derlemenin biri, lakaplarla ilgili 3 derlemenin biri Konya ile ilgilidir.

Bu arada her kasetin başına şu ortak nokta öğrencimiz tarafından kendi sesiyle okunmaktadır : “Bu kaset Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi veya Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü öğrencisi filan tarafından Halk Edebiyatı dersi derleme çalışması olarak Selçuk Üniversitesi Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi’ne hediye edilmek üzere doldurulmuştur.”

Böylece öğrencilerimiz bize, Türk Kültürüne, Selçuk Üniversitesi Araştırma Merkezi’ne bir hazine kazandırmış oldular ve kazandırmaya devam ediyorlar. Geçen yıl alınan derslerin kasetleri ve dosyaları bugünlerde pek sık da olmasa bir seyrek yağın yağmur havasıyla gelmeye devam etmektedir. Kendilerine, ailelerine teşekkür ediyorum.

Şimdi örnek olmak üzere bir de kayıt dinletmek isterim :

“ Evlerinin önü susam
beyim aman aman sürmelim aman
su verse de yağlı susam
arasam dengimi bulsam ah
güllü güllü sen delirttin beni
kırık salmayınca sen oynattın beni
güzel kaşığıla sen galgıttın beni

- Adım Fatma Korkmaz, yaşı 68, köyümüzde kız iken bu türküleri böyle çalardık. Okur-yazarlığım, ikinci sınıftan çıktım.”

Bu sonuncu bilgiler; adını soyadını, tahsilini, ne zaman dinlediğini cevaplandırıyor ki, bizim için bunlar önemlidir.

“Kına gecesi günü bu okşamayı okşamalar. İki beyit şey bilirim fazla bilemem.”

“ Bubamın büyük hayadı
ilk oğlu çeksin dayadı
Get kız eşşep sağlığıla
Sil gözünü yağlığıla”

Bu derleme salonun aşağı yukarı 2,5-3 kilometre uzaklıktaki bir mahallede Kovanağzı Mahallesinde derlenmiştir.

Derlemelerimizi burada gördüğümüz şekilde özel dosyalarda saklamaktayız. Bu dosyanın üzerindeki bilgiler elemanlarımız tarafından hazırlanmakta alt tarafta da öğrencimizin getirdiği ödev yer almaktadır. Her öğrenci bunu mutlaka hazırlamakta ve bu ödevden büyük bir not almak suretiyle o dersi başarmak zorundadır. Aksi takdirde ödevden kalan öğrenci o dersten otomatik olarak kalmış sayılıyor. Bazı ısrarlı inatçı öğrencilerimizin dışında büyük bir bölümü özellikle hanım öğrencilerimiz ödevde karşı gereken hassasiyeti gösteriyorlar. Ben burada hâlâ bize ödev getiren ve getirmeye devam edecek olanlar dahil 89'dan beri ödev getirenleri, mezuniyet tezleri Halk Edebiyatıyla ilgili olduğu için kasetlerini arşivimize bağışlayan öğrencilerimizi tebrik ediyorum ve sabrınız için sizlere de teşekkür ediyorum.

BAŞKAN – Sayın Profesör Sakaoğlu'na çok çok teşekkür ediyorum. Özellikle Anadolunun, Türk Milletinin 21 inci yüzyıla aktaracağı Türk Kültürüne dair orijinal metinlerin derlemesini yapması ve bir araştırma merkezinde bunu koleksiyon halinde biriktirmiş olması, cidden takdire şayan bir durumdur. Kendilerine bu çalışmalarından dolayı tekrar teşekkür ediyor ve devamını diliyoruz.

İkinci konuşmacı müsaadenizle herhalde bendeniz olacak. Ben kürsüye çıkacağım.

“VİDİN TÜRKLERİNİN, TÜRK HALK EDEBİYATI MAHSULLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA”

Prof. Dr. ABDURRAHMAN GÜZEL (*)

Tebliğimiz; 1925-1938 yılları arasında Vidin'de araştırma yapan Macar İlim Adamı Prof. Dr. Nemeth'in "Die Türken von Vidin" adlı eserinde derlediği;

Türk Halk Edebiyatı'nın belli başlı motiflerini tespit eden metinler üzerinde olacaktır. Onlar da :

1. Masallar (18 müstakıl metin)
2. Halk Hikayeleri (5 müstakıl metin)
3. Türküler (49 müstakıl metin)
4. Bilmeceler (55 müstakıl metin)
5. Vidin'de Türk Sosyal Hayatı (Doğumdan ölüme kadar insan hayatı ile ilgili âdetler)
 - a) Çocukluk Çağı (5 müstakıl metin)
 - b) Düğün Âdetleri (9 müstakıl metin)
 - c) Halk Tababeti (13 müstakıl metin)
 - ç) Dinî Hayat-Bayramlar (5 müstakıl metin)
 - d) Ziyaret Yerleri (Veliler ve Türbeler) (5 müstakıl metin)

Bu metinler, daha çok ağız araştırmaları için derlenmiştir. Amma biz bu metinleri, Halk Edebiyatı açısından son derece kıymetli malzemeler olarak değerlendirmeye almak mecburiyetindeyiz. Bunlar da :

1. MASALLAR

G. Nemeth, Vidin'deki Türkler arasında yaşayan masalların derlenmesinde kaynak kişi olarak Hacer Ablâ'yı seçmiştir.

G. Nemeth'nin Hacer Ablâ'dan derlediği masalların adları şöyledir :

(*) Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL

1942 tarihinde Antalya (Ahmetler Köyü)'nde doğmuş, Orta öğrenimini Antalya'da, yüksek öğrenimini de MEB adına 1416 sayılı Kanun uyarınca, Viyana Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Şarkiyat Enstitüsü Türkoloji ve İslâmî Bilimler Bölümü'nde tamamlayarak 8 Haziran 1973'de "Doktor" olmuştur .

Şubat 1974'de MEB nezdinde görev almış, 14 Temmuz 1974'te Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne "Öğretim Görevlisi" olarak atanmıştır.

Ekim 1985 yılında profesör olan Abdurrahman Güzel, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölüm Başkanlığı'na atanmıştır.

Ekim 1989-Mayıs 1994 tarihleri arasında da Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu üyeliği yapmıştır. Ayrıca birçok kurum ve kuruluşlarda yönetim kurulu üyeliğinde bulunmuştur.

Halen Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörüdür.

İnci Bey ve Mercan Hanım, Tembel Hasan, Padişah Kızı ve Bileyiz, Talihsiz İki Kral, Eskici Prens, Süpürgecinin Kızı, Kral ve Üç Kızı, Nar-Tanesi, Fakir Düşen Asilzade, Çingenenin Yanındaki Padişah Kızı, Zengin Adam ve Fakir Kız, Fesat Fatma, Elif ile Mahmut, Evren Bey, Helvacı Güzeli, Balık ile Kız Kardeşi, Kralın Ahlaksız Kızı, Çoban Çocuğu ve Güvercin.

Bilindiği gibi bu bölgelerde sayıca fazla, malzeme itibariyle de zengin masal koleksiyonu I. Kunos'da bulunmaktadır. Zira o, bu bölgede, özellikle Vidin civarında (Tuna ve Adakale'de) 1907 yıllarında, ayrıca İstanbul ve Anadolu'dan 2 500 civarında masalı derlemiştir. Daha sonra bu masallar Eberhard ve Boratov tarafından bir tasnife tabi tutularak "Typen Türkischen Marchen", Akad.d.W.und.d. Lit. Mainz 1952 adlı eserde neşredilmiştir. Böylece bu eser ile Osmanlı-Türk masal tipleri, bütün dünyada ilim âleminde tanıtılmış oluyordu. Ayrıca Türk Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği'ne de önem verilerek, bunun hakkında da bilgiler verilmiştir. Özellikle Türk Halk Hikâyelerinde geçen hikâye kahramanları da tanıtılmıştır. Bunlardan 11. Masal "Zengin Adam ve Fakir Kız" ve 13. masaldan adını alan "Elif ile Mahmud" hikâyelerindeki aşk konusu genişçe işlenmiştir.

Görülüyor ki; bu masallar, edebiyat tarihi açısından son derece kıymetlidir. Özellikle Nemeth, bu masalları Vidin Türkleri'nin ağız özelliklerine göre derlemiştir. Yani bu masallar, Türklerin bulunduğu her yerde yaşanmaktadır.

Örnek olmak üzere : Zengin Adam ve Fakir Kız adlı masal metnini ağız özelliklerini de muhafaza etmek kaydıyla veriyorum :

II. Zengin Adam ve Fakir Kız

bir varımiş, bir yogımiş bir ehvalın zamanında bir adam var-ımiş. bir kışcazi var-ımiş adamın, bir postekisi var-ımiş, başka hiç bir şeyi, gâyet fukara, ufur adam, kalır bu kışças yollar ortasında.

bir zengin adam bir gün alır kızı, getirir eve, giydırır kızı güzâlce, "ne oldi, kız?" der. "efendi, kaderım boyle." yarındasi gün daha güzâl giydırır, gene sorar : "kız, ne oldi boyle?" "efendi, kaderım." yarındasi gün daha güzâl giydırır. inci. elmas içine boğar kızı, sorar kıza : "kızım, ne oldi boyle?" efendi, kaderım. ""e kızım, çunki kaderın, hâdi git." kovar gızı.

kız gider sokağa, ağlar, ağlaya-ağlaya bir ta'raba köşesinde durur, kılsın namas. dua eder : "allahım bana kırk odalı bir ev ver."

bir kaç vakitten sora bir arabaci geçey-görür kızı, sorar kıza : "niçin ağlarsın, kızım?" "ne ağla'mayayım baba, hiç kimsem yok, sokak ortasında-yım." "ağlama kızım, otur buracıkta, haçan dünırım, ben seni öğluma eve alırım." bir az geçer, dünır arabaci, alır kıızı, giderler. gitseler eve, familyası baksa bir kıs getiriy, "hanım, sana bir kıs getirdim. sokak ortasında buldum oni, oğlumuza alalı'm." çok eyi ettin, adam, uksuzdur; bir ufacık dukûn yapalım-da mâzun o'lmasın." yaparler dukûni.

bir kaç vakitten sora arabaci baksa beygiri bir iken iki oldi. kesesine baksa. yus frank iken parası, beş yus frank olmuş. bir gece kızın ruyasına girir : bu evde iki kazan mal var. inanmas kıız. daha bir gece ruyasında derler kıza : "saba'yliyin aç kıızım orasını. al. bu mal senin-dir" sabaylen kıs kalkar."dur. gideyim, bakayım" der. açsa, baksa kıs, altın doli korkar kıs. alır iki-uç auç, gene kapar.

akşam olur arabaci galır kıız der : "ba'ba, şinden sora arabayı koşasın istemem, sat oni." "kıızım, neylen yeriz ekmek?" "bir büyük dukan aç, içine sermaye çokçe koy." "aman kıızım, nerden bulayım? bir araba parası oyle dukan açmas." "na ben verecem, baba."

gider adam, açar bir dukan, doldurur gûzâlce mal içine, her kes şaşar : "bu arabaci nerden zengin oldi?" kıız der : "baba, git filan memleket, filan efendinin evleri var, na'sın onun evleri gûzâlce bak, içindeki mobilası her na'sın ise yazıya al-da buraya gâl, hem bir gezi yap."

arabaci gider, bu beyin evlerini görür, gâlır. "işte kıızım ne isteydın, getirdim." "baba, çağır dulger başını, bu ev gibi bize bir evler kursun." "ama'n kıızım, nereden? paramız yok." "sen sorma para için." "kıız boyle parayı gösterdikçe kıızı daha okadar ikramda tutarler. kıız der : "haykır hallaç başını, odalara düşeme yapsın. "o beyoğlunun evinde her ne var ise, o'da istey, tıpkı onun gibi olsun."

bitir her işleri, arabaciya der kıs : "baba, bir hamam yaptıralım. içinde ahçısı olsun. içinde gâvecisi olsun. belberi, terzisi, kim pek fakır, ikansın, yesın, giyinsın, gitsin," yapar kıs hamamı dediğim gibi. ilânat gider her keze : zengin. fakır, her kes bu hamama kâlsın. ıkanmağa istemesse, ekmek yemege istemesse, bâri bir gâve içsin. her bir memleketten halk yurur, kıs kendi-da hamamda bulunur.

hep bekler bu adami, ne kormiş oni sokağa, baksalar bir gûn bu adam kâlır. efendisine der : "ızın ver bana. ben bu ada'mlen konuşayım. bir zaman benim uçbeş kûnnuk babam idi." "pek âlâ" der efendisi.

bu kıs çıkar : "hoş kâldın, baba, tanıdın-mi beni?" "hayır, kıızım, tanımadım." "sokaktan aldığın, giydirdiğin kıız. ne sormış-ıdın bana : na'sın kıs? ben ne dedim : gaderim. sen mağrurlug getirdin. benim ga-

derim del. sen veriysin bu mali bana; sen vermeysin oni bana. allahım veriy. bak şimdi na'sın oldu. bu haman benim. senin evin gibi-da fazlasi var bende evimin. bir daha boyle mağrurlug getirmâ, allah verici-dır. hem-da alıcı-dır."

II. Halk Hikayeleri

Németh, bu araştırmaları esnasında derlediği metin koleksiyonunun içinde, masal dışında Halk Hikâyelerine de yer vermiştir. Ayrıca O, "Hacer Ablâ'nın "Masal ve Hikâye" arasındaki farkı da kesin olarak ortaya koymaya çalışmıştır. Bu sebeple, elimizdeki metinlerde tespit ettiğim masal ve hikâyelerin konularının dikkate değer bir yönü ise, bu parçalarındaki konuların tamamıyla "İslâm Dini"nin etkisi altında Türk Kültürü ile içi içe oluşudur. Mesala bunlardan "Kader" kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için; 2 (Kader Kısmet) ile (Zengin Adam ve Fakir Kız) hikâyeleri karşılaştırılmıştır. Németh'in derlediği hikâyeleri "Karşılaştırmalı Hikâyeler" şeklinde ele almaktadır ki, bu durum Halk Edebiyatçıları açısından önemli bir husustur. Németh'in Hacer Ablâ'dan derlediği "Hikâyeler" şunlardır :

1. Üç Kasap
2. Kader-Kısmet
3. Kurnaz Kadın ve Üç Adam
4. Çoban ile Yılan
5. Hırsız Çocuk

Biz bu 5 Hikâye'den Kader-Kısmet adlı metini aynen veriyoruz :

2. Kader-Kısmet

bir vakıtta iki kardaş var-ımiş, biri fukara, biri zengin. kuçuğı zengin, buyuğı fukara kuçuğı zengin olduğuna buyukune utanır halatır sor-sun. demez : "ne yapaysın?" "sizin alla ne yapay?" buyuki demiş : "merduven yapay, bir gün ola, belki ben-da pinerim yuksege."

buni duyana kadar çağırır : "kâl benim altınnarımı mağazada küre, günde uç kuruş veririm sana" "pek âlâ." "gider ağasi, gündeliklen her gün işler, akşam olur, gündeliğini verecek vakıtta yoklar peşin, çalmasın. sonra varır gündeliğini. bir vakıda kadar hep uç kuruş.

bir gün familyasi der : "adam-be, hep uç kuruş, benim yolda'n yol-

cim gâlecek, olsa daha uç kuruş, sabun alalım. bu maksımları paklayayım, kalabalık olacak, ayıp-tır adam der : Ne yapayım, vermey ziyade, çal. Nereme geyayım? Her yerimi aray.” “dılın altına koy.”

bir ufacık altın adam kor dili altına, gâlse kardaşı, yoklarken oni adam tukûrur yere altını. “sen her gûn çalaymışın-a, hâdi git burdan, gâlma bir daha.”

adam gâlir eve, der karısına : “gördün-mi kari? sabuni ararken ekmeği-da kayb ettiğ, ben çıkıp gidecem felegi aramağa, benim bu çilem ne-dir? oraya giderim. kovarler, buraya giderim, istemezler, bir ekmek parasi çıkaramam. seni-da allaha bırakıyım.” kadın ağlarken kalır, adam çıkıp gider.

gider, gider. neden sora bir dağlık içinde bir koliba içinden çıkar bir derviş baba, der adama : “be oğlum, in gezmey, cin gezmey, sen ne aray-sın burda? gâl, bana musâfir ol, zere kurt-kuş yer seni,” gider adam. “derviş baba, çıktım ben felegi aramağa. bana çoluk-çocuk vermiş, kismetimi niçin vermemiş?” “oğlum. sen otur-da yarın gidip ararsın.”

akşam olur, on bir vakti, derviş babaya hazır sofra kalır. yarım sahat ka geçer ustunden, topal melâyike kâlir. derviş babaya der : “bu gece bin bir tane can dünyaya kâldi. kismetini ne yaradalım?” “sofrada ne var-ise.” “sofrada olduki fasule yânisi, fasule çorbasi.”

yarın akşama bu adam gene ister felegi arasın. derviş baba annadır ona. O adam câhil, annamay. “be ayol, nereye gidecen? uzak yoldan galmışın. dinnen bu gece-da başka gûn gidersın.”

akşam olur, sofrâ kâlir derviş babaya, bir az geçer, topal melâyike kâlir. “bu kadar can dünyaya gâldi, kismetini bunnarın ne yaradalım?” “sofrada ne var-ise.” baksalar sofrada mercumek yânisi. bunnari kullara kismet veriy. bu adam gene annamay. derviş baba biliy bunun evlâdi dünyaya gelecek. bu adami onun için tutay.

o gece baksalar derviş babaya sofrâ gâlir, her bir turli yemek var. tat-lisiylen. tuzlisiylen, ekşisiylen-hepsi hazır, bir as geçer, topal melâyike gâlir, “bu kadar can dünyaya gâldi, gismetini ne yaradalım?” “sofrada ne var-ise,” bu adamın-da evlâdi dünyaya gâlir o gece, derviş baba adama der : “hâdi oğlum, git evine, felegi arama. senin aradığın ben-ım. mâbub vermeden mâmut ne yapsın? şindiki evlâdın kismetinnen gâldi. şindi ne-reye gittsen. kismetin açık-tır, korkma.”

adam alır çuvalını, duner geriye. eve gâlirken bakar : iki komşisini gûturiyler asmağa. o adamlar der : “komşim, bizi asmağa gûturiyler. pa-dişahın haznesinden mal çaldık. kaza’nnen yol ustunde bir ağaç altın-da-dir. ağacın dalında al yapagi bağli-dir. ustunde bir mındarlık vardır.

mındarlığa bir parmak vurursun, yiyesın deye, tılsımı o-dur : kazan kendi çıkar.”

adam gâlırken baksa, ağacın dalında yapagiği görür, yerde mındarlı-ğı görür, bir parmak vurur, ağacın damarlari çatırdarken çıkar kazan. adam doldurur çakşırlarına, yennerine, çuvalına, yavaş-yavaş eve kalır.

maksa, onnarın evının uynunde butun âlem toplanmış, devlet kuşı uçuriyeler. kimin başına konarse pâdişa olacak. bu adamın çuvali ustune konar. “olmadi, olmadi!” uçururler kuşı.

adam içeri girir, baksa, karisi lösa yatiy, aç-taksir ebesi-da, o-da. adam çağırır : “bızım sandık nerede?” “te nerede,” boşadır çakşırlarını, kol-larını, yennerini, çuvalını, çıkar gider.

zapt ederler adami. “sen içeri gireli beri kuş hiç kimseye konmadi. dur bir az.” bir-da gene kuş adamın başına konar. “olmadi. olmadi” derler. “daha bir kere. “kuş uçar, uçar, uçunciye bu adamın gene başına konar. “o’ldi, o’ldi.”

adami asker arar, doğru hamama gütururler, hamamdan çıktıktan sonra çalgi-çağanaklen saraya giderken raslar iki komşısını. “ben pâdi-şa oldum. evelden bir kazan buldum, filan yerde-dır. gi’din, ikiniz a’lın o mali, siz-da geçinin.” gâlırlar, sultan hanımı, ebeyi, maksımı doğru sara-ya gütururler.

onnar muradına ermiş, biz-da erâlım.

TÜRKÜLER

Németh, Türküler hakkında şöyle der :

“Halk türküleri”nden ancak bir kaçını tespit edebildim. Bu türküler arasında, oldukça meşhur türkülerin Sabriye usta tarafından yazılmış olduğunu ve bayramlarda yaşlı kadınlar tarafından evlerde saz eşliğinde ve solo halinde okunduğunu da tespit ettim. Bunlardan bazılarını koleksiyonumun sonuna ekledim. Kaydettiğim Türküler, Türklerin muzaffer ve mutlu oldukları Bayramlardaki sevinçlerini; coşkularını en güzel bir şekilde yansıtan parçalardır. Bu sebeple Vidin’in “Türk Halk Edebiyatı”nda önemi büyüktür. Bu durum, Vidin’in Türklerde sıkça tekrarlandığından da anlaşılmaktadır. Buna örnek olarak I. Kúnos’da (OTNGy II, 282) de üç kıtalık bir türkünün nakaratı şöyledir :

Yeni sevdalar ahımdan
Yanıyor Vidin zarımdan
Başka türkülerde ise,
“Ünlü Vidin oğlu Pazvantolu”

(Kûnos, OTNGy II, 351) de iletilmiştir :

“Rumeli Valisi İnmiş Vidbola” ya şeklinde başlıyor.

“Türkisches Leben in Vidin” : Vidin’de Türklerin Sosyal Hayatı başlıkla bölümdeki metinler, benim koleksiyonumdaki metinlerden bazılarıdır. Bu metinleri 1938 yılı yazında Vidin’de yaptığım araştırmalar esnasında Hacer Abula’dan tespit ettim. Bu metinler, Vidin’deki Türk ağız özelliklerini en güzel bir biçimde vermesi bakımından sonra derece önemlidir. Németh, 49 türkû metni derlemiştir. Németh’in derlediği Türkû metinleri de aşağıdaki şekildedir :

c) Türküler

1. alçacık kirez dali,
altında yeşil hali,
ya Muhammet, ya Ali,
kavuştur iki yarı.
2. atım var, urganım var,
elimde yorganım var,
o yar benim olurse,
kara koç kurbanım var.
3. bahçelerde gızılıcık,
evrapası kıvırcık,
en aşâki mâleye,
koruşalım azıcık.
4. bir udum var, boyalı,
içi bulbul-yuvalı,
boyle sevda gormedim
ben anamdan doğalı.
5. çekmecemi çekemem,
eski yardan geçemem,
yeni yardan mektup var,
eskisinden geçemem.

IV. Bilmeceler

Németh, Bilmeceler hakkındaki görüşlerini de şöyle ifâde etmektedir.

“Bilmecelerde çeşitli ve benzer varyantları tespit ettim. Bu tespitle-
rim, yalnız folklorik ilgidinden dolayı değil, anlaşılması güç olan bazı par-
çaların okuyucular tarafından daha kolay anlaşılması içindir. Bu arada
folklorik merakımla ilgili bu durumu da açıklamadan geçemeyeceğim. O
da şudur. 44, 5, 43, 46, 19 nolu Bilmeceler bana şu sıralanış şekliyle ak-
tarıldı. Aynı bilmecelerin Burdur ilinde Caferoğlu tarafından da aynı sı-
ra ile yazılmış olması bir tesadüf olamaz (s. Anad DUM il, 64) Yalnız bu
Bilmeceler’den 43 numaralı Bilmece Caferoğlu’nda bulunmamaktadır.
Bu durum oldukça ilgi çekicidir. Çünkü Caferoğlu, bu Bilmeceler’in Bur-
dur vilayetinde de aynı şekilde söylendiğini tespit etmiştir. Yani,

- Bilmeceli soru oyunları olduğundan bahsetmektedir. Acaba bu bil-
meceli soru oyunları Rumeli’de biliniyor muydu? Burada Vidin’in Kuzey
Rumeli bölgesiyle Burdur’un Güney-Batı Anadolu Bölgesi arasındaki
folklorik bir uyum olduğu ortaya çıkmaktadır. Belki de eskiden kalma
yazılı örnekler vardır. Aslında bu durum, Türklerin coğrafyalarının ayrı
olmasına rağmen “Kültürel kimlikde bir bütünlük içinde” olduklarının
ayrı bir göstergesi olduğunu da açıkça göstermektedir.

Ayrıca şunu da belirtmek istiyorum ki, hem bilmecelerin genel duru-
munu hem de bu bilmeceleri bana aktaran kişinin açıklayamadığı bil-
mecelere de burada ayrıca yer verdim. Zira bu bilmeceler burada bazı
olaylara da açıklık getirmektedir.

Aşağıdaki Bilmeceler, cevaplarının alfabetik sıralanışına göre düzen-
lenmiştir.

1. ev üstünde yağlı turta.

ay.

2. bir kızım var,

köşeden köşeye gezer.

ayna.

3. tuyli sargay, lâlesi aşaya bagay,

gokisi yurek yagay,

oni bilmeyen almag-tır.

ayva.

4. sari taug dalda yatır,

dal gırılır, yerde yatır.

ayva.

5. sarp yerde keçi otlar.

erkek traşı.

6. bir gızım var,

bin gozi var.

gevgir.

V. Vidin'de Türk Sosyal Hayatı

Németh'in derlediği metinlerde Vidin'deki "Dini Hayat" ait metinlerin; dini, tarihî ve folklorik unsurları taşımasının ayrı bir önemi vardır. Ayrıca bu metinler, gelişigüzel kişilerden değil, tam tersine bilgili ve güvenilir kişilerden derlenmiştir. Bu sebeple metinler, sağlamdır. Ben bu araştırmalarımnda folklorik ayrıntılara inmedim. Zira bu ayrıntılar benim konum dışındadır. Eğer ben her ayrıntı ile uğraşsaydım. Vidin'deki Türk Kültürü ile ilgili konuların hiçbirini araştıramazdım. Zira, bu işin zorluklarını biliyordum, burada yaşayan insanlar Türklerin eski sosyal hayatını pek fazla bilmiyorlardı. Hatta eski sosyal hayat, onlara "yabancı" gelmektedir. Hatta onlar için eski sosyal hayat "yabancı olmaktan öte" biraz da "düşmanca bir görüntü" gibi gelmektedir. Fakat bu aksi görüşe herkes rağbet etmiyordu. Özellikle Hacer Abla'nın sözleri, verdiği bilgiler, tarihî ve ilmî açıdan güvenilirlikti. Bu bakımdan Hacer Abla'nın verdiği bilgiler ile diğer insanların görüşleri arasında bir tenakuz aramak yanlışlıktır. Çünkü ben bu metinleri Vidin'de daha başka güvenilir kişilere de okudum ve sordum : Onlarında fikirlerini aldım. Hatta o kişilerin isimlerini metinlerin sonunda parantez içinde verdim.

Bu çalışmalarımnda Vidin Müftüsü Hâfız Sabit Efendi'den de çok yardım gördüm. Özellikle Hacer Abla'nın söylediği dinî metinleri Müftü Hâfız Sabit Efendi ile karşılıklı olarak okuyup kontrol ettik. Böylece metinlerin doğruluğuna tekrar tasdik belgesi almış olduk. Yani Hacer Abla'nın verdiği dinî ve diğer metinler, hem genel kültürü, hem de halkın dinî inanç, örf ve âdetlerini temsil eden eserlerdi. Hatta bu metinlerdeki bazı hususlar, bazı kişilerin hoşuna gitmeyebilirdi, fakat Hacer Abla buna rağmen doğruyu söylemekten çekinmezdi. Metinlerin sonunu hiç değiştirmedim olduğu gibi bıraktım.

Metinlerin söylenişinde gördüğümüz sistem şunu göstermektedir ki, Hacer Abla bu sahada iyi yetişmiş profesyonel bir kişidir. Kendisi tarihî, dinî, sosyal ve kültürel bilgiye sahip bir insandır. Bu sebeple metinler arasında bile bağlantı kurabiliyor. O, kendisini iyi yetiştirmiştir.

Türkçe metinlerin tertibinde kullandığım cümle yapıları ve imlâ da

bazen genel Türkçe ile birlik göstermez. Çünkü, Anadolu ve Rumeli'de fazlası ile ağız farklılıkları vardır. Hatta Hacer Abla'nın anlatım şekillerinde bile duygu ve düşünceleri bazen metinlerdeki cümle ilişkilerine bile yansımaktadır. Bu sebeple tercümelerde bazen tasarrufta bulunup değişiklikler yaptım. Bu husus, "Hitap" kısmı için de geçerlidir.

(O gadar, bu gadar, ne gadar, o bir)

v.b. gibi ayrı yazım şekillerine de bazen uğradım, hatta çok sıkışık olan unsurları bile dikkate almadım.

Netice olarak ifade etmek isterim ki : Birbirinden farkı olan bazı biçimler alışılmış hatalı bir işaret değil, telâffuzdaki farklılığa, bazen benim notlarımdaki sebebe, bazen de Hasan Eren'in ifâdelerine ilâvedir. İcabında sadece kullanılabilen ve hususî bir işaret koyma mecburiyetini getiren vurgular gibi biçimlerini, metinlerde bazen muhafaza ettim (Daha çok mahallî ağız özelliklerini.) Aslında ben normal telâffuz etme şekillerini veriyorum. Duyuş vurgusu biçimini ise gösteremiyorum.

Németh'in, Vidin'deki Sosyal Hayat ile ilgili derlediği metinlerin ana başlıklarını şu isimler altında ifâde edebiliriz :

B. Vidin'de Türk Sosyal Hayatı

a) Çocukluk Çağı

1. Çocuğun Doğumu
2. Sürme Gecesi
3. Kız Çocuğu Terbiyesi
4. Tekerleme (Kız Çocuk Oyunları)
5. Sünnet Düğünü

b) Düğün Adetleri

1. Dünür-Görücüler
2. Nişanlanma
3. Çeyiz Sandığı
4. Çeyiz Sermesi
5. Gelin Hamamı
6. Kına Gecesi
7. Düğün
8. Gelin Odası
9. Mece Düğünü (Fakir Kızın Düğünü)

c) Halk Tababeti

1. Soğan Yakısı
2. Okunmuş Suyun İçilmesi
3. Üfürükçülük
- 4 Dev Aynası
5. Nazarlık
6. Kurşun Dökme
7. Kömür Söndürme
8. Kötü Nazar
9. Kötü Nazara Karşı Okunmuş Şap ve Muskanın Taşınması
10. Hayvanların da Tedavisinde Kullanılan Yumurta
11. Kepek ve Suyun Okutularak Yedirilmesi
12. Kara Bezeme Hastalığı
13. El Vermak-El Almak

d) Dini Hayat-Bayramlar

1. Ramazan Ayı
2. Ramazan Bayramı
3. Kurban Bayramı
4. Mevlit Merasimi
5. Tevhid Merasimi

e) Veliler-Türbelere Ait Ziyaret Yerleri

1. Dervişler Hakkında
2. Emir Salâtin (Salahaddin) Efendi Tekkesi
3. Nazar Baba Tekkesi
4. Murad Baba Türbesi
5. Hac
6. Mezar Ziyaretleri
7. Kimsesizlerin Ziyareti

BAŞKAN – Üçüncü konuşmacımız Sayın Doç. Dr. Nejat Birinci herhalde gelmedi; yok.

Dördüncü konuşmacımız Hayrettin İvgin Beyefendi; 19 uncu Yüzyılın güçlü siması Kocaelili Âşık Mîrâtî; buyurun efendim.

“19 UNCU YÜZYILIN GÜÇLÜ SİMASI : KALECİKLİ AŞIK MİR'ATİ”

HAYRETTİN İVGİN(*)

HAYATI :

Mir'ati, Ankara'nın Kalecik ilçesinde doğmuştur. Bu nedenle kaynakların pek çoğunda Kalecikli Mir'ati adıyla anılır. Yetişkin olduktan sonra Bektaşiliğe geçen şair, Mir'ati Baba olarak da tanınır. XIX. yüzyılda yaşamıştır. Ancak, hangi tarihlerde doğup öldüğü kesin olarak bilinmemektedir. Buna rağmen 1285 H. (1869)'de Turabi Ali Baba Dede'den (Ölm. 1868) el aldığına ve ustası Aşık Hasan'ın babası Aşık Kemal ile müşahare ettiğine dayanılarak H. 1225-1300 yani M. 1809-1884 yılları arasında yaşadığı sanılmaktadır.

Mir'ati'nin yukarıda belirtilen tarihler arasında yaşadığını kanıtlayan kaynakları şöylece sıralamak mümkündür :

1846 tarihinde ölen Hızri adlı bir şairin Antalya'da yazdığı Şairname adlı eserinde Mir'ati'nin adından da söz edilmektedir. (1)

Mir'ati, Nevbeti, Nihali, Nakşi

Heyberi, Hayderi, Berati, Yahşi

Karabi, Kelili, Kazai, Vahşi

Girdabi, Kecrevi bilmez vahşeti.

Zamanın ünlü şairlerinin adını sıralayan Hızri'nin bu eserini H. 1257 (1841)'de yazdığına bakılarak Mir'ati'nin 1841'lerden önce tanınmış ve üne kavuşmuş bir şair olduğu anlaşılmaktadır.

1815-1860 tarihleri arasında yaşadığı sanılan Erzurumlu Emrah'ın o devirlerde saz şairlerinin uğrak yerlerinden biri olan Çankırı Yapraklı Dağı'nda kurulan Yapraklı Panayırı'na gelerek Kalecikli Mir'ati ile birlikte çaldıkları söylenmektedir.

(*)HAYRETTİN İVGİN

1943'de Vezirköprü'de doğdu. Kuleli Askeri lisesi'ni 1961'de bitirdi. Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü'nden 1966'da mezun oldu.

Daha sonra Anadolu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümü'nde 1991'de lisans tamamladı.

Millî Eğitim Bakanlığı'nın çeşitli kademelerinde Şube Müdürlüğü, Dalre Başkan Yardımcılığı, Dalre Başkanlığı görevlerinde bulundu. Kültür Bakanlığı APK Kurulu Dalre Başkanı iken 1993 yılı içinde emekli oldu.

Eğitim, biyografi, bibliyografya, şiir, halkbilim, edebiyat, deneme, eleştiri, halk edebiyatı, turlizm, genel kültür vb. konularda yayımlanmış 1000'den fazla araştırma yazısı bulunuyor. Çeşitli dergi, gazete ve yıllıklarda araştırmaları yayımlanan Hayrettin İVGİN'in 21 eseri bulunuyor.

Bu söylentiye göre, Emrah, memleketinde iyi bir ailenin kızıyla nişanlanmış, fakir olduğundan, düğün için gerekli parayı kazanmaya kendisine üç yıl süre verilmiş. Bu süreyi biraz geçiren Emrah, dönüşünde kızın başkasına verildiğini haber alınca kızın evinin karşısındaki kahvede;

Kasıda var söyle ol dildare kara bağlasın

Kuznile şimden geru can u ciğerler dağlasın

beytiyle başlayan 6 bendli Murabba'sını söyleyerek bir daha dönmemek üzere oradan ayrılmış. Çağdaşı Emrah'ın başından geçen bu olay karşısında çok duygulanan Mir'ati'nin bu olayı anlatan bir destanı olduğu yine söylentiler arasındadır. (2)

1819-1883 tarihleri arasında yaşanan ve Erzurumlu Emrah'ın çırağı olan Tokatlı Nuri'nin, Mir'ati'nin :

Ey şah-ı risalet sultan-ı kevneyn

Buyruldu şanında "Levlake Levlak"

beyitleriyle başlayan şiirine nazire yazdığı bilinmektedir. (3)

Yine Emrah'ın çıraklarından Tokatlı Gedayi ya da Beşiktaşlı Gedayi adıyla tanınan ünlü şair Gedayi'nin de Mir'ati'nin iki gazelini tahmis, bir gazelini de Aşık Safi'nin tahmis, Gedayi'nin de muaşşer yaptığı şiirleri elimizdedir. (4)

1865 doğumlu Osmancıklı Kadir Uslu (Aşık Kadriya) zamanın usta şairlerinden Ceyhuni ile ilk karşılaşmasını şöyle anlatmaktadır :

".... Ceyhuni meydan şairi olup Osmancık'a birkaç defa gelmişti. İlk gelişi 1880 yılında idi. Yanında Gayreti ve Mir'ati adlı aşıklar vardı.

Kolağası'nın hanına misafir olmuşlardı. Yirmi gün kalarak hanın kahvesinde karşılıklı olarak deyişler söyleyip muammalar taktılar. Pek çok rağbet ve ikram gördüler. Ben o zamanlar bu üç şair arasına katılamamış ve son derece üzülmüştüm. Şairler üç olduğu için benim de aralarına katılmama lüzum kalmamıştı. Daha doğrusu bu usta aşıklar beni pek hesaba katmayıp çocuk sayıyorlardı. Böylece büyük bir fırsat kaçırılmış oldu. (5)

Asıl adı Mehmet olan Mir'ati'nin babası ve ataları hakkında bir bilgiye rastlanılmamıştır. "Ayna" anlamına gelen Mir'ati mahlasını Vasfi Şeyh Tekkesi'ne hizmeti sırasında aldığı sanılmaktadır.

Mir'ati'nin eğitimi konusunda da bir bilgi yoktur. Şiirlerine bakılarak O'nun medrese tahsili gördüğü ve icazetli hocalardan olduğu anlaşılmaktadır. Saza küçük yaşlarda başlamış, kısa zamanda ustalık kazanmış ve genç yaşlarında bu yolda üne kavuşmuştur.

Kalecik'te Müftülük görevinde bulunurken Bektaşiliğe geçen şair, hemşehrileri tarafından kınanmış, horlanmış, bu yüzden eline sazını alarak diyar diyar dolaşmıştır.

Birgün Çankırı'da Aşık Kemali ile fasıl yaparlarken araya Tosyalı Mir'ati' adlı bir şair girmiştir :

– Sen de Mir'ati'sin, demiş, ben de Mir'ati. Faslı bırak da seninle şu Mir'ati'liği çözelim. Mir'ati :

– Buyur, demiş. Meydan senin, ayak senin.

Başlamışlar karşılıklı atışmaya. Kalecikli sazla, Tosyalı elindeki değnekle uzun süre atışmışlar. Sonunda Tosyalı mat olmuş ve kahveden uzaklaştırılmış. (6)

Dolaştığı yerlerde, aşık kahvelerine muammalar asan Mir'ati, bir gün de Bursa'da bulunduğu sıralarda kahveye :

“Kul görür, Allah görmez.”

diye bir muamma asmış. Tutucular şikâyet etmişler. Bu muamma yüzünden mahkemelere düşmüş. Kadı'nın huzurunda sorulanlara sakın sakın cevap vererek :

– Ben demiş, kötü birşey demedim. Şeriatı aykırı birşey söylemedim. Astığım muammanın cevabı rüya'dır. Rüyaları kul görür, Allah görmez.

Bunun üzerine Kadı, Mir'ati'yi affetmiş. Dinleyenler sevinmiş. O'na armağanlar vermişler. Ünü biraz daha yayılmış. (7)

Daha sonra İstanbul'a gitmiş Mir'ati. Orada iken Mehmet Ali Paşa'nın koruması altına girmiş. O yıllarda saz şairlerinin uğrak yeri olan Tavukpazarı Kahvesi'nde ününe ün katmıştır.

Bir aralık Hacıbektaş'taki Pir Evi'ne dönen Mir'ati, 1850 tarihinde Dede Baba makamına geçmiştir.

Son yıllarını İstanbul'da geçiren Mir'ati'nin İstanbul'da öldüğü ve Tavukpazarı çevresinde gömüldüğü söylenmektedir. Sazı, bir süre Asmalı Meyhanesi'nde asılı olarak korunmuşsa da bir yangın sonucu yanıp gitmiştir.

Mir'ati'nin, temiz giyinen, uzunca boylu, geniş omuzlu, sarı sakallı ve iri gözlü bir yapıya sahip olduğu söylentiler arasındadır. (8)

ŞİİRLERİ

Halk şairlerinin şiirlerini toplayan antolojilerin hemen hepsinde Mir'ati'ye yer verilmektedir. Hakkında çok kısa bilgilerin bulunduğu bu antolojiler, O'nun şiirlerine cönklerde sıkça rastlandığını belirtmektedirler.

Mir'atî'nin çalışmamızda tespit edebildiğimiz 4 divanı, 1 semaisi, 2 müseddesi, 10 nefesi, 1 musammat koşması, 4 destanı bulunuyor.

Ozanoğlu, Kalecikli Mir'atî adlı eserinde yayınladığı 14 şiire dayanarak Mir'atî'nin çağdaşları Dertli ve Bayburtlu Zihni'den gerek eğitim ve gerekse sanat yönünden aşağı kalmadığını hata Dertli gibi sözlerinde dil hataları yapmaktan kaçınarak imale ve zihafa dahi düşmediğini belirtmektedir.

Elimizdeki bu az sayıdaki şiirlerine bakarak Mir'atî'nin de gerçekten iyi bir eğitim görmüş olduğunu, Arapça ve Farsçayı iyi bildiğini, Türkçeyi çok iyi kullandığını, aruzlu ve heceli şiirlerinde vezinlere ustalıkla uyduğunu, temaları çok güzel işlediğini söylemek mümkündür.

Arapça ve Farsça kelimelerle dolu beyitlerinin yanı sıra;

İl için ağlayan gözünden olur
Kızını döğmeyen dizinden olur
Her şeyin çokluğu azından olur
Aza kanaat et her an demişler

gibi sade dörtlükleri de vardır.

Mir'atî de, pek çok şair gibi aşka, Tanrı aşkına adanmıştır kendini. Malda mülkte, parada, pulda gözü yoktur. Bunlara hiçbir zaman da sahip olamamıştır zaten. Sazını almış, diyar diyar aşkını aramıştır hep :

Dünyalıktan halim sorar bazısı
Bizde sim yerine emraz bulunur
Böyle imiş alnımızın yazısı
Elde santur keman ya saz bulunur

İçkiyi sever. Harabat ehliidir. Badesiz kalınca canı sıkılır :

Badesiz kalınca sıkılır canım
Benim de böylece adaletim var.

Parasızlığını, pulsuzluğunu biraz da bu alışkanlığına bağlar :

Harabat ehliyiz bizde sim ü zer
Ne kışın bulunur ne yaz bulunur

Sofularla zahidlerle hiç arası yoktur. Fırsatını buldukça onlara taş atar;

Zahida taş atma aşıkânlara
Kavlunde filinde sadıkanlara

Emr-i nehyi tarif etme anlara
Anlar her umurda mütenebbihtir.

. . .

Zincir kareylemez bizlere sofi
Bir can ile bir canane bağılyız
Anlayıp bilmişiz emr-i ma'rufu
Ol baki-i Adil Han'a bağılyız

. . .

"El-Hakku ezharu min-eş-Şems" iken
Sofi inad eder eşekçesine

Boşa diyar diyar dolaşmadığını, söylediği şiirlerle kazandığı ünün
sırrını açıklar :

Sanma ki aşıklar beyhude gezer
Eloğlu ariftir ademi sezer

. . .

Hakikat sözüne hile katmazam
Her kişiye sırrı beyan etmezem
Bilinmeyen şerde cevher satmazam
Ben bu nasihatı bir candan aldım

Kendisini hor görenlere, dil uzatanlara meydan okur :

Diktim bu meydanda ben de bir alem
Gelsin imtihana şairan bu dem
İşte kitap, kâğıt, devât ü kalem
İşte saz, söz, işte meydan demişler.

Tarikat yolunu saklamaz, açık açık söyler :

Mir'atı sözlerin gizli muamma
Ulu-l-ebsar olanlara huveyda
Elsiziz, belsiziz, dilsiziz amma
Gezerim alemde erkekçesine

Pirine bağılıdır hep, onu dilinden düşürmez;

Söylesem kelimam gelmez takrire
Nutm-ı derunumuz sığmaz tefsire
İkrar verdik iman ettik bir Pire
Er evladı eriz gerçekçesine

Seçmedik yârımız ağyarımızdan
Kimse vakıf değil esrarımızdan
Dönmedik Mir'atı ıkrarımızdan
Hacıbektaş Pîr Sultan'a bağlıyız.

D. Dilçin, "Mir'atı'nın Nasihat Destanı, Levnî'nin Atasözü Destanı istisna edilirse, bu vadiye yazılmış destanların en güzeli ve en muvaffak olanıdır" demektedir.

Aşık Miratı ile ilgili ilk yazılar bağımsız yazı Hayrettin İVGİN'in TFA'da yayımlanan "Miratı'nın Bir Destanı" (9) ile yine Hayrettin İVGİN'in "Miratı'nın Ali Destanı" (10) adlı yazılardır.

Ali Esat Bozyiğit de Millî Kültür Dergisi'nde Kalecikli Mir'atı (11) adlı uzun ve derli toplu bir yazı yayınlamıştır.

Ayrıca; Naim Alkan'ın "Türk Halk Edebiyatı" adlı kitabında (12), Dehri Dilçin'in "Edebiyatımızda Atasözleri" adlı kitabında (13), Saadettin Nüzhet Ergun'un "Bektaşî Şiirleri" (14) ile "Halk Edebiyatı Antolojisi" (15) adlı kitabında, İsmet Zeki Eyüpoğlu'nun "Bütün Yönleriyle Bektaşîlik-Alevîlik" adlı kitabında (16), Abdülbaki Gölpınarlı'nın "Alevî-Bektaşî Nefesleri" adlı kitabında (17), Vasfî Mahir Kocatürk'ün "Tekke Şiiri Antolojisi" adlı kitabında (18), Atilla Özkırımlı'nın "Alevîlik Bektaşîlik ve Edebiyatı" adlı kitabında (19), Cahit Öztelli'nin "Bektaşî Gülleri" adlı kitabında (20) Ziya Şakir (Soko)'ın "Bektaşî Nefesleri" adlı kitabında (21) kısa hayatı ve şiirleri bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

(1) Prof. Dr. Şükrü ELÇİN, "Hızri'nin Şairnamesi", Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı, 1976, 55-74 s.

(2) (Onay), Çankırılı Ahmet Talat, Aşık Tokatlı Nuri, Çankırı 1938. Çankırı Matbaası, 3183.

(3) Çankırılı Ahmet Talat, Age, 317 s.

(4) Muhtar Yahya Dağlı, Bektaşî Edebiyatından Tokatlı Gedayı, Hayatı ve Eserleri, İstanbul 1943.

Maarif Kitaphanesi, 212-123 s. ve 128-130 s.

(5) Özdemir Başaran, Tarihî ile Osmancık, Ankara 1974, Yargıçoğlu Matbaası, 73-74 s.

(6) İhsan Ozanoğlu, XIX Asır Saz Şairlerinden Kalecikli Mir'atı. Kastamonu 1940, Şen Kral Basımevi, 20 s.

(7) Refik Ahmet Sevengil, Yüzyıllar Boyunca Halk Şairleri (Radyo Konuşmaları) İstanbul 1965, Tan Gazetesi ve Matbaası, 406-408 s.

(8) İhsan Ozanoğlu, A.g.e., 20 s.

(9) Hayrettin İVGİN, "Miratı'nın Bir Destanı" TFA. 18 (353), Aralık 1978 8525-8526 s.

(10) Hayrettin İVGİN, "Miratı'nın Ali Destanı" Size Dergisi, 5 (99), 10.7.1993, 8-10 s.

(11) Ali Esat Bozyiğit "Kalecikli Mir'atı", Millî Kültür, 61 sayı, Temmuz 19:88, 80-84 s.

(12) Naim ALKAN, Türk Halk Edebiyatı, Ankara 1973, Yargıçoğlu Matbaası, 229-230 s.

(13) Dehri Dilçin, Edebiyatımızda Atasözleri, İstanbul 1945, Klişecilik ve Matbaacılık T.A.Ş., 29-36 ve 140 s.

(14) Saadettin Nüzhet; Bektaşî Şairleri, İstanbul 1930, Devlet Matbaası 264-271 s.

(15) Saadettin Nüzhet Ergün, Halk Edebiyatı Antolojisi, İstanbul 1938, Devlet Basımevi, 282-283 s.

(16) İsmet Zeki Eyüpoğlu, Bütün Yönleriyle Bektaşılık, Alevilik, İstanbul 1980, Yelken Matbaası 358-359 s.

(17) Abdülbaki Gölpinarlı, Alevi-Bektaşî Nefesleri, İstanbul 1963. Yükselen Matbaası 39-40 ve 126 s.

(18) Vasfî Mahir Kocatürk, Tekke Şiiri Antolojisi, Ankara 1968, Ayyıldız Matbaası 514-517 s.

(19) Atilla Özkırmı, Alevilik-Bektaşılık ve Edebiyatı. İstanbul 1985. Kent Basımevi, 273-278 s.

(20) Cahit Öztelli, Bektaşî Gülleri (Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi), İstanbul 1973. Murat Matbaası. 364-365 s.

(21) Ziya Şakir (Soko), Bektaşî Nefesleri. İstanbul Matbaa-ı Ebuz-Ziya 96-97 s.

BAŞKAN – Hayrettin İvgin Beye çok teşekkür ediyorum. Ben de, Kocaelili Aşık Miratı denilince, Kocaeli'de böyle bir Miratı'nın olmadığını, bunun bir matbaa hatası olduğunu düşünmüştüm.

Kalecikli Aşık Miratı, 19 uncu Yüzyılın yetiştirdiği büyük şairlerden birisidir. Onun hakkında derli toplu bir bilgi vermiş olmasından dolayı teşekkür ediyoruz.

Son konuşmacımız Sayın Muzaffer Uyguner, Aşık Hüdaî'nin deyişleri hakkında; buyurun efendim.

“AŞIK HÜDAİ VE DEYİŞLERİ”

MUZAFFER UYGUNER(*)

Hacı Bektaş Veli'nin özdeyişlerini şiirleştiren sevgili dostum Feyzi Halıcı'nın bize ilettiği gibi, “Her insan bir kitaptır/Okunması gereken”. Bu nedenle, sanatçılarımızı, ozanlarımızı da ayrı ayrı okumak gerektiğine inanıyorum. Bu görevi yapabilmek elbette kolay değil. Ben, vaktiyle Halkevi dergisinde buraya gelen Âşıklarımızı bir yazı dizisiyle tanıtmaya çalışmıştım. Bunlardan bazıları antolojilerde de yer almıştır. Burada ele aldığım asıl adı Sabri Orak olan Âşık Hüdâî'yi Ali Püsküllüoğlu'nun, Sunullah Arısoy'un, Refik Ahmet Sevengil'in ve Cemil Yener'in halk şiiri-mizle ilgili olarak hazırladıkları antolojilerde bulamadım. Bana göre, Hüdâî de değerlendirilmesi gereken bir âşığımızdır. Burada, onun bir kitabından yola çıkarak değerlendirmeye çalıştım. Bu çalışmamın onu gerçekten değerlendirip değerlendiremediği tartışılabilir. 1940 yılında doğan Hüdâî bir Anadolu çocuğudur. Sonradan Ankara'da yerleştiğini ve yeni evlendiğini biliyorum. Başkaca yeni bilgilerim yok onun yaşamı konusunda. Burada şiirlerini ele alacağım.

Hüdâî'nin kendine özgü bir saz çalışı ve şiirleri için pek değişmeyen bir makamı vardır. Şiirlerine baktığımızda şiirlerinin “haddeden geçirilmiş” bir dili olduğu anlaşılır. Şiirlerinin anakonuları tasavvuf ve Hakk aşkı yanında insan sevgisi ve insanlık, cehalettir. Hüdâî'nin şiirinde Hakk, Tanrı aşkı geniş bir yer tutar. İnsan sevgisi yanında Büyük Varlığa, Hakk'a duyduğu aşk bir çok şiirinde karşımıza çıkar. Bir dördtlüğünde şunları demiştir :

Bu fâni dünyada âşıklar gülmez

Bize Hakk'tan böyle işaret olur

Cahil bu mânâyı anlamaz bilmez

Gerçek âşık olan ölmeden ölür.

Cehaletin kötülüğünü bir çok şiirinde dile getirmiştir. Bilgisiz kişi Hakk'ın ne olduğunu bile bilemez. Onun için önce ârifler meclisine girmek gerekir. Şiirlerinin birinde şu dördtlüğü buluyoruz :

(*) Muzaffer UYGUNER :

1923 yılında Kandıra'da doğdu. Ankara Siyasal Bilimler ve Ankara Hukuk Fakültesini bitirdi. İmar ve İskân Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanı iken emekli oldu. Şiirleri, eleştiri ve inceleme yazıları var. Yayımlanmış kitapları bulunmaktadır.

Âriflerin meclisine girmeli
Muhabbetin goncasını dermeli
Aşk atına binip Hakk'a ermeli
Mevlâya kavuşur kul vara vara.

Görülüyor ki, ârifler meclisinde ancak gonca derilebilir. Asıl konu "âşk atına binip" gitmek, binebilmektir. Bu da kendini bilmeği öğrenmekle, kendini bilebilmekle mümkün olabilir. "Gel" adlı şiirinde şu dizeler, onun tasavvuf yolundaki görüşlerini yansıtır :

Hakkın cemalini göreyim dersin
Evvela sen seni gör de öyle gel

. . .

Hakikat ilminin sabırdır başı
Şah olsa da benlik gütmez er kişi

. . .

Bu aşkın yoluna gidilmez yaya
Aşk atına binip bir de öyle gel

Görüldüğü üzere, bu şiirinde de "âşk atı"ndan söz etmiştir. Hakikat biliminin ne olduğu da burada vurgulanmış, "sabır" olduğu belirtilmiştir. Dünyada şah bile olsan hakikat bilimini bilmek zorunludur aşk atına binip gidebilmek için. Bu bilimi öğrenmek ise öyle kolay değildir; çünkü "Bir mânâ içinde bin mânâ vardır; bu mânâları öğrenmek gerekir. Bunu öğrenebilmek için zorluklar vardır elbette, "Ara bul mürşidi müşkülde isen" derken, "hakikat şehrine" gitmek istemezsen, "Hakk'a kailsen" rızaya razı olacaksın ve mürşidini arayıp bulacaksın. Başka bir şiirinde ise, müşkülde olmayanlar için "Mürşit sende, rehber sende, pir sende/Sende ara sende seni bul gardaş" dizeleriyle görüşünü de açıklamıştır. Bu dizelerin yer aldığı "Gardaş" şiirinde, "Hakk'ın büyük hazinesi var sende" demiş, sonra da şu dörtlüğü söylemiştir :

Der Hüdaî : akıl, ilim, fen sende
Dünya sende, ahret sende, han sende
Allah sende, Kur'an sende, din sende
Sende ara sende seni bul gardaş.

Bu dörtlükle, bir çoklarının düşünüp varamadığı bir gerçeğe değinmiştir. Gafletten uyanıp Hakk yoluna girmenin gerektiğini de "Uyanmaz mısın?" adlı şiirinin son dizesinde "Sen daha gafletten uyanmaz mısın?" adlı şiirinin son dizesinde "Sen daha gafletten uyanmaz mısın?" diyerek

ortaya koymuştur. Bazan nedense, bu yolda yürüyemediğinin de farkına varmıştır. “Ey erenler yine bozuldu bendim/Mânâlar dilimden ayrı duruyor” dizelerinde böyle bir savrukluğun ifadesini okuruz.

Âşık Selmanî ile yaptığı atışmada da tasavvufu ele almıştır. Atışmanın ikinci dörtlüğü şöyledir :

Muhabbet bağında goncalar açar
Aşkın bâdesini âşıklar içer
Ariflerin sözü haddeden geçer
Sen de mantığından süz birer birer

Böylece, karşısındakine bir ders verme gereğini duymuş olmalı. Sonunda ise ummana dalabilen ve kendini bulabilen ve gönülün kapısını da bulabilen için gönül şehrini gezebilme olanağı bulunduğunu açıklamıştır. Yalnız ibadetle Hakk’a ulaşamayacağını da bilir ve söyler. Der ki, “Kim ki Hakk’dan olsa cüda/İbadetten almaz gıda”. Mevlânâ da bir beytinde şöyle demişti : “Ser be-zemin düm be-heva mikûned/Z’an ki, ibadet-i Hüda mikûned” (“başın yerde kıçın havada Hüda’ya ibadet ettiğini mi sanırsın”). Böylece, Hüdaî’nin Mevlânâ’ya yakın düştüğü de söylenebilir. Böyle düşündüğü için de “Yaralı” adlı şiirinde “Hüdaî gafletten uyan” diyerek bir kez daha gafletin kötülüğünü vurgulamıştır. İçip aşk meyini onu anlayacaklar da vardır elbette. “Besmelesiz ben ağzımı açmam Allah etmesin” derken gafletten her zaman uzak kalmak istediğini belirtmiştir. Zaten bir dörtlüğünde, “Sarhoş” adlı dörtlükte şöyle der :

Aşkın badesini içtim içeli
Gönlüm sarhoş, sazım sarhoş, tel sarhoş
Mest olup kendimden geçtim geçeli
Dünya sarhoş, deniz sarhoş, göl sarhoş.

Aşk badesini ne zaman kimin elinden, yol göstericiliğinden içtiğini bilemiyorum. Böylece tasavvuf yolundaki deyişleri ile benliğini göstermiştir. Bir de sevgi vardır, insancıl bir sevgi, Tanrı’nın bir gölgesi olan güzel duyulan sevgi vardır. Şiirlerinde bir “leylâ” vardır, bir güzel kadın vardır. O güzeli bütün görüntüsü ile zaman zaman betimlemiştir. Sevgili için, “Sen Varsın” şiirinde, “Sen bir çiçek, ben bir arı/.. /Sen şu kalbimin dilisin/Ömrümün ipek telisin” dizelerini okuruz. Gülün de nergizin de kokusunu o güzelde bulur. O güzelin için bir çok dize söyler. “Dalgalı saçların deniz gözlerin”, “Yay gibi bükülmüş siyah kaşların/Süzülür kirpiğin gözün başkadır/Dudağın kirazdır, yanağın elma” der. “Gülüm-sün Benim” şiiri o güzel kadın için yazılmıştır :

Hayalimdeki renk gözlerindedir
Yeşilim, siyahım, alımsın benim
Hayat senin tatlı sözlerindedir
Ruhumsun, kalbimsin, canımsın benim

.

Sensiz hayat tıpkı kuru bir ağaç
Filizim, yaprağım, dalımsın benim.

“Senin mi?” adlı semaisinde “Hılâl kaşlar, inci dişler” olan birine sevgisini açıklar. “Gerdanında söktü şafak”, “Ak ellerle kalem parmak” der ve bir dörtlüğünde şunları söyler :

Alnındaki siyah kâhkül
Yanağındaki gonca gül
Ağızındaki bu şirin dil
Güzel senin mi? Senin mi?

“Yüzünü görürsem güneş istemem/ İşte böyle bir güzele âşığı” derken bu aşkın yüceliğini belirtir, Hakk aşkı ile birlikte değerlendirebilir. Bir şiirinde de “Sen Sultan ben kölen oldum/ Daha yetmez mi sevdiğim” demiş.

Hüdaî'nin şiirlerinde yaşamak da yer alır. Yaşam, nedir ki? “Nasıl ki ağaçtan çıkar bir ışık/ Örneği ondadır ilk doğan aşkın/ ../.. insanın doğup ölmesi/ Şu alıp verdiği nefese benzer”. Yaşam, bir nefes kadar kıtsadır ona göre. “Dünya bir bahçedir, insan bir ağaç”tır ona göre; meyvesi olmayan dala acır. Yaşarken “her geçen günün bir ziyan” olduğunu da düşünür. “Vatanım” adlı dörtlükte ise “ilk vatanım beşik, sonum kabir” diyerek yaşamı başka bir güzellikle söylemiştir.

Onun için insanlığın, insana insanca davranışların büyük önemi vardır. Onun için “Lokma yeme muhannetin elinden/ Kurtulaman sonra acı dilinden” dizeleri ile insanlığa bir ışık tutar. Sevgilisinin sevgisi ise insancıl sevginin önemlisidir, “Hayat senin tatlı sözlerindedir” diyerek, tatlı sözün hayata bedel olduğunu belirtir. “Dumanıyım Ben” adlı şiirinde de “Zamanı gelmeden sel gibi akmam/ Bazı pehlivana çelme de takmam” diyerek, bazı insanlara metelik vermediğini, onları insan olarak görmediğini açıklamıştır. Bir “Hiciv”i şöyledir :

Sende aşk, sevgi, duygu hiç yokmuş meğer
Sen demir misin, taş mısın be birader.

“Sitem” adlı dörtlüğü de insanlar bakımından önemlidir ve burada anılmalıdır :

Varsın sormasınlar dar günlerimde
Bol günde kapımı çalıyorlar ya!
Ağlarken merhaba etmezlerse de,
Gülersem selâmım alıyorlar ya!

Bu çok güzel bir dörtlük insanlık bakımından. Burhaniye çevresinde buna benzer bir manî vardır : “Kahveler pişti gelin/Köpüğü taştı gelin/ İşte haber vereyim/Kötü günler geçti gelin”.

Hüdaî, yoksulluktan ve cehaletten de yakınmıştır şiirlerinde. Fakirliğin, yoksulluğun, sabır ve sebatın yer yer şiirlerinde yer aldığı görülür. Ama, cehalet, geniş yer tutar şiirlerinde. “Makbuldur” adlı şiirinde şu dizeler var :

Cahilin yaptığı sohbetten, sözden
Âlimin hayalî, düşü makbuldur

.

Bilgisiz, görgüsüz, duygusuz kuldan
Ölülerin mezar taşı makbuldur.

Böyle bir şiir elbette bir insanlık hicvidir, cehaletin hicvidir. Ona göre, “Cahil bu mânâyı anlamaz, bilmez”; Çünkü “Bir mânâ içinde bin mânâ vardır”. Cahillerden, muhanetlerden uzak durulması görüşündedir.

Hüdaî, deyişler, koşmalar, semailer söylemiş bağımsız dörtlüklerle iki dizecik şiirler de bırakmıştır. Şiirlerinde bazı betimlemeler, özellikle güzel sevgilinin betimlemeleri görülür. Bunları yukarıda belirtmiştim. Şiirin kurallarına bağlı kalmış, dizelerini, dörtlüklerini böylece düzenlemiştir. Ölçü olarak elbette hece ölçüsünü kullanmıştır. Hüdaî’nin şiirlerinde dize yinelemeleri görülürse de azdır. bu arada ikilemeler görülür şiirlerin bazı dizelerinde. Sözelimi, “Tabib adlı şiirdeki şu dizede “Dedim : çeke çeke ölem mi böyle?” diyerek bir ikileme sanatı görülür. “Batarım Böyle” şiirinin “Yanar ince ince tüterim böyle” dizesinde de vardır ikileme. “Vara vara” adlı şiirde, başlıkta görüldüğü gibi dizelerde de ikileme görülür :

Derdini dökecek dil vara vara

.

Ummana dökülür sel vara vara

.

Mevlâya kavuşur kul vara vara

.

Sen de al curanı çal vara vara.

“Yaralı” şiirinde de “Dilim yaralı yaralı/./Gülüm yaralı yaralı” dize-leri ile öbür iki dizede de ikileme vardır. Son bir örnek. “Vatanım” şiiri- nin son dizesinden gösteriyorum : “Efkâr bölük bölük gezer yanımda”

Hüdaî, elbette halk şiirimizin uyak kurallarına da uymuştur. Bütün uyaklarının tam olduğu söylenemez; yarım uyaklar da çoktur.

Hüdaî, çok genç yaşta halk şiirimizin adı anılacak ustalarındandır. Gönül Diyarından Deyişler adlı kitabından başka iki kitabı daha yayımlanmıştır.

BAŞKAN – Sayın Muzaffer Uyguner Beyefendiye teşekkür ediyorum; çünkü, gerçekten, bu dalda disiplin son derece önemlidir. Bendeniz, 1966 yılından bu yana, Alevi-Bektaşî edebiyatı üzerinde çalıştım ve çalışmaya da devam ediyorum; ama, görüyorsunuz ki günümüzde, bu konuyu bilmeyen birçok kişiler, amatörce, daha başka konulara doğru yö-neldiler ve maalesef, ekranlarda kendilerini göstermeye çalışmaktadırlar. Halbuki, bilen arkadaşlarımız, gayet mükemmel bir şekilde, bu şa-irlerin görüşlerinde millî kültür bütünlüğünü, dinî birlikteki bütünlüğünü, tasavvufta bütünlüğü, aşkta bütünlüğü en mükemmel bir şekilde göstermeye çalışmışlardır.

Şu anda, ben, Hüdaî'nin, Sayın Muzaffer Uyguner'in ifade ettiği bölümlerde, tasavvufi vecd açısından Yunus tesirini, aşkta da Karacaoğlu'nun tesirini görüyorum. Yani, Hüdaî'de her iki tesirinde varlığı var. Dikkat ederseniz, Tasavvufa dair olarak verdiği bölümlerde ise, yine, Hüdaî'nin şiirlerinde Kur'an'daki ayetlere telmihler olduğunu görüyoruz.

Bu Bakımdan, evvela, bu konularda konuşmak isteyenlerin, bu şa-hısları iyi bir şekilde değerlendirmesi ve bu kültürü iyi bilmeleri gerekir. Bugün, dünyanın her yerinde, özellikle Avrupa ülkelerindeki kütüphanelerde ve Türkiye'deki kütüphanelerimizde veya pek çok kişinin ellerinde bulunan cönklerde, bu şairlerimizin şiirleri, orijinal olarak, en mükemmel bir şekilde vardır. Benim çalıştığım, sadece,

“Bir kaz aldım ben karıdan,

Boynu da uzun borudan

Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz” ile tanıdığımız Kaygusuz Abdal'ın araştırma sahası olarak seçtikten sonra, kendisinin 17 kitabı, 22 bin beyite yaklaşan eserinin olduğunu tespit ettim ve bize tanıttıklarıyla, benim yaptığım araştırmada gördüğüm Kaygusuz Abdal arasında dağlar kadar fark olduğunu müşahade ettim. Bu bakımdan, mutlaka, konuşan, özellikle, ekranlarda konuşan, fetva vermeye kalkan kişilerin,

evvela, bu kültürün dününü, yani, Türk'ün başlangıç noktasını, Türk'ün millî kültür birliğini, yani, mazısını ve istikbalini sentez edebilecek bir şekilde bilmesi ve Türk Milletini, dünden daha fazla ihtiyacı olan, millî birlik ve beraberliğe çağırması ve bu çağırış esnasında da yine bu şairlerin eserlerinden bol bol istifade etmesi gerektiğine inanıyorum.

Son olarak ifade ediyorum ki, bunların hepsi birlik ve beraberlik ül-küsüdür, başka bir şey değildir. Dinde de birlik, millette de birlik, mili-yetçilikte de birlik, hepsinde birlik ve beraberlik.

Bizleri dinlediğiniz için teşekkür ediyor, saygılar sunuyorum.

Üçüncü oturumu kapatıyorum.

Dördüncü Oturum, saat 14.30'da başlayacaktır.

DÖRDÜNCÜ OTURUM

BAŞKANLIK DİVANI : Prof. Dr. Kemal Eraslan, Doç. Dr. Necati Birinci

BAŞKAN – Prof. Dr. Kazım Yetiş gelmemişler.

Konumuz “Türk Dünyası Edebiyatında Yaşayan Folklor Edebiyatımız”

Bu konuda Sayın Ahmet Özdemir konuşacaklar.

Buyurun.

“TÜRK DÜNYASI EDEBİYATLARINDA YAŞAYAN FOLKLOR EDEBİYATIMIZ”

AHMET ÖZDEMİR(*)

Önce konumuza açıklık getirmek açısından “halk edebiyatı” ile “folklor edebiyatı” kavramları üzerinde kısaca durmakta yarar vardır.

En kolay tanımı ile folklor kelimesine “halk bilimi”, eski söyleyişle de “halkiyat” diyebiliriz. Bu açıdan “Folklor Edebiyatı” mıza da; ilk çağlardan günümüze kadar, söyleyeni bilinmeyen efsaneleşmiş destanlarımız, tekerlemelerimiz, masallarımız, hikayelerimiz, bilmecelerimiz, manilerimiz, türkülerimiz, ağıtlarımız, ilahilerimiz, atasözlerimiz, karagözümüz, ortaoyunumuz ve benzerleri diyebiliriz. Temel özelliği, ilk söyleyeninin bilinmemesi ve sözlü gelenek olarak yaşıyor olmasıdır.

Bunların dışında, folklor edebiyatından, halk çevrelerinde beslenip, değerlendirilip, kişiselleştirilen, sahibi belli, çoğunlukla yazıya geçirilmiş eserler vardır ki, bunlara yalnızca “halk edebiyatı” diyoruz. Folklor ile halk edebiyatının sınırlarını çizmek, birinin nerede bitip ötekinin ne zaman başladığını kesinlikle belirtmek kolay değildir.

Folklor ürünleriyle, bildiğimiz saz şairleri bir başka anlatımla aşıklarımızın eserleri arasında karakter ve yöntem bakımından farklılıklar vardır. Folklor kamusaldır, yani sözlü olduğu ve söyleyeni bilinmediği için halkın malı olarak kalmıştır. Aşıkların ştirleri, türküleri ve hikayeleri ise motiflerini folklor edebiyatından almalarına rağmen bireyseldir.(1) Halk edebiyatı ile folklor edebiyatı arasında, genellik ve özellik ayrımı görülmektedir.

Bu açıklamadan sonra, sözü Türk Dünyası Edebiyatlarında yaşayan Folklor Edebiyatımız konusuna getirebiliriz. Görüyoruz ki, Türk Dünya-

(*) AHMET ÖZDEMİR

1948 yılında Sivas'ın Şarkışla kazasında doğdu.

İzmir Askeri Hava Lisesi mezunu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde okurken gazeteciliğe başladı. Halen Basın İlan Kurumu'nda çalışıyor.

Roman ve piyes yazarlığı yaptı. Folklor ve Halk Edebiyatı üzerine, çalışmaları vardır. Folklor Edebiyatımız çeşitli adlı kitabı yakında yayınlanıyor.

sı edebiyatlarının tarihi gelişiminin her döneminde Folklor Edebiyatımızın konuları, temaları, karakterleri ve tipleri yaşamaktadır.

Türk dilinin ele geçirilebilmiş ilk yazılı kaynaklarından olan Divan-ı Lügat-it Türk'ü incelediğimizde, atasözünden ağıtlara, koçaklamalara kadar, yukarıda tanımını yaptığımız folklor edebiyatı ürünlerinden pek çok örneği barındırdığını görüyoruz. Burada örnek olarak gösterilen folklor edebiyatı ürünleri, onbirinci yüzyıla sınırlı olmayıp Türk'ün bütün sosyal ve kültürel durumunu belirtmekte, Orta Asya'nın politik ve uygarlık olaylarını içerisinde toplamaktadır. Divan-ı Lügat-it Türk, Türk kavim ve boylarının hayat hamurunda yoğrulmuş, özellikle Uygur, Karluk, Çıgıl, Oğuz, Türkmen ve Kıpçak gelenek ve görenekleriyle, hasılı Türk Folkloru ürünleriyle beslenmiş, bütünleşmiştir. (2)

Miladın yüzyıllarca öncesinden, İslam sonrasına kadar sözlü gelekte anlatıla gelen, pek çoğu geç de olsa ancak rivayetleri şeklinde yaza geçirilebilen Ergenekon'dan Manas destanına, Oğuz Destanından Battalgazi destanlarına, Mete'den Alan Kova Destanına kadar bütün destanlarımızda yalnız milletimizin destanî hayatını değil, bir birlerinden izleri ve ortak motifleri bulmaktayız. Türk dünyasının tümünde bilinmekte olan Dede Korkut hikayelerinin kökenini ilk destanlarımıza götürmemiz mümkündür. (3)

Elimizde bulunan en eski Oğuz Kağan Destanı rivayetinde hikayelerin arasında manzum parçalar vardır. Bu da halk hikayeleri geleneğimizin hangi zaman dilimine kadar uzadığını gösteren unsurlardan biridir.

Yine folklor edebiyatımızın bir başka unsuru olan yaratılış ve türeyiş efsanelerinin izleri, yüzyıllar boyu pek çok edebiyat ürününde görülmektedir. Milattan önce 3 bin yılında Anadolu'da Türklerin yaşadığı ve o zamanlar tabletlere alınmış "Gılgamış Destanı"nda aynı izlerin bulunduğu, bu izin Nuh Tufanı rivayetlerine kadar geldiği bilinmektedir.

İkiyüzbin beyit olarak dilden dile, kulaktan kulağa aktarılarak yaşayan, ancak 19 uncu yüzyıldan sonra tespit edilerek yayınlanan Manas Destanı'nı; yalnız Kırgızların hayat tarzı, gelenekleri, ahlakı, dini düşünceleri, coğrafyası, tıp bilgileri, özetle bir Kırgız Ansiklopedisi niteliğinin de ötesinde İslamî unsurlar taşımasına rağmen, bütün Şamanizm inanışlarını, törelerini içerisinde barındırmıştır. Kırgızların İslamiyeti kabulünden sonra eklenen unsurlar, bu özü tamamen yok edememiştir. (5)

Yine halk inanışlarında Ahmed Yesevi'nin "Turna donuna", Hacı Bektaş Veli'nin "Güvercin donuna", Abdal Musa'nın "Geyik donuna" girişleri, Bektaşî şairlerinin "devriyeleri" ve öte yandan Şamanların kartal

şekline girişleri zaman zaman gökleri dolaşıp yere indikleri inanışları, bize folklor edebiyatımızın, İslam sonrası da izini ve etkisini devam ettirdiğini göstermektedir. (6)

Divan-ı Lügat-it Türk'de açıklanan kelimelere örnek olarak gösterilen yüzlerce atasözü ve deyimın günümüzde de pek çok Türk yurdunda sözlü gelenekte yaşamakta olduğu bilinmektedir. Zaman zaman bazı değişikliklere uğramıştır, ancak vermek istediği mesaj aynıdır. Örnek vermek gerekirse, Azerbaycanlılar "At ölür, meydan kalır, yiğit ölür san kalır" derken Kerkük Türkmenleri "Yoğurt dökülür yeri kalır, ayran dökülür yeri kalmaz." demektedir. Yine Azerbaycanlılar "Balını ye, arısını soruşturma." derlerken Anadolu'da "Üzümünü ye, bağını sorma." denilmektedir.

Köroğlu Destanının Türk devletlerinde anlatılan varyantlarında ve Aşık Garip, Tahir ile Zühre gibi Halk Hikayelerinin içerisinde yer aldığı gibi folklor edebiyatımızın bir türü olarak müstakıl olaylar halinde de anlatılan Keloğlan masallarının; Uygurlarda "Tedan Taz (Kurnaz Kel)", Özbek ve Kırgızlarda "Kel Beduş", Azerbaycan'da "Keçel Mehmed" veya "Keçel Yeğen", İran'da "Keçel" adları ile yüzyıllar boyu yaşaya geldiği tespit edilmektedir. (7)

Öte yandan masalların bir kolu olan hayvan masallarının da, sözlü edebiyatımızın bir ürünü olarak Türk Devletlerinde ortak olarak yaşadığı bilinmektedir. Örnek vermek gerekirse; Tilki ile Yılan, Tilki ile Keklik, Tilki ile Tavuk, Tilki ile Armut, Tilki ile Padişah masalları yalnız Azerbaycan da değil, Anadolumuzun pek çok yöresinde de derlenmiştir. (8)

Ignacz Kunos'un Tatar esirlerinden derlediği "cır"lardan bugün de sözlü edebiyatımızda irticalen atılan manilerin köklerinin ya da kalıplarının asırlardan beri yaşadığını varlığını devam ettirmekte olduğunu göstermektedir. (9)

Din farkı olmasına rağmen Kırım Karaî Türkleri arasında yüzyıl öncesi derlenen bilmece, atasözleri, maniler ve türkü sözlerinin hali hazırda bir kaç kelime değişikliği ile yurdumuzda da bilindiği görülmektedir. (10)

Bir Moğol boyu olan "Oyarat"lardan geldiği öne sürülen hoyratların, mani geleneğimizin bir parçası olarak, yurdumuzdan, Kerkük'e kadar bir çok bölgede yaşadığı ve cinas sanatının en güzel örneklerini taşıdığı, makamları ve miyanları ile halk müziğimize de renk verdiğini biliyoruz. (11)

Görülmektedir ki, folklor edebiyatımız Ahmed Yesevi'den Yunus'a, Yunus'tan Aşık Veysel'e kadar Türk halk edebiyatı içerisinde yaşamıştır.

Koroğlu'ndan Karacaoğlu'na, Aşık Garip'ten Tahir ile Zühre'ye kadar halk hikayelerimizin değişik varyantları Türk devletlerinde yaşamaktadır. Çağdaş edebiyatçılar, bu ürünlerden yararlandıkları ölçüde, eserlerini halka daha kolay ulaştırabilmektedirler.

1977 yılında aramızdan ayrılan Çağdaş Özbek Şairlerinden Mirtemir'in "Yurd Kuşığı (Yurt şarkısı)" şiiri atasözlerimizi adeta şarkılaştırmıştır. (12)

Yine Özbek şairlerinden Zülfiya'nın "Muşaira", Hüsniddin Seripov'un "Soddagina Şeir (Basit şiir)", Erkin Samandar'ın

"Ana er", Erkin Vahidov'un "Özbeğim", Abdullah Aripov'un "Özbekistan" Aydın Hacıeva'nın "Özbekistan Bağları" adlı şiirlerinde Folklor edebiyatımızın izlerini bulmak mümkündür.

Yine Çağdaş Uygur Şairlerinden Ömer Muhammediy'nin, Abdulhey Rozi'nin ve Batur Ersidinov'un Folklor Edebiyatından yararlandıkları görülmektedir. (14)

Türkmenistan'ın Yunus Emresi sayılan, çoğu edebiyatçıların Hafız, Şeyh Sadi ve Fuzuli ile aynı ayarda saydıkları Mahdukulu'nun; çağdaşı olan Anadolu Halk şairlerinden farklı bir şeylerin söylemediğini görmekteyiz. Özünü ise çağlar öncesi Türk felsefesinden aldığı besbelli. Günümüz azerbaycan şairlerinden Nebi Hazri'yi de Folklor Edebiyatını çok iyi bilen şairler arasında sayabiliriz.

Türk Folklor Edebiyatına gerekli ilginin gösterilmesi bize özgün sandığımız kimi edebi eserlerin vaktiyle söylenmiş olduğunu gösterebilmektedir. Ancak bu küçümsenecek bir durum değildir. Kuşkusuz son yazar ve şair, düşünce, tema ve tekniği anonim eserden almıştır ama zamanın siyasal, toplumsal, ekonomik ve modanın etkileri ile yoğurmuş, ona kendi damgasını vurmuştur.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Orta Asya Türk Kültürü'nün yayılması, yalnızca Türk askerinin zaferleri ile sınırlı kalmamıştır. Türk toplumları, Türk boyları, kendileri ile beraber getirdikleri Türk gelenek, görenek, örfleri ve folklor edebiyatlarına bağlı kalmışlardır.

Orta Asya'nın Türk kopuzu hem akınlarda, hem uygar düzende hep ilgi görmüştür. (15)

Edebiyatların ulusları birbirine yaklaştıran ve birbirini tamamlayan ortak nitelikleri vardır. Türk devletlerinin ise ayrıca yaşayan bir ortak folklor edebiyatları bulunmaktadır. Bu kültürel işbirliği, dostluk, kardeşlik ve gönül bağlarının güçlenmesi için en büyük avantajdır.

KAYNAKLAR :

- (1) Agah Sırrı Levend-Türk Edebiyatı Tarihi, TTK Yayını Ankara 1988 Sayfa 36
- (2) Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu-Kaşgarlı Mahmud, MEB Devlet Kitapları İst. 1970 Sayfa 51
- (3) Oğuz Kağan Destanı-1000 Temel Eser İst. 1970
- (4) Doç. Dr. Ekrem Memiş-MÖ 3 Bin Yılında Anadolu'da Türkler TDAD Nisan-88 Sayı 53
- (5) Abdülkadir İnan-Manas Destanı, KBY Ank-1985
- (6) Bahaeddin Ögel-Türk Mitolojisi MEB Yay. İst. 1971 Sayfa 1
- (7) A. Esat Bozyiğit-Keloğlan ve Masalları, TDAV Dergisi İstanbul 1988 Sayı 54
- (8) A. Berat Alptekin-Azerbaycan Hayvan Masalları, TDAD Aralık 1989 Sayfa 193
- (9) İğ'naczkunos-Türk Halk Edebiyatı, Ter. Yay. İst. 1978, Sayfa 150
- (10) Yusuf Akçuraoğlu, Türkcülük-Şapşaloğlu Süreyya-Kırım Karaî Türkleri Toker Yay. 1990, Sayfa 3
- (11) Turhan Kaya-Irak Türkmen Şiirinde Hoyrat Geleneği-Türk Dünyası Araştırmaları Ekim 1987 Sayfa 189
- (12) İ. Ünver Nasrattınoğlu-Çağdaş Özbekistan Şiiri Antolojisi Ank. 1988 Sayfa 44
- (13) A.g.e.
- (14) İ. Ü. Nasrattınoğlu-A. Şekür Turan-Kazakistan Çağdaş Uygur Şiiri Ank. 1989
- (15) Ahmet Özdemir-Sivas Halk Hikâyeleri Geleneği İst. 1975

BAŞKAN – Ahmet Özdemir'e bu güzel konuşması için teşekkür ederim.

Sıra Prof. Dr. Nilgün Çelebi'de... Herhalde yoklar.

O zaman, sıra İsmail Ali Sarar'da. Biz, Eskişehirli bilinmeyen bir halk şairinin defterinden bilgiler ve örnekler konulu tebliğini sunacaklar.

Buyurun.

“ESKİŞEHİR'DE YAŞAMIŞ, BİLİNMEYEN HALK - TEKKE ŞAİRLERİMİZ”

Dr. İSMAİL ALİ SARAR(*)

Eskişehir'de Yaşamış Bilinmeyen Halk Şairimiz Ahmet Muhtar Balcıoğlu'nun Anılar Bilgiler ve Örnekler :

Giriş

Şimdi şu an yıllar öncesini düşünüyorum. Hafızam yanılmıyorsa 60 yıl öncesini. Orta okul, lise öğrencisi olarak o anılar gözlerimin önünden bir bir geçiyor...

Bir taraftan şiir ve edebiyat merakı ve aşkı, öbür yandan şehirde ne kadar konferans, kültür etkinlikleri, sempozyum, seminer varsa hepsini de takip merakı. Bu konuda hiç unutamayacağım. Eskişehir Halkevi Edebiyat ve Kültür Kolunun faaliyetleri. Önceleri buralara devam, daha sonra bu kültür merkezlerinde hemen hemen her ay çeşitli kültür, edebiyat, etkinlikleri sürüp gitti.

Şimdi o güzelim salonları kaplayan Halkevi Binası satıldı. Yerine Kültür merkezi yapıldı. İşte bu denli etkinlikler içinde bulunurken ben, söz konusu etmiş olduğumuz Bakcıoğlu Ahmet Muhtar'ı tanıdım.

O, o zaman 70 yaşlarında palabıyıklı, çok hafifden konuşan bir kişi idi. Orta boyu, kolunda nane camekânı ile O'nun önceleri Köprübaşında, Merkez Çarşı Camii Kapısında görürdüm. Merak ederdim.

Bir gün bir tesadüf babama gelmiş. Uzun uzun konuştular. Divan Edebiyatından, Halk, Tekke Edebiyatından söz ettiler. Hatta bir ara tasavvufdan bahsettiler. Bu zat gittikten sonra ben Babama bu zatın kim olduğunu sormuştum.

O'da dediler ki,

– Oğlum o zat dadı Hâk, bir Halk ve Hâk şairidir. Çeşitli dertlere deva ananeler yapar ve bunları camekânında satmağa çalışır. Bir yandan da şiir yazar, mani dizer. Buyurdular.

(*)Dr. İSMAİL ALİ SARAR

1925'de Eskişehir'de doğmuştur. Yüksek tahsillini İstanbul Edebiyat Fakültesinde bitirdi.

En son olarak Eskişehir Eğitim Enstitüsünde Türk Dili Edebiyatı dersleri okuttu.

Türkiye'de ve dünyanın çeşitli bilim merkezlerinde bildiriler sundu.

Sarar'a Kaliforniya'da merkezli bulunan Dünya Sanat-Kültür Akademisince Edebiyat Doktorluğu verildi.

Çok kısa bir zaman sonra kendileri ile tanıştım. Bu tanışmada o zamanki sınıf arkadaşım bütün okulda büyük bir çalışkanlığı ile temayüz etmiş, Şair Nail Ulusman'da vardı. Nail Ulusman sonra Ankara Hukuk'a gitti. Ve bu fakülteyi bitirdi. O zaman lise çağlarında iken "Küçük Hatıra" adlı küçük bir şiir defteri hazırlamıştı.

Dilerseniz sizlere bu defterden bir şiir sunayım : Şiirin adı "Beklerim"

Ne aldım ne aldırđım bilmem neyi beklerim?!

Rüyam sonsuzdur benim, ben her şeyi beklerim.

Ruhum rüzgârlaşa da hedefsiz uçuş gibi..

Dalına konamıyan yaralı bir kuş gibi..

Kırılan kanadımı cırpır yine beklerim,

Yaşaran gözlerimi kırpar yine beklerim.

Fakat bir avuç kumda bilmem neyi beklerim?!..

Rüyam sonsuzdur benim, ben herşeyi beklerim..

İztırap çanağında yoğurdum özümü ben,

Batan şafaklarıma diktim net gözümü ben;

Karalaşan ufkumda bilmem neyi beklerim?!

Rüyam sonsuzdur benim, ben herşeyi beklerim..

Şafak alevleri var her bir damla kanımda,

İztırap askerleri muhafız dört yanımda;

Gelmiyen ölümümü verem gibi beklerim.

Aslısını arayan Kerem gibi beklerim.

İnildiyeň duyğumda bilmem neyi beklerim?!.

Rüyam sonsuzdur benim, ben herşeyi beklerim...

Ölümüm su tasından acı zemzemler içtim,

Ateş kubbelerinden bir çılgın gibi geçtim;

Azap, benim varlığıı; ben de bu yolu seçtim.

Fakat rüya uykumda bilmem neyi beklerim?!..

Rüyam sonsuzdur benim, Ben herşeyi beklerim..

İşte bu denli bir ortamda Balcıoğlu Ahmet Muhtar Beyle sanki kırk yıllık dost olmuştuk.. Ne yazık ki kendileri hakkında büyük bir bilgiye sahip değiliz; bildiklerimiz, bir naneci camekânı ve yapmış olduğu çeşitli naneler ve nane ruhu suyunun birçok dertlere, hastalıklara iyi gelmesi idi. O'nun her gün yolunu gözleyenler, O'ndan istedikleri naneyi ve o

sudan satın alırlardı. O bir Lokman Hekim gibi birçok dertlere, hastalıklara ilaçlar yapardı. Bir de hatırladığım o zaman ki Odunpazarı semtinde oturması idi. Hatta dört beş kez Nail Ulusman'la bu zatın hanesini ziyaret etmiştik. Bize divanından, çeşitli şiirlerinden örnekler sunmuştu. Konuşması, belagatı gayet güzel ve görkemliydi. İşte bu görüşmeler daha birkaç kez devam etti. Ben İstanbul Edebiyat Fakültesine kaydolmuştum. Nail Ulusman ise Ankara Hukuk Fakültesine kaydolmuştu. Ahmet Muhtar Bey o zaman bana küçüçük bir defter ve yazmış olduğu şiirleri bir gidişimizde verdi. Bunlar yıllarca bende kaldı. Sonra Ahmet Muhtar Beyi oturmuş olduğu evden aradım. Hâk'ka yürüdüğünü, vefaatını üzüntü ile söylediler.

Şimdi o defterden Ahmet Muhtar Beyin "Analarımız ve kızlarımız için kaleme almış olduğu başka bir şiirini sizlere takdim edelim :

Saçlar altını sarı kesik arda aşkıdır
Ön kısmı düz kabartma yanlarına taşkıdır
Yayık kenarlı küçük kırmızı şapka geymiş
Sağdan sola devirmiş biraz sol yana eğmiş
Baş büyük, alın geniş, çehre yuvarlak beyaz
Kulaklar mini mini, burun kemerli biraz
Kaşlar köprümsü ince kenarları ağınık
Kırpıkları kânilen yanaklara dağınık
Gözleri büyük mavi sürmelemiş yaradan
Yanakları kırmızı noktalanmış karadan
Ağız içi kırmızı dışı ak bir hokkadır.
Dişler hak'tan gümüşü otuz iki noktadır
Çene kaymak köpüğü üstüne petek konmuş
Bal ağmış kaymak taşmış ak gerdan etek olmuş
Göğüs, karın, bel karar göbek kaynar yatmaca
Gül memeler yanyana titrer oynar atmaca
Al tırnaklı parmaklar vücudun has bendesi
Eller, kollar bembeyaz sütlü ceviz rendesi
Yaşı on dört, boy orta gülteninden umarlar
Ak topuklu ayaklar, Spor topu yuvarlar
Şapkasının şeridi çenesinde boynunda

Al beyaza bürünmüş yıldızlanır aylanır
Türk kızdır allanır, ballanır, baylanlanır
Top oynarken ileri koşturur marş, marş eder
Bal dudaklar kıpırdar türlü çeşit marş eder
Top uçarken havaya aya bakar ay olur
İnerken süzgün bakar yaya bakar yay olur
Türk kızdır can olur canan olur
Zaman gelir bay olur gün gelir bayan olur
Saygılar sun başlar eğ Türkün şanlı kızına
Türk yurduna, Türklüğe, Türkün Ayyıldızına
Suçum varsa af ette ispat eyle Türklüğü
Bilmeyenler kalmasın Türkteki büyüklüğü

Geçen gün kitaplığımı tanzim ve karıştırırken, bu defter elime geçti. Bu denli bir Halk Edebiyatı Semineri düzenlenirse bu zatı konu olarak alayım ve hiç olmazsa gün ışığına çıkarayım dedim. Allah kani kani rehet eylesin. Nur içinde yatsın!.. Sanıyorum, Eskişehir'in Şeyh Edebali Mezarlığında yatıyor. Allah kısmet ederse dönüşde, mezarını arayıp bulmak istiyorum. Böylece Aziz Üsdad Balcıoğlu'nun ruhu şad olmuş olacak.

Bu defterde neler var. Büyük insan, ulu kahraman Atatürk için o kadar güzel düşüncelerini ve duygularını dile getirmiş ki. O büyük insan sanki mısralarda canlanmış ve gün ışığına çıkmış. Ayrıca yine bir bölümde "Adab-ı Muaşeret" kitabı hazırlamış Balcıoğlu. Bunu da hazırlarken manzum yazmayı ihmal etmemiş.

Bunların yanı sıra Üsdad hiç zorlanmadan ve kafiyeler gayet rahatlıkla seçilerek yapılmış. Ayrıca söyleyiş bir huzur içinde sergilenmiş.

Nail Ulusman ile de fakülteyi bitirdikten sonra bir kaç kez görüştük. Bir daha görüşmek kısmet olmadı. Sesi, sedası da çıkmadı. Tabii bir kitap yayımlasa veya dergilerde şiirleri yayımlansa görürdük, duyardık. Amma kayboldu gitti. Ondan buraya bir manzumesini daha alıyorum. Şiirin adı "Ülkü Yolunda"

Gözlerimde yansa da ufukların elemi,
Gönlümü doldursa da yaş bulutların nemi,
Düşmana kalkan yaptım ben de tunçtan sinemi,
Bütün ümitlerimin boş çıktığı an bile.

Yolumu kapatsa da tek mil göklerin sisi,
Kalbimde perdelense hep yanırların isi,
Daima korur beni kalbimin enerjisi;
Hayata gözlerimi yumduğum zaman bile.

Emelim Türk Kalmaktır varlığım mahvolrsa da,
Öksüz kalbim hüzün, gözüme yaş dolsa da
Düşmana esir düşsem cezam ölüm olsa da
Hep Ülkü yolundadır demem bir aman bile.

Ulusman'ında söyleyişi rahat. Mısra yapısı kuvvetli. Düşünceler ve duyguları kendisine has bir kalem. Şimdi Ulusman'ında emekli olması gerek. Amma bu vesile ile O'nu da anmış olduk.

Sonuç : Şimdi şu an düşünüyorum. Türk Edebiyatı, folkloru, kültürü çok, amma çok büyük bir çınar ağacı gibi, her dalında ve yaprağında başka bir biçimin özelliği ve güzelliği yansıyor. Balcıoğlu'na bir kez düşünelim. Ümmi, belki hayatında hiç okul, medrese görmeyen bu insan bence bu kişinin iki büyük yönü var. Birincisi şairliği, ikincisi ise folklor ve eski Türk Tıbbına dayanan halk doktorluğu. O, küçücük evinin bir köşesinde çeşitli aletlerle kendine özgü otlar ve bitkilerle renk renk yapmış olduğu haplar bu söylediklerimizi ne güzel sergiliyor. Hatırladığıma göre çeşitli konularda çeşitli renklerle bezenmiş haplar hepsi de ayrı bir derdin ve hastalığın devasına kullanılıyordu. Bunları deneyenler son derece şifa bulup, tekrar güzel yaşantılarına dönüyorlardı.

İşte bu yurdun her köşesinde bu denli bir Ahmet Muhtar Balcıoğlu bu günde var. Etkinliklerini sürdürüyorlar. Benim önerim bunların üzerine eğilip, bunlar üzerinde incelemeler yapılarak gün ışığına çıkarılması. Folklorümüz ritmi, musıkısı, şiri, her türlü derde deva ilacı ile büyük bir kaynak. Biz araştırmacılara, halkbilim uzmanlarına düşen görev bu, ünitelerin en ince noktalarına inilerek, derin incelemeler yapmak, bu konuları gün ışığına çıkarmak, hepimizin görevidir.

Hepinizi en derin sevgiler ve saygılarla kucaklar, beni dinlediğiniz için sizlere teşekkürlerim sonsuzdur...

KAYNAKÇA (BİBLİYOGRAFYA) :

1. Eskişehir Çevre İncilemesi Dr. İsmail Ali Sarar 1976 İstanbul
2. Dorylaimon'dan Eskişehir'e Suzan Albek Anadolu Üniversitesi yayını 1991

3. Ahmet Muhtar Balcıoğlu'nun özel kitaplığımızda ki defteri
4. Nail Ulusman'ın özel kitaplığımızdaki Küçük Hatıra Defteri
5. Eskişehir'in Büyükleri Dr. İsmail Ali Sarar

Eskişehir Tarihi, Kültürü, Turizmi ve Folklorü Üzerine Bilgiler, Dr. İsmail Ali Sarar Odunpazarı Belediyesi Yayını-Eskişehir

6. II. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri 1985 Eskişehir Eskişehir'de Yetişen Bilinmeyen Halk Şairlerimiz. Dr. İsmail Ali Sarar

BAŞKAN – İsmail Ali Sarar arkadaşımıza teşekkür ederiz.

İki konuşmacı arkadaşımız gelmediler galiba. Bu zamanı da göz önünde tutarak her konuşmacıya, dinleyiciler sırasından soru sormak isteyenler varsa, kürsüyü terk etmeden sorsunlar, yoksa ondan sonra yerine oturur. Şu anda sorusu olan varsa İsmail Ali Sarar Bey'e ilet-sinler.

Buyurun, sorun.

– Şiirini okuduğunuz âşığın adını öğrenebilir miyim?

İSMAİL ALİ SARAR – İsmi Ahmet Muhtar Balcıoğlu idi.

– Ahmet Muhtar Balcıoğlu Türkiye'nin neresinden?

İSMAİL ALİ SARAR – Eskişehir'in Odunpazarından. Tabîî, şimdi ya-sasaydı doksan yaşında olurdu; ama, hakk'a yürüdü.

–Âşığın aynı zamanda hekim olmasıyla, acaba, eski ozanlarımızın şa-manizmin tesiri altında kalarak hekim olmaları arasında bir bağlantı var mı?

İSMAİL ALİ SARAR – Şimdi, ben onu belirtmiştim, fakat, Sayın Başkan “vaktiniz doldu” deyince kesmek zorunda kaldım. Tabîî, onu belirttim ve gençlere bir mesaj verdim. Bu zatın aslı sanıyorum Kayı Boyundan. Kayı Boyu, Osman Gazi soyu. Bu Orta Asya'dan gelmiş. Bunu çe-şitli zamanlarda konuşmuştuk ve kendisinin o zaman Eskişehir gazete-lerinde yayınlanmış sekiz on tane, Türk kültürüne, Türk uygarlığına ve tarihine ait kısa kısa makaleleri, denemeleri var. Oradan biliyorum; Ora-dan gelmiş olabilir, bu iş, bana “dedemden, babamdan kaldı” demişti. Yani atadan kalma olabilir bu tabiplik. Eski Türk kültüründe-Şama-nizmde var bilhassa- ozanlıkla beraber yürümüş Orta Asya'da ve bera-ber gelmiş Anadolu'ya. Bu nedenden dolayı tahmininiz çok doğru. Bunu belirtmiştim; ama, söylemeye fırsat verilmedi. Bana bu konuyu açtığı için değerli arkadaşıma, hocama çok teşekkür ediyorum.

BAŞKAN -- İsmail Ali Sarar Bey'e bu güzel konuşması için teşekkür ediyoruz. Süreye olan saygınız nedeniyle söyledik, sürenin yetişmesi için o kısıtlamayı yaptık özür dileriz.

İSMAİL ALİ SARAR – Çok teşekkür ederim.

BAŞKAN – Şimdi, bir üniversitede araştırma görevlisi olan Ali Abbas Çınar Bey'i kürsüye çağırıyorum. Kendisi, Kazak Türklerinde bazı halk edebiyatı terimleri üzerine bir tebliğ sunacaklar.

Buyurun Ali Abbas Bey.

Süreniz 15 dakikadır. Süreniz bittiği zaman, dinleyicilerin soruları olursa onları cevaplayacaksınız.

“KAZAK TÜRKLERİNDE BAZI HALK EDEBİYATI TÜRLERİ”

ALİ ABBAS ÇINAR (*)

Kazakistan, Türk Cumhuriyetlerinden bir tanesi. 1991 yılında bağımsızlığını kazandı. 17 milyon nüfusu var. Doğusunda Çin Halk Cumhuriyeti, kuzeyinde Rusya Federasyonu, güney tarafında Özbekistan bulunmaktadır, Dağlık bir bölge, bozkır hakimiyeti var. Dolayısıyla, Kazak Türkleri, bozkır hakimiyetinin olmasından dolayı hayvancılığa ve göçebe hayata daha çok önem vermişler. Bundan dolayı da uzun süre yerleşik hayata geçememişler. Halk edebiyatı, sözlü gelenek edebiyatı gelişmiş, yaygınlaşmış, zenginleşmiş.

Kazak Türklerinin halk edebiyatı tür bakımından büyük zenginlikler gösteriyor. Bu zenginlik, birçok edebî eserde göze çarpmaktadır. Kazak araştırmacılar, halk edebiyatını folklor olarak değerlendiriyorlar. Bizde folklor geniş bir anlamı kapsıyor; içinde etnografya, inançlar, gelenek ve görenekler var; ama, Kazaklarda ve Türk Cumhuriyetlerinde halk edebiyatıyla folklor terimi eşanlamlı kullanılmış.

Kazak araştırmacılar, yine Sovyet Birliğindeki incelemeleri esas alarak halk edebiyatı türlerini çeşitli alt bölümlerde işlemişler. Bunlardan bir tanesi geleneksel hayat tarzını yansıtan cırlar. Cırlar, Kazak edebiyatının en eski türlerindendir. Bazıları ezgi ile türkü formunda, bazıları ezgisiz söylenebilmektedir. Bunlar da, evlenme törenleri, halkın günlük yaşayışı, nevrüz, çalışma biçimi, inançlar ve hayvanlar hakkındaki gelenekler, tören ve uygulamalar ele alınmıştır.

Folklorcular hayvanlar hakkındaki bu değerlendirmeleri, söylemleri, cırları, dört çeşit mal hakkında söylenen cırlar olarak nitelendirmişlerdir. Hayvanlar hastalandığında veya herhangi birinin delirmesi durumunda, atın ölmesi durumunda şaman çağırılmıştır. Şamanın geldiği evde birçok tören düzenlenmiştir. Şaman kopuz çalıp, türkü söyleyerek hastalığın, kötülüğün gitmesine dair sözler sarf edip, söz ile müziğin kudretli gücüne sığınmış, dört malın iyesine yalvarmıştır. Her malın bir iyesi vardır inanişe göre. Bu inanişe göre atın iyesi kambar ata, devenin

(*) DR. ALİ ABBAS ÇINAR

1958 yılında Erzincan'ın Tercan kazasında doğdu.

A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi mezunudur. Halkbilimle ilgili olarak Hacettepe Üniversitesinde doktora çalışması yaptı.

Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dalresinde Folklor Araştırmacı olarak çalıştı.

Halen Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesinde Araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

Ali Abbas Çınar'ın yayımlanmış 3 kitabı bulunuyor. Halkbilim, edebiyat, sanat, halk edebiyatı konularında yayınlanmış pek çok yazısı olan A. Abbas Çınar, millî ve milletlerarası seviyede bilimsel toplantılarda tebliğler sunmuştur.

ıyesi, sahibi oysul kara, sığırın ıyesi zengi babadır. Şaman şöyle yalvarır: Ey mal ıyesi şofan ata, kambar ata, oysul kara, zengi baba, malın düşmanı çok; onları koruyucu ol, kurttan kuştan sakla, bizim dirlik ve birliğimizi bozma.

Kazak Kültüründe evlenme törenlerinin ayrı ve önemli bir yeri vardır. Evlenme törenlerinde at yarışları, beden kuvvetine dayanan oyunlar, halk şairlerinin atışmaları yapılmakta, görkemli sofralar düzenlenmektedir. Kız istemeden, gelin indirmeye kadar geçen zaman içerisinde çeşitli törenler, düzenlenir. Bu törenler türküsüz, şiirsiz geçmez. Düğün törenine, hem oğlan hem de kız evinde aynı zamanda başlanmaktadır. Söylenen türküler “toy başlar” “toy bastar” şeklinde ifade ediyorlar. Bizdeki “ş” sesi, onlarda “s” biçimine dönüşüyor. Toyun başlangıcı anlamında toy başlar deniliyor. Kızın baba evinden çıkarılması sırasında oğlan tarafından gelen delikanlılar ile gelin evinde yer alan kızlar arasında atışma yapılır. Bu atışmalara da “carcar” denir. Car yine, bizde, aştta yer alan “y” sesi Kazak Türklerinde “c” biçimine dönüşüyor. Bizde yaryar dediğimiz onlar da carcar biçiminde ifade ediliyor.

Gelinin, baba evinden ayrılmadan önce komşularını ve akrabalarını ziyaret etmesi esastır. Bu sırada, yine Anadolu’nun doğu kesiminde görüyoruz, ağlamalar olur. Bu ağlama sonrasında helallik alır ve burada da yine çeşitli türküler söylenir. Müzik aletinin kullanılmadığı bu sıralara vedalaşma adı verilir. Kazakçası “kostasu” “koşlamak” bir tür helallik almak anlamında. Allahaismarladık almak anlamında kullanılmaktadır.

Oğlan evine götürülen gelin törenle attan indirilir veya arabadan indirilir. Günümüzde at her yerde yaygın bir şekilde yer almıyor. Gelinin yüzünün açılması sırasında da bazı cırlar söylenir; bunlara da “bed aşar” denilir, bed açmak, yüz açmak, gelinin yüzünü açmak şeklinde. Burada da çeşitli sözler söylenir. Türlerden biri de ağıtlardır. Ağıtlar “çoktav” denilmektedir. Genel olarak insanların ölümünden sonra yakılmaktadır, Türkiye’de olduğu gibi; ancak, bunun dışında da ağıtların söylendiği tespit edilmiştir. Bunlardan biri ölen insanı duyurmak, ölen insanı komşulara duyurmak için ağıtlar söylenir. Ağıt şeklinde haber verilir. Bunlara “estirtöv” denilmektedir. Diğer i ise, geride kalanları ferahlandırmak, başsağlığı dilemek, onların sağlıklı olmasını bildirmek, buna da “cubatuv” denilmektedir.

Ezginin acı ve hüznü yansıtıcı olmasına dikkat edilir. Ferahlandırma ağıtlarında bir tür başsağlığı dilenir. Ağıtlar ezgili ve ezgisiz söylenebilir.

Bunlar yalnızca ölüm sonrası değil, acı ve hüznün yaşandığı zamanlarda da çıkarılabilmektedirler. Esir düşen hanımların, akrabalarından, yurdundan ayrı kalan insanların acılarını yansıtan çıkarmaların bu tür altında incelendiği görülmüştür. Ölenin ardından söylenen ağıtlarda ölenin yığılacağı, dürüstlüğü, başarısı, saygı ve düşünceleri dile getirilir. Ezgili ağıtlarda müzik aleti olarak sızgı, kopuz veya domra denilen çalgı aleti kullanılabilmektedir. Mutlaka ezgili olabilmektedir bu ağıtlar. Daha çok yedi ve sekiz heceli, onbir heceli, dört dizelidir. Günümüzde Sovyetler Birliğinin hâkim olmasından sonra bu türde de büyük bir geleneğin bozulması söz konusu olmuştur.

Türlerden biri de masallardır. Bunlara "erteği" denilmektedir. Masallar, geleneksel hayat tarzını yansıtan gerçekçi masallar, olağanüstü ve hayvan masalları şeklinde bölümlendirilerek incelenmektedir. Bunlardan kırkcezir, kelile ve dimne, tutiname, seyfülmlük anlatmaları, Kazak Halkının dışarıdan alıp severek anlattığı masallar olarak değerlendirilmektedir. Hayvanlar hakkındaki masalları da yine üç gruba ayırmaktadırlar. Bunlardan bir kısmının doğu ve Avrupa halklarının hayvan masallarının özelliklerini taşıdıklarını söylemektedir.

İkincisi etiyolojik hayvan masalları; hayvanların nasıl oluştuğuna dair masallar... üçüncü grupta ise doğrudan Kazak göçebe hayatını yansıtan düşünce tarzını yansıtan hayvan masalları şeklinde bölümlendirilmektedir.

Kazak masallarının çoğu geleneksel hayat tarzını yansıtan masallar grubu içerisinde değerlendirilmektedir. Bunlara "turmu salt ertegileri" denilmektedir. Diğer gruptaki masallara göre ideal düşünceyi daha çok ve gerçekçi bir biçimde yansıtır. Halkın düşünce dünyası, beğenileri, sınamaları, çektiği zulümler yaptığı mücadeleler, hayatın çeşitli alanlarında gösterilerek yansıtılır. Adalet, bilgi, akıl ve düşüncenin başarılı olması, istenilen davranışlardır. Bu masallarda Hindistan, Çin ve benzeri doğu ülkelerinden göç ettiği tahmin edilen bazı unsurlar olduğu da yine araştırmacıların tespitleri arasındadır. Bunların tip içerisinde Aldar Köse, Hoca Nasreddin, Ciren Şeşen gibi çeşitli kişilere atfedilen fıkra tiplerine de rastlanmaktadır.

Halk Edebiyatı türlerinden biri de batırlar cırı, kahramanlar destanı olarak nitelendirilir. Sözlü edebiyatın en önemli dallarından birini oluşturan kahramanlık destanını, destancılar, yüzyıllar boyu, kopuz veya domra eşliğinde belli bir ezgi ile dile getirmiş, yayılmasını sağlayarak günümüze gelmesine vesile olmuşlardır. Burada domra dedikleri Türki-

ye'de çalınan saza yakın iki telli bir müzik aletidir. Kopuz ise yaylı çalgıdır. Topuzu daha çok elle çalgı olarak bilinmektedir. Kahramanlık destanının kuruluşu yedi, sekiz ve onbir hecelidir. Bunlar destan kollarına göre değişebilmektedir.

Destanların bir alt grubunu, aşk destanları oluşturmaktadır. Kahramanlık destanlarıyla paralel olan ve benzer özellikleri taşıyan gruplardan biridir, bu destanlar. Bu gruba giren destanların ilk örnekleri Kozu Körpeş Bayan Suluv ve Kız İpektir. Özellikle kahramanlık destanları Sovyetler Birliği döneminde millî duyguları yansıttığı gerekçesiyle öğretim kitaplarından, programlarından çıkarılmıştır. Sadece, Kambar Ata denilen bir destan öğretim programlarında yer almıştır. Diğerleri öğretim programlarından çıkarılmıştır. Muhtar Avezov ve Kopotav'a göre, Kozu Körpeş Bayan Suluv Destanı Kıpçakların, yani, Kazak'ların içinde yer aldığı Kıpçak boylarının İrtiş Bölgesinde sürdürdükleri hayatın söze aktarılmasıdır. Destanda birbirini seven iki gencin aşkları, bu yoldaki engeller ve engellere karşı yapılan mücadele yapılmaktadır. Kazak Halkının ideal yiğit ve kız tipi canlandırılmaktadır bu destanda. Yine, Kız İpek Destanında ise iki gencin aşkları anlatılır. Bununla beraber, düşman Kalmukların -ki, Kalmuklar Moğol suyludur- Çinlilere karşı Kız İpek'in ve onu seven Tölegen'in büyük mücadelesi yansıtılır.

Bir diğer grup tarihî destanlardır. Bu tür destanlara kimi araştırmacılar tarihî cır veya tarihî epos adını vermektedirler. Çoğu Kazak Yurdu'nun ve Halkının bağımsızlığını konu edinir, tarihi esas alır, tarihî gerçekliği ifade eder. Bu bakımdan da tarihî destanlar olarak ele alınmış, incelenmişlerdir. Kazak tarihî destanlarının 19 uncu yüzyıla ait olanların bir bölümü Can Koca ve Beket ile ilgilidir. Bunlar da Sırboyu veya Sırder dediğimiz eski Türkçe'de Seyhun olarak geçen bu nehir 1850-1860 yıllarında Kokant yaylacılarına karşı savaşın gerçek yüzünü gösteren bir destan olarak ifade edilmektedir.

Tarihî olayların üstüne kurulan cırların varyantlarını, beket batır, ernazar beket şeklindeki destanlarda da çıkarmak mümkün olabilmektedir. Tarihî destanlar, 20 nci yüzyılda da varlık gösterir. Rus Çarı'nın 1916 yılında Kazak Halkına yaptığı zulüm ve yapılan mücadele destanlaştırılır. Yine, 1941-1945 yılları arasında yapılan İkinci Dünya Savaşı -ulu otan soğusu diyorlar- ulu vatan savaşı -o şekilde nitelendiriliyor- o da, çeşitli cırlar tarafından destanlaştırılmıştır.

Halk Edebiyatı türlerinin bir başka boyutu atışmalardır. Oldukça zengin bir yapı göstermektedir atışmalar. Halk şairleri çeşitli şekillerde atışabilmektedirler. Bunlardan bir tanesi, halk şairinin herhangi bir

destanı söyleyip, belli bir yerde bırakması şeklinde görülmektedir. Destanı bıraktığı yerden, diğer âşığın devam ettirmesi gerekir. Devam ettirmediği takdirde, yarışmayı kaybetmiş olur.

İkincisi, küğle yarışma, yani, müzik yarışması. Orada da, bir makam verilir, o makam çerçevesinde, âşığın birisi çalar; kaldığı yerden, diğer âşığın onu devam ettirmesi gerekir. Bu atışmalarda, âşığın, Kazak kültürünü, tarihini, dilini, coğrafyasını çok iyi şekilde bilmesi gerekmektedir ki, orada, ona en iyi şekilde cevabı verebilsin.

Kazak Halk şairlerinin içerisinde, özellikle, Abdülkerim Manapof, Asilkan Halibekova gibi ünlüleri günümüzde de varlıklarını sürdürmektedir.

Yine, bir başka halk edebiyatı türü, atasözü ve deyimler. Bunlar da, yine, erlik, insanlık, halk ve yurdu düşmanlardan koruma gibi unsurlar ön plana çıkarılmaktadır.

Bir başka grup -atlayarak ve hızlı şekilde geçiyorum; zamanım az-bilmeceler. Bunlara, cumbak diyorlar; cumbak, yummak, bizdeki “y” sesi, biraz önce bahsetmiştim, onlarda “c” sesine dönüşüyor. Yummakla ilgili, gizlemek, saklamak şeklinde. Bu söz, cay cumbak şeklinde de iki gruba ayrılır. Aytıs cumbak, bizde görülen muamma şekli, âşıkların yapmış olduğu aytıs cumbak, atışmalı cumbak biçiminde ifade edilmektedir.

BAŞKAN – Biraz daha özetleyerek geçebilir misiniz. Gerçi, çok güzel hazırlanmışsınız, tebrik ederiz. Çok geniş bir konu; ama, bir belli süreye de uyma zorunluluğu olduğu için, imkân ölçüsünde özetleyerek toparlayın.

ALİ ABBAS ÇINAR (Devamla) – Peki efendim.

Yine, biz de olmayan bir grup; Sayın Hasan Eren Hocamıza da sor-dum; hikmetli söz olarak değerlendirilebileceğine karar verdik; hitabete dayalı, ama, öğretici, eğitici söz anlamında. Onlar, şeşendik söz diyorlar; hikmetli söz olarak aktarılabilir Türkiye Türkçesine. Onları da yine çeşitli gruplara ayırıyorlar; şeşendik dav, savaşlara ait konuları ihtiva ediyor; şeşendik arnav, özel konuları içeriyor; şeşendik tolgav, yine, hal, durum bildiren hikmetli sözler. Bunlar, içerik yönünden atasözü ve deyimlere, kuruluş yapısı bakımından ise, türkü ve halk şairlerinin atışmasına benzerlik gösteriyor; ezgili veya ezgisiz olabiliyorlar. Ezgili olanlarına perneli, ezgisiz olanlarına da termeli şeklinde ifadeler var.

İşçi cırları var, bizdekinden farklı olarak, Sovyetler Birliğinin bir etkisi, bölümlendirme sistemi. Cumuşcu cırları diyorlar bunlara. Onun di-

şında yine, reveliotsa, yani, Ekim İhtilalini ihtiva eden cırlar şeklinde, soldat cırları, asker cırları biçiminde sınıflandırmalar var.

Halk edebiyatı türlerini, bu başlıklar altında topladıktan sonra, onları ihtiva eden terimleri de var. Bu terimlerin tümünü burada söylememiz mümkün değil; onları, inşallah, yayımlayacak Türkiye Büyük Millet Meclisi.

SORU - CEVAP :

DİNLEYİCİ – Ben, arkadaşşıma bir şey soracağım; güzel hazırlanmış. Benim de, bu konuda bir çalışmam var. Biliyorsunuz, Eskişehir’de, Orta Asya’dan gelen, Kırım’dan, Türkmenistan’dan gelen göçmenler var. Benim, onlardan derlediğim, mesela, siz cır dediniz, onlar da yır diyorlar ve yır ayrıdır diyorlar. Sonra erteke dediniz, onlar da aynı şeyi kullanıyorlar; cumbak dediniz, o da kullanılıyor. Yır ve cır arasında fark var mı?

ALİ ABBAS ÇINAR (Devamla) – Şimdi, doğu Türkçesinde, Kazak Kıpçak grubunda cır; c sesi ön planda; batı grubuna gelince, y’ye dönüşüyor, yır oluyor. Ondan dolayı efendim; yır, cır aynı. Anadolu’da da, yırlamak, cırlamak, ırlamak şeklinde kullanılıyor. Ağız özelliği, terimler aynı efendim.

DİNLEYİCİ – Ayıttım diyorsunuz.

ALİ ABBAS ÇINAR (Devamla) – Ayıtmak, söylemek. Bizde de benzer ifadeler var efendim. Divanı Lûgatit Türk’te, Dede Korkut’ta da geçiyor.

DİNLEYİCİ – Kazaklarda, düğün merasimlerinde karşılıklı atışmalar yapılır; bu atışmalara da carcar denilir. Bu atışmalar ezgili mi oluyor.

ALİ ABBAS ÇINAR (Devamla) – Ezgili de olabiliyor, ezgisiz de olabiliyor; o andaki duruma, mekâna göre değişebiliyor, her iki şekilde de söyleniyor.

DİNLEYİCİ – Türkçe’de baş harf olarak “c” yok; acaba, cırdaki “c” nereden geliyor?

ALİ ABBAS ÇINAR (Devamla) – Türkiye Türkçesinde başta “c” sesi yok; yine, eski Türkçede “c” sesi yok ama, Türkiye Türkçesinde “y” sesi var. Bir de, bin yıllık bir coğrafi mekân ayrılığı var. Dolayısıyla, uzak zaman ve coğrafi uzaklık, seste bazı değişmelere yol açabiliyor.

BAŞKAN – Başka yok her halde.

Teşekkür ediyoruz Ali Abbas Bey’e.

Şimdi, sıra, Safa Odabaşı'nda. Safa Odabaşı, bize, Göçülü Âşık Mehmet Yakıcı hakkında bilgi verecekler. Süremiz 15 dakika; imkân ölçüsünde bu süreye uyarlarsa, memnun kalırız. Yine, Safa Odabaşı Bey de, konuşmasını bitirince gitmeyecek; dinleyiciler içerisinde soru sormak isteyenler varsa, Safa Odabaşı'na soracaklar

Buyurun efendim.

“GÖÇÜLÜ ÂŞIK MEHMET YAKICI”

A. SAFA ODABAŞI (*)

Yaşadığımız Konya şehri, sanat, tarih, kültür bakımından büyük bir potansiyele sahiptir. 13 üncü Asırdan günümüze kadar Konya’da bir çok sanatkâr yetişmiştir. Mevlana, Yunus, Âşık Ömer, Şem’i, Sururi zincirinin son halkasını da, şimdi aşağıda hayat hikayesini ve şairlik yönünü anlatacağımız Göçülü Âşık Mehmet Yakıcı teşkil etmektedir.

Âşık Mehmet Yakıcı, H. 1295, Miladi 1879 yılında Konya’nın Sedirler bölgesine bağlı Sarnıç Mahallesinde doğmuştur. Babasının ismi Bekir olup, üçü kız ikisi oğlan beş çocuk sahibidir.

Âşık Mehmet Yakıcı ilk tahsilini kendi mahallelerinde bulunan Medsiye mektebinde tamamlamış, daha sonra bir süre medreseye devam etmiştir. Ancak babasının 48 yaşında vefat etmesi nedeniyle medrese tahsilini bırakmış ve babasının Göçü Köyünde bulunan tarlalarının ekip dikilmesi ve koyun, develerinin bakımı için Konyayı terk etmiştir. Bu tarihte Mehmet Ağa 18 yaşındadır. Böyle olmakla beraber Konya ile ilişkini kesmemiş, Göçü Köyünde işi bittiği zamanlar Konya’ya avdet etmiştir.

AŞIK MEHMET YAKICI’NIN ŞAİRLİĞİ

Âşık Mehmet Yakıcı 30 yaşına kadar şiir denilen nesneyi tanımadığı gibi, böyle bir yeteneğe de sahip değildir. Bu yeteneğe sahip olması ancak aşıklık geleneğinde mevcut olan bade içme olayının tahakkuku ile mümkün olacaktır. Bu hususta iki türlü rivayet vardır. Bunlardan birisi hemşehrimiz merhum İhsan Hınçer’in Yeni Konya Gazetesinin 26.1.1952 tarihli nüshasında anlattığı şekilde cereyan etmiştir; Âşık Mehmet Yakıcı, İhsan Bey’e şöyle anlatıyor “Seferberlikten 5 sene evvel-di, bir gün bir âşık rüyama girdi, boynunda bir saz takılıydı sonradan bunun pir olduğunu öğrendim, ben Âşığın arkasına vardım sazı boynundan çıkardım, kaldırıp yere vurdum. Ondan sonra kendi kendime bu işi niye yaptım? Diye kızdım. Başımı ellerimin arasına aldım, bir köşeye oturdum. O sırada kapı açıldı, Pir odaya girdi, sazını kırdığıma pişman olduğum için gönlünü almak istedim, o ise bana sazımı kırmasaydın bir kadeh verecektim, okur gibi söyleyecektin, şimdi yarım kaldın deyip gitti. Sabahleyin uyandığım zaman etrafımda kimseyi görmedim, gidip ho-

(*) A. SAFA ODABAŞI

1929 yılında Konya’da doğdu. İlk-Orta-Lise tahsilini Konya’da yaptı. 1950-1954 arasında İstanbul Hukuk Fakültesini okudu. 1958 yılında Konya S.S. kurumuna girdi. A. Sefa Odabaşı Konya üzerine araştırmalar yapıyor. Zengin bir kitaplığı ile Konya ile ilgili belge ve fotoğraf arşivine sahiptir.

caya danıştım hoca sen âşık olacaksın dedi. Oradan çift sürmeye gittim. Essahtan dudaklarımdan koşmalar, destanlar dökülmeye başladı. 30 yaşından sonra âşık oldum.”

Diğer bir rivayet ise; Edebiyat hocası merhum Raşit Usman Bey'in Konya Halk Evi Dergisi'nin 40 ncı nüshasında anlattığı şekildedir. “Bir gün köydeki odamızda yatarken rüyamda ak sakallı bir Pir gördüm. Elinde bir sazı vardı, ben hemen yatağımdan fırlayıp sazı yere vurarak kırdım. Buna darılmayan Pır karşıma gelip durdu ve bana bir kadeh sundu. İçtim ve bu ak sakallı Pır'ın hatırını kırdığım için tasalanıyordum. Fakat o bana daha ziyade yaklaşarak sazımı kırmasaydın sana bu sudan bir kadeh daha verecektim. O zaman dehri bir âşık olacaktın deyip kayboldu. Bundan sonra bende manzum söz söyleme istidatı belirdi ilk defa şöyle bir beyit söylemiştim.

Şairin şiirini bilmeyen âşık

Kadir ve kıymetini ne bilsin aşkın

ÂŞIK MEHMET YAKICI'NIN ŞİİR SÖYLEME SANATINDAKİ ÖZELLİKLERİ

Âşık Mehmet Yakıcı, şiir söylemeye başladığı 30 yaşından itibaren her konuda, her yerde ve her olay karşısında doğaçlama olarak manî, koşma, destan söylemiştir. Bu söylediği şiirleri yazıya geçirmemiş, bunları hafızasında tutmuştur. Bilahare yazısı güzel kimselere bunları yazdırarak kaybolup gitmelerine engel olmuştur. Bu yazıya geçirttiği şiirlerinin toplamı, oğlu Latif Yakıcı'nın Sayın Mehmet Önder'e söylediğine göre 500 adet kadarmış.

Âşık Mehmet Yakıcı sokulgan yaratılışlı, her yere girip çıkabilen bir kimsedir. Bir bakarsınız o tarihlerde Konya'da çıkan Babalık, Ekekon, Yeni Ses Yeni Konya Gazetelerini ziyaret eder, veya Orduevi bahçesinde, Halk Evi bahçesinde veya Sayın Feyzi Halıcı'nın Halıcı dükkânında oturmuş, ya istek üzerine veya kendiliğinden günün aktüalitesine uygun olarak bir koşma veya destan söylemiştir.

Âşık Mehmet Yakıcı, şakayı ve latifeyi seven bir kimsedir. Bu özelliği koşma ve destanlarına da yansımıştır. Buna bir örnek vermek gerekirse: Askerliğinde başından geçen bir olayı anlatmak gerekir; Âşık Mehmet Yakıcı askerliğini amele taburunda yaparken her gün karavana da iğre çorbası (Un çorbası) çıkmaya başlamış ve bu yüzden barsakları bozulmuştur, bu nedenle binbaşısının karşısına çıkarak, aman binbaşım.

Toprakdan acızim aman binbaşı
İshale uğrattı iğrenin aş
Çadırda yatıyor neferin beşi
Ulaştır bulguru yetti canıma.

Çünkü daha önceleri mideleri bulgur aşına adapte olduğundan un çorbasını kaldıramamış.

Bu şakacı tarafına pire ve bit destanından örnek vermek gerekirse :

Nerde gezer pirelerin sürüsü,
Rahvan attan iyi yürür tırısı.
Kovalarken karşı koydu birisi,
Yandı canım pirelerin elinden.

Tifüs salgını esnasında söylediği dörtlük ise çok anlamlı ve güzeldir.

Bitli olan sayıklar'da sokranır,
Altayda bir çamaşırı yıkanır.
Bit bulursan onuruna dokunur
Temizlenip bitlenmesen olmaz mı?

ÂŞIK MEHMET YAKICI'NIN TESPİT EDEBİLDİĞİMİZ KOŞMA VE DESTANLARI

Konya Halkiyat ve Harsiyat'dan

1. Seferberlik destanı
2. Atatürk'ün Konya'ya gelişleriyle ilgili destan
3. Uyuz destanı

Yeni Ses Gazetesinin 13.9.1938 tarihli nüshasında

1. Meram methiyesi

Yeni Konya Gazetesi :

1. Ramazan destanı 21.7.1949 tarihli nüsha
2. Kendini anlatan destan 11.10.1949 tarihli nüsha
3. Cumhuriyet destanı 29.10.1949 " "
4. Hadimli Hoca'ya mersiye 5.12.1949 " "
5. Dünya ve ahiret için 27.1.1950 " "
6. Nasihat manzumesi 26.1.1956 " "

Konya Halkevi Dergisi

1. Konya Valisi Muammer Bey'e manzum dilekçe : Halkevi Dergisi 40 No. Nüsha

2. Bülbul destanı : Halkevi dergisi 40 Nolu nüsha

Kendi arşivimde bulunan ve yayımlanmayan destanları :

1. Köyü hakkında söylediği destan

2. Gül destanı

3. Mahfelde söylediği destan

ÂŞIK MEHMET YAKICI'NIN ÖLÜMÜ

Âşık Mehmet Yakıcı ölümünden bir süre önce yıkanmak için gittiği çarşı hamamında bastığı sabun nedeniyle ayağı kayarak düşmüş ve ayaklarından arızalanmış ve koltuk deynekleriyle dolaşmıştır.

Ölümünden 2-3 gün evvel Yeni Konya Gazetesini ziyaret ederek bu günlerde öleceğini söylemiş. Ve dünya-ahiret için yaktığı şiirini orada bulunanlara yazdırmış ve 26.1.1950 tarihinde kalpten vefat etmiştir.

GÖÇÜLÜ ÂŞIK MEHMET YAKICI'NIN 1924 YILINDA KÖYÜ HAKKINDA SÖYLEDİĞİ DESTAN

Bambul sarmış yok ekinin denesi,

Bu dünyanın yoktur böyle dönesi.

Şaşırdım ben şimdi yolu erkânı,

Deşirdim ben tarlalardan ekini.

Birbir yoldum hem ekinin kökünü,

Arabaya yüklettim ben yükünü.

Baştan aştı yolun tozu dumanı,

Yağmur yağmaz ekin bitmez nineyim.

İş mevlâdan kime derdim söyleyem,

Ben dimem çok yaşayıpta ölmeyem.

Şimdi bizim ölmemizin zamanı,

Nazar ettim şu Göçünün haline.

Birer orak almış herkes eline,
Yalınayak düşmüş tarla yoluna.
Hiç durmayıp çalışmanın zamanı,
Nire gitti tosun atlı ağalar?

Sığmayıpta birbirini kovalar,
Hani kater kater çıkan develer.
Bulamazdık at sürmeye meydanı,
Beşyüz idi devesiyle daylağı.

Meşhur idi hem balıyla, kaymağı,
Yiyen adam bilmez idi doymağı.
Yıdık-sıra rahat ederdi canı,
Durulmazdı koyun, kuzu sesinden.

Getirirdik balın yağın hasından,
Şimdi harap bilmem nesinden.
Bu Göçünün bugün hazin zamanı,
Yirmi bin koyun keçi sağardı,
Kırk çoban var başlarında yayardı.

Çok fakirler sebeplenir doyardı,
Bu Göçü'yü şenlemenin imkânı.
Yayılırdı danasıyla eşeği,
Güdülürdü celebiyle köşkeri,
Deveciler görmez örtü döşeği.

Her birisi on devenin sarvanı,
Ordan çıkar güzel delikanlılar.
Çuha takım bel acem şallılar,
Şimdi yoktur dizlerinin dermanı.

Yayılırdı öküz ile ineği,
Küheylan at hepsinin bineği.
Bahar gelir oynarlardı diğneği,
Geçti diğnek oynamanın zamanı.

Zengin iken sen görseydin Göçü'yü,
Düğünlerde koç götürür saçıya.
Azaltmışlar hem koyunu, keçiyi,
Geçti gayrı çoğaltmanın zamanı.

Boz dağında türlü çiçek açarken,
Ceylanlar kalkışarak geçerdı.
Saçılardan sularını içerdı,
Şimdi yoktur su içmenin zamanı.

Harmanların etrafları çevrilir,
Bir yanından düven sürer savrılır.
Savrılırdı buğdayları devrilir,
Buğday değil bulamadık samanı.

Kalmamıştır bu köylerde kanaat,
Çoğu olmuş hemde haksız hiyanet.
Anlaşılan yakın ruz-ı kıyamet,
Böyle imiş hakkın emri fermanı.

Âşık Mehmet harap gördü köyleri,
Karanlıktır çırağ yanmaz evleri.
Nire gitti ağaları beyleri?
Geçti artık ağaların devranı.

MAHFEL

Askeriye mahfelinde gezerken,
Bir güzel oturmuş yolun üstüne.
Baka baka ben canımdan bezerken,
Öldürmek mi yoksa bana kastı ne?

Taramış saçını sırmaya benzer,
Ağaçta kızarmış firmaya benzer.
Yanakları kızarmış elmaya benzer,
Sandım kaymak konmuş balın üstüne.

Kaşları karadır dişleri dürden,
Gerdanı kaymaktır yudulur birden.
Sormadım kendine vatanı nerden?
Bir bülbül kondurdum dalın üstüne.

Vücudu güllaçtır, memesi şeker,
Bilmem hangi yiğit kahrını çeker.
Kızarmış yanaklar terleyip dolar,
Sandım kan damlamış karın üstüne.

Kulağı küpeli hilaldir kaşı,
Göynü uykulu mücevher taşı.
Ayağında iskarpın İstanbul işi,
Bilezikler takmış kolun üstüne.

Onsekiz yaşında bir güzel çağlı,
Aşkın ateşinden ciğerim dağlı.
Başında tırağı duvağı bağlı,
Bir şabga giymiş alın üstüne.

Oturmuş sağa sola bakınır,
Kendine bir şive naz takınır.
Âşık Mehmet konuşmaktan sakınır,
Seni çıkarmasın salın üstüne.

BAŞKAN – Teşekkür ederiz; süreniz de doldu, siz ayrılmayın.

Safa Beye konusuyla ilgili soru sormak isteyen varsa bekliyoruz.

DİNLEYİCİ – Safa Beyin Konya tarihine ait çalışmalarını yakinen biliyoruz. Bu çalışmalarını, Konya Halkıyatına ve tarihine ait çalışmalarını derlediği bir eseri, bir kitabı var mı; böyle bir düşüncesi var mı?

SAFA ODABAŞI (Devamla) – Hayır, bir kitabım yok. Ben, meraklıyım; yani, böyle bir iddiam da yok; okuyabilirsek, anlatabilirsek o kadar.

DİNLEYİCİ – Sayın Odabaşı, bu Âşık Mehmet Yakıcı nerede gömüldü?

SAFA ODABAŞI (Devamla) – Konya'da, üçler mezarlığında.

FEYZİ HALICI – Ben, bir şey söylemek isitiyorum. Safa Odabaşı, tam manasıyla amatörce bu alanda hizmet veren kaynak bir kişi. Dolayısıyla bu kapıları da ardına kadar açtı. Safa, bize Koyunoğlu'nun cevabıdır. Mevlana Müzesine kaydettirilmiş eserler, İnşallah, Konya'nın yüzakı olarak bir yerde toplanacaktır. İftihar ediyorum.

BAŞKAN – Evet, Sayın Feyzi Halıcı'ya da verdiği bu güzel bilgiler için teşekkür ederiz.

Safa Odabaşı'na da teşekkür ediyoruz.

Şimdi, sıra, değerli yazar ve şairlerimizden Sayın Hüseyin Yurda-bak'ta. Kendileri, bize, Türk halk edebiyatında manilerin yeri konusunda bir bildiri sunacaklar.

“HALK EDEBİYATINDA MANİLERİMİZİN YERİ”

HÜSEYİN YURDABAK (*)

Yunus'un, Hacıbayram'ın, Hacı Bektaş ve cümle erenlerin gönlünde ilâhî; Sevda çekenlerin yüreklerinde türkü, annelerin dudaklarında ninni olan manilerimiz, halk edebiyatımızın vazgeçilmez ürünlerinden biridir.

Kiminin yürek yangınları ile yanıp küllendiği, hangi ermişin gözyaşlarından incelenip cami minberlerinde ilâhileştiği, hangi annenin evlat sevgisiyle yanıp tutuştuğu, hangi sevdalının gönül ezgilerinden türküleştiği manilerin ne yazarları, ne bestekârları belli değildir. Onlar hepimizin aşkı, onlar hepimizin gözyaşı, onlar hepimizin sevinci, onlar hepimizin ilâhisi, onlar hepimizin ninnisidir.

“Su gelir bendi döver
Güver bostanım güver
Küçükken yetim kaldım
Her gelen beni döver.”

Manisini okurken veya dinlerken ezilmişliğin acısını yüreğimizde hissetmemek mümkün mü?

Şu güzel mısraların inceliğine bakınız :

“Fincandaki telveyim
İzin ver ki söyleyim
O yâr benim olursa
Dünya malı neyleyim.”

Manisinde de sevgiye verilen değerın sonsuzluğunu öyle bir hazla hissediyoruz. Hele şuna bakın :

“Evleri var dam değil
Peceresi cam değil
Bugün ben yârı gördüm
Ölürsem de gam değil.”

Yılların verdiği özlemle sevgiliyi görmenin sevinci, artık ölse de, mutlu olacağı duygusuna katılmamak mümkün mü?..

(*) HÜSEYİN YURDABAK (Şair, Araştırmacı, Yazar)
1931'de Beypazarı'nda doğdu. İlk, Orta ve Liseyi Ankara'da okudu; 1954'de İstanbul Yüksek Gazetecilik okulunu bitirdi.

Şiirleri: Bahçe, Yedigün Türk Edebiyatı, Çağrı, Fıllız, Türk Dili gibi edebiyat dergilerinde yayınlandı. Hüzün Durağı, Ateşe Esen Rüzgâr, Altın Kumlar ve diğerleri ile beraber 7 Kitabı vardır.

Şimdi millî nazım şekillerimizin en küçük parçası olan manilerin evveliyatına geçmek istiyorum.

ŞEKLİN TARİHÇESİ :

Prof. Fuat Köprülü, “İlk Mutasavvıflar” isimli eserinde : “Manilerin ve bu şeklin hususiliğini gösteren şekillerin, islamlıktan evvelki Türk Edebiyatı mahsulleri arasında yaşadığı muhakkak. Fakat bu edebiyatın yazılı olmayıp dilden dile dolaşmasıdır ki; örneklerine az ve seyrek olarak raslanmasına sebep olmuştur.”

“Türkler islam dinini kabul edip de her sahada Arap ve Acemlerin tesiri altında kalınca; ortaya çıkan islamî edebiyat mensupları Halk edebiyatını ve bu edebiyatın şairlerini daima şüphe ile karşıladılar.” Diyor.

Yine Fuat Köprülü, “Âşık tarzının menşe ve tekâmülü” konusunda Millî Tettebular mecmuasında yazdığı bir makalesinde : “Yüksek zümre edebiyatının yanibaşında yürüyen Halk Edebiyatına mensup olanlar hiç şüphesiz bu sahada mahsuller meydana getirmişlerdir. Fakat Halk Edebiyatı namı altında toplanan (Mani, türkü, Türkmani, varsağı’lar) klasik şairlerin istihza ve hakaretine hedef olduğundan gerek bunlar, gerekse bunları meydana getiren şahsiyetler hakkında malumatımız azdır.” demektedir.

Kaşkarlı Mahmud’un yazdığı “Divan-ı Lügâtî Türk” isimli eserinde islamiyetten evvelki ve sonraki Türk Halk Edebiyatına ait metin ve maddeler vardır.

Dede Korkut hikâyelerinde de (7) heceli (4+3) duraklı mani mısralarının hususiliklerini gösteren parçaların bulunduğunu Pertev Naili Boratav’ın “Folklor ve Edebiyat” adlı eserinden öğreniyoruz.

İlk klasik eserlerden (Kutadgu Bilik ve Aybetül-Hakayık) da da Mani dediğimiz dörtlüklere tesadüf edildiğini yine Fuat Köprülü “Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar” isimli eserinde açıklamaktadır.

Yeni kabul edilen müslümanlık dininin prensip ve esaslarını halka, halkın dili ile öğretmek isteyen mutasavvıf dervişler, kurulan tarikatların propagandacısı olmuşlardır. Türk boyları arasında yer alan bu dervişleri halk sevip ve sayarak, onları eski ozan ve Baksilere benzetmişler ve Baba Ata isimlerini vermişlerdir.

XIII - XIV üncü asırlar arasında Mısır Memluklarının ordularında Türk Ozanlarının varlığını ve bunların nöbetle kemençe ve sazlar çalarak bir takım Türkçe mani ve şîirler terennüm ettiklerini yine “Fuat Köprülü’nün” XVI ncı asra kadar “Saz şairleri” adlı eserinden öğreniyoruz.

XVII nci asırda İpşir Paşanın Sadaret alayında, Kağıthane, Göksu gibi mesire yerlerinde, kahve ve semahanelerde, Yeniçeri Ocaklarında Mani'lerin söylendiğini aynı yazardan biliyoruz. XVIII inci asırda ise Mani'lerin Sadabat mesire yerinde söylendiğini :

“Çalınır bir tarafta saz

Mani şarkı yek avaz”

beytinden anlıyoruz.

XIX uncu asır Tanzimat Şairlerinden Ziya Paşa “Harabat” adlı eserinde Şair Leyla Hanımın bir kıtasını Mani ismiyle kaydetmesi bu şeklin eski zamanlardan bugüne kadar devam ettiğini açıkça göstermektedir.

Mani söylemiş birtakım şahsiyetler, bugün meçhulümüz değildir. Edebiyatımızın en eski nazım şekli olan bu dörtlükleri kullanmak, yalnız ozan ve halk şairlerine ait değildir. Mutasavvuf halk şairleri tarafından da dinî konuları izah etmek için en bol bir tarzda kullanıldığını biliyoruz. Ahmet Yesevi, Yunus Emre, Kaygısız Abdal bu şekli kullandıkları gibi XIII üncü asır mutasavvuf halk şairlerinden Şeyyad Hamza'nın hece vezniyle irticalen eski ozanlar gibi Mani söylediğini tarihî membalardan öğreniyoruz. (Fuat Köprülü, Şeyyad Hamza sayfa 51)

Türk Sosyal hayatının tam ifadesi olan Halk edebiyatımızın mahsulleri arasında birer inci gibi parlayan bu anonim dörtlükler, islamiyetten evvelki Türk edebiyatından bugüne kadar muhtelif Türk kavimleri arasında el'an yaşamaktadır. (Fuat Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi)

Anadolu Türkleri'nin (Mani), Azeri Türklerinin (Bayatı) dedikleri bu şekle Kazan ve Kırgızlar (Aytıpa, Kayım, Öleğ) İstep ve Kırım Tatarları (Çıng, Çınk), Özbekler ise (Aşule, Koşuk) demişlerdir.

Mani kelimesini aslını da şöyle açıklayabiliriz :

Ahmet Vefik Paşa, “bugüne kadar manilerin şekil ve mahiyeti hakkında bilgi verenlerin büyük bir kısmı Türkçemizdeki Mani kelimesini arapça veya acemce kelimelerine benzeterek bu milletlerin dillerinden alındığını ileri sürmüşlerdir. Bu iddiaların doğru olmadığını zannediyoruz. Çünkü, benzeyiş manaca delalet ettiği için mahiyetine göre değil, söyleniş tarzından ileri gelmektedir.

Halbuki; Halk edebiyatımızda yaşamakta olan millî nazım şekillerinden Türkü, Türkmani, Varsağı, Bayatı gibi isimler vardır ki söylendikleri Türk kabilelerinin isimlerine göre ad almışlardır. Buna göre bu isimler Türk, Türkmen, Varsak, Bayat kelimelerinin nihayetine nisbet eklenmesi dediğimiz (ü, i, ı) harfleri gelerek oluşmuşlardır ki : Türkü Türklere,

Türkmani Türkmenlere Varsağı, Varsak Türklerine ve Bayati de Bayatlara mahsus ve mensup demektir.”

Mani, Türkmani kelimesinin nihayetinde görüldüğü gibi (Man) keli-mesiyle (i) nispet eklentisinden meydana gelmiştir. (Man) bizce bilinen bir kelimedir : Adam, soy, sop manasına gelmektedir.

(Şemsettin Sami-Kamusu Türki), (Ahmet Vefik Paşa-Lehçe-i Osmanî) kitaplarının açıklamalarından öğreniyoruz.

Neticede Mani insanî, beşerî, manalarına gelen bir kelime olduğu gi-bi, aynı zamanda bir Türk şiir şeklinin ismidir. Manilerin anonim olma-sı da bunun en canlı örneğidir.

Mani kelimesine ilk defa en eski Türk edebiyatı eserlerinden olan De-de Korkut Hikâyeleri'nde raslıyoruz.

“Koçun türküsünün manisini ver.” gibi. Bunu (Orhan Şaik Gökyay'ın Dede-Korkut Mukaddemesi'nde) açıklıyor.

Burhan Toprak'da Yunus Emre kitabının 210 uncu sayfasında

“Dilin ile şakırsın

Çok mâniler okursun”

dizelerinde Yunus'un zamanında maniye raslandığını belirtiyor. Yine Ka-raoğlan, Âşık Ömer ve diğer halk ozanlarının zamanlarında söyledikleri şiirlerinde mânîye raslıyoruz.

Karacaoğlan : “Karacaoğlan der bir mani söyle

Ezelden kalmıştır bu kanun böyle.”

Âşık Ömer : “Fisebilullahtır Veysi nidası

Tebrizi sözleri bir hoşça mani.” gibi.

MANİ'DE VEZİN :

Mani metinleri incelendiğinde hece vezni kalıplarında olduğu anlaşıl-ır.

Bu, ya doğrudan doğruya 7 heceden, yahutta (3+4=7), (4+3=7) gibi nadiren de (5+2=7) vezni ile oluşturulur. (7+7=14) durak ile söylenen manilerin olduğu her ne kadar biliniyorsa da, bazı münekkitlerimiz bu durumu reddediyorlar. 7+7=14 vezninde yazılan maniler eğer yan yana okunursa; (Ahmet Rasim, Ahmet Talat, Ali Canip) “Olur” diyorlar. Fakat Ali Ulv Elöve bunları ret ediyor. Ve “Manilerin mısraları alt alta yazılarak okunduğunu” savunuyor.

MANİ'DE DURAK :

Manilerimizde durak 3+4=7 hece. 4+3=7 bu duraklar alışılmış ve devamlı kullanılan duraklardır. Şimdi bunlara birer örnek verelim.

3+4=7 Kalıbına göre :

Evinin+önü çayır
Yanarım+cayır cayır
Din iman+yok mu sende?
Bir az da+beni kayır.

4+3=7 Kalıbına göre :

Fincandaki+telveyim
İzin ver ki+söyleyim
O yâr benim+olursa
Dünya malı+neyleyim.

5+2=7 kalıbına göre :

Âdilem hurda+beni
Koydu çukurda+beni
Bu sessizlik var+iken
Kaptırdın kurda+beni.

MANİ'LERDE MISRA ADEDİ :

Geleneksel ve alışılmış manilerimizde mısra adedi dördttür. Fakat 6 mısralı, 8 mısralı, 10 mısralı, 14 mısralı olanlarda vardır. bu manilerin örneklerine Kilisli Rifat'ın "Maniler" isimli eserinde raslamak mümkündür. 11 ve 12 mısralık mani yoktur. Olsa bile hatalı söylenmiş manilerdir.

MANİ'LERDE KAFİYE :

Dört mısralı manilerde (1, 2, 4) üçü mısralar birbirleriyle kafiyelidir. 3 üçü mısra serbest bırakılmıştır. (A A B A) şekli esastır. Metin dört mısradan fazla ise, ilk dört mısra (AABA) şekli esas olup bundan sonra gelen beyitlerin ilk mısraları serbest ikinci mısraları ilk dördlüğün (1, 2, 4) üçü mısraları kafiyelidir. (AA BA CA EA) şekli mısra sayısı arttıkça devam eder. Halk ozanları arasında 1 ve 2 nci mısralar üst (3 ve 4) üçü mısralara da ayak ismi verilir.

MANİ ÇEŞİTLERİ :

Cinaslı ve düz olmak üzere manileri 2 grupta toplamak mümkündür.

Cinaslı kafiyele manilere örnek :

Sürüne
Ben bir körpe kuzuyum
Al kat beni sürüne
Madem çoban değildin
Ardındaki sürü ne?
Beni yardan ayıran
Sürüm sürüm sürüne

Altına bak altına
Takmış gerdan altına
Kırk senelik ömrümü
Serdim ayak altına

Kuleden
Ses geliyor kuleden
O göz, o kaş değilmi
Beni sana kul eden.

Düz manilere örnek :

Arpa ektim biçemem
Yolum dardır geçemem
Yıldız kadar kız olsa
Yine senden geçemem.

1. Cinaslı maniler de söyleniş ve şekil itibarı ile ikiye ayrılırlar.

a) Kesik maniler.

b) Doldurmalı kesik maniler.

a) İlk mısradaki vezin (3, 4, 5, 6) hecelidir. Kafiyelede cinaslar tam ve yahut yarıdır. Mısra adedi 4 ile 14 arasında değişir.

b) Doldurmalı kesik maniler :

Bütün mısralarda vezin 7 hecelidir. Kafiyele tam ve yarı cinaslıdır. Mısra adetleri 4, 6, 8'dir.

2. Düz Maniler :

Vezin bütün mısralarda 7 hecelidir. Kafiyelerinde cinas yoktur. En eski Türk manileri bunlardır. Bu manilerin asıl vasfı; konuların çok derine gitmeden ince ve zekice ifade etmeleridir.

MANİLERİN KULLANILDIĞI VE SÖYLENDİĞİ YERLER :

1. Türkülerde :

Muhtelif makamlarla söylenen halk türkülerinin güftelerini teşkil ederler. Bir maniye; birkaç türküde raslamak mümkündür. Türkü ismiyle anılan bu dörtlükler manidir.

2. Oyun ve Eğlencelerde :

Köy düğünlerinde gelin karşılamalarında, gelin giderken genç kızlar yollarda mani söylerler. Köy kadınları tarla ve bağlarda çalışırken hoşça vakit geçirmek için, ya kendi aralarında, ya da yoldan geçenlere mani atarlar ve eğlenirler. Mesire yerlerinde kızlar ve erkekler birbirlerine mani ve çömlek oyunları ile eğlenirler. Söz altında kalmamak için kıran kırana mani müsabakaları yapılarak uzun kış gecelerindeki aile toplantılarında doyumsuz eğlencelere maniler konu olur.

Maniler konusunda daha geniş bilgiler edinmek her ne kadar mümkünse de bize ayrılan bu kısa zaman dilimi içinde ancak bu kadar imkân bulduğumu söyleyerek, kendi yazdığım manilerden üç-beş örnekle konuşmama son veriyorum.

MANİLER

Türküler söyler beni,
Çok üzer beyler beni,
Umutsuz günlerimde
Maniler eğler beni.

Sabah, akşam yokla gel,
Ta bağrımdan okla gel,
Çiçeklerim döküldü
Yaprağımı kokla gel...

Ayrılık yazılsa da,
Aramız bozulsa da,
Kapından geçeceğim
Gururum ezilse de.

Kuş oldum uçamadım,
Avcıdan kaçamadım,
Ne çabuk geçti bahar
Ben çiçek açamadım.

Oturup yazıyorsun,
Maniler düzüyorsun,
Cümle âşık çift gezer
Sen bensiz geziyorsun.

Yılları süreceğiz,
Bir ömre ereceğiz,
Bu ne gurur genç dostum?
Seni de göreceğiz.

Kâr değil, ziyan gelir,
Ölürsem duyan gelir,
Benim ile mezara
Umarım sevdan gelir.

Zemzem suyu içerim,
Ben kendimden geçerim,
Sen yüzümden öpersen
Yanaktan gül açarım.

İdamım duyan gelir,
Affedecek an gelir,
Saçın ile as beni
Belki bana can gelir.

Hüseyin YURDABAK

FAYDALANILAN ESERLER :

1. Prof. Fuat Köprülü (İlk Mutasavvıflar)
2. Prof. Fuat Köprülü (Âşık tarzının menşe ve tekamülü)
3. Pertev Naili Boratav (Folklor ve Edebiyat)
4. Prof. Fuat Köprülü (Türk Dili ve Edebiyatı hk. Araştırmalar)
5. Prof. Fuat Köprülü (XVI ncı Asra kadar Saz Şairleri)
6. Ziya Paşa (Harabat)
7. Ahmet Vefik Paşa (Lehçe-yi Osmaniye)
8. Orhan Şaik Gökyay (Dede Korkut Mukaddemesi)
9. Burhan Toprak (Yunus Emre)
10. Niyazi Eset (Mukayeseli ve Neşredilmemiş Maniler)

BAŞKAN – Teşekkür ediyorum.

Konuşma sırası, Başkanlık Divanı Üyesi, değerli araştırmacı yazar Cevdet Aslangül Beyde. Bize, kendisi, Erzurumlu Emrah üzerine görüş ve düşüncelerini lütfedecekler.

“ERZURUMLU EMRAH ÜZERİNE”

CEVDET ASLANGÜL (*)

Niksar'da hâkimlik yaptığım 1967-1972 yılları arasında Erzurum'lu Emrah'ın mezarını Niksar'da Karşıbağ Mahallesi'nde Tekkebayırı semtinde bulunduğunu öğrenince bu ünlü şairimize olan ilgim daha çok artmıştı. Niksar'lılar şairimize Emrah Baba diyorlar ve onu çok seviyorlardı. Öğretmen ve öğrencilerin yardımlarıyla Niksar'da ilk kez Erzurum'lu Emrah Gecesi düzenledim. Büyük ilgi gördü. Niksar'lı bir dost bu şaire olan ilgimi görünce eski yazıyla basılmış kırkbir şiirin bulunduğu bir kitapçığı bana vermişti. Erzurum'lu Emrah'la ilgili olan bu kitapçığı saklıyorum. Bazı yerleri eksik olan, kimin bastırdığı belli olmayan bu eseri ve içindeki şiirleri ileride ayrıca tanıtacağım. Şairimizin mezarının bulunduğu yere yapılan Erzurum'lu Emrah Türbesi 3 Mayıs 1986 tarihinde ziyarete açılmıştır.

Erzurum'lu Emrah, 19. Yüzyılda yaşamış ünlü halk şairimizdir. Emrah ismini veya mahlasını kullanan başka şairlerimiz de vardır. Prof. Sami Sakaoglu, Erciş'li Emrah isimli kitabında Ercişli Emrah'tan başka Emrah ismini veya mahlasını taşıyan üç tane halk şairimizden söz eder. 19. Yüzyılda yaşayan bu üç şairin Ahıska'lı Emrah, Ardanuç'lu Emrah ve Erzurum'lu Emrah olduğunu belirtir.

Erzurum'lu Emrah'ın 19. Yüzyılda yaşadığı biliniyor ise de doğduğu ve öldüğü yıllar belli değildir. Doğum ve ölüm tarihleri üzerinde durmak istemiyorum.

Şairimiz Erzurum'un Tanbura Köyünde doğmuş, yukarıda söylediğim gibi Niksar'da ölmüştür. Efsanelerin ışığında Emrah'ın hayatını şöyle özetleyebiliriz. Memleketi olan Erzurum'dan çıktıktan sonra Anadolu'da bir çok yerler gezmiştir. Bu arada Trabzon, Kastamonu, Konya, Niğde ve Sivas'a gelmiştir. Kastamonu'da Alişan Bey'in konağında büyük ilgi ve ikram görüyor. Alişan Bey'in ölümünden sonra Kastamonu'da duramaz, Sivas'a gelip yerleşir. Sivas'ta Havuzlu Kahvede saz çalar, şiir söyler. Sivas'ta da büyük ilgi görür. Burada Mahi isimli dul bir kadınla evlenir. Epey yaşlanmış bir halde Tokat'ın Niksar ilçesine gelir. Burada da sıcak ilgi görür. Epey yaşlanmış olduğu için Niksar'da ona Emrah Baba derler. Şairimiz burada dul bir kadınla evlenir. Erzurum'lu Emrah Niksar'da ölür.

(*) CEVDET ASLANGÜL

1929 yılında Ankara'nın Kızılcahamam İlçesi'nin Pazarcıbaşı'nda doğdu. Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Hâkimlikten emekli oldu.

Aşık tarzı şiirler yazmaktadır. Halk Edebiyatı ve folklorla ilgilenmektedir.

Erzurum'lu Emrah hece ölçüsüyle şiirler yazdığı gibi, aruz ölçüsüy-
lede şiirler yazmıştır.

Hece ölçüsüyle yazdığı şiirlerin bir kısmı tekke şiiri tarzındadır. Bun-
lar tasavvufî ve didaktik niteliktedir. Şairimiz Hâlidîye tarikatına men-
suptur. Tekke şiiri tarzındaki bir şiirinden iki kıta okuyalım :

Tarik-i suphandan al haberi sen
Şeytana yüz verme, huzur ararsan.
Nefsinle cenk eyle eğer er isen
İki âlem içre merdane yürü.

Derya-yı ulumun bulunmaz dibi
Böyle buyurmuştur sultan-ı nebi.
Siretin pak ise suretin gibi
Ol zaman tevhid-i devrana yürü.

Şairimiz koşmalarıyla, semaileriyile, sazıyla, diyar diyar dolaşmasıyla
tipik bir halk şairidir. Onun şiirlerinin konusu genellikle aşk ve gurbet-
tir. Bu şiirlerde Arapça, Farsça sözcükler fazla yer alır. Medrese tahsili
görmüş olması da büyük bir ihtimal dahilindedir. Şairimizin bir koşma-
sını okuyalım.

Bad-ı sabâ selam söyle o yare,
Mübarek hatırı hoş mudur, nedir?
Nideyim, yitirdim, bulamam çare;
Mestan elâ gözler yaş mıdır, nedir?

O nazlı cânâna uğrarsa yollar,
Bize mesken oldu kahveler, hanlar.
Yârin meclisinde oturan canlar
Hesap etsin, yıllar beş midir, nedir?

Eğil, güzel eğil... Saçın sürünsün,
Aç beyaz göğsünü, tenin görünsün.
Evvel benim idin, şimdi kiminsin?
Gündüzün hoş geçen düş müdür, nedir?

Emrah eydür : Can bülbülü kafeste,
Benim hasbhalim bildirin dosta.
Kendim gurbet ilde, dost kara yasta:
Gitmiyor kervanım; kş mıdır nedir?

Aruzla yazdığı Şiirler, Erzurum'lu Abdülaziz tarafından rum 1332, milad 1916 yılında İstanbul'da basılmıştır. 56 sayfalık bu kitapçıkta Erzurum'lu Emrah'ın aruzla yazdığı 214 Şiiri yer almıştır. Şairimiz aruzla yazdığı Şiirlerinde Fuzul, Bakü, Nef, Nedim gibi Şairlerin etkisinde kalmıştır. Bu Şiirlerin çok başarılı olduğu söylenemez. Onun aruzla yazılmış bir gazelimi okuyalım :

Cna bizim esrrmız imllara sğmaz
Binde biri yazlsa da inşlara sğmaz.
şıkta olan derd  meşakkat, gam u mihnet
Neşrolsa eğer Kh ile sahrlara sğmaz.
eşmimden akan subh u mes dane-i eşkim
Bir katredir amm yedi deryalara sğmaz.
Allh seversen beni yd etme gönülden
Emrah seni sevdi dey dünyalara sğmaz.

Erzurum'lu Emrah sevdiren ünlü yapan şık tarzı Şiirleridir. Yazık ki Erzurum'lu Emrah'ın ve Erciş'li Emrah'ın bazı Şiirleri birbirine karışmıştır. Arapça, Farsça sözcüklere yer veren, divan Şiiri tarzında da Şiirler yazan Erzurum'lu Emrah'ın dili Erciş'li Emrah'a göre ağdalıdır. Erciş'li Emrah'ın dili oldukça sadedir. Erciş'li Emrah'ın, Erzurum'lu Emrah'tan önce hem de 200 sene kadar önce yaşadığı halde dilinin oldukça sade olduğu görülmektedir. Erciş'linin tarikat ile ilgisi yoktur.

Prof. Saim Sakaoğlu Ercişli Emrah isimli kitabında bu Şairin dilini üslubunu, yaşayşını, özelliklerini göz önünde tutarak, Şiirlerini belirlemeye çalışmıştır. Bazı kitaplarda Erzurum'lu Emrah'a ait bazı Şiirleri bu kitapta Erciş'li Emrah'a ait olduğu yazılıdır. Birkaç rnek verelim : Aşağda ilk beyitlerini sunduğum beyitler Sakaoğlu'nun kitabında Erciş'li Emrah'a ait gösterilmektedir :

Seherde uyanmış gözleri mahmur
Dedim sarhoşmusun söyledi yoh yoh.
Bir nazenin bana gel gel eyledi
Varmasam incinir, varsam incinir.

Tutum yâr elinden tutum

Çıham dağlara dağlara.

Tokatlı Nuri ve Tokat'lı Gedai, Erzurum'lu Emrah'ın çıraklarıdır.

Erzurum'lu Emrah'ın bir koşmasıyla sözlerimi bitiriyorum :

Kerem kıl ey sâki yüz verme bana

Gönül o yüzden fariğdi gitti.

Sevda illetinden açma söz bana

O illet bana bir nâr idi gitti.

Ezelden gül gibi olurdum handan

Şimdi bülbül gibi kalmışım giryan.

Ya nice ağlayıp etmeyim efgan

Yârim sadakatli yâr idi gitti.

Gözlerine yârin muvafık ismi

Hüsnüne düşmüştür mutabık ismi.

Ne zaman okunsa bir âşık ismi

Derler ki bir Emrah var idi gitti.

KAYNAKLAR :

1. Erzurum'lu Emrah Eflatun Cem Güney - Çetin Eflatun Güney İstanbul Marif Kütüphanesi ve Matbaası - 1950

2. Erzurum'lu Emrah - Hayatı Şiirleri - Orhan Ural - Özgür Yayın - Dağıtım - 1984

3. Resimli Türk Edebiyatı Tarihi Nihad Sami Banarlı

4. Erciş'li Emrah Saim Sakaoğlu Kültür ve Turizm Bakanlığı

5. Erzurum'lu Emrah Bibliyografyası - 1986 Ali Berat Alptekin Kültür ve Turizm Bakanlığı

6. Halk Şiirimiz Refik Ahmet Sevengil.

BAŞKAN – Efendim, Sayın Cevdet Aslangül'e ben de teşekkür ediyorum.

Son konuşmacımız Sayın Seyit Küçükbezirci.

Sayın Seyit Küçükbezirci, bize, Konya çocuk tekerlemeleri ve halk edebiyatı konusunda bir tebliğ sunacaklar.

“KONYA ÇOCUK TEKERLEMELERİ VE HALK EDEBİYATI”

SEYİT KÜÇÜKBEZİRCİ (*)

“Çocuk Tekerlemeleri” folklorumuzun önemli bir kolu olduğu halde; üzerinde önemine uygun kapsamlarda araştırmalar yapılmamıştır. Bu bildirimizde, “Çocuk Tekerlemeleri”nin halk kültürümüzdeki önemli yerine bir kez daha dikkatleri çekmek, yeni araştırmalara ve yeni değerlendirmelere vesile olmak amacını güdüyoruz.

Cumhuriyetimizin kuruluşuyla birlikte, ulusal devlet olma gereği “Halk Kültürü”nün önemi kavranmış; Cumhuriyet öncesi yapılan çok az sayıdaki derlemelere ek olarak çok kapsamlı, hızlı, tutkulu derlemelere; yurt çapında, köy köy, kasaba kasaba araştırmalara girilmiştir. “Halkevleri”nin kurulmasıyla, Halkevi dergiciliği başlamış, tarih, coğrafya araştırmalarının yanında; masallar, türküler, atasözleri, deyimler, halk oyunları, efsaneler, etnografik derlemeler, sözcük derlemeleri yapılmış, yayınlanmıştır. Ama, bu yaygın araştırmalar yapılırken, “HALK ÇOCUK EDEBİYATI”nın özgün ürünlerinden “TEKERLEMELER” bizce ihmal edilmiştir.

Oysa, çocuk denilip geçilen, sözleri ve davranışlarına alaylı bir gülümseme uçurulan “Çocuk İnsan”; daha yaşamla ilk yüzyüze gelmesiyle, söz sanatlarından “Tekerleme”nin büyüğü güzelliğini fark etmiştir. Çocuk, söz sanatlarından, ilkin “tekerleme” ile tanışmıştır. Önce başka çocukların “uydurduğu” tekerlemeleri coşku ile severek söylemiş; sonra kendi duygu ve deneyim denizlerinden esinlenerek yeni şeyler söylemiştir. Çocuğun tekerleme ile tanışıklığı, onu, ileri yaşlarında masalların, türkülerin, halk oyunlarının, efsanelerin güzel ve gizemli dünyasına taşıyacaktır.

Tekerlemeler konusunda, halk kültürü derleme ve değerlendirme literatüründe çok az materyal vardır. Son 70 yılda bu konuda yapılan yayınlar, parmakla sayılacak kadar azdır. Anonim halk edebiyatının çocuk dünyasını kapsayan bu zengin türünde, bunca az tekerleme derlemesi ve değerlendirmesi gerçekten esef vericidir.

(*) SEYİT KÜÇÜKBEZİRCİ

Seyit Küçükbezirici 1942 yılında Konya’da doğdu. Konya Ticaret Lisesini bitirdi.

Hocası Cahit Öztelli’nin rehberliğiyle Folklor araştırmanlığına başladı; ilk büyük folklor tefrihası “Konya Folkloru Cilt 1” başlığı ile Özdemokrat Konya Gazetesinde yayınlandı. 1960 yılında arkadaşları ile birlikte “UMUT” dergisini yayınladı; aynı yıl “İssiz Yuvalar-Konya Türküleri” kitabı çıktı. Şehir Postası Gazetesinde 5 yıl başyazı yazdı.

Selçuk Eğitim Enstitüsünün Edebiyat Bölümünü 1966 yılında bitirdi.

1972 yılında “Türkiye Kooperatifler Haber Ajansının, Ekonomik Yatırımlar Araştırma Yayın Kuruluşunu” kurdu.

Bence yetişkinler kendi sanat dünyalarını anlamlandıran güzel sanat dallarını daha önemsemişler; bir zamanlar kendilerinin de dünyası olan “Çocuk Dünyası”nı gözardı etmişler, hatta, küçümsemişlerdir. Oysa, çocukların da çok renkli, çok zengin; soyuttan somuta, somuttan soyuta dalga vuran çok anlamlı, engin bir sanat dünyaları vardır.

Çocukların sanat dünyası, beşikten inerken; ilk heceleri, ilk anlamsız ama kendince birşeyleri ifade eden sözcükleri söylemeye başladığı an başlar.

Çocuk dünyasının güzel sanat etkinlikleri oyunlardır. Oyunlar, şiirsel sözcüklerle çekici hale getirilmiştir.

Çocuk demek, bir bakıma, “Oyun ve şiir” demektir.. Yürümeye ve konuşmaya başlamakla, artık, oyun ve şiirde başlamıştır. Sürekli görülmekte, görülen yaşanma geçirilmekte, yaşanan “Tekerleme” denilen şiirsel anlatımla ifade edilmektedir.

Çocuk, herşeye açık, herşeye dikkatli; gözleriyle fotoğraf makinası, aklıyla teyp gibidir. Herşey ona yansır; O, yansıyan herşeyi “Tekerler, Tekerleme yapar”..

ÇOCUK TEKERLEMELERİNE BAŞKA ADLAR VEREBİLİR MİYİZ?

Çocuk tekerlemeleri üzerine, yazılı kaynaklar çok sınırlı.. Yüzlerce yıldır çocuklarca üretilen sayısız tekerlemelerin, hergün yurdun her yöresinde yüzlerce üretilen tekerlemelerin çok azı kayda geçmiştir. Bu çok az sayıdaki derleme ve araştırmanın bir kısmına “Tekerlemeler” başlığı konmuştur. Yanlız, 1958’de, Türk Folklor Araştırmaları dergisinin 108 inci sayısında, büyük folklorcu, rahmetli hocam Cahit Öztelli, “Çocuk Oyunlarında Ebe Çıkartma Tekerlemeleri” başlığını kullanmıştır. Ama, çocuk tekerlemeleri içinde, “Ebe çıkartma tekerlemeleri” ancak bir daldır.

“Çocuk Tekerlemeleri”, bu anonim halk edebiyatı türünün belki üst başlığı, genel başlığı olabilir. Ama, bu önemli dala alt başlıklar da aranmalıdır. Bu konuda, deneme niteliğinde, bu türe ana başlık olarak, şöyle başlıklar da önerilebilir :

- “Anonim Çocuk Oyun Şiirleri”
- “Anonim Halk Edebiyatı Çocuk Şiirleri”

Çocuk tekerleme türlerini de şu alt başlıklarda sıralayabiliriz :

- Oyunda ebe çıkartma tekerlemeleri,
- Masal tekerlemeleri,

- Alay tekerlemleri,
- Kızdırma, eleştiri tekerlemeleri,
- Yanıltmaca tekerlemeleri,

Bu türleri çoğaltmak mümkün. Her türü çok zengin, sayısız örneklerle ortaya koymak mümkün...

TEKERLEMELERİN ÖZELLİKLERİ VE KAPSAMLARI

“Çocuk Tekerlemleri” halk edebiyatı açısından olduğu kadar; sosyoloji, psikoloji, ekonomi açısından da, bilimin diğer dalları açısından da irdelenmelidir. Bunlar yapıldığı taktirde, eminiz ki, pekçok önemli bilimsel yeni bulgular elde edilecektir.

Ünlü araştırmacı, rahmetli hocam Cahit Öztelli; yukarıda andığımız yazısında; “Anonim halk edebiyatının bir kolu olan “oyunda ebe çıkartma tekerlemeleri” üzerinde hemen hiç çalışılmamıştır. Halbuki bu tekerlemeler, değişik yönlerden önem taşırlar. Bu bakımdan bizim bu yazımız, bir denemeden öteye geçmeyecektir. Ancak Folklorcu arkadaşların toplayacakları malzeme, ilerisi için daha geniş araştırmalara yol açacaktır.” demektedir.

Öztelli; Temmuz 1958’de, Türk Folklor Araştırmaları Dergisinin 108 inci sayısında “Çocuk Oyunlarında Ebe Çıkartma Tekerlemeleri” başlıklı yazısında, “Mersin şehir içi”nden derlediği 21 tekerlemeyi irdeler ve saptadığı özellikleri şöyle sıralar :

“Çocukların oyuna başlamadan “ebe çıkarma” için söyledikleri tekerlemelerinde şu özellikleri görmekteyiz :

1. Hayattan izler taşıması, 2. Bazan konuşmalar bulunması, 3. Mizahın ağır basması; esasen çocuktan daha ciddi şeyler beklenemez. Bu mizah ve şaşırtıcı olma yönü, aşağı yukarı yeni şiirin de bir özelliğidir, 4. Daha çok başlangıçta, bazan da tam metin olarak anlamsız sözlere raslanmaktadır. Bunlardan baştakiler kafiye bulmak için uydurulmuş olabilir. Bu özellik, ekseriya son dördlükte olmak üzere, Karacaoğlan’da da görülür. Ayrıca saz şairlerinin, daha çok anonim halk edebiyatının bir verimi olan mânilerde, ilk iki mısraın konu ile ilgisiz oluşu da tekerlemelerdeki anlamsız sözleri bir bakıma andırıyor, 5. Siyasî olaylar ve bu olaylardan milletlerin karakterlerini vermek, 6. Yaşanılan hayatın hiçbir yönünden uzak kalınmadığını gösteren izler bulunur ki burada yeni Türkçe sözler var, 7. Çocuğun şiddetle arzuladığı şeylerin bulunması, 8. Çocuğun kendi hayatından yankılar taşıması gibi özellikler. Kısaca sıraladığımız bu özellikler üzerinde daha derinliğine durulabileceği gibi, daha çok metnede ihtiyaç vardır.”

Çocuk tekerlemeleri, insanda hayret uyandıracak bir yaygınlığa, yayılma hızına sahiptir. Edirne'den Ardahan'a her kentte, kentlerin her köyünde, ele aldığımız bir tekerlemenin varyantını bulmak mümkündür. Öztelli; "Mersin'de sekiz on yıl önce topladığım (yaklaşık 1948) ve yirmi bir tanesini aşağıda verdiğim tekerlemeleri Konya çocuklarına sordum. (1958'lerde Öztelli Konya'da öğretmen.) Bunlardan tam on üç tanesini, bazı ufak tefek kelime değişmesiyle bildiklerini söylediler" der.

Yine, Öztelli; "...Konya'da söylenen bir tekerleme ile bazı oyunların, Muğla'nın Ula Köyünde de söylenip oynandığını biliyoruz" der ve 1934 yılında yayınlanan Yusuf Ziya Demircioğlu'nun "Anadolu'da Eski Çocuk Oyunları" kitabını kaynak gösterir.

Folklorcu Numan Kartal, Eylül 1963'de Türk Folklor Araştırmaları Dergisinin 170 nci sayısında, "İnegöl ve Dolaylarında Halk Edebiyatında Tekermeler" başlıklı derlemesinde, tekerlemelerin halk edebiyatının içindeki önemli yerine işaret eder; "Dergâh saz şairlerine ne ise, sokaklar da çocuklara odur" der. Kartal'ın sunduğu çocuk tekerlemelerini, yayınlanmasından bu yana 32 yıl geçmesine rağmen, bugün, Konya sokaklarında, çocuk oyunlarının içinde yaşarken yakalamak mümkündür.

Muğla'nın Ula'sından Konya'ya; Konya'dan Mersin'e, Konya'dan İnegöl'e uzanan bir söz zinciri halinde sürekli yaşayan tekerlemeler yurdu-muzu sayısız varyantları ile kucaklamaktadır.

ÇOCUK TEKERLEMELERİNDEN İÇERİK ÖRNEKLERİ

– ÇOCUK MELODİYİ SEVER : Tekermelerde anlam olmayabilir. Sözcük uyumu, melodi güzelliği önemlidir.

"– Kat kara viraransa,
Maki nus kutu, peraransa,
Eronovani, kutu perani..."

– ÇOCUK İLGİNÇ TANIMLAMALAR YAPAR, PORTELER ÇİZER :

"– Emmimin oğlu Musacık
Elleri, kolları kısacık"

– HERŞEY ÇOCUĞA YANSIR : Yaşamın her anı, bütün olaylar, büyüklerin dünyası bile, çocuğun algıladığı biçimde tekerlemelerde yerini alır.

"– Bir, iki, üçler
Yaşasın Türkler
Dört, beş altı
Polanya battı

Yedi, sekiz, dokuz

Alman d....

On, onbir oniki

, İtalya tilki

Onüç, ondört, onbeş

Amerika kardeş”

Bu oyunda ebe çıkartma tekerlemesi, 2 nci Dünya Savaşı sırasında, savaşın sonundaki durumu tekerler. Önce kendi ulusunu överek başlar; sonra devletlerin durumunu tanımlar. O zamanın dostluklarına, düşmanlıkların göre değerlendirmesini yapar. Yıllar geçer; dünyanın yeni düzenine göre, yeni dostluklara göre, tekerlemesini düzenler. Amerikan karışılığı başladığı yıllarda, son mısradaki “kardeş” sözcüğünü “kalles” sözcüğü ile değiştirir.

– ÇOCUKLAR HEP SORAR, HERŞEYİ SORAR : Çocuk, anladığını anladığı gibi şiirleştirir, akıl erdiremediğini tekerlemeleri ile oyun içinde sorar. Hatta, sosyal ve ekonomik olguları bile...

“– Atlar gelir, şakır şakır

Benim babam neden fakir?

İlimon, ilimon

İlimondan gelirkene üç gemi gördüm

Biri ağa

Biri paşa

Ortancası Ahmet Paşa

Ahmet Paşa hasta

Çorbası tasta

Püskülü mavi

İnadına kavi”

– ÇOCUK İÇİN ANLAMSIZLIĞIN BİLE ANLAMI VAR : Kendi algılamasına göre; hangi anlamsız sözcüğün neyi kapsadığını ancak kendisi bilir.

“O, mo

Kara do

Şimi, şimi, şimi do

Şaka maka

Eli zan do”

– ÇOCUK SÖZCÜKLERLE OYNAR : Tekerlemelerde sözcüklerle oynanır, yenileri türetilir, eklemelerle çıkarmalarla sözcükler sevimli yapılır. Hatta, sayılar bile..

“Biricik, ikicik,
Üçücük, dördücük,
Beşicik, altıcık,
Mavi boncuk
Sen gir, çık”

– ÇOCUKLAR TEKERLEMELERLE ÖĞÜT VERİR :

“Ermini, menmini
Çok yeme peyniri
Peynir seni öldürür
Cehenneme döndürür”

– KISKANIRLAR, ELEŞTİRİRLER, KIZDIRIRLAR :

“Leylekler leylek lekirdek
Hani bana çekirdek
Çekirdeğin içi yok
Sarı kızın saçı yok”

“Kardeşim Acar
Dolapları açar
Yemekleri saçar
Annem gelince
Sıçan gibi kaçır”

– HERŞEY TEKERLEMELERDE İÇİÇE : Tavuklar, kilimci, kardeş özlemi, en sevilen yiyecek çikolata, piyasa, alay etme..

“Ayşanım'ın tavukları
Kıt, kıt, kıt diyor
Arpa, saman istiyor
Arpa, saman yok
Kilimci'de çok
Kilimci kilim dokur
İçinde bülbül okur

O bülbül, benim olsa
İki kardeşim olsa
Biri ay, biri yıldız
Hop ikolata piyasa
Akşam yedim salata
Kız senin babayın adı
Keratadır, kerata”

– OKULDA ÖĞRENİLEN HERŞEY TEKERLEMELERE YANSIR :

“İsveç, Norveç, Danimarka
Türkiye’nin başşehir Ankara”

– TEKERLEMELERİN ÇOK RENKLİ BİR ANLATIMI VAR :

“Hediye,
Ekmek vermez kediye
Kedi gitti kadiya
Kadının kapısı kitli
Hediye’nin başı bitli”

Burada, has Konyalı, folklorcu, rahmetli Selçuk Es’in anısını tazelemek için, Aralık 1963’de, Türk Folklor Araştırmaları Dergisinin 173 üncü sayısında yayınlanan “Konya Tekerlemeleri” başlıklı yazısını da anıyorum. Es, değerli derlemesinde 19 ocuk tekerlemesine yer verir.

SONUCU ŞU DİLEKLERLE BAğLAMAK İSTİYORUM

– Bütün eski yazı ve yeni yazı kaynaklar taranarak en kısa zamanda, “ocuk Tekerlemeleri Bibliyografyası” yapılmalı.

– Derlenmiş ocuk tekerlemeleri, çeşitli bilim dalları açısından değerlendirilmeli, yorumlanmalı.

– Edebiyatla, sosyoloji ile, psikoloji ile ilgili fakülteler, yüksek okullar, enstitüler yurdun bütün yörelerinde tekerleme derleme çalışmaları-na girişmeli.

– ocuk tekerlemeleri (türlerine göre, antoloji nitelikli) kitaplaştırılmalı. ocuk kitapları serilerinin içinde, ocuk tekerlemeleri kitapları da yer almalı. 1961 yılında, sigara paketi ebadında, 32 sayfa, çok sevimli, “Oyunda Tekerleme” adlı bir ocuk kitabını “M. Birlik” adıyla yayınlamıştım. Konya okullarında, onbeş günde tam beşbin adet satılmıştı. Bu türde yapılacak yayınların yine büyük ilgi görmesi mümkün.

– Yazılacak çocuk oyunlarında, derlenen tekerlemeler kullanılmalı, tekerlemeler bestelenmeli, tekerlemelerden çocuk şarkıları yapılmalı.

BAŞKAN – Sayın Seyit Küçükbezirci'ye çok teşekkür ediyorum. Çok faydalı, değerli folklor edebiyatımızın temel unsurlarından birisi olan tekerlemeler hakkında tebliğlerini sundular.

Temennilerine katılıyoruz; ancak, çalışmaları, dilekleri boşa da gitmeyecek. Tebliğlerini hemen masadaki arkadaşlarıma verirlerse, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayın Komisyonu onu en iyi şekilde değerlendirecektir; öyle umuyorum.

Efendim, Sayın Küçükbezirci'ye soru sormak isteyen var mı? Buyurun efendim.

– Şimdi, Başkentimiz Ankara'nın.....Anıtkabir, Anıtkabir'de Atatürk. Atatürk'e mavi göz, mavi gözde sarı saçlar en büyükvar. Bunuyalnız, Türkiye'de hemen hemen yedi yaşında milyonlarca çocuk

“Saat dokuzu beş geç

Atam Dolmabahçe'de

Gözlerini kapadı, bütün dünya ağladı

Doktor doktor kalksana, lambaları yaksana...” bu tür devam ediyor. Bunu da tekerleme olarak kabul edebilir miyiz, bu bir manzume midir?

BAŞKAN – Buyurun.

SEYİT KÜÇÜKBEZİRCİ – Efendim, çocuk tekerlemeleri, son derece hareketli -anlatmaya çalıştığım gibi- son derece yaygın, böyle yıldırım hızı gibi yurdu dolaşan, en hızlı iletişim araçlarına taş çıkartan bir yayılma şeklinde.

Çocuk tekerlemelerinin içerisinde, arkadaşımızın söylediği motiflere araştırma yaptığımız zamanlarda rasladık. Tekerlemenin içerisine çocuk tekerlemesini kurarken bazı atasözlerini alabiliyor, değiştirebiliyor kendisine göre. Bazı deyimlerin bir kısmını alıyor, bir kısmını değiştiriyor. Şarkıların bir bölümünü alabiliyor, türkülerden bir mısra alabiliyor; yani, o zaman Atatürk'ün ölümü sırasında, bu şiiri tam metin olarak hatırlamıyorum da böyle bir şiir var. Çocuk, 10 Kasım ile ilgili şiirlerden bir tanesinin bazı mısralarını sokakta kendi tekerlemesinin içerisine monte etmiştir. Yani, çocuk tekerleme söylerken her şeyden yararlanır, her şeyi tekerlemesinin içine katabiliyor.

BAŞKAN – Teşekkür ederim.

Bir yaratıcılık gücünü de ortaya koymuş oluyor.

Buyurun efendim.

– Sayın Küçükbezirci şöyle birşey olur mu efendim? Çocuk tekerlemeleri çok ilginç. Biraz önce bahsettiniz, Sivas’tan buraya geldiği zaman, 13 tanesinde benzerlik olduğunu söylediniz. Şimdi, bu, bütün Türkiye genelinde herhangi bir iletişim aracı; yani, bir mektupla ulaşma, telefonlaşma, bir iletişim aracından faydalanmadan bu çocuklar aynı tekerlemeleri nasıl algılıyorlar, mahallelerinde söylüyorlar; bundaki güç nedir; ben bunu kavrayamadım. Bu nasıl oluyor?

SEYİT KÜÇÜKBEZİRCİ – Efendim, bu çok enteresan. Mahalleye bir çocuk geldiği zaman, bir misafir çocuk geldiği zaman, köyden, başka şehirden bir çocuk geldiği zaman öteki çocuklar hemen kendi repertuarlarını ortaya koyuyorlar. Kendilerinin bildikleri her şeyi söylüyorlar, ondan sonra sıra ona geliyor; o onlara onların bilmediği bir tekerlemeyi köyden, getirdiğini başka ilden getirdiğini, hemen anlatıyor. Onlar bunu hemen ezberliyorlar, o sokaktan o sokağa, o sokaktan o sokağa gidiyor; yani, çocukların yer değiştirmesiyle beraber, yeni bir tekerleme bilmek, o yeni tekerlemeyle oyuna başlamak, ebe çıkarmak, takılma, eleştirmek, hatta hırpalamak çocuk için başlı başına bir zevk oluyor. Yani, bunların iletişimleri iki ayakları ve dilleri; ama, insanı hayretler içerisinde bırakacak bir şekilde yaygın; hani, fısıltı gazetesi gibi.

BAŞKAN – Evet, efendim, başka var mı?.. Yok.

Efendim, Sayın Seyit Küçükbezirci’ye tekrar teşekkür ediyorum, sizlere teşekkür ediyorum.

Türk Halk Edebiyatı Bilgi Şöleninin Dördüncü Oturumunu kapatıyoruz. Yarın, saat 10.00’tan itibaren, yine bu salonda olacağız. Âşıklarımızın gösterileri bu salonda akşamda devam edecek.

Hepinize teşekkür ediyor, iyi akşamlar diliyorum.

BEŞİNCİ OTURUM

28 Ekim 1995

BAŞKANLIK DİVANI : Nezihe Araz - Prof. Dr. Kâzım Yetiş

BAŞKAN – Değerli bilimadamları, değerli meslektaşlarımız, Sayın Vali Yardımcımız; son oturum, Beşinci Oturumu açmış bulunuyoruz. Bu oturumda, ilk konuşmacı, çok değerli halk ozanımız, araştırmacımız Şeref Taşlıova'yı çağıracağız ve Şeref Taşlıova'nın tebliği ise "Türkiye Âşıklar Bayramı Konya'da otuz yılda gördüklerim" başlığını taşıyor. Otuz yıl içerisinde bayrama iştirak etmiş, kaçırmamış nadir ozanlardan birisi olarak, zannediyorum, söyleyecekleri çok enteresan gelecektir.

Buyurun Sayın Taşlıova.

"TÜRKİYE ÂŞIKLAR BAYRAMI, KONYA'DA 30 YILDA GÖRDÜKLERİM"

ÂŞIK ŞEREF TAŞLIOVA (*)

Konya'da 1965 yılında Şair Feyzi Halıcı tarafından Türkiye Âşıklar Bayramının meşalesi ateşlenmişti. İl ve İlçelere yazılan yazılarla âşıkların bu bayrama katılımını sağlamak için davetler çıkartıldı. Bu davete uyarak yurdun çeşitli yerlerinden gelen âşıklar karşılıklı atışmalar, deyişler, memleket türküleri, şiirler ve güzellemlerle seslerini duyurdular. Hazreti Mevlana'nın "Gel" çağrısına uyarak başlatılan bu bayram, Türk kültürünün temel taşı olan halk edebiyatımıza yeni bir canlılık, yeni bir hareketlenme getiriyordu. Öyle ki âşıklık geleneği geçmişten günümüze yepyeni bir görünüm kazanmayı amaçlıyordu.

Halk şiirini gençlik yıllarından beri iyi bilen ve söyleyen, mahlası da Fezai olan Üstad Feyzi Halıcı âşıklar geleneğinin yaşamasına, bu güne gelişine, her şeyini feda eden bir gönül insanı, aşk, sanat, şiir ve sevgi insanıdır.

Bu bayrama ilinden, ilçesinden, köyünden âşık gönderen insanlar beldelerine madalya gelmesinin sevincini yaşadılar. Âşıklar Bayramında, yıllar geçtikçe bayrama katılan Âşıkların sayısı yetmişlere, seksenlere varıyordu. Bunun ötesinde öylesine dallar ihdas edildi ki bunlar geleneğimize, göreneğimize geçmişte ışık tutan sanat türleri : Dudak değmez, Hikâyeli Türkü, En güzel Memleket türküsü - Şiiri Doğmaca şiir, Meydan atışması, Muamma, yılın yedi şiiri ve nice türler. Bu güzel sanat gösterisi basında öylesine rağbet gördü ki o zamanın gazeteleri buna geniş yer ayırdılar ve seri şekilde yazıldı. Hürriyet, Tercüman gibi 1966 yılının günlük büyük gazeteleri bayramı tam sayfa olarak verdiler. Hürriyet gazetesinden rahmetli Metin Soysal yedigün devam eden bir dizi halinde Bayramı okuyuculara tanıttı. O günün izleri günümüze çığ gibi büyüyerek geldi. 1967 yılıydı : Köşk Otelinde Bayrama katılan âşıklar sahne hızlarını alamamışlardı ki, gecenin geç saatlerine kadar odalarında birbirleriyle atıştılar, deyiştiler, ayıldılar bayıldılar. Bu Âşıklık geleneğinin geçmişten günümüze uzanan canlılığının en ince örneği idi. Bunların içerisinde Posoflu Müdami, Artvinli Efkari, Adanalı Kul Mustafa,

(*) ŞEREF TAŞLIOVA

1938 yılında Kars iline bağlı Çıldır İlçesinin Gülyüzlü Köyünde doğdu.

İlk ustası Âşık Kasım'ın yanında çıraklık yaptı. Daha sonra Kars ve çevresinde yaşayan diğer âşıklarla tanıştı. 1966 yılında Konya'da yapılan Türkiye Âşıklar Bayramına katıldı. Çeşitli dallarda birincilik ödülleri ve altın, gümüş madalyalar aldı.

1981 yılında Atatürk'ün Doğumunun 100 üncü yılında TRT yarışmasında Türkiye birincisi oldu. 1983 yılında yılın sanatçısı seçildi. Amerikan İndiana Üniversitesi tarafından şiirleri derlendi.

Türkiye Musıkı Eseri Sahipleri Meslek Birliği Teknik Bilim Kurulu üyesidir.

Karlı İlhami Demir, Murat Çobanoğlu ve Erzurumlu Reyhani ve diğeleri hatıraları unutulmaz anlar ve anılar yaşıyordu. 1971 yılında iki gencin nişanına davetli olarak Konya'ya geldik; Konya'nın görkemli bir düğün salonunda bu iki gencin nişan merasimine biz üç âşık, Şeref Taşlıova, Murat Çobanoğlu, Yaşar Reyhani davet edilmiştik. O nişana, çam sakızı çoban armağanı kabilinden, üçer kıta şiir söyleyip çerçevelterek hediye ettik.

“Bir nişan yaptık Konya’da
Mehmet ile Ayşe Kızın”

beytini söylediğimiz zaman yer yerinden oynamıştı.

O yıl Konya Turizm Derneği tarafından düzenlenen Mevlana'yı Anma törenlerine de geldim. Yabancı bilim adamlarıyla tanıştım. Yine günlerden bir gündü. Konya Mevlana Caddesinde şimdi istimlak edilen Turizm Derneğinin eski binası önünde âşıklar ellerinde sazları ile çalıp söylerken, o sırada yaşlı bir adam mahalli gıysisiyle karşıma çıktı ve ona sordum :

– Senin adın ne ?

– Kedici Baba, dedi. O günden sonra ölünceye kadar izimle beraber oldu, Kedici Baba Bayramlarda bizlerle beraber sahnede otururdu hep. Yine günlerden bir gündü, Koyunoğlu Müzesine gitmiştik. Orada Hazreti Ali'nin Zülfıkarını gördüğümüz zaman bana çocukken anlattıkları Hazreti Ali cenkleri gözümün önünde canlandı. Bizim köylü Osman Artar isimli birisi Konya'da askerliğini yapmıştı. Uzun kış gecelerinde Konya'yı, Mevlana'yı ballandıra ballandıra anlatırdı : Babası oğlunun ayağına kalkmış mezarda. Bu benim hafızamda derin yer etmişti. Konya Âşıklar Bayramına geldiğim zaman Hazreti Mevlana'nın yeşil kubbeli türbesinin manevî havası, içime bir ruh güzelliği verdiği gibi, ney seslerinin rehaveti gönül zenginliği içinde ziyaret ettiğim an (Dinle neyden) diye bir şiir gözüme ilişti. Mevlana Allesinin türbelerinin güzelliği bu şiirle beraber içime bir ılık esinti getirdi. (Gez Dünyayı, Gör Konya'yı) öz deyişinin ne kadar yerinde olduğunu anlamış oldum. O gün Mevlana türbesine yakın Âşık Şem'inin mezarının başında bayrama katılan âşıklarla birlikte el kaldırıp dua ettik. Bugün aramızda bulunmayan, rahmetle andığımız Müdamî, Efkarî, Veysel, Ali İzzet, Ferrahî, İlhami Demir, Rüstem Alyansoğlu, Ummanî, Can Davut Sularî, Mahmut Coşkun, Deryamî ve birçok arkadaşlarımız vardı.

Yıllar, birbirinin peşi sıra akıp gittikçe Konya'daki Âşıklar Bayramı da bir gül bahçesi gibi gönül çiçekleri ile bezeniyordu. Yine bir Bayramın açılış günüydü. Zamanın Turizm Bakanının geleceğini haber verdiler.

Akşam sahnede hoşgeldiniz deyişinden sonra Bakan Nihat Kürşat'a âşıklara sosyal güvence verilmesi için birşey söylenmesi isteniyordu. O anda sahnede Yaşar Reyhani, Murat Çobanoğlu, İlhami Demir vardı; verilen ayak üzerine (Bu kapının anahtarı Bakan beyin ellerinde) diye söyledikleri deyiş o gece salonu alkış tufanına boğmuştu.

Konya Âşıklar Bayramı otuz yılını o kadar çok güzel anlamlı ve renkli olaylarla geçirdi ki bayramın her on yılında bir, Milletlerarası folklor ve Halk Edebiyatı kongresi düzenlendi. Bunların içinde kimler kimler geldi gitti. İlim adamları âşıklar yanyana, gönül kazanı içinde ilim ile şiiri pişiriyor şifa macunu gibi topluma dağıtıyorlardı. Bir yaz günü Konya'da yapılan Gül Bayramında Meram bağlarında yemek şöleni vardı. Herkes sofralara dağılmıştı. Gelen misafirler arasında Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak, dönemin TRT Genel Müdürü Prof. Dr. Şaban Karataş, Edebiyat tarihçisi ve yazar Ahmet Kabaklı, Şair Gültekin Samanoğlu, Safiye Ayla, Kadri Şençalar, İsmail Şençalar ve daha birçok davetliler vardık Herkes yemeğe otururken arkadaşımız Rahmetli Âşık İlhami Demir Sadi Irmak Hoca'nın masasına oturmuştu. Ben Reyhani, Çobanoğlu diğer masada yemek yerken İlhami Demir'e bir peçeteye yazarak pusula gönderdik. Kars tabiri olarak aynen şöyle yazmıştık. "Başını Kaldır Şıralı, (İlhami'nin Babası) oğlun İlhami, Prof. ların masasında yemek yiyor. Senin bostanını dolu döğerken oğlun da Meram bağlarını seyran ediyor" Bu pusulayı götüren garson yanlışlıkla Rahmetli Sadi Irmak Hocaya vermişti. Hoca bunu okuyunca gülerek İlhami'ye baktı ve İlhami hemen o keskin zekasıyla, Sadi Irmak beye "Hocam Hocam onların dediğine bakma. Ben sülâleden ağayım da onların gözü götürmüyor beni. Tabii onlar senin masanda olsalar kendilerini benden daha yüksek görürler" demişti.

Bu güzel hatıraların sayısı o kadar çok ki : Yıl 1980, büyük bir canlılık ve hareket içerisinde Âşıklar Bayramını devam ettiriyoruz. O günlerde gece saat 0.1'den sonra sokağa çıkma yasağı vardı. Oteldeydik. Âşık Deryami aniden bir tansiyon düşmesi sonucu rahatsızlandı. Hemen yoğurt bulmamız gerekiyordu. Çobanoğlu iki arkadaşımızı yanına alarak askerlerle beraber mahalle aralarındaki evlerden yoğurt buldu ve Deryami'nin hayatını kurtarmış olduk.

Âşıklar Bayramının Yirminci yılı olmuştu. O zamanın Konya Valisi aynı zamanda Şair olduğu için bizimle şiirler söylemişti. Rahmetli Vali Kemal Katıtaş bu şiirlerini ayrıca bir de kitapta toplamıştı. O yılki bayramın son gecesi idi. Şahin otelinde Jüri üyeleri de bulunuyordu. Âşıkların büyük bir kısmı cinaslı mani türünde Mehmet Özbek'in uzunca

manilerine cevap verme yarışına girmiştik. Saatler öylesine hızla geçmişti ki o duygular içerisinde sabahı etmiştik.

Japon Devlet Televizyonu büyük bir ekip halinde NHK İpek yolu dizisi için Türkiye'ye gelmişlerdi. Sanat, tarih, kültür ve ipekçilik konulu bir dizi film çekeceklerdi. Bu konuda kültür sanat ve Turizm birikiminden faydalanılan şair, gönül adamı Feyzi HALICI âşıklık töresi ve geleneğinin filme alınmasını ön görmüş. Mekan olarak seçilen Erzuruma bizi çağırdılar. Rahmetli âşık arkadaşımız Ali RAHMANİ'nin kahvesinde bu çekim yapıldı. Yapımcılardan öğrenebildiğimiz kadarıyla program beğenilmişti ki burada ayrıca yüz ifadelerinden anlamak mümkündü. Bu çalışma bile Konya'daki Âşıklar Bayramının dünyaya sunduğu bir kültür mesajı olarak iki defa TV1 ve TV2 de yayınlandı. Bütün dünya TV'leri, Japon NHK TV'sinin on iki dizilik İPEK YOLU filmi yayınladılar. Dünyada tek örnek olarak milletimize has âşıklık geleneğimizi 3,5 milyar insan seyrederek, Türk milletinin kültür, sanat varlığını öğrenmiş oldular.

O kadar çok şey geldi geçti ki aşağıda isimlerini sıraladığım 166 âşık Konya Âşıklar Bayramında himmet ve nasip aldı. Nice altın madalyalar, plaketter, armağanlar, şeref belgeleri verildi ve bugüne kadar gelindi.

Gönül arzu eder ki Kırkpınar güreşlerimizin yüz yıllar ötesinden bugüne geldiği gibi, Âşıklar Bayramı da bizden sonra nice otuzuncu, yüz otuzuncu yıllara ulaşsın.

Âşıklar Bayramını Türk dünyasına yaymak amacıyla Azerbaycandan âşıklar davet edilmesi düşünülüyordu. Birgün Feyzi Bey bana telefon etti. Azerbaycandan davet ettiği dört âşık, Azerbaycan Âşıklar Birliği Başkanı Hüseyin Arif, yardımcısı Aydın Çobanoğlu, Azerbaycanın en heyecanlı ve milli şairlerinden Mehmet İsmail ve Âşık Zülfiye İbadova gelecekti. Sarp sınır kapısından bunların alınması gerekiyordu. Rahmetli arkadaşımız Âşık Üzeyir Pünhanî heyecanla, bu görevi ben yerine getireceğim, diyerek Artvine doğru yola koyuldu. Davetli Âşıkları karşılayıp Konyaya kadar beraberinde getirdi. O gece salonda öylesine hasret dolu bir hava esiyordu ki Azerbaycandan gelen âşıkları Konyalılar ve Konyaya gelen âşıklar göz yaşları ile bağrılarına basmışlardı.

Sahnede programa başlanıldığı zaman nefesler öylesine tutulmuştu ki salonda sinek uça kanadının sesi duyulurdu. O gecenin programı içinde bir kaynaşma, bir sevgi, gönül seli olarak ummanlara kavuşmuştu.

Bunu takip eden yıllarda da yine Azerbaycandan Âşık Hacı, âşık Mahmut, Âşık Dilare Azaplı, Âşık Ekber katıldılar.

1981 Yılında Atatürk'ün Doğumunun 100. yılı kutlamaları içinde Âşıklar Bayramında da yılın ve günün önemine uygun şiirler, Türküler, Destanlar söylenmesi gerekiyordu; bütün Âşıklar duru sudan duru, gürül gürül akarak Vatan, Millet, Bayrak, Cumhuriyet, Atatürk sevgisi ile şiirlerini söylediler. Feyzi Halıcı babamız bu bayramda söylenen, Atatürk ile ilgili güzellemeleri, deyişleri, şiirleri Kültür Bakanlığı yayını olarak "saz şairlerinin diliyle Atatürk" başlığı altında Göldeste olarak yayınladı. Bu Göldeste üç baskı yaptı.

Bu Bayramın Anadolu'ya uzantısı içerisinde yurdun birçok ilinde benzeri şölenler toplantılar yapılmaya başladı. İstanbul Festivali bünyesinde Gülhane Parkı Âşıkların söyledikleri şiirlerle, türkülerle, güzellemelerle bezendi. Yüzbinin, üzerindeki dinleyici topluluğu candan büyük bir ilgi gösterdi. Şölen aralıksız on sekiz yıl sürdü.

Konya Âşıklar Bayramının son gününde âşıklar birbirleriyle kucaklaşarak göz yaşları ile ayrılıyorlardı. Bu hâl neşe ile hüznün bir arada nasıl yaşandığının örneği oluyordu. Ayrıca bayramdan ayrılan âşıklar yurdun dörtbir yanına dağılarak, gördüklerinin köy düğünlerinde âşık kahvelerinde büyük bir hevesle bir yıl anlatırlardı. Bu anlatım sadece memleket sınırları içinde kalmayıp dış ülkelere kadar ulaşıyordu. Oralarda türlü vesilelerle bulunan Türk insanı âşıklardan bu anlatılanları dinlediği zaman bir nebze olsun vatan özlemini gideriyorlardı.

Bayramın otuzuncu onur yılının, TBMM'nin himayesinde yapılması Âşıklık geleneğinin yüce Devletimizin sahipliğine kadar ulaşmasının sevinci gönlümüzde büyüktür. Bunu düşünenler ve bize el uzatanlara, Türk kültürünün değerinin korunmasına yardımcı olanlara, Yunus'tan Veysel'e kadar uzanan bir sevgi kuşağıyla selamlar saygılar sunuyoruz.

Bunu ben ve birçok arkadaşım gördük ve yaşadık. Eğer bugüne kadar Âşıklık geleneği devlet ve millet içinde sevgi köprüsü olarak kurulmuş ise bunun en önemli kaynağı Konyada yapılan Âşıklar Bayramıdır. Bu otuz yılın hatıralarının birkaç satırla anlatılması mümkün olamayacağına göre bu Bayrama başlangıcından bu güne kadar katılan Âşıkların ve Jüri üyeliği yapıpta ebediyete intikal edenlere Yüce Allahtan rahmet dilerken şu anda burada bulunan ve bulunamayan bütün sanat arkadaşlarıma sağlık ve saadetler dilerim.

Bayramın kurucusu ve yaşatıcısı Feyzi Halıcı üstadımıza da Allahtan sağlıklı uzun ömürler diliyor, saygılarımızı sunuyoruz.

**KONYA'DA YAPILAN TÜRKİYE ÂŞIKLAR BAYRAMINA KATILAN
ÂŞIKLAR**

<u>S. No.</u>	<u>Soyadı Adı</u>	<u>Mahlası</u>	<u>Memleketi</u>
1	Akbulak Veli	Canani	Kars
2	Akgün Zülfıkar	Divani	Tekirdağ
3	Alyansoğlu Rüstem	Alyansoğlu	Kars
4	Aliyar Zikri	Aliyar	Erzurum
5	Aslan Haydar	Haydar	Aksaray
6	Ataman Sabit	Müdamı	Ardahan
7	Ataman Hikmet	Arifi	Ardahan
8	Avcı Mehmet	Mehmet	Kars
9	Aydın Erol	Ergani	Erzurum
10	Aydın Mustafa	Mustafa	Kars
11	Batur Mehmet	Batur	Şanlıurfa
12	Bülbül Kemal	Kemali	Samsun
13	Cengiz İsmail	Azeri	Iğdır
14	Cevlani Dursun	Cevlani	Kars
15	Cihangiroğlu Mehmet	Mehmet	Adana
16	Cuya Muhittin	Mihmani	Kars
17	Çağlayan Ayşe	Çağlayan	Adana
18	Çağlayan Muzaffer	Muzaffer	Adana
19	Çatak Ali	Çatak	Kayseri
20	Çelik İsmail	Pervani	Artvin
21	Çerkezoğlu Fuat	Çerkezoğlu	Erzurum
22	Çırçır Ali	Rahmani	Erzurum
23	Çiçek Adil	Adil	Çorum
24	Çiçek Ali Nevruz	Nevruz	Kars
25	Çobanoğlu Murat	Çobanoğlu	Kars
26	Dadaşoğlu Ali	Dadaşoğlu	Kars
27	Değer Sadi	Hasreti	Kars
28	Dehmenoğlu İsmail	Nimri Dede	Elazığ
29	Demir Abdülhamit	İlhami	Kars
30	Demir Arap	Arabi	Çorum

<u>S. No.</u>	<u>Soyadı Adı</u>	<u>Mahlası</u>	<u>Memleketi</u>
31	Demirci Hazım	Hazım	Adana
32	Deniz Veysel	Şahbazoğlu	Kars
33	Denizer Muhlis	Denizer	Kars
34	Denizoğlu Bayram	Denizoğlu	Kars
35	Doğan Dursun	Doğan	Kars
36	Durdağı Dursun	Burhani	Ardahan
37	Dülger Sebahattin	Erdemli	Ardahan
38	Düştü Emmini	Emmini	Tokat
39	Erdoğan Dursunali	Deryami	Artvin
40	Erdali Zeki	Erdali	Erzurum
41	Eroğlu İdris	Meydani	Kayseri
42	Erten Osman	Feryadi	Erzurum
43	Ezgi Alırıza	Alırıza	Kars
44	Ferrahi Mehmetali	Ferrahi	Adana
45	Gedikanoğlu Kadir	Gedikanoğlu	Şanlıurfa
46	Göktekin Uzeyir	Pünhani	Kars
47	Gözcü Yusuf Kenan	Kadimi	Sivas
48	Güleç İbrahim	Güleç	Malatya
49	Günbulut Ahmet	Sefil Selimi	Sivas
50	İmami Ahmet	İmami	Adana
51	İnan Tarhan	Tarhan	Kars
52	İncir Ramiz	Ramiz	Erzurum
53	İnci Eyüp	Aşık Mansur	Konya
54	İnci Binali	Serdari	Gümüşhane
55	İshak Kemali	Kemali	Erzurum
56	Işıldak Vahdettin	Nizamoglu	Erzurum
57	Kaçıran Hüseyin	Kaçıran	Adana
58	Kapan Erzade	Erzade	Kars
59	Kaplan Hasan	Kaplani	Yozgat
60	Karaaslan Habib	Karaaslan	Kayseri
61	Kara İbrahim	Âşık Kara	Artvin
62	Karabulut Halil	Halil	Adana

<u>S. No.</u>	<u>Soyadı Adı</u>	<u>Mahlası</u>	<u>Memleketi</u>
63	Karakılçık Hacı	Hacı	Adana
64	Karataş Nuri Cihan	Çırağı	Erzurum
65	Kargı Mehmet	Gülhani	Sivas
66	Kart Mehmet	Ünvanı	Konya
67	Kaya Ziya	Hayrani	Erzurum
68	Kımıl Ali	İlhami	Adana
69	Kırdudu Coşkun	Coşkun	Kars
70	Kurt Laçın	Aladağlı	Kars
71	Kurt İsmail	Yüceli	Kars
72	Koca Maksut	Feryadi	Kars
73	Kocaman Abdülvahap	Kocaman	Adana
74	Kubat Şemsettin	Yoksul Derviş	Afyon
75	Kurt Gazi	Gazi	Sivas
76	Manya İlkin	Sarıcakız	Eskişehir
77	Mengillioğlu Selami	Selami	Kahramanmaraş
78	Merdanoğlu Musa	Merdanoğlu	Sivas
79	Mert Durşen	Nurşah	Eskişehir
80	Oğuz İsa	İsa	Karaman
81	Oktay Mehmet	Mehmet	Ardahan
82	Orak Sabri	Hüdei	Kahramanmaraş
83	Oylum Muharrem	Semai	Tokat
84	Ozanoğlu İhsah	Ozanoğlu	Kastamonu
85	Özkan Ali İzzet	Ali İzzet	Sivas
86	Özmerih Nevciyan	Nevciyan	İzmir
87	Özsoy Bekir Sami	Şahinoğlu	Konya
88	Öztürk Hasan	Meçhuli	Kahramanmaraş
89	Pektaş Mehmet	Çaresiz	Adana
90	Polat Mustafa	Dertli Polat	Adana
91	Polat Yaşar	Bayrami	Erzurum
92	Poyrazoğlu Ahmet	Poyrazoğlu	Van
93	Saltan İbrahim	Saltan	Malatya
94	Saraç Ummani	Ummani	Ardahan

<u>S. No.</u>	<u>Soyadı Adı</u>	<u>Mahlası</u>	<u>Memleketi</u>
95	Sarıgül Mehmet	Gülhani	Erzurum
96	Selman Hasan	Selmani	Tokat
97	Seyrani Müslim	Seyrani	Erzincan
98	Sulari Davut	Sulari	Erzincan
99	Şafak Melüt	İhsani	Erzurum
100	Şahadoğru Şekip	Şahadoğru	Çorum
101	Şahin Mehmet	Zerdi	Adana
102	Şahin Temel	Turabi	Erzurum
103	Şahiner Erol	Şahiner	Erzurum
104	Şahsenem Şahsenem	Şahsenem Bacı	Kars
105	Şatıroğlu Veysel	Veysel	Sivas
106	Şenlik Yılmaz	Yılmaz	Ardahan
107	Şentürk Adem	Efkari	Artvin
108	Şihlioğlu Duran	Şihlioğlu	Adana
109	Tadil Eyup	Eyyubi	Adana
110	Taş Mahmut	Coşkuner	Gaziantep
111	Taş Ali	Ali Taş	Denizli
112	Taşkaya Mahmut	Taşkaya	Adana
113	Taşlıova Şeref	Şeref	Kars
114	Taşkaya Osman	Peymani	Adana
115	Taşkıran Sefer	Fırgani	Ağrı
116	Temel Mustafa	Ruhani	Erzurum
117	Tepelioğlu Mihrali	Tepelioğlu	Kars
118	Tokdemir Gülpaşa	Yanguni	Artvin
119	Tolun Münevver	Aslı Bacı	Afyonkarahisar
120	Topal Mustafa	Deli İmami	Çankırı
121	Toruni Nusret	Toruni	Erzurum
122	Türkan Nurettin	Kul Nuri	Gümüşhane
123	Uğursu Mürsel	Sinan	Kars
124	Ummani Can	Ummani	Erzurum
125	Ünal Fikret	Fikret Ünal	Kars
126	Üstündağlı Orhan	Orhan	Ardahan

<u>S. No.</u>	<u>Soyadı Adı</u>	<u>Mahlası</u>	<u>Memleketi</u>
127	Yanık Umman	Yanık Umman	Kayseri
128	Yavuzer İhsan	Yavuzer	Erzurum
129	Yazıcı Hüseyin	Sümmanoğlu	Erzurum
130	Yener Tanirli	Âşık Yener	Kahramanmaraş
131	Yıldırım Ahmet	Öksüz Ozan	Konya
132	Yıldırım Cafer	Dertli Cafer	Samsun
133	Yıldız Günay	Günay	Kars
134	Yıldız Murat	Karahanlı	Kars
135	Yıldız Yusuf	Yıldız	Kars
136	Yılmaz Mehmet	Mizarlı	Gaziantep
137	Yılmaz Yaşar	Reyhani	Erzurum
138	Yiğit Gülahmet	Gülahmet	Gaziantep
139	Yolcu Abdullah	Abdullah	Sinop
140	Uçkaç Cemali	Cemali	Kıbrıs
141	Kılıç Memduh	Çağlayan	Ağrı
142	Kılıç İhsan	Divani	Ağrı
143	Aras Kasım	Kasım	Ağrı
144	Kazanoğlu Selahattin	Kazanoğlu	Antalya
145	Gürkani Gürkani	Gürkani	Antalya
146	Kulsadi Selahattin	Kulsadi	Konya
147	Salihi Salih	Salihi	Konya
148	Arif Hüseyin	Hüseyin Arif	Bakü/Azərbaycan
149	Çobanoğlu Aydın	Çobanoğlu	Bakü/Azərbaycan
150	İsmail Mehmet	Mehmet İsmail	Bakü/Azərbaycan
151	İbadova Zülfiye	Zülfiye	Bakü/Azərbaycan
152	Azaplı Dilare	Azaplı	Bakü/Azərbaycan
153	Aşık Hacı Hacı	Hacı	Bakü/Azərbaycan
154	Aşık Mahmut Mahmut	Mahmut	Bakü/Azərbaycan
155	Aliekber Aliekber	Aliekber	Bakü/Azərbaycan
156	Yüzbaşıoğlu Hasan	Yüzbaşıoğlu	Sivas

<u>S. No.</u>	<u>Soyadı Adı</u>	<u>Mahlası</u>	<u>Memleketi</u>
157	Gürbüz Ali	Gürbüz	Malatya/Darında
158	Ferrahi Emine	Ferrahi	Adana
159	Merami Nuri	Merami	Erzurum
160	Şahbaz İhsan	Şahbazoğlu	Kars
161	Uzun Nuri	Uzun	Erzurum
162	Diyari Ali	Diyari	Konya
163	Söyleri Söyleri	Söyleri	Artvin
164	Sultan Ali	Sultan	Sivas
165	Kapaklıkaya Mahmut	Kapaklıkaya	Eskişehir
166	Merdanoğlu Nevzat	Merdanoğlu	Kars
167	Sarrafi	Sarrafi	Şavşat
168	Aköğretmen Hüseyin	Aköğretmen	Bolu
169	Deniz Tacettin	Deniz	Kars
170	Püryan	Aşıkpüryami	Tokat
171	Erem Halil		
172	Yüksel Sadi		
173	Özcan Hüseyin	Çoban Hüseyin	Konya
174	Haydar	Kemani Haydar	Tokat
175	Coşkun Abdullah	Coşkun	
176	Ceyhan Ceyhan	Ceyhani	Adana
177	Ozanoğlu İhsan	Ozanoğlu	Kastamonu
178	Şen Hasan	Hasan Şen	Çorum
179	Derdi Derya	Derdi Derya	Adana
180	Yıldırım Hasan	Yıldırım	Sivas
181	Ahmet	Kulahmet	Kahramanmaraş
182	Alyansoğlu Mansu	Alyansoğlu	Kars
183	Aslangül Cevdet	Aslangül	Ankara
184	Yastıman Şemsi	Yastıman	İstanbul
185	Türközü Adnan	Harbi	Kayseri
186	Çağlar Behçet	Ankaralı Aşıkömer	İstanbul
187	Şirin Arif	Ozan Ârif	Giresun
188	Şahballı Hilmi	Şahballı	Adana

<u>S. No.</u>	<u>Soyadı Adı</u>	<u>Mahlası</u>	<u>Memleketi</u>
189	Gencebay Orhan	Gencebay	İstanbul
190	Çırakman Hüseyin	Çırakman	Çorum
191	Arapoğlu Halit	Arapoğlu	Adana
192	Çiçek Ali Ekber	Ali Ekber	İstanbul
193	Nar İsmail		Ankara
194	Yazıcı Muharrem		Ankara
195	Kurucan Musa	Kurucan	Kayseri
196	Atar Mehmet	Ataroğlu	Konya/Hadim
197	Deniz Mestan	Deniz	Bolu
198	Âşık Borani	Âşık Borani	Çorum
199	Ozanoğlu Yaşar	Ozanoğlu	Adıyaman
200	İpek Kenan		Kahramanmaraş
201	Çelik Necati		Konya
202	Özcan Adem		Konya
203	Kartaloğlu Ali		Konya
204	Coşkun Abdullah		Konya
205	Uzun Kemal		Afyon
206	Kurucan Musa		
207	Bektan Metin		Van

BAŞKAN – Teşekkür ederiz Sayın Taşlıova.

Efendim, Sayın Taşlıova, otuz yılda gördüklerini özetledi; ama, otuz yıla sığamayacak kadar çok hatıraları var, onu biliyoruz, sağ olsunlar, ağzınıza sağlık, kaleminize güç, teşekkür ederiz.

Şimdi, Konya'da Âşıklar Bayramının kurucusu, teessüs edeni, müessisi, Konya Kültür Turizm Vakfı ve Derneği genel başkanı şair, yazar ağabeyimiz Fevzi Halıcı'yı davet ediyorum.

Sayın Fevzi Halıcı ağabeyimiz de herhalde, Şeref Taşlıova'nın gördüklerinin nasıl icra edildiğini bize anlatacaklar. Tebliğinin adı "âşıklar bayramı üzerine."

Buyurun Sayın Halıcı.

“GELENEKSEL TÜRKİYE ÂŞIKLAR BAYRAMI”

FEYZİ HALICI(*)

Benden önce bildirisini sunan değerli halk şairimiz Şeref Taşlıova ile aşağı yukarı konularımız aynı. Taşlıova'nın konu başlığı “Türkiye Âşıklar Bayramı Konya’da otuz yılda gördüklerim.” Benim bildirimim konusu da “Âşıklar Bayramı” başlığını taşıyor. Bu sebeple ben konuşmamı, aşağı yukarı elli yıllık bir kültür birikimimin sonucu yaşadığım halk edebiyatıyla, folklorla ilgili olayları değerli âşığımızın kaldığı yerden devam ettireceğim.

Âşık Şeref Taşlıova Kurt Reinhardt ve eşi Ursula Reinhardt’tan bahsetti. Bu çok değerli iki bilim adamıyla 1952’li yıllarda yurdumuza ilk bilimsel araştırma yapmak için geldikleri zaman tanışmıştık. Türk halk edebiyatımızı, folklorumuzu ve halk türkülerimizi bölge bölge tespit edeceklerdi. Ayrıca Mevlâî âyinleri üzerine araştırmalarda bulunacaklardı. İki üç yıl Mevlâna törenlerine katılıp bin dokuz yüz altmışlı yıllarda mutırıp heyeti mensubu arkadaşlarımızla müşterek çalışmalarda bulundular. Aramızda sıkı bir dostluk başladı. Öyle ki Sema ve mutırıp heyetimiz Avrupa’ya sema gösterisi için yedi sekiz defa gittiğinde bu karı koca iki Türkolüğü daima yanımızda bulduk.

1952 yılında Reinhardt’lar Çukurova, Orta Anadolu ve Karadeniz bölgelerini karış karış gezerek bölgesel halk türkülerini ses ve söz olarak mahallî sanatçıların deyişleriyle banda kaydettiler. Almanya’da bu eser-

(*) FEYZİ HALICI :

Feyzi Halıcı, 1924, Konya doğumludur. İlk ve Orta öğrenimini Konya’da yapmış, İstanbul Ünlerversites’inden Kimya Yüksek Mühendisi olarak mezun olmuştur.

On bin yıllık kutsal belde olan Konya’nın sahtıp bulunduğu Tarih-Kültür-Sanat varlığını kültür-turizmle espirisi ve “Yaşayan Konya” imajını bütün dünyaya değışik faaliyetlerle kırk yıldan beri sunmaktadır.

1957 yılında Konya’da aylık Kültür-Sanat-Turizm ve Folklor dergisi ÇAĞRI’yı yayınlamaya başlamıştır. Yurdumuzun en eski üç dergisinden biri olan ÇAĞRI 40. yayın yılına girmiş bulunmaktadır.

Şiir, güldeste, gezl, araştırma, folklor ve halk edebiyatı ile Kongre, sempozyum ve seminerlerle ilgili olarak yayınlanmış yetmiş eseri bulunmaktadır.

Atatürk’ün kurduğu Türk Kooperatifçilik Kurumu’nun 1979-1981 yılları arasında genel başkanlığını, Türkiye-Pakistan Kültür ve Dostluk Cemiyeti Genel Başkanlığını da 1970-1976 yılları arasında yapmıştır.

1968-1977 yılları arasında on yıl Konya Senatörü olarak görev yapmıştır.

Londra Rûmî komitesi onur üyesidir.

İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı onur üyesidir.

TÜTAV kurucu üyesidir.

Aturjet üyesidir. (International Federation of Travel Writers and Journalists)

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.

Atatürk Kültür Merkezi Bilim Kurulu üyesidir.

Basın Şeref Kartı sahibidir.

leri üç cilt halinde Türkçe ve Almanca olarak yayınladılar. Normal bir araştırma sonucu bilim adamlarının türkülerimiz üzerine yaptıkları bu çalışmaları saygıyla, imrenerek karşılıyoruz. Halk edebiyatımız ve halk türkülerimiz konusunda bizde ilk çalışmalar, Cumhuriyet döneminde başlar, Ziya Gökalp, M. Fuat Köprülü, Sadettin Nüzhet Ergun, bu hareketin öncüleridir. Radyolarımızda halk türkülerimize, halk edebiyatımıza ve folklorumuza bin dokuzyüz kırklı yıllardan sonra Muzaffer Sarısözen gibi bölgesel çalışmalar yapan gönüllü sanat erlerinin çabalarıyla, yayın imkânı bulunabilmektedir.

Reinhardt'ların çalışmalarının can alıcı güzel tarafı 1950'li yıllarda yurdumuzda bölge bölge tespit ettikleri halk türkülerimizi, tam yirmi yıl sonra yurdumuza gelerek aynı bölgelerde tekrar yeniden teypleriyle banda kaydettiler. Türkiye'nin yirmi yıl içinde kültürel, sosyal, çağdaşlaşma, ekonomik kalkınma, inanç konularında değerlendirmelerin türkülerimize ne şekilde ve ne derecede yansıdığını belirlediler. Tabiatıyla ses ve söz olarak bu işi gerçekleştirdiler. Böyle bir araştırma, kimin aklına gelir?

Şeref Taşlıova ve Ursula Reinhard'ın sorduğu soru ne kadar mânîdardır. Yirmi yıl içinde yurdumuzda sazların saplarının beş santim kısaldığını tespit etmişler. Bunun sebebi nedir diye âşığa soruyorlar. Herhalde yurdumuzdaki tabiata kıyasıya uyguladığımız erozyondan, ormanlarımıza ağaca ve yeşil'e gösterdiğimiz, uyguladığımız kıym edebiyatını sormuyorlar.

Halk edebiyatımız ve folklor konularında ilham aldığımız Ziya Gökalp, M. Fuat Köprülü, Sadettin Nüzhet Ergun ve benzeri hocalarımız bize bu yolu açtılar. Batı dünyasının çağdaş bilim adamları da çalışmalarımızda bize güç ve hız kazandırdılar. Prof. F. Taeschner. Prof. İrene Melikof, Prof. Anna Masala Ahilikten, Mevlâna'dan, Bektaşilik'ten bize yeni sesler, yeni bulgular getirdiler.

Bakınız benim bölgesel çalışmalara eğilen Konya Kültür ve Turizm Derneğim, "kültürümüze mutfaktan girilir" düşüncesiyle 1960'lı yıllarda bir çalışma başlattı. Bölgesel yemek yarışmaları, yemek konusunda bilgi şölenleri düzenledik. Sonra bunu yurt çapında geliştirdik. Yurdun çeşitli bölgelerinde yemek yarışmaları, yemek üzerine bilgi şölenleri düzenledik. Üç ay önce Atatürk Kültür Merkezi bilim üyesi olarak Ahçılarıyla ünlü Bolu'ya gittim. Niye gittim? Türk Mutfağıyla ilgili bir konuşma yapmak için. Biraz da Bolu'ya erken saatte gittim. Kendi kendime bir araştırma yapayım istedim. Gönül dostum, Kültür Bakanlığının çalışma gereğini, Bakanlığı zamanında yeterince yapan Avni Akyol arkadaşımın

kulağı çınlasın, kendisinden bu konuda çok ilgi ve yardım gördük, sağolsun. Bolu'da iki saat mahalli yemek yapılan bir lokanta aradım. Bolu'ya has bir yemek aradım. Özeti, insana evini, kendi sofrasını hatırlatacak bir tencere yemeği aradım. Nafile, Adana vardı, Gaziantep vardı. Amma Bolu'da Bolu yoktu. Bolu'da yapılan yemeklerle ilgili faaliyetlerde, yüz metre boyunda Adana kebabı yapılıyordu. Ya da onbeş metre kutrunda teneke tencerede pilav pişiriliyordu. Niyeymiş? Dünya Gariplikler Kitabına girebilmek için. Bir de Ursula Hanımın Aşık Şeref Taşlıova'ya sorusunu düşünün!

Türk mutfağında bizim geleneğimiz, göreneğimiz, bizim varlığımız, bizim insan sanatımız pişirilir, kaynatılır. Bizim kültürümüz, bizim varlığımız, mutfağımız, ocağımızdır. On üçüncü yüzyıl, maddi, manevî hüviyeti ile Anadolu'nun tek mil Türk yurdu oluşunun imajıdır, simgesidir. Anadolu insanı bu yüz yılda iki ocakta gönül eğitimi almıştır. Türk olmanın tarihi bilinci ve islamîyetin insanı "eşref-i mahlûkat" olarak vasıflandıran geniş hoşgörüsü içinde ocaklardan birisi "Hamdım, piştım, yandım" Mevlana'nın deyişiyle insanı, insanı kâmil düzeyine çıkarmayı amaçlayan Mevlevî'lik, değeri "Yunus miskin çig idik piştik elhamdülillah" beytiyle Yunus Emre'nin de yunup yıkanıp piştiği Bektaşılık ocağıdır. Birincisi aydın kesime, ikincisi özde büyük ve gerçek halk kesimine amma ikisi birden gönül diliyle insana hitap eden, genelde ve manada bir, birer kutsal ocak.

Ahmet Yesevî, Aslan Baba ve Yusuf Hemedanî'nin Orta Asya'dan yeni bir yurt, yeni bir inanç, yeni bir var-oluş esprisini içinde batıya yönelen Türk boylarını bir geniş alımlı, olumlu, ılımlı bir gönül süzgecinden, dörder mısralık Hikmet'lerle bezeyip "Halk yolunda işiniz, aşınız, düşünüz, başınız, eşiniz, yürüyüşünüz hayırlı olsun" dileği ile yolcu edışı, Anadolu Coğrafyasının kutsal bir tarih oluşu nice güzel, nice anlamlı ve nice kutsaldır.

Şiirin, anlamlı şiirin, bir mücevher örneği gönülden göze, öze, dile yansıyan şiirin kutsallığı, bir serince rüzgâr misali Anadolu'yu sarıp sarmalayışı böyle başladı. On üçüncü yüzyılı bir şiir yüzyılı olarak kabullenebiliriz. Türkistan'da doğan dörtlükler hikmet olarak Anadolu'ya destanlaşarak güvercin gıysileri içinde Hacı Bektaş kimliği ile gelir, efsaneleşir.

Mevlâna Mesnevisiyle, Yunus Emre yalnızca deyişleriyle, değişik nota gıysileri içinde gönül havuzundan inanan seven insanlara gül esanslı şerbetler sunarlar. Bu nice ve ince bir gönül eğitimidir. Bu nice bir

insan sevgisidir. Birlik, beraberlik, insana hizmet yarışını müjdeleyen gönül potasında yepyeni bir var-oluşun bütün insanlık âlemine müjde çiçekleri halinde mısra mısra sunuşun belirgin bir örneğidir, bu kutsal çabalar.

Âşıklar Bayramını Konya'da başlatmamızın sebebinden söz etmek istiyorum. Çocukluk yıllarım saz şairlerini dinlemekle geçti. Halkevlerinin yıllar öncesi kültür, sanat ve folklor eğiten çatısına adım atmadan önce, Konya'nın günlük hayatında büyük bir yeri ve önemi olan İstanbul Caddesi'ndeki halı ve mobilya mağazamıza Konya'nın Göçü Köyü'nden Âşık Mehmet Ağa gelirdi. Babama, dursuz duraksız hoşuma giden, tatlı bir şeyler söylerdi. O yaşlarda henüz şiirin ne olduğunu bilmezdim bile. Bildiğim şey, Mehmet Ağa'nın her mağazamıza gelişinde içimin bir hoş olduğu, "yine babama ne söyleyecek" diye yanına koşuşumdu. Yıllar yılları kovaladı. Âşık Mehmet Ağa'nın söylediklerine benzetmeye çalıştığım bazı deyişleri okul defterine yazmıştım. Bunları babama gösterip, ondan bir "aferin" le sarı yüz paraları alışım bugünkü gibi hatırımdadır. Sonrası kendiliğinden geldi. "Karıncı" şiirimi ilkokul dördüncü sınıfta yazmış, orta birde de o yılların sevilen şiiri "İmtihan Odasında" yı bir çırpıda kaleme almıştım. Günlük gazetelerde, haftalık dergilerde (o yıllarda fikir ve sanat dergileri çoğunlukla haftalık yayınlanırdı) bu şiirimden söz edilmişti. Artık boy aynasında kendimi seyre koyulabilir, arkadaşlarıma karşı istediğim şekilde övünebilirdim. Ama böyle yapmadım, daha doğrusu yapamadım. Şair görüntümün hiçbir zaman önüne geçemedim. Daima şairliğimin de, şiirlerimin de arkasında kaldım. Daima bir korkuyu canevimde duydum : Şiirin tek milce güzelliğini, "İmtihan Odasında" adlı şiirim şu kıt"ayla son buluyordu :

"Ne keder et ne çile,
Geleni söyle dile!
Korkmuş Napolyon bile,
İmtihan odasında!.

Belki de hayat boyu sık sık uyguladığım koordinatörlüğümde itici gücüm, bu vasfım oldu. Yavaş sesle konuşmak. ... Herkese saygı göstermek. ... Bu halimden, bu duyarlığımdan birçok acı tecrübeler geçirme me rağmen hiçbir zaman pişmanlık da duymadım.

1961 yıllarında saz şairlerine Konya'da yardımcı olmaya başladım. Konya'ya o yıllarda gelen rahmetli Âşık Veysel, rahmetli Dursun Cevlanî, Davut Sularî, Âşık İhsanî (o yıllarda Güllüşah'a şiirler söylerdi), Saz

Şairleri Bayramı yapma fikrini bana ilham ettiler. İlk Âşıklar Bayramı'nı 1966 yılında yaptık. o zamanın Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Müsteşarı Sedat Tolga, kendisine bu fikrimi açtığım zaman beni destekledi. O yılın Ekim ayının son üç gününde bayramı yaptık.

Âşıklar Bayramı tahminlerimin ötesinde başarılı oldu. Tanımakla şeref duyduğum o yılların âşıklarından Posoflu Âşık Müdamî ile Ardanuçlu Âşık Efkârî'yi genç ve güçlü âşıklardan Murat Çobanoğlu ile Şeref Taşlıova'yı, Âşık Abdulvahap'ı, Tokat'lı Âşık Hasan Selmanî'yi tanıdım ve bütün Türkiye'ye günlük hayatları ve sanat varlıkları içinde tanıttım. Sağolsun Metin Soysal ve Hürriyet gazetesi, ikinci yıl Âşıklar Bayramı'nı röportajlar halinde okuyuculara duyurdu. Bayramın mânâ ufkı Türkiye'den Avrupa'ya, Amerika'ya taşı. Konya Âşıklar Bayramı'ndan berat alan âşıklar her yerde aranır, okunur, dinlenir oldu. Bunu millî bir görev bildik. Bayramın ilk gününden bugüne, daima birleştirici, daima Cumhuriyet ilkelerine bağlı kalarak âşıkları eğittik. Aralarında karşılıklı sevgiyi, saygıyı, usta-öğrenci ilişkilerini yürürlükte kıldık. Atışma bilmeyen âşığı bir iki yıl içinde usta seviyesine çıkardık. Dudağdağmezde ilk yıl dudağını kanatan Âşık Selmanî, ikinci yıl tavsiyemiz ve teşviklerimiz sonucu, bileğinin hakkıyla birincilik ödülünü kazandı.

Sanıyorum Konya'da ikiyüz yıl önce Âşık Şem'inin, âşık Dertlî'nin kurdukları, Hemdem Sait Çelebi'nin desteklediği ve bizim devam ettirmekten sevinç ve gurur duyduğumuz bu ocaktan bugüne değin yüzün üstünde Âşık yetiştirdik. Son beş yıldır bayrama katılan âşıkların şiirleri arasından seçiciler kurulunun seçtiği şiirleri "Yılın Yedi Şiiri" olarak Konya'nın yedi kültür hizmeti veren köşesinde sergiledik. Âşıklarımızla İstanbul Kültür Festivali'ne katıldık. Gülhane Parkı'nda ellibin'in üstünde İstanbul Halkına halk şiirinin en taze, en canlı örneklerini sunduk. Aynı şekilde Yarımca Festivali'nde, yaşayan halk şiirini, en güçlü temsilcileriyle sanatseverlere sunduk.

On yıl önce Mevlâna sema Heyeti Başkanı olarak Mevlâna'nın yaşama sevgisini sunmak üzere Almanya'ya gitmiştik. Halk şiirimizin Almanya'da da aynı sevgiyle arandığını, okunduğunu, dinlendiğini gördüm, kıvanç duydum. Büyük Önder Atatürk'ün yüzüncü doğum yıldönümü törenleri dolayısıyla Atatürk'ün aziz anısına Geleneksel Âşıklar Bayramı düzenledik. Halk edebiyatının, halk şiirinin on ayrı dalında âşıklar arasında yarışma açtık. Derece alan âşıklara ödüller, onur belgeleri verdik. Dört gece, iki gündüz Konya'da İl Halk Kitaplık Salonu, Atatürk sevgisiyle inledi. Konya'lı hemşerilerimizle, sanatseverlerle salon doldu doldu boşaldı.

Şunu demek istiyorum. Büyük Önder Atatürk, canından fazla sevdiği halkıyla aynı düşünce, aynı duyarlık içinde bütünleşmesini bilmişti. Son nefesine kadar Türk milletinin emrinde ve hizmetinde olmuştu. Halkın kültürüne, sanat varlığına gereken ilgiyi fazlasıyla göstermiş, halkın duygu ve duyarlılığından aldığı ilhamla Halkevlerini kurmuştu. Kendi kültürümüzden hız alarak, dünya kültürünü iyice tetkik ederek, dünya literatüründe Türk kültürünün ve sanatının önemli yerini perçinlemek... Yol, yöntem bu, sanat çalışmalarında, araştırmalarında... Kendi milletime kendi dilimle sesleneceğim elbette. Onun duyarlılığına tarih bilinci içinde değer ölçülerine sadık kalarak yararlı ve yardımcı olacağım. Böyle olursa, elbette yapılan bir faaliyet de ilgi görecektir ve görevini yapmış olan insanların mutluluğunu duyacağım. Konya Âşıkлар Bayramı'nda her yıl bu mutluluğu canevimde yaşıyorum ben.

Kars'dan, Erzurum'dan, Gaziantep'ten, Sivas'tan, Tokat'tan, Maraş'tan, Adana'dan, Antalya'dan, Tekirdağ'dan, Samsun'dan nice âşıkлар sazları ellerinde, Konya Âşıkлар Bayramı'na geldiler, daha da gelecekler zaman akıp geçecek. "Baki kalan bu kubbede birhoş seda imiş" denecek. Konya Âşıkлар Bayramında Büyük Önder Atatürk'ün anısına yazılan, söylenen şiirler-deyişler, bir kitap halinde yayınlandı. Kültür Bakanlığı tarafından bayramda söylenen şiirler, deyişler Saz Şairlerinin Diliyle Atatürk adlı bir kitapta toplandı.

On yıl kadar önce bayramın son gecesiydi. Programın sonunda Artvin'li yaşlı Âşık Deryamî Baba'yı bir atışma yapmak için sahneye davet ettim. "İstediğin âşığı çağır" dedim. Deryamî Baba, kendinden emin, bir dörtlük söyledi, "İsteyen âşık gelsin" dedi. Arka sıralardan bir genç âşık sandalyeleri atlayarak geldi. Deryâmî Baba'nın karşısına oturdu. Bu Konya'lı, Yeniceoba'lı, köklü bir aileye mensup Âşık Ünvanî (Mehmet Kart) idi. Biraz sert mizaçlı, doğru bulmadığı bir konuda hemen itiraz edici bir kişiliğe sahip, amma dört dörtlük bir sanatçıydı Ünvanî. Âşık Ünvanî'yi Baba Deryamî'nin karşısında görüverince doğrusu biraz şaşırdım. Bayramın en son bölümü. Biraz sonra ödül dağıtma töreni yapılacaktır. Ne olur ne olmaz, en güzel şekilde başlayıp, bayramın sonunda bir durgunluk olmasın, aynı güzellikte sonuçlanmasını istemek benim de hakkım elbette. Ne yalan söyleyeyim biraz durakladım. Ne var ki, şiirin, sazın, sözün er meydanıydı bu meydan. Acemi de olsa, genç de, usta bir âşığın karşısına kim çıkarsa yarışmayı yürütmek de görevdi benim için. Deryamî Baba'ya karşı Âşık Ünvanî'nin zor duruma düşmesini de gönülüm istemiyordu. Dengeleme, sırasında gönülleme işini de tam anlamıyla yerine getirmek zorunluluğu da benim sorumluluğumdur.

Dinleyici, söyleyenleri, konuyu, özellikle atışmada ölçüyü kaçırmadım, kimseyi gücendirmeden, programı yürütmenin ne güç bir iş olduğunu kimseye inandıramazsınız. Ankara'dan iki jüri üyesinin Ankara'lı bir âşığın şiirine verdiği puanlarla bu âşığı ödüllendirmelerinin sıkıntısını ben kaç yıldır çekmekteydim.

Ayağı serbest bırakarak ilk deyişi Deryamî Baba'ya verdim. Ve gecenin son atışması başlamış oldu. Atışmayı yazmadan önce şu hususu belirtmeyi gerekli buluyorum. Yeterince âşık olarak bilinen Âşık Ünvanî bu atışma sonunda gözümüzde ve gönlümüzde dev gibi büyüdü. Deryamî Baba'nın deyişlerine verdiği karşılıklarla değil bu yılın, yılların en usta deyişlerini başarıyla söylemiş oldu. Yıllar boyunca Âşıklar Bayramı'nda birbirinden güzel ve mânâlı birçok atışmalar dinledim. İnanıyorum ki uzun yıllar bu atışma dilden dile yayılacaktır. Şeref Taşlıova'yla Âşık Abdolvahap Kocaman'ın Atatürk'le ilgili şiirleri nasıl okuma kitaplarına geçecek kadar güzelse, bu atışmanın da yeni yetişecek âşıklara örnek olarak gösterileceği, okutulacağı gün gibi aşîkârdır.

Şimdi bu güzel atışmayı yazıyor, iki âşığı da gönülden kutluyor, daha nice başarılarını bekliyorum.

DERYAMÎ BABA Âşıklara meydan okudum tek tek,
Koç istedim, çıktı kuzu bu gece.
Gelişin edepli, erkânlı gerek,
Biraz dinleyelim sizi bu gece.

ÜNVANÎ Yine kayıp etmiş, gülünü bülbül,
Getirdi meydana bizi bu gece.
Bir mürşid-i kâmil arzular gönül,
Verdi elimize sazı bu gece.

DERYAMÎ BABA El içinde olan elden incedir,
Hicran deryasında gölden incedir.
Âşıklık dediğin kıldan incedir.
İçine attı mı sızı bu gece?

ÜNVANÎ Hakkı darda, ipte, sehpa buldum,
Maddeyi aradım, manâda buldum.
Cümle kâinatı noktada buldum,
Gösterme gelini, kızı bu gece.

DERYAMÎ BABA Âşığım dertliyim, bir kız isterim,
Doksandokuz değil, tam yüz isterim.
Karşımda çatacak öküz isterim,
Nerden buldun küçük yozu bu gece.

ÜNVANÎ Hor görme, erlerle dolmuş her yanın,
Er için kıymeti olmaz bir canın.
O küçük dediğin senin kurbanın,
Olam ayağının tozu bu gece.

DERYAMÎ BABA Yaratanım birdir, Hakka taparım,
Her yarattığından hisse kaparım.
Hürmetkârsın gözlerinden öperim,
Çekeyim sendeki nazı bu gece.

ÜNVANÎ Kapına kul geldim kalk hele bir bak,
Çiğ yanım kalmışsa, onu da sen yak!
Sen arif kişisin, benliği bırak,
Alma elimdeki kozu bu gece.

DERYAMÎ BABA Âşık Deryamî'ye yara etmedin,
Yaralı gönlüme çare etmedin.
Bu mecliste yüzüm kara etmedin,
Getir öpeyim o gözü bu gece.

ÜNVANÎ Ünvanî felekten almamış murat,
Zaten bu dünyanın ezeli berbat.
Gel kırma burada kalbimi üstad,
Yeter bitsin, kara yazı bu gece.

Âşıkların dünyasına girişimin yarım asırlık bir tarihi var. Çınaraltı dergisinde şiirlerimi okuyan, Âşık Veysel'i Sivas'ta tanıyıp onu Türkiye'ye tanıtan Ahmet Kutsi Tecer, bana mektup yazdı. Tanıştık ve devamlı muhaberede bulunduk. Bu dostluk üstadın ölümüne kadar

devam etti. Ölümünden kısa bir süre önce Konya'da Şeker Fabrikasında yaptığım sohbeti asla unutamıyorum.

Konyalı âşıklardan sonra ilk tanıdığım halk şairi Tercanlı âşık Davut Sulari ile karşı âşık Dursun Cevlâni oldu. Sonra Âşık Veysel'i tanıdım. Konya'da kendilerini misafir ettim, ağırladım. Öğretmenler derneğinde kendileriyle ayrı ayrı programlar yaptım. Turizm Derneği Başkanı, olduktan sonra faaliyetimizi yurt çapında genişlettik. Ardanuçlu Âşık Ef-kârî, Poshoflu Âşık Müdamî, Adana'lı, Âşık Ferrahî, Almusulu Âşık Hasan Selmânî, Sivas'lı Âşık Ali İzzet Özkan, Âşık Murat Çobanoğlu, Âşık Şeref Taşlıova, Âşık Reyhanî, Âşık İlhamî, Âşık Deryamî'yi ve ikiyüz civarında Halk Şairimizi "Geleneksel Türkiye Âşıklar Bayramı" vesilesiyle yurt ve dünya ölçüsünde tanıttık.

Her yıl yapmakta olduğumuz bu bayramda yurdumuzun dört bir köşesinden Konya'ya gelen âşıklarımız âşıklık geleneğinin on beşi bulan çeşitli dallarında karşılıklı yarışmalara katılıyor, ortaya konan ödülü aralarında paylaşıyorlar. Bu töre bu gün de canlılığıyla devam ediyor.

İstanbul Kültür ve Sanat Vakfının düzenlediği Uluslararası İstanbul Festivali'ne on dokuz yıl şairlerimizle birlikte değişik programlarla katıldık. Özellikle Gülhane Parkında elli bini aşkın bir topluluğa Âşıklık geleneğini âşıklarımız her yıl başarıyla sundular.

Kültür ve Sanat adamı aziz dost, rahmetli Nejat Eczacıbaşı ile Aydın Gün'ün başlattıkları bu faaliyeti Gülhane'nin vefakâr seyircileri elbette hatıralarında yaşatacaklardır. NHK televizyonu on yıl önce yaptıkları "İPEK YOLU" dizi programı ile bütün dünyaya, üç buçuk milyarı bulan bir izleyici topluluğuna âşıklık geleneğimizin bütün güzelliklerini âşıklarımızın atışmalarıyla, güzellemleriyle sunma başarısını gösterdi. Âşıklarımızın hayat ve eserlerini yediyüz sayfalık bir kitapta topladım. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi tarafından yayınlanan bu eser elli yıllık bir çalışmayı dile getirmektedir.

Âşıklarımız, sanatsever milletimizin gören gözleri, duyan kulakları, konuşan dilleridir. Onların sevgilerini, inançlarını duygu ve duyarlıklarını, acılarını, sevinçlerini, özlemlerini dile getirirler. Günlük kaygılarını, elemelerini unuturlar, mutluluk dolu bir ortamda eşrefi mahlûkat olmanın hazzını canevlerinde duyarlar. Bu yolun ötesinde Anadolu'da saygınlığı, sevecenliği, Hakk'ın birliğinde mutlu olmayı Anadolu insanına bir müjde çiçeği halinde sunan Ahmet Yesevî'nin gönül erleri, Horasan erleri, Alperenler, Hacı Bektaşî Veli'ler, Yunus Emre'ler, Mevlâna Celaleddin'i Rûmî'ler bulunmaktadır. Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan

bu gönöl yolu on asırlık bir mutlu huzur yoludur. Bu gönöl yolunun, bu inanç yolunun mısralarına, nağmelerine candan kulak verelim, aydınlığından aydınlanalım, ilhamından esinlenelim.

Bu büyük gönöl erlerinin torunlarına kelaynak kuşları kadar önem verip ilgi gösterelim. Bunu yapmaya mecbur olduğumuzu bilelim. Otu-zuncu Geleneksel Türkiye Âşıklar Bayramı'nı madde ve mânâ olarak destekleyen TBMM Kùltür Sanat ve Yayın Kurulu Başkanı ve üyelerini saygılarımla selamlıyorum.

BAŞKAN – Teşekkür ederiz üstadımız. Siz, sadece Âşıklar Bayramını ve yemek yarışmalarını, kongreleri düzenlemediniz; eksik bıraktınız, siz, Konya'da ilk defa Gül Bayramını düzenleyen, Kuş Bayramını düzenleyen bir müessissiniz. Onun için, onları da hatırlatmak istedim.

Efendim, dün programda olup bugün teşrif eden değerli hocamız Prof. Dr. Nilgün Çelebi'yi davet ediyorum. Nilgün Çelebi, Âşıklarla İlgili Bir Araştırma başlıklı tebliğini bize sunacaklar. Buyursunlar efendim...

“ÂŞIKLARLA İLGİLİ BİR ARAŞTIRMA”

Prof. Dr. NİLGÜN ÇELEBİ(*)

Efendim, benden önceki, iki sayın konuşmacı, gerek Âşık Şeref Taşlıova gerekse Sayın Fevzi Halıcı o kadar güzel konuştular ki, konuşma yeteneklerinin de zaten gelişkin olduğu biliniyor, benim gibi, zaten, konuşma yeteneği doğuştan fazla gelişmemiş olan bir kişinin, arkalarından konuşmaya cesaret etmesini umarım anlayışıyla karşılırsınız ve belki de biraz dinlenmek ihtiyacı olanlar da dışarı çıkabilir.

Dün akşamki konuşmalardan, dünkü oturumları, belki en azından bir ara, bütünüyle olmasa bile, dört kişinin izlediğini öğrendim. Bugün, dörtten fazla, yaklaşık kırk kişi kadar var. Öncelikle, bugünkü katılımı gerçekleştirenlere de kuşkusuz teşekkür etmek gerekiyor; fakat, ben, Konya Selçuk Üniversitesi'ne de beş yılını vermiş bir akademisyen olarak, burada çok daha fazla sayıda gencin bulunmasını isterdim, gençten öte, hocalarının bulunmasını isterdim. Çünkü, Selçuk Üniversitesi 1975 yılında kurulduktan sonra, hemen hemen ilk bölümlerinden bir tanesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'dür. Daha sonra, Eğitim Fakültesi içinde de Türkçe ile ilgili bölümler var. Bildiğim kadarıyla, yalnızca eğitim fakülteleri değil, şu aşamada, meslekî eğitim fakülteleri de bünyeleri içinde Türk Dili bölümlerinin açılması yönünde, YÖK'e başvuruda bulundular. Bir taraftan akademisyenlerimiz, değerli hocalarımız, meslektaşlarımız, bölümleşme yolunda bu kadar yoğun çabalar harcarken, koşulları ve zaman zaman, yasaları, yönetmenlikleri ve akademik ilkeleri dahi zorlayacak tarzda, bölüm olma uğraşında bulunurlarken, Konya'da 30 yılına ulaşmış bulunan bir hareketin -bu artık bir harekettir- dinleyicisi olmakta bu kadar çekimser davranmalarının arkasında yatan nedenleri bir türlü kestiremiyorum.

Buradan bir akademisyen olarak akademisyenlere seslenmek istiyorum : Lütfen, artık, belirli alanlarda, özellikle bu tür kültür hizmetlerinin olduğu alanlarda birbirimizin arkasından hançer saplama alışkanlıklarını bir tarafa bırakalım. Bir hareketin içinde doğrudan doğruya lider olarak ben yoksam o hareket benim için yok demektir zihniyetini bir tarafa bırakalım. Biz olsak da olmasak da, kurulmuş olan ve bir sivil toplum örgütlenmesi olan, aslında bir halk örgütlenmesi olan Konya Kültür Turizm Derneği tarafından başlatılan bu hareketin, en azından

(*) NİLGÜN ÇELEBİ :

Konya doğumludur. Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji bölümü mezunudur. İngiltere'de alanı ile ilgili çalışmalar yapmıştır. İngiltere dönüşünde Selçuk Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi'nde öğretim görevlisi oldu. yüksek lisans ve doktora yaptı. Halen Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde öğretim üyesidir. Telif ve çeviri yayınlanmış kitapları vardır.

izleyicisi olmayı bir görev bilelim. Bu belki vardır Selçuk Üniversitesi'nin ya da Eğitim Fakültesi'nin Türk Dili Bölümü'nden birkaç görevli öğretim üyesi, öğretim elemanı ya da öğrencisi; fakat, bu, şu anda salonu dolduracak sayıda olmadığı sürece yeterli değildir. Onların da bir biçimde, meslektaşlarını ve arkadaşlarını buraya katılmaya özendirmeleri gerekirdi; bu bir görevdir. Ben, bunu, 5 yılını Selçuk Üniversitesi'ne vermiş, haftada yaklaşık 30 saat derse girerek, akşam 7-7.30'da uykuya dalacak kadar yorularak geçirilmiş bir 5 yıldır, buna dayanarak söylüyorum. Tekrar vurgulamak istiyorum : İçinde olmadığım ya da yöneticisi olmadığım hareket benim için yoktur zihniyetinin terk edilmesi gerekiyor. Bunda kaybedenler üniversitelilerdir çünkü. Aksi halde, bu yıl otuzuncu yılı, on yıl sonra bunun kırkinci yılı olur. Buradaki maya tutmuştur ve devam edip gidecektir. Bundan kaybedenler üniversiteler olur ve yeni yetişmekte olan kuşaklar olur. Ayrıca, ben burada, Konya'nın çeşitli liselerinde edebiyat öğretmenliği yapan öğretmenlerimizi de görmek isterim. Tatil günü olduğu için, hadi öğretmenleri ya da öğretim üyeleri yönlendirmede; öğrenciler neredeydi? Onları da görmek isterim. Akşam gelenler, onlar, doğrudan doğruya bu sanata, bu kültür hareketine gönül veren gerçek halktır. Onlar, görevlerini yapıyorlar. Gece gelenlerle, üzerine de para vererek gelenlerle de zaten bu hareket başlamış ve yürütülmektedir; ama, akademisyenlerimizin, halkın içinden gelen ve halk tarafından devam ettirilen bu harekete karşı çok daha duyarlı olmalarının gerekliliğini vurgulamak istiyorum.

Bu, belki uzun gibi gözükebilecek olan ama, aslında hiç de uzun diye alınmaması gereken genel girişten sonra, aşıklar üzerinde ben ne söyleyebilirim; aslında, benim söyleyecek fazla bir sözüm yok; çünkü, benim alanım sosyoloji; edebiyatçı değilim, folklorcu değilim. Fakat, daha önceden, bundan on yıl önceki 20. Konya Âşıklar Bayramı'na katılan âşıklar üzerinde bir araştırmam vardı, o bir makale olarak yayımlandı; ama, ben bunun pek fazla okuduğunu zannetmiyorum; çünkü, akademisyenlerin okuduğu bir dergide, bir üniversite dergisinde yayımlandı. Akademisyenlerimizin aslında okuma alışkanlıkları da olmadığı için, bunun yeterince kamuoyuna iletilmediğini düşünüyorum ve orada ileri sürülen birtakım gerçekleştirmeye çalıştığım kavramsal çerçevenin günümüzde de geçerli olup olmadığının bir yerde dökümünü yapmak istiyorum, aynısını yinelemek şeklinde değil; fakat, geçerli olup olmadığının dökümünü yapmak istiyorum, bir yerde, hesabını vermek istiyorum.

Önce, araştırmayı okuyan akademisyenler olabilir; ama, diğerleri için çok kısaca birtakım noktalarına değinmek istiyorum. Âşıklarımızın

genel özellikleriyle ilgili... Araştırma sonucunda ki, bu genelde hâlâ değişmemiştir. Doğu Anadolu kökenli âşıklar başta geliyor, hemen arkasından İçanadolu Bölgesi âşıkları başta geliyor. Yaş grubu, olgun yaş dediğimiz 26-45 yaş arasında. Bunu, dün akşamki katılımcılardan da zaten rahatlıkla çıkarabilirsiniz. Âşıklık, gençlerin bir heves olarak gerçekleştirildikleri bir iş değil, olgun kişilerin, ileri yaşa gelmiş kişilerin gönül verdikleri bir uğraş alanı, bir hareket olarak karşımıza çıkıyor. Onun dışında, her ne kadar doğum yerleri olarak kırsal kökenin ağırlıklı olduğunu görüyorsak da, bu kentleşme aşamasındaki büyükçe kasabalarda ve kentlerde doğmuş olan kişilerin de âşık olmalarına engel teşkil etmiyor. Öğrenim durumları, genellikle ilk ve orta terk civarında. Maddî durumları, her ne kadar Sayın Şeref Taşlıova Âşıklar Bayramı'nın kendilerine kravat takma ve döviz kullanma imkânını verdiğini belirtmişse de, bunu bir iyi niyet gösterisi olarak söylediğinden eminim. Çoğunluk itibarıyla, maddî durum açısından, Türkiye ortalamalarındaki ortalama standardı gerçekleştirebilecek düzeyde değil. Kendisine ait eve sahip olanların sayısı yaklaşık yüzde 50 civarında olmasına rağmen, özellikle kırsal kesimden gelenlerin toprağı olmayanlarına baktığımızda, üçte birinin toprağı olduğunu, üçte ikisinin de toprağı bulunmadığını görüyoruz. Asıl meslekleri olarak küçük birtakım sanatlarla ilgilenilmekle beraber, âşıklığı kendilerinin asıl mesleğı olarak gösteriyorlar ki, bu, kişinin kendisini nasıl algıladığının da bir yerde işareti, bu önemli bir şey. Bir başka işten daha çok para kazansa dahi, kişinin, asıl mesleğı olarak âşıklığı göstermesi kendisinin bu yola ne kadar önem verdiğinin de bir işareti. Âşıklıktan kazanılan gelirle yaşamını sürdürebiliyor mu, ne kadar başarılı ya da yeterli bir yaşama standardına ulaşabiliyorsunuz, bu konuda hepsinin şikâyetinin olduğunu daha önceki araştırmanızda tespit etmiştik ve bu durum halen de devam ediyor. Âşıkların kazanç yolları olarak, kendi aralarında kahvelerde sanatlarını icra etmeleri sonucunda elde ettikleri birtakım kazançlar var ve bir de, bunun ötesinde, düğün vesaire ile kaset gelirlerinden yaşamalarını temin edecek imkânları elde etmeye olayları söz konusu. Bir de, bazıları için sahneye çıkma olayı söz konusu. Fakat, değişmeyen bir eğilim, âşıklar için, sahneye çıkarak ya da düğünlere giderek para kazanma olayı, aslında, onur kırıcı olarak nitelendiriliyor. Bu yolla para kazanmanın kendilerine onur vermediğini, gelişimlerinin bir başka tarzla karşılanması, fakat, kendilerinin bu sanatı sürdürmeleri için desteklenmelerinin gerekli olduğunu düşünüyorlar. Bu nokta önemli... Bu destek konusuna gelindiği zaman, evet geliyoruz, izliyoruz, gayet güzel hoş, bir gelenek devam ediyor, bu hareket kendi içinden

gidiyor; ama, Konya Turizm Derneği'nin, bu hareketin belirli bir kanala gelmesinde çok büyük katkısı var; bunu, yakınlarım olduğu için de söylemiyorum. Ne kadar nesnel bir şekilde bakmaya çalışırsak çalışalım, hatta birazcık da olumsuz bakmaya kendimizi zorlarsak zorlayalım, derneğin bu konudaki, bu hareketin bugün bu hareketin bugün bu hale gelmesindeki katkısını hiç kimse inkar edemez.

Tamam, hareket yürüyor, var bunlar; fakat, bu insanların buradan çıkıp gittikten sonra, Konya'daki beş altı günlük olaydan sonra yaşamlarını nasıl sürdürüyorlar, bu konuda neler yapılabilir... Hep söylenen devlet desteği, devlet desteği... Ben, artık, bu devlet desteği konusunda çok fazla ümitvar değilim ve belirli bir noktaya gelindikten sonra da devlet desteği ifadesindeki o devlet sözcüğünün biraz sorgulanması gerekliliğini de düşünüyorum. Her şeyi devletten bekleyen insanlar ve devletimizin de imkânları belirli. Bunun yerine ben, bundan sonra belediyelerin, dernekler dışında, küçük gönüllü birliktelikler, dernekler dışında belediyelerin bu konuda çaba göstermesini, oluşturacakları özel birimlerle âşıkların gerek bugünlerinin gerek gelecekleri için sosyal güvenlikleri açısından gerekli önlemleri almaya başlamalarının zorunluğu olduğunu düşünüyorum. Çünkü, belediyeler sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu hareketin insanları da halkın içinden çıkan insanlardır, birbirlerine en iyi onlar destek olabilirler. Yoksa, devletin, biliyorsunuz, belirli bir yere kaynak aktarabilmesi için, bir yığın özel prosedürlerin gerçekleşmesi gerekiyor. Âşıkların belirli bir sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınması ya da belirli şekilde maaşa bağlanması, devletin bütçesinden bunlara bir fon ayrılmasının bütçe tekniği açısından dahi -en azından- imkân yoktur ve 30 yıldır da bu bulunamadıysa eğer, ama, mevcut yapı içinde onlara destek verecek bir fonun oluşturulması mümkün olmadığı için bugüne gelinmiştir; fakat, belediyeler, her ne kadar tüm gelirlerinin azlığını biliyoruz, bütün harcamalarının yine merkezî hükümet tarafından onaylanması gerektiğini biliyoruz, onların bütün sorunlarının da farkındayız; ama, bir biçimde, yine de, birtakım esnekliklerden yararlanarak, belediye olmanın kendilerine getirdiği esnekliklerden yararlanarak, kendi yörelerindeki saz şairlerine destek vermelerine ve bunlarla ilgilenen dernek vesair kuruluşlara da destek vermelerinin gerekli olduğunu düşünüyorum. Konya Belediyesi olabilir, Kars Belediyesi, Erzurum Belediyesi, yoğun olarak âşıkların bulunduğu yörelerdeki belediyelerin bu konuda yardımcı olması en gerçekçi çözümün önerilmesidir şeklinde bir öneride bulunmak mümkündür diye düşünüyorum.

Efendim, beni dinlediğiniz için teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum.

BAŞKAN – Prof. Dr. Nilgün Çelebi hanımefendiye biz de teşekkür ediyoruz.

Şimdi, Fikret Türkmen Beyi davet edeceğim; ama, kapıdan içeri girerken yüreğim parçalandı. Benim otuzbeş yıllık arkadaşım... Kolunu öyle sarılı görünce içimden bir tel koptu.

Evet efendim, Prof. Dr. Fikret Türkmen, Ege Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili Edebiyatı Bölüm Başkanı ve öğretim üyesi. Değerli kardeşimin tebliği, Fıkra Teorileri ve Nasreddin Hoca Fıkraları. Tekrar geçmiş olsun diyorum.

“FİKRA TEORİLERİ VE NASREDDİN HOCA FIKRALARI”

Prof. Dr. FİKRET TÜRKMEN (*)

Bana âşık edebiyatı içerisinde Nasreddin Hoca'nın işi ne diye sorabilirsiniz. Fakat, Nasreddin Hoca'nın girmediği hiçbir şey yoktur. Nasreddin Hoca sadece Anadolu'nun, sadece Konya'nın veya sadece Türk dünyasının değil, ismini duyduktan sonra bir nevi tiryakilik yaratan şahsiyeti ve zekâ durumuyla, bütün insanlığın ortak değerlerinden biridir. Bu bakımdan, bu zamana kadar Nasreddin Hoca üzerinde yapılan çalışmalar, yayınlar, yeni metodlarla yeniden elden geçirilmelidir. Böylece, Hocamızı layık olduğu yere hiçbir zaman ulaştıramamanın burukluğundan da bizi bir dereceye kadar kurtaracaktır ümidiyle, âşıkların da piri olan ve bizim de pirimiz olan Hoca'yı, bu son gün, aslında son gün veya ilk gün değil, her zaman yanımızda olan Hoca'yı, son konuşma olarak -benden sonra var mı bilmiyorum- sizlere takdim etmeye çalışacağım.

Nasreddin Hoca denince, herkeste -en kızgığında, en üzgününde- yüzünde bir tebessüm oluyorsa, yüzünde bir tebessüm meydana geliyorsa, bu, onun, gerçekten sır olan, gerçekten üzerinde en çok durulması gereken bir yönünü ortaya koyuyor demektir. Bu, gülme dediğimiz, sadece insanlara mahsus olan bir fizik olayının nasıl gerçekleştiği meselesidir. Gülme, bilindiği üzere, yüzyıllarca, bir taraftan filozofları, psikologları, sosyal psikologları, hatta, biyologları bile ilgilendiren önemli bir konu olmuştur. Bilhassa, gülmenin sebeplerinin açıklanmasında çeşitli görüşler ileri sürülmüş, bunlardan Batı'da songünlerde öğrendiğime göre, Amerika'da bu konuda bir de enstitü kurulmuş bulunmaktadır. Yani, gülmeyi incelemek üzere, dünya anekdotlarını karşılaştırmak, incelemek ve espiroi noktalarını yakalamak üzere...

Gülmeyi sağlayan malzeme genellikle mizah ve nükte olarak bilinmektedir. Mizah, kendi içinde gülünçlüğü tarif eden bir olaydır diye tarif ediliyor; halbuki, nükteyse, bir başka şeyle, kıyaslama yoluyla ortaya çıkan bir olaydır deniliyor, sanatkârlık ve hayal gücü isteyen bir olay... Ancak, antik dönemden günümüze kadar espiroi, Batı dünyasında, günümüzde gülme sebebi, gülmenin çekirdeği anlamındaki temel taş hakkındaki çeşitli görüşler, 1964 yılında, Loyter isimli bir Batı araştırmacısı

(*) PROF. DR. FİKRET TÜRKMEN :

1945'te Yozgat'ın Boğazlıyan İlçesinde doğdu. Erzurum Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezundur.

Halen Ege Üniversitesi'nde Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsünün müdürlüğünü yapmakta ve kuruluş çalışmalarını yürütmektedir. Ayrıca Türkçe Öğretim Merkezi Müdürlüğü ve Halkbilimi (Folklor) Anabilim Dalı Başkanı'dır.

Türk Dil Kurumu Bilim Kurulu üyesidir. Bu kurumun Yürütme Kurulu üyesi olarak da görev yapmaktadır.

tarafından özetlenerek, bütün dünyadaki görüşler özetlenerek yayımlanmış bulunmaktadır. Mizahla ilgili teorilere bağlı araştırma metotları, sınıflandırmalar hakkında kısaca bilgi verdikten sonra, bu teorileri ve bu metotları Hoca'nın fıkralarına nasıl uygulayabiliriz ve buradan, Nasreddin Hoca fıkralarının diğer fıkralardan ayırılması ve bugün Nasreddin Hoca'ya mal edilen fıkraların tamamının ona ait olup olmadığı, hangilerinin Nasreddin Hoca'ya ait olmasının daha muhtemel bulunduğu gibi birtakım sonuçlara doğru gidilebilir diye düşünmekteyiz.

Teorilerden ilki, üstünlük teorisi denilen bir teoridir ki, mizahın temelini, üstünlük duygusu, kendini beğenme duygusu teşkil eder denilmektedir. Bu, Aristo'nun Poetika isimli eserinde ıstırap verici ve bozucu olmayan birtakım çirkinlikler ve bozukluklarda gülünçlük vardır şeklinde özetlenmiştir. Daha sonra, gülme, bazılarının ya da bizim, daha önceki halimizle kendimizi kıyasladıktan sonra, kendimizi aniden daha güçlü, daha üstün hissetmemizden doğar denilmektedir.

Bergson, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında yaptığı incelemeleri, bilindiği gibi, "Gülme" isimli bir kitapta yayımladı. Ona göre, klişeleşmiş insan tavırları, dış dünyaya uyumda çekilen zorluktan kaynaklanan unutkanlıklar, aşağılanmalar ve aşağılanmadan meydana gelen ıstıraplar, kişinin görünümünü, kelime oyunlarını ve aynı formüle uyan olayların tabii akışlarını saptırdığımız zaman meydana gelir demektedir. Şimdi, bunu, bir örnekle daha net olarak açıklayabiliriz : Tabiatla, tabii olayların bir akış seyri, bir akış sırası vardır. Bu akış seyri veya sırası içerisinde birini veya birkaçını çıkardığımız zaman gülme meydana gelir denilmektedir bu teoriye göre. Mesela, televizyon seyrederken, ses, görüntü, varsa müzik, üçü biraraya bir tabii denge içerisinde seyredilirken birdenbire televizyonun sesini kısıtığımızı farzedelim; o zaman, televizyondaki görüntünün sadece birtakım ağzını açıp yummalar veya gözlerle birtakım jest ve mimikler yaptığını görürüz, ses olmadığı zaman bu bize komik gelir. Hatta, bununla ilgili de güzel bir fıkra vardır; bizim İsmail Bey'in kulakları çınlasın... "Kulağı sağır olan birisi, yahu ne oldu bu kuzalara; eskiden ne güzel melerlerdi, şimdi sadece ağızlarını açıp yumuyorlar..." fıkrasında olduğu gibi, meleme sesi koyun ve kuzunun hareketleriyle birleştiği zaman doğal bir olay, onlardan birini kaldırdığımız zaman gülme ortaya çıkıyor.

Bu, üstünlük teorisinden başka, karşılık teorisi denilen ikinci bir teori grubu var ki, bu üstünlük duygusuna bir nevi tepkiden doğan bir teori grubu. Kant, Shopenau ve Spencer gibi tanınmış filozoflar tarafından da desteklenen bu görüşe göre, aslında, tabiatla zıtlıklar bizde gülme

duygusu uyandırırılar. Bu duygular bir nesnenin, yine, beklenenin tersi bir durumla karşılaştığı zaman, bir nesneyi biz normal beklerken, beklediğimizin tam tersi olan bir fikir, bir durum veya bir hareketle karşılaştığımız zaman güleriz. İki fikir, ortak elemanlar vasıtasıyla birleşebilirler veya bir fikir diğerinin sonucu olabilir, bir gerçek olay içerisinde değişik fikirler birleşebilir deniliyor. Yani, yine, tabiatla zıtlık bu teorinin de esası. Öbüründeki üstünlük duygusu gibi, burada da temel olarak, tabiattaki tabii olaylar alınıyor.

Gülmeyle ilgili üçüncü teori ise, rahatlama teorisidir. Üstünlük ve çatışma ya da karşıtlık teorilerinden, tehlikenin birdenbire ortadan kalkmasıyla duyulan haz, nasıl gülmeyi meydana getiriyorsa, aynı şekilde, herhangi bir tehlikeli durumdan, herhangi bir sakınılan durumdan zarar gelmeyeceğini anladığımız andaki psikolojik rahatlama -biz bunun çoğu zaman farkında olmayız- bizde gülme duygusu uyandırır deniliyor.

Bu üç temel teorinin dışında, fizyolojik teoriler var, biyolojik teoriler var. Mesela, biyolojik teorilerde, herhangi bir müdahaleyle de gülme olabiliyor. Fizyolojide gıdıklama, kimyasalda bugün gülme gazı, kahkaha gazı denilen bir gaz atılıyor, yine insanlar gülüyor; ama, bunlar, başka dış müdahaleler; espirisıyla, komik olanla ilişkisi yoktur.

Şimdi, bütün bunlar, elbette ki, çok kısa bir sürede bu teoriler bu kadar kısa anlatılamaz; ama, sadece fikir vermek ve üzerinde çalıştığımız konunun mahiyetini belirtmek bakımından özetle, özetin de özeti, belki tarif niteliğinde veriyorum. Görüldüğü gibi, bütün bu görüşlerde gülme, değişik reaksiyonlara bağlı olarak açıklanmaktadır. Bunların yanısıra, günümüzde, modern psikolojik görüşler, daha çok, mizahı yaratan unsurlara yönelmişlerdir. Ancak, bunların çoğu, doğrudan doğruya mizahla ilgili olmayan, içinde mizahın da yer aldığı durumlardır. Mesela, Freud'un Psikoanalitik metodunda, nükte, komik ve mizah ayrılmakta birbirlerinden. Nükteyi, saklama konusuyla açıklamaktadır Freud. Normal olarak saklı tutulan saldırgan seks içgüdülerinin geçici boşalımı, alternatifi ve zararsız hali...

Saklı tutulan saldırgan seks içgüdülerinin geçici boşalımı, alternatifi ve zararsız hale gelmesiyle, gülme ya da nükte meydana gelir denilmektedir.

Başka bir grup araştırmacı, Nasreddin Hoca fıkralarına da uygulayabileceğimiz başka yeni görüşler ortaya atmaktadır ki, esas üzerinde durmak istediğim teori de budur. Buna göre, kişilik tipleri ayrılmakta ve bu kişilik tipleri de, iyi huylu, kendini ön plana çıkaran, isyankâr ve yönetici,

kendi kendine duyarlı veya cinsel saldırgan, müstehzi, şehirli ve kibirli şeklinde insanları birtakım tiplere ayırmaktadır. Bunların içerisinde, Andrew isimli birisi, yirmidört tiplik fıkra seçimi yapmış ve bu fıkralardan altı faktör ortaya çıkarmıştır ki; bunlar da, alaylı üstünlük, baştan çıkarma, reaksiyon, kompleks yapı, fikir ve kelimelerle oyun ve cinsiyet komik faktörler olarak sınıflandırılmıştır.

Bütün bu çalışmalar, dediğim gibi, Batı'da, üzerinde bir enstitü kurulacak kadar ciddiye alınmış. Bütün bu çalışmaların sonunda, mizahın sosyal fonksiyonunun ne olduğu, ferdi farklılıklarla sosyal fonksiyon arasında, mesela cinsiyet arasında, mesela milliyet farkı arasında, ne gibi bir farklılıklar meydana getiriyor ve insanlar, aynı fıkraya aynı tepkiyi neden göstermiyor gibi, pekçok problemi de içine alan, bir nevi sentez yapılmış, yeni bir teoriye ulaşıyor. Bu teorilerin her biri, başta söylediğim gibi, Nasreddin Hoca fıkralarına uygulanabilir. Bilindiği üzere, her teori de, tabii olarak kendi metodunu, kendi araştırma tekniğini de sonunda getirir.

Bizim üzerinde durmak istediğimiz görüş, mizahın edebî yönünü dikkate alan ve aslında sosyal antropolog olan Foulor isimli bir bilim adamının yaptığı çizelgeye dayalı bir teoridir. Bu teoride, gülmenin çeşitleri, motif ve amacı, hangi alanda olduğu, metod ve araçları ve hitap ettiği zümreler ayrı ayrı sınıflandırılmakta ve bu sınıflandırma, büyük bir çizelge üzerinde gösterilmektedir. Bu çizelgede, fıkralar, milletlerin, hatta mizah tiplerinin analizine de imkân vermektedir. Ayrıca, fıkraların psikolojik zemini tespit edilebilmekte, böylece fıkranın milliyeti hakkında da bir fikir ileri sürme imkânı doğmaktadır.

Türkçe'de de, mizah, o kadar karmaşık bir kavramdır ki, mizah, hiciv, nükte, şaka, latife, istihza, tahkir hatta hikâye gibi benzeri pekçok terim mizahı karşılar şeklinde kullanılmakta ve bunların hangisinin, bizim kastettiğimiz gerçek mizah olduğu da piyasadaki kitaplarda bile değişik isimlerde karşımıza çıkmaktadır. Bugün, Nasreddin Hoca ile ilgili kitaplara bakarsanız, Nasreddin Hoca fıkraları, Nasreddin Hoca latifeleri, Nasreddin Hoca masalları gibi değişik isimlerle aynı fıkralar, okuyucuya takdim edilmektedir.

Bizim, Nasreddin Hoca fıkraları -önce 250 idi, bugün 950- üzerinde çalışmalarımız devam ediyor. Bu Foulor çizelgesinde -keşke tablo olsa, tekrar verebilseydim size- bu fıkralar, önce bir tablo üzerinde sınıflandırılıyor; bu sınıflandırma sonunda, sekiz gruba ayrılan mizah içerisinde Nasreddin Hoca fıkraları hangisine yerleştirilebilir, hangisinde daha

ağırlıkla bulunmaktadır diye bir ön hazırlık yapılmakta ve bunlardan, aşağı yukarı ilk üçü Nasreddin Hoca fıkralarına ait tipler olmakta, diğer beş grup ise Nasreddin Hoca fıkralarından olması mümkün olmayan tipler olmakta; böylece, Nasreddin Hoca'nın olmaması gereken, fakat daha sonradan Nasreddin Hoca'ya mal edilen fıkralar, kendiliğinden elenmektedir. Böylece, sekizde beşlik bir Nasreddin Hoca fıkraları, ona mal edilen Nasreddin Hoca'yı trene bindiren, Nasreddin Hoca'yı şöyle veya böyle gösteren fıkralar kendiliğinden zaten elenmektedir.

Hoca'ya atfedilen fıkraların bir kısmında, hem harekete dayalı hem de söze dayalı mizah söz konusudur. Ancak, hemen belirtmek gerekir ki, hareket komiğinde, taklit ve jest, hareketlerinin mekanik görünme özelliği. Nasreddin Hoca fıkralarında yok denecek kadar azdır. Yani, Nasreddin Hoca'da hiçbir zaman için harekete gülme, birinci planda değildir. Nasreddin Hoca, eşekten düştüğü zaman, tam ona gülmek üzereyken, o harekete gülmezsiz ondan sonra söylediği "zaten inecektim" sözüne gülersiniz. Yani, buradaki komiklik, harekete değil, söz üzerine kaymaktadır.

Nasreddin Hoca fıkralarında, tekrar, tersine çevirme, serileri birbirlerinin içerisine giren davranışlardan oluşmaktadır; jestlerde, vodvil veya fars söz konusu değildir. Nasreddin Hoca fıkraları içerisinde, bu tür komik temele dayalı olanlarda, hareketler, ancak söze dayalı komiklikle birleştiği zaman, kuvvetlendirildiği zaman birşey ifade etmekte ve hareket veya söz tek başına kaldığı zaman, espri zayıflamaktadır. Mesela, Hoca merdivenden düşer -biliyorsunuz fıkra çok meşhurdur- düştükten sonra hanımı gürültü duyar, ne olduğunu sorar; Hoca, kaftanın yere düştüğünü söyler, hanımı o zaman "kaftan bu kadar gürültü yapar mı" der, Hoca da "uzatma, içinde ben de vardım" der. Burada, siz, Hoca'nın düşmesine gülmezsiz, Hoca'nın kaftanının düştüğünü söylemesine de gülmezsiz, ta ki, Hoca, kaftan ve "içinde ben de vardım" sözü, bu üçü bir olay içerisinde birleştiği zaman, ona gülersiniz.

Serinin, yani hareketin tamamlanmasını sağlayan unsurların sıra değiştirmesi de, Hoca'nın fıkralarına gülmeyi sağlayan unsurlardan birisidir. Herhangi bir şeyi tersine çevirme, herhangi bir şeyi beklemedik şekilde açıklama, Nasreddin Hoca'da en çok rastladığımız şekillerden biridir. Hoca, birgün kadılık yapmaktadır; kulağını ısırdığını iddia ettiği birisini bir başkası şikâyet eder; ikisi de gelir, itham edilen kişi "kulağını ben ısırmadım, kendisi ısırdı" der. Hoca karar veremez; mahkemeye ara verir ve yalnız bir odaya çekilir, kendi kulağını ısırmak için hareket ederken düşer, başını yarar. Tekrar mahkeme başladığında -fıkra'yı hatırla-

yacaksınız- kulağının kendisi tarafından ısırıldığına karar verir. Bütün dinleyiciler ve davacı der ki “nasıl ısırırım, imkân var mı, insan kendi kulağını ısırılmaz.” O zaman, Hoca der ki “ısırma ne kelime düşer başını bile yarar.” Şimdi, bütün bunlar bize gösteriyor ki, fıkralardaki sıralardan biri değiştiği zaman, yine gülme meydana geliyor.

Zeka ve kelime oyunları ile ilgili çeşitli edebî sanatlarla yapılan fıkraların sayısı, Nasreddin Hoca’da 150’den fazladır; yani 950’de 150. Foulor çizelgesinde bu fıkralara nükte denilmektedir. Nükte de motif ve amaç, aydınlatma, yani ders vermedir. Bu yönüyle de düşündüğümüz zaman, Nasreddin Hoca’nın gerek karakter yapısına gerek ideolojisine de son derece uygundur bu. Alan ise, yani espirinin hangi alanda baskın olduğu meselesi ise, o da kelimeler ve fikirler alanı gösterilmektedir bu çizelgede. Kullandığı metod ve araç da, şaşkınlık ve sürprizdir. Bu tür komik ise, sadece zeki tiplere hitap etmektedir; yani, bu tür bir fıkra anlatıldığı zaman, dinleyiciler arasında gülenler, öncelikle zeki tiplerdir. Demin söylediğim gibi, Hoca eşekten düştüğü zaman “zaten inecektim” diye anında cevabını yapıştırması, hareket komiği ve söz komiğinin müşteriye için enteresan bir örnektir.

Ahlâk alanı bir nükte veya düzeltme amaçlı bir hiciv, şaşırtma metodunu kullanmaktadır; yani, fıkrada dereceleri daha zayıf olmakla beraber, başka faktörler de rol oynamaktadır. Hoca, söz sanatlarına dayalı fıkralarda, muhatabını kendi düşüncesinin zıttını ifade edecek noktaya kadar götürmekte ve burada, kendi sözünün mecazî anlamıyla gülmeyi sağlamaktadır. Yani, Hoca’ya “karınız çok geziyor” diye şikâyet edilir, Hoca “inanmam” der; karşı taraf buna inandırmak için birtakım ispatlar, şahitler göstermeye çalışır -fıkraları biliyorsunuz- sonunda Hoca, bunu o kadar başarılı kullanır ki “nasıl inanayım; eğer dediğiniz gibi çok gezse, bir kere de bize uğradı, ben de göürdüm” der. Şimdi, buradaki sıralamada görüldüğü gibi, hem ahlâk hem de dinleyiciyi kendi yanına çekip, zıt düşüncede olanı da kendi yanına çekip, en son noktaya getirdikten sonra, söylemek istediğini söylemektedir.

Hoca’nın benzer kelimeler kullanarak yarattığı fıkralar, bunların sayısı 5 tanedir. Bunun anlamı şu : Hoca, kelime oyunlarını yapıyor; ama, kelime çelişkilerini, birbirine benzeyen kelimelerdeki espirinin çok zayıf olduğu bilinmektedir, Hoca bunları çok az kullanıyor. Bunların Hoca’ya ait olduğu kanaatinde değilim ben şahsen. Mesela, hasta olan kızı için “hangi hocaya götüreyim” diye birisi kızını getirir; Hoca, kızı dinler “kızını hocaya değil, kocaya götür” der. Burada hoca-koca benzeşmesi üzerine kurulu bir espiri, espiri oldukça zayıf. Yine koltuğunun altında gaze-

teye sarılı bir şeyle yolda giderken, dostları ona “nereden geliyorsun, sahaflardan mı geliyorsun, koltuğunun altındaki kitap mı” deyince “sahaf-lardan değil. kavafllardan geliyorum” der. Yani, bu ve buna benzer Hoca’ya atfedilen birkaç fıkra ki sayısı 5 tanedir, 950 fıkra içerisinde de 5 fıkra fazla bir sayı değildir.

Nasreddin Hoca’nın çeşitli edebî sanatları kullanarak yarattığı nükteler, fıkralar arasında, cinas, tekrar ve tezat ön plandadır. Kelime komiğinde, tekrarlar genel olarak boşalan, rahatlayan bir duygunun tekrar sıkıştırılması şeklindedir; yani, önce rahatlatıyor, sonra ani sıkıştırıyor psikolojik olarak ve böylece, karşımıza gülme çıkıyor. Birisi, Hoca’ya “az önce buradan bir tepsi baklava geçti” der, Hoca “bana ne” der; adam “ama, baklava sizin sokağa girdi” der, Hoca yine “bana ne” der; adam “sizin eve girdi” deyince, bu sefer Hoca “sana ne” der, insan psikolojisinin normal olarak tekrarlardan sıkıldığı bilinir, yani aynı şey tekrar edildiği zaman insanlar sıkılır; Hoca’nın fıkralarındaki tekrarlar-da ise bunun tam tersini görüyoruz. Bir namaz fıkrası vardır; Hoca kürsüye çıkar “bugün size ne söyleyeceğimi biliyor musunuz” der, cemaat “bilmiyoruz” der; bunun üzerine Hoca “siz bilmiyorsanız, ben size ne anlatacağım” der. Ertesi gün veya ertesi hafta, bu sefer cemaat “hepimiz biliyoruz” diyelim derler; cemaat “biliyoruz” deyince, Hoca bu sefer “biliyorsanız ben size ne anlatayım” der. Üçüncü tekrarında cemaat “yarımız biliyoruz, yarımız bilmiyoruz diyelim” derler; o zaman da Hoca “bilenler, bilmeyenlere anlatsınlar” der. Şimdi buradaki tekrarların, normalde, psikolojik olarak yorucu bir intiba bırakması gerekirken, Nasreddin Hoca’da böyle bir şey söz konusu değildir.

Hoca’nın fikir komiği yaratmada kullandığı metot, şok ve şaşkınlık yaratma metodudur. Bunu yaparken, kelimelerden faydalanır, insanın aldanan olmaktansa, aldatan olmak yolundaki tabii psikolojik eğitimi kullanır. Yaşını sorduklarında “kırk” der; iki yıl geçer, yaşını sorarlar, yine “kırk” der. “Hoca iki yıl evvel sorduk, yaşıma kırk dedin” o zaman Hoca “söz bir Allah bir, ben sözümünden dönmem” der.

Foulour”ün çizelgesinde ilk grubu oluşturan mizaha Hoca’nın fıkraları arasında oldukça sık rastlanmaktadır. Dil temeline dayalı, gözlem metodu-nu kullanan bu fıkralarda, inanç ve değerlerin değişmesi sonucu anlamsız görünen bazı fıkralar, biraz araştırma yapınca anlam kazan-maktadır. Mesela, aynı kaçı olduğu sorusuna “bilmem, bugünlerde ay alıp sattığım yok” cevabını verdiği fıkrada, dildeki fonetik değişimin espriye temel olduğunu görürüz. Yine, aynı mealdeki bir soruda, 16. Yüzyılda ay üçe mi beşe mi şeklindedir, soru bu hale gelince, komik

unsur kendiliğinden ortadan kalkmakta ve fıkra “üçe mi beşe mi” kelimesi üzerinde bir başka anlam kazanmaktadır. Zira, ay ile zühre yıldızının yan yana gelmesi ve buna göre kıştan yaza doğru, ay ve yıldızın dokuza, üçe, beşe şeklinde bir dönemde kullanıldığı daha sonraki araştırmalarda ortaya konunca, anlaşılıyor ki, ayı, üçe, beşe almak; ayın, üçe, beşe kalması vesaire gibi deyimler bugün kullanılmasa da, bir dönemde kullanılmış ve anlam kazanmış deyimlerdir.

Nasreddin Hoca fıkralarında çok ve beklenmedik olay, alan değiştirme, sık kullanılan metotlardan biridir demiştik. Bunun çok güzel örnekleri var Hoca'da; hatta, denilebilir ki, Hoca'da, buna benzer diğer fıkraların yaratılmasında Hoca örneklik etmiş denilebilecek kadar sık kullanılan bir metottur bu. Hoca, komşusunun bahçesinde ağaca çıkar, tam elmayı toplayacağı sırada, merdiveni de ağaca dayamıştır; bahçenin sahibi gelir, Hoca'ya ne yaptığını sorar; Hoca, hem hırsız olma durumundan kurtulur hem de çok şaşkınlık yaratır ve “merdiven satıyorum” der. Bu sefer komşusu şaşırır” bire adam, merdiven satacak yer mi bulamadın” deyince, Hoca “merdiven benim değil mi, istediğim yerde satarım” der. Şimdi, buradaki, tahlile girdiğimiz zaman, bu fıkroda, aslında alan, hırsızlık yapma, birşeyi izinsiz alma alanı iken, münakaşa daha sonra o alandan kaydırılıp, merdivenin orada satılıp satılamayacağı alanına geçirilmiş ve Hoca, hem bir zor durumdan kurtulmuş hem de zekâsını göstermiştir.

Bir de, eski kültürümüzle ilgili fıkralar var. Bu, sadece bize ait, milliyet fikriyle ilgili fıkralar bunlar. Eyüp kelimesi meselesi var. Hoca'da “çocuğunuzun ismini Eyüp koymayınız, kullana kullana, söylene söylene eskir ve ip olur” der. Eski yazıyı bilenler hatırlarlar, Eyüp yazılışından tutun, ip şeklinde de yazılır; bu, doğrudan doğruya bir kültürle ilgilidir ve bu fıkra, Eyüp kelimesinin eski yazılış şeklini bilmeyen ve ip kelimesinin anlamını bilmeyen başka milletler için de hiçbir anlam ifade etmez.

Örf ve adetlerimize dayalı, buna benzeyen Nasreddin Hoca'ya ait fıkralarımız var. Bu fıkralar da, ancak o örf ve adetini yaşadığı toplum içerisinde birşey ifade eder. Dinle ilgili olanlar var, sadece İslamiyetle ilgili olanlar İslam ülkeleri için birşey ifade eder vesaire.

Görüldüğü gibi, Nasreddin Hoca fıkralarının çok çeşitli metodlarla incelenmesi, bize önemli yeni bilgiler verecektir. Türkçe kelimeler üzerine kurulan fıkraların Hoca'ya ait olduğunu ispat edersek, onun Anadolu'da yaşayan bir Türk olduğunu kesinleştirmiş oluruz. Bugün, sadece Türk dünyasında, sadece İslam dünyasında, sadece İslam dünyasında

değil, bu dünyaya komşu olan, temasta olan bütün kültürlerde Nasreddin Hoca fıkraları vardır.

Sonuç olarak, Nasreddin Hoca'ya ait olan fıkraların mizah, nükte ve hiciv dışında aranmaması; motif ve amaç olarak keşfetme, aydınlatma ve düzeltme alanını aramak; daha sonra, kelime ve fikirler, ahlâk ve davranış, metot ve araçlar olarak da gözlem, sürpriz ve vurgulamanın kullanıldığını söylemek, en azından şimdilik fazla iddialı olmasa gerekir.

Saygılar sunuyorum; teşekkür ediyorum.

BAŞKAN – Sayın Prof. Dr. Fikret Türkmen'e biz de teşekkür ediyoruz; sağ olsunlar. Geç gelmeleri, bizi bu güzel bildiriden mahrum edecekti; kendilerine teşekkür ediyoruz.

Efendim, üç gündür devam eden Türk Halk Edebiyatı Bilgi Şöleni, beşinci oturumla sona erdi. Ancak, bu oturumun sonunda, bir genel değerlendirme var. Bu genel değerlendirme için, Düzenleme Komitesinin üyesi ve Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesinin değerli öğretim üyesi İsmail Parlatır'ı davet ediyorum.

Buyurun Sayın Parlatır.

GENEL DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. İSMAİL PARLATIR (*)

Çok değerli konuklar, Türkiye Büyük Millet Meclisi Sanat, Kültür, Yayın Kurulunun desteği ve katkısıyla, Konya Kültür, Turizm Derneği ve Vakfının ortaklaşa gerçekleştirdikleri "Türk Halk Edebiyatı Bilgi Şöleni ve Âşıklar Şöleni"nin böylesine coşkulu, böylesine bilimsel düzeyde yapılmasının mutluluğu içerisindeyiz.

Ben, burada, üç gün boyunca, sunulan bildirilerin tartışılan konuların, ortaya konulan fikirlerin, değer yargılarının bir tasnifini yapacağım.

Açılış ve sunuş konuşmaları dışında, otuz bildiri var. Esas bilgi şölenini kapsayan, bilgi şölenini içine alan otuz bildiri düşünülmüş. İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesinden üç arkadaşımız katılamamış, sebebini bilmiyorum.

Üç gün boyunca bilgi şölenine sunulan bildirileri muhtevalarına göre şöyle sınıflandırabiliriz :

1) Araştırmaya dayalı bildiriler;

2) Dil ve yazı diline dayalı olarak dile getirilen bildiriler;

3) Halk edebiyatının, halk şiirinin önde gelen şahsiyetlerini anlatan, tanıtan bildiriler;

4) Türkü dalında bildiri;

5) Manas...

Bu yıl, Manas'ın 1000. yıldönümü devletler arası şölenlerle, bilimsel değerlendirmeler ve bilimsel araştırmalar düzeyinde ve şenlikler düzeyinde kutlandı. Manas yılı ve bu Manas yılının bir küçük örneğini, Manasla ilgili bir küçük değerlendirmeyi Prof. Dr. Tuncer Gülensoy arkadaşımız yaptı. Böylelikle, bu bilgi şölenimizi renklendirmiş oldu.

Bilgi şöleninin "Birinci Oturum" unun ilk bildirisini Prof. Dr. Hasan EREN "Ozan" teriminin etimolojisi üzerinde durarak verdi. "Ozan" sözünün ilk olarak Prof. Dr. Fuat Köprülü tarafından işlendiğini vurgulayan Prof. Eren, bu sözün Dede Korkut Hikâyelerinden beri Türkçede var olduğunu işaret etti. Ayrıca tanınmış Rus Türkoloğu Gordlevski'nin "Ozan" sözünün Ermeniceden geldiği yolundaki tezinin de bilimsel

(*) PROF. DR. İSMAİL PARLATIR :

1946 yılında Konya'da doğmuştur. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezundur.

Halen mezun olduğu fakültede Yeni Türk Dili ve Edebiyat Bölününün Bilim Dalı Başkanıdır. Türk Dil Kurumu'nda da yürütme kurulu üyesidir. Ayrıca Kurumun Sözlük, Bilim ve Uygulama Kolu Başkanı ve Türk Dili dergisinin Yayın Kurulu üyesidir. Cezayir Üniversitesinde beş sömestir Türkçe-Osmanlıca dil dersleri vermiştir.

bakımdan mümkün olmadığını anlattı. Üstelik Türkmenler arasında yaşayan bu sözün Türkçe olması tartışma götürmez bir bilimsel gerçektir, diyerek Prof. Dr. Hasan Eren bildirisini tamamladı.

İkinci bildiriye sunan değerli araştırmacı-yazar Nezihe Araz, Türk dili bakımından, Türk dilinin güzelliği bakımından türkülerimizin değeri üzerinde durdu. Türkülerimizi bütün bir hayat içinde insanın insanla, insanın Tanrıyla, insanın sosyal çevresiyle ilişkilerini düzenlemede adeta bir “yasa koyucu” olarak değerlendiren Sayın Araz, ayrıca türkülerimizin ayrı ayrı bir hikâyesinin bulunduğunu da örneklerle dile getirdi.

Bu oturumun son bildirisini Prof. Dr. Hamza Zülfikar, “Yazı dilinin zenginleşmesinde halk edebiyatı metinlerinin önemi” konusunda sundu. Bu konuda Sayın Zülfikar bizim halk edebiyatımızın, halk şiirimizin, halk hikâyelerimizin, dualarımızın beddualarımızın, bilmecelerimizin Türkçeyi güzel ve zengin dilimizi ta Orta Asya’dan Anadolu’ya kadar taşıyan önemli bir kültür unsuru olduğunu anlattı. Bu halk kültürünün temel unsurlarından ayrı ayrı örnekler vererek dilimizin güzelliğini ve zenginliğini dile getirdi.

Bilgi şöleninin ikinci oturumunun ilk konuşmasını Prof. Dr. Nevzat Gözaydın yaptı. “Hukuk ile folklorun kesiştiği bir alan : Ad koymada yabancılaşma” adlı bildirisini Türkçede kişi adları koyma geleneğine bunun yasal durumları üzerinde yoğunlaştırdı. Özellikle son yıllarda ad vermede yabancılaşmanın örneklerini değişik yerel mahkeme kararlarından çıkardığı verilerle ortaya koymaya çalıştı.

Bir sonraki konuşmacı Yrd. Doç. Dr. Bekir Sami Özsoy, “Halk edebiyatında şiir ve insan” konulu bildirisini, âşıklık geleneği içinde yetişmiş genç bir ozan olarak doğmaca tarzında işledi. Salondaki dinleyiciler ile söyleşi biçiminde, zaman zaman da ezgiler ve deyişler eşliğinde bildirisini uygulamalı olarak sunan Bekir Sami Özsoy, ilgiyle izlendi.

Prof. Dr. Tuncer Gülensoy, bu yıl 1000. yılını kutladığımız “Manas Destanı”nın değeri üzerinde durdu ve bu destanın eğitim kurumlarında yeterince işlenmediğini dile getirdi. Manas’ın şiir dilini örneklerle anlatan Gülensoy, bu eserin yalnız Kırgız Türkünün değil, bütün Türklük dünyasının bir şaheseri olduğunu vurguladı. Bu zengin kültür hazinesinin çok yönlü inceden inceye işlenmesini önerdi.

İkinci oturumun ilgi çekici bir başka konuşmasını değerli yazar Recep Bilginer “Türk dilinin temel direği” konulu bildirisi ile yaptı. Nedir Türk dilinin temel direği? Ninniler, maniler, türküler, atasözleri, deyimler, tekerlemeler, destanlar, diyerek söze giren Bilginer, bildirisini bu kültür değerlerimiz üzerinde yoğunlaştırdı.

Prof. Dr. Önder Göçgün, bildirisinde Diyarbakır'ın yetiştirdiği ünlü halk sanatçısı Celâl Güzelses'in halk kültürüne katkılarını anlattı. Güzelses'in yalnızca bir ses sanatçısı olmadığını, o yörede derlediği folklor ürünlerine haysiyet kazandırdığını örnekleriyle belgeledi.

Yrd. Doç. Dr. Hayal Zülfikar, Anadolu'da esnafın arasında yaşayan, hatta geleneksel bir nitelik kazanan "Meslek adları"na bildirisinde geniş yer verdi. Yerel kaynaklardan olarak şeriye sicillerine, salnamelelerine dayanılarak tespit edilen meslek adları arasında, "bükücü, nefçi, bozacı, bozmacı, kapamacı, sofçu vb." yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır ve bunlar hâlâ yaşamaktadır.

Bu oturumun bir başka konuşmacısı ise Nazım İrfan Tanrıku lu idi. Tanrıku lu, âşıklık geleneği çerçevesinde "atışma dalı" konusunda değerlendirmelerde bulundu. Kendisinin de atışma yapabildiğini açıkladı.

Bu oturumun son konuşmasını Abdulah Satoğlu "Molulu Revaî" yi tanıtan bildiri si ile yaptı. 19. yüzyılın halk şairlerinden olan Revaî, Kayseri'nin Molu Köyünde doğmuştur. Bundan dolayı da Molulu olarak anılagelmiştir. Satoğlu, bu şairi tanıtırken şiirlerinden de örnekler verdi, bu şairin halk şiirimizdeki yerine ve önemine dikkatleri çekmeye çalıştı.

Birinci günün oturumları bu bildirilerin sunulması ile sonuçlandırılmış oldu.

İkinci günün ilk oturumunun başkanlık divanında Prof. Dr. Abdurrahman Güzel ile Ali Abbas Çınar bulunuyordu.

İkinci günün üçüncü oturumunun ilk konuşmasını Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, "Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivindeki Konya Konulu Çalışmalar" konusunda yaptı. Sakaoğlu, arşiv merkezindeki derlemeleri üç başlık altında topladı. Konya'yı kapsayan bölümde ise 154 kaset bulunduğunu ve bu kasetlerde Konya yöresi köylerinden derlenen manilerin ve ninnilerin yer aldığını vurgulayan Sakaoğlu, bu kasetlerden değişik örnekleri dinleyicilere sundu.

Bu oturumun ikinci bildirisini Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, "Vidin Türklerinin Türk halk edebiyatı mahsulleri" konusunda sundu. Macar diltisi Nemeth'in derlemelerinden ve eserlerinden yararlandığını belirten Güzel, özellikle Vidin yöresi masallar, hikâyeler, türküler, bilmece ler üzerinde durdu ve bunların varyantlarından, adlandırmalarından örnekler sundu.

Hayrettin İvgin, bildirisinde “Kalecikli Miratî”yi tanıttı. Ankara’nın Kalecik İlçesinde doğan 19. yüzyıl şairi Miratî, aynı zamanda destanları ile de tanınmış. Sayın İvgin, Miratî’nin şiirini tanıtırken bu yazdıklarından da örnekler derlemiş.

Üçüncü oturumun son bildirisini Muzaffer Uyguner, “Âşık Hüdayî” konusunda sundu. Saz şairi olarak Hüdayî’nin değerini şiirlerinden örnekler vererek ortaya koyan Uyguner, onun çok yönlü bir saz şairi olduğunu ifade etti; şekil, vezin ve kafiye yapısı bakımından da Hüdayî’nin şiirinin renkli ve zengin olduğunu örneklerle ortaya koydu.

Üçüncü oturum bu konuşma ile son buldu.

Dördüncü oturumun ilk bildirisini Ahmet Özdemir sundu. “Türk dünyası edebiyatlarında yaşayan folklor edebiyatımız” üzerindeki değerlendirmelerini önce halk edebiyatı ve folklor edebiyatı kavramları üzerine yoğunlaştıran Özdemir, bu değer yargısı çerçevesinde Türk dünyası edebiyatlarında yaşayan folklor unsurlarını tek tek gözden geçirdi.

Dördüncü oturumun ikinci konuşmacısı şair, yazar ve araştırmacı İsmail Ali Sarar idi. Sarar, Eskişehir’de yaşamış bir halk şairini, Ahmet Muhtar Balcıoğlu’nu tanıtmak amacıyla bildirisini sundu. Bu halk şairinin deyişlerinden örnekler verdi. Ayrıca bu şairin bir başka özelliğine dikkati çeken konuşmacı, onun aynı zamanda bir lokman hekim olduğunu da belirtti.

İsmail Ali Sarar’dan sonra sözü Ali Abbas Çınar aldı. Bu genç araştırmacı ise “Kazak Türklerinde bazı halk edebiyatı türleri” konusunda değerlendirmeler yaptı. Kazak Türklerinin halk edebiyatının zenginliğine dikkati çeken Çınar, bunlardan değişik örnekler verdi.

Konya yöresinin kültür değerleriyle uğraştığını bildiğimiz Konyalı bir araştırmacı Safa Odabaşı, gene Konya’da yetişmiş ve yaşamış bir halk şairi üzerinde bildiri sundu. Konu, Göçülü Âşık Mehmet Yakıcı, Konya’ya 30-35 km. uzaklıkta Göçü Köyünde doğan Âşık Mehmet’in hayat hikâyesini özetleyen Odabaşı, onun şiir söyleme becerisi üzerinde durdu ve tanınmış üç destanını tahlil etti.

İkinci günün ikinci oturumunda söz alan bir başka araştırmacı da Hüseyin Yurdabak oldu. “Halk edebiyatımızda manilerimizin yeri”ni irdeledi. Manilerden örnekler vererek bizim mani edebiyatımızın zenginliğini gözler önüne sermeye çalıştı.

İkinci günün bir başka konuşmacısı ise Cevdet Aslangül oldu. Aslangül, “Erzurumlu Emrah” üzerinde bir bildiri hazırlamıştı. Burada daha çok Erzurumlu ile Ercişli Emrahların birbirine karıştırılmasını

gündeme getiren Aslangül bu alanda bilimsel çalışmalarda bulunan araştırmacıların eserlerini de kaynak olarak kullandı.

İkinci günün son oturumu, yani dördüncü oturumun son konuşmacısı Seyit Küçükbezirci oldu. “Konya’da çocuk tekerlemeleri ve halk edebiyatı” konulu bildirisinde konuşmacı, tekerlemelerin halk edebiyatımızdaki yerini ve önemini belirttiikten sonra bu konuda kaynak yetersizliğine parmak bastı. Çocuk tekerlemelerinin anonim halk edebiyatının bir üst başlığı olabileceğini dile getirdi ve tekerlemelerin özelliklerini ve kapsamını anlattı. Bu konuda en büyük eksikliğin bibliyografya olduğunu, araştırmacıların bu eksikliği en kısa zamanda gidermeleri gerektiği dileğinde bulundu.

Üçüncü günün beşinci oturumunda sözü ilkin Âşık Şeref Taşlıova aldı. Taşlıova “Türkiye Âşıklar Bayramı Konya’da otuz yılda gördüklerim” başlıklı bildirisinde Konya’da otuz yıldan beri yapılagelen “Âşıklar Bayramı’nda gördüklerinden, yaşadıklarından bir demet anı sundu. Gerçekten Konya’da bu bayramın geleneksel bir kimlik kazanmasında dikkate değer tespitlerdi bunlar. Hem âşıklar açısından hem de Konya ve Konyalılar açısından Taşlıova’nın anılarında Konya’ya gelmiş ve buradan geçmiş nice güçlü âşıkların adlarını anıyoruz.

İkinci konuşmacı olarak sözü Konya Turizm ve Kültür Derneği ve Vakfı Başkanı Sayın Feyzi Halıcı aldı. O da Âşık Şeref Taşlıova’nın anılarından farklı nitelikte gene 30 yılın Âşıklar Bayramı’nı anlattı. Bir anlamda Feyzi Halıcı’nın konuşmaları bir anılar manzumesi idi.

Ardından toplantıya, gecikmeli katılan iki bilim adamımız söz aldı. İlki Prof. Dr. Nilgün Çelebi idi. Sayın Çelebi, “Konya Âşıklar Bayramı”nı sosyolojik açıdan tahlil etti. Âşıklar ve yetiştikleri yörelerin sosyolojik özellikleri ile Konya’nın bütünleşmesine dikkatleri çekti.

Bilgi şöleninin son konuşmacısı ise Prof. Dr. Fikret Türkmen oldu. Türkmen, “Nasreddin Hoca Fıkraları” üzerinde durdu. Fıkraların psikolojik yapısını, edebî yönünü, hiciv, nükte, şaka, latife, istihza, tahkir hatta hikâye gibi pek çok terim özelliklerini ayrı ayrı değerlendirdi. Komik unsurları, zekâ ve kelime oyunları ile ilgili edebî sanatları hocanın fıkralarında değerlendirdi.

Bütün bu değerlendirmeler ışığında “Konya Âşıklar Bayramı”nın 30. yılında gerçekleştirilen “Türk Halk Edebiyatı Bilgi Şöleni” oldukça seviyeli ve bilimsel bir düzeyde sona erme başarısını gösterdi. Adlarını tek tek andığım bilimsel bildirilerin içeriği bizi böylesine olumlu bir yargıya götürüyor.

Kısaca, TBMM Kültür ve Sanat Yayın Komisyonu ile Konya Turizm Derneği ve Vakfı'nın ortaklaŗa ger ekleŗtirmiŗ olduğu bu Türk Halk Edebiyatı Bilgi şöleni, Sayın Valimin de çok veciz bir biçimde dile getirdikleri gibi, gerçekten bir bilgi şöleni olarak k , artık bundan sonra "sempozyum" demiyoruz. Türk Dil Kurumu olarak her yerde bilgi şöleni diyeceğiz. Kendimizin içinde bulunduğumuz toplantılarda bilgi şölenini artık sevdik, sevdirmeye devam edeceğiz. Bu toplantılarda halk edebiyatı k , Recep Bilginer'in bildirisinin adı da oydu, Türk dilinin temel direği halk edebiyatı, halk kültürü, değeri ve değer yargıları, elbette dille yaŗayacaktır. Dilin gündeme gelmesi, zaman zaman Türk Dil Kurumu olarak bize sitemlerin de yöneltilmesi, bizim de bu konuda böylesine bilimsel toplantılarda bizi ilgilendiren konuların ne denli hassasiyetle dile getirildiğini görmemiz noktasında bir örnek oldu. Bu dikkatlerinden dolayı, bu hassasiyetlerinden dolayı, bu bilgi şölenine katılan ve bildiri sunan arkadaşlara da ayrıca bu konuya değindikleri için teŗekk r ediyoruz. Bütün kurum ve kuruluŗları ile baŗta Sayın Konya Valimiz, Sayın Belediye Baŗkanımız,  niversite'nin Sayın Rektörü, Konyalılar olarak bilgi ş lenimizi "Türkiye  şıklar Bayramının 30. Yıldönümü"n  coŗkuyla karŗılayan, destekleyen, y reklendiren bütün bu kurum ve kuruluŗları saygıyla anıyoruz, hizmetleri var olsun, kendilerine buradan şükranlarımızı arz ediyoruz. Teŗekk r ederiz.

OTURUM BAŗKANI – Teŗekk rler Sayın Parlatır.

Bu çok güzel değerlendirmeden sonra yine komitenin bir dileğini bilim adamlarımıza, araŗtırmacılarımıza aktarmak istiyorum. Malumunuz, bilgi şöleninin bildirileri basılacak; bildirilerin en kısa sürede komiteye, yani Sayın Feyzi Halıcı beyin baŗkanı olduğu komiteye ve vakfa bir an önce ulaŗtırılması dileğini iletiyorum. Bizler de merakla kitabı bekliyoruz, bir an önce basılmasını bizler de arzu ediyoruz.

Türk Halk Edebiyatı Bilgi şöleninin ve  şıklar Bayramının manevî destekcisi Sayın Valimiz de salonumuza teŗrif ettiler, kendilerinden kapanıŗ konuŗmasını istirham ediyoruz.

Sayın Valimiz; buyurun efendim.

KONYA VALİSİ ATILA VURAL – Değerli Baŗkan, kıymetli katılımcı ilim adamları, değerli misafirlerimiz, konuklarımız, değerli Konyalılar; 3 günden beri vilayetimiz zengin kültür ve sanat varlığının pırılıtlı bir sürecini yaŗadı, sizlerle çok güzel bir  alıŗmayı ger ekleŗtirdik.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin kuruluŗunun 75 inci yılında Kültür Sanat ve Yayın Kurulumuzun vilayetimize tevcih etmiŗ olduğu bu faali-

yeti büyük bir onur vesilesi sayarak, elimizden geldiğinde sizlere ağırlamaya çalıştık, kusurlarımız mutlaka olmuştur, eksiklerimiz vardır, hoşgörünüze sığınıyoruz, ama kazanan Türk kültürü olmuştur, Türk halk edebiyatı olmuştur, değerli hocamızın çözdüğü o kelimeyi, sözcüğü ben de bir kere daha burada ifade edeceğim. Sempozyum deyince ben rahatsız oluyordum. Vilayetimize bir sürü birim çalışmalar yapıldı, bu yabancı kelime bizi epeyce tedirgin ediyordu, Konya'da artık bundan sonra bilgi şöleni kelimesi inşallah yerleşecektir, tahmin ediyorum ki, Türkiye'de de büyük bir destek görecektir. Hakikaten bilgilerin olduğu bir zenginlik olarak şölen kelimesi bizim millî bir kelimemiz, daha kadimden geliyor, eskiden geliyor, tarihin derinliklerinden geliyor, bilgi zenginliğinin olduğu bir çalışmayı dile getiren bilgi şöleni sözcüğü meseleyi tam manasıyla izah eden bir kelime olmuştur, bu itibarla kendilerine de teşekkür ediyorum. 30 seneden beri resmen bir ömrünü kültüre, şiiire, sanata adanmış olan değerli hemşerimizin devam ettirdiği bu gelenek bu sene çok daha başka anlam kazandırdı. Türk halk edebiyatının içinde âşıklar büyük bir yer tutuyordu. İki olayın birleşmesi bambaşka bir çalışmayı vilayetimizde gerçekleştirme olanağını bize verdi, inşallah önümüzdeki sene bu bir teamül haline gelir, biz yine eski kelimelerden kurtulamıyoruz, yaşlarımız birbirine yakın, gelenek demek daha güzel, bu bakımdan TBMM'ine, çok değerli koordinatörümüzün bu temenniği iletmesini istirham ediyorum, bundan sonra Cumhuriyet Bayramının haftasıyla beraber, bu çok anlamlı haftada, millî benliğimizi bulduğumuz, cumhuriyeti kurduğumuz bu güzel günlerin yıldönümlerinde millî kültürümüzün çok önemli bir parçasını teşkil eden halk edebiyatının sorunlarının tartışılması, geleceğinin burada belirlenmesi, geçmişteki birtakım zenginliklerin ortaya çıkarılması, yanlışların düzeltilmesi, doğruların yerine konması bakımından bu bilgi şöleninin bir gelenek haline getirilmesini vilayet olarak istirham ediyoruz, talep ediyoruz ve bunun her türlü getireceği hizmetleri de şeref sayıyoruz, bize çok az görev verdiler, bu sene sadece bir öğlen yemeği ikram etme şansını verdiler, biz hepsine talibiz, onu da peşinen arz edeyim, buradaki konuklarımızı en iyi şekilde ağırlamaya özen gösteririz. Tabii Sayın Feyzi Halıcı'ya uzun ömürler temenni ediyoruz, o bu çileli yolda bugüne kadar zaman zaman tek başına kaldı, zaman zaman eleştirilere uğradı, yanlışlarla mücadele etti, ama yılmadı, belli bir çizgiyi bugüne kadar muhafaza etti, zaten âşıklar toplumunun ilk konuşmamda arz ettiğim gibi- mağrur, gururlu, şahsiyetine değer veren kişilerdir, maddiyattan uzak kişilerdir, onları küstürmeden, kucaklayarak, sevgiyle, saygıyla bugüne kadar bir bütünlük halinde muhafaza

etmiş olmak çok büyük bir önem taşıyordu. İnşallah bunun fizikî mekânlarını Konya gerçekleştirir. Âşıkların gelip kendi kendilerine söyleşebilecekleri bir kültür mekânı, âşıklar kahvesi gibi geçmiş anlatan bir kelime, ama biz onu bir kültür olarak kabul edeceğiz, orada onların bilgi sahibi olacağı mekanlar olacak, oturacakları yerler olacak, birbirleriyle şakalaşacakları düzen olacak, yani atışacakları yer olacak. Bunun yanında bir han kelimesini kullanmıştım, âşıklar hanı diyoruz, eğer beceirebilirsek, yapabilirsek, konaklayabilecekleri bir yer, yani bir vilayet evi var, bir hekim evi var, hâkim evi var, bir âşık evi niye olmasın. Gelip kapısını açıp sıcacık çorbasını içeceği, az bir parayla veya ücretsiz oturabileceği bir yer açabilirsek, böyle bir yeri Konya'ya kazandırabilirsek, kendimizi mutlu sayacağız.

Konya'da işiniz çok. Tarihin derinliklerinden günümüze bize tevdi edilmiş bulunan birtakım emanetleri maalesef arzu ettiğimiz gibi ihya edemiyoruz. Bunlardan bazılarını gerçekleştirmiş olmanın mutluluğunu yaşıyorum. Keykubat Camiinin 10 sene süren onarımı, idaremiz zamanında bitti, başlatanlardan Allah razı olsun, ama onu sürüncemede bırakanları da Cenab-ı Hakka tevdi ediyorum; çünkü, bu işin içerisinde bir teknik gelişme var, bir para sorunu var, bunlar bittiği halde iş eğer gecikiyorsa, orada bir sorun aramak lazımdır. Biz, bunu bu sene, bazı girişimlerle çözdük, Sayın Necmettin Cevheri her türlü parasal kaynağı sağladı, zaten diğer konularda da müteahhit firmayı biz zorlayınca -burada yabancı yok- hatta tehdit de edince bu iş bitti ve hizmete açıldı. Bugün sultanlar mezarlığı ve Alaeddin Keykubat Konya'nın en çok ilgi gören bir yeri haline geldi, gezdinizse görmüşsünüzdür, gezmedinizse lütfen bir uğrayın. Bizden çok yabancıları göreceksiniz. Geliyorlar fotoğraf çekiyorlar, abanoz ağacından yekpare yapılmış bulunan mihrap, asırlara meydan okuyarak, orada Türk kültürünün simgesi, el sanatının bir simgesi olarak mevcut duruyor, onlar da onarılmış durumdadır. Netice itibarıyla güzel bir hizmetle hazine dünyaya açıldı,

Bunun yanında bir Hacı Veysade Camiisini bitirdik, 9 senedir devam ediyordu. Bu cami niye bitmiyor diye sorulduğunda, para yok deniyordu, Hacı Veysade bir gönül adamıdır, Konya'da 1960'lı yıllarda vefat eden bu zatın çok büyük eserleri var, hizmetleri var, Konya onu sevmiş, bağrına basmış, Konyalılarla bütünleşmiş, vefat ettikten sonra adına bir cami yapmak istemişler, güzel bir şey. Her cuma günü Hacı Veysade Cami için para toplanması hoş bir şey, o zatın mezarında rahatsız olduğunu düşünüyordum, geldiğim günden beri ben de tedirgin oldum,

çünkü her camide para toplanıyor, camiye bitirmek istiyorduk. Buna son vermek için ne kadar lazım olduğunu sorduk, 1 milyar dendi, 2 milyar 700 milyon para temin ettik ve buyurun dedik ve bir daha lütfen bu para isteme işini gündeme getirmeyin ve camiye bitirin dedik ve sonunda cami bitti.

Önünde İpekyolunun kervan yolu var, kervansarayları var, Zazadın Hanı var, içinde bugün maalesef koyun otlatıyoruz, belki bir iki şahıs orada gidip arzu etmediğimiz şekilde piknik yapıyor; yani içki içiyor veya şunu bunu yapıyor. Onun önünde Kızılören Hanı var, Beyşehir yolu üzerindedir, Armutlu Hanı var, bunlar o ipek yolunun kenarında tesbih böceği gibi, pırlanta birer gerdanlığın taneleri gibi dizilmiş, zamanın içerisinde bize gelmiş hatıralar, bunları ihya etmem lazım.

Ayrıca, Susuz çeşmenin yanında da bir hanımız var ve Karapınar'da Selimiye Külliyesi var, görebildiniz mi, zamanınız olursa gidin görün, oradaki çarşısı hamamı, camiye, hanı görün, bunlar Selçuklu mimarisinin en güzel örnekleridir. Vilayetimiz bugün o zamanki imparatorluğun hudutlarını teşkil eden hududu hâlâ muhafaza ediyor, bu hudutlar içerisinde doğa zenginlikleri yanında, kültür zenginlerini hayata geçirme, onları ihya etme görevini üslenmiş durumdadır. İnşallah Cenab-ı Hak bize o yolda da yardımcı olacaktır. Tabii Kubadabat Sarayı bugün Beyşehir Gölünün kenarında Alaaddin Keykubat'ın yazlık sarayında ihya etmeye uğraşıyoruz. Türkiye'nin değil belki de dünyanın ilk yerleşim birimi olan Çatalhöyük'te 9 bin senelik bir şehri meydana çıkarmaya çalışıyoruz. buradaki faaliyetleri görmeyi dilerim, bilgisayarlarla elde edilen doneler birleştirilir, oradan o zamanki şehir yapısı meydana çıkarılmaya çalışılıyor, İngilizler ve diğer bilim adamları bu konuda elele vermiş, orada bir gayret içerisindeler.

Konya'nın her tarafı apayrı bir değer ve zenginlik içerisindedir. Biz, bu mübarek yerdeki, bize düşen görevin bilinci içinde Hz. Mevlana'nın hoşgörüsüyle, onu dünyaya en iyi şekilde tanıtacak çalışmalara da imkân verecek bir gayretin içindeyiz. Bu gayretlerinizin arasında sizin bu teşvikiniz çok büyük değer taşıyor. Sizleri gelecek sene de bekliyoruz, her sene burada görmek istiyoruz. Değerli üstadımıza da bu bayramları bizlere yaşattığı için tekrar huzurunuzda şükranlarımı arz ediyorum. Beni mazur göreceğinizi de ümit etmek istiyorum; çünkü, toplantıların çok arzu etmeme rağmen bilimsel kısımlarında olamadım, çünkü biz istediklerimizi değil, istenilenleri yapma durumunda olan insanlarız. Bir yere gidip bir kahve veya bir çay içemezsiniz, bir yerde oturup bir tavla oynayamazsınız, bir film den hoşlanıyorsanız, gidip onu sonuna kadar

izleyemezsiniz. Sabahleyin Beyşehir'e gittim, orada 2000 yılına doğru Beyşehir'de ticaret ve sanayi panelini düşünmüş ticaret odası, yeni kurulmuştu, yeni hevesti, onlara güç vermem gerekiyordu, oraya gidip bir saat kalmak suretiyle üç saattir yollardayım, inşallah affedeceksiniz, affetmişinizdir, sizlere şükranlarımı tekrar arz ediyorum. Sizleri tekrar vilayetimizde görmek dileğimle tekrar saygılarımı sunuyorum.. (Alkışlar)

OTURUM BAŞKANI – Sayın Valimize çok teşekkür ediyoruz. Sağol-sunlar, lütfettiler. kapanış konuşmasını yaptılar. Şimdi, müsaadenizle son sözü Sayın Feyzi Halıcı beye vermek istiyorum.

Sayın Halıcı, buyurun efendim.

FEYZİ HALICI – Teşekkür ederim.

Değerli konuklar, yıllardan beri kongrelerdeyiz, bayramlardayız, şö-lenlerdeyiz, 10 Kasım'a kadar üç yerde daha konferansım olacaktır, üç ayrı vilayete gideceğim. Daima âşıklar bayramını başlatırken arkadaşla-rıma DSİ'deki restoranı, yemekhaneyi ayırdım, onlar yerler, erken saat-lerde onlar gelene kadar lafı biraz balonvari şişirirdim, uzatırdım, ama gördüğüm anda da keserdim, bu bir adettir.

Sevgili Valimiz çok güzel noktalara temas ettiler ve Mehmet Batur'un şiirinin bütününe okumak istiyordum, ama bir yerde Zazadin Hanından bahsettiler. Bu han, kutsal bir handır; bu Türk kültür hayatının bir sim-gesidir, imajıdır. Bir şey söylediğim zaman, o faaliyete başlamak için, sö-zü söylerim, bazı insanlar fikir adamıdır, bazı insanlar onu planlayıcıdır, bazı insanlar da o planı uygulayıcıdır, maddi ve manevi olarak. Zazadin Hanının şöyle bir önemli yeri vardır. 1986'da, İstanbul Kültür Sarayın-da Mevlana törenlerini yaptığımız yıllardan biri idi; Nejat Eczacıbaşı ba-na dediler ki, "Feyzi bey, benle belediye başkanı, Konyalı semazenleri Berlin'in kuruluş yıldönümü dolayısıyla 1987 yılında Berlin'e davet edi-yorlardı. Berlin'deki Türk ve Alman halkı arasındaki kültür ve gönül dostluğunun temadiyesi içerisindeydi. Dedim ki, canlabaşla yaptığımız o merasimde, bu görevi yerine getireceğimizi söyledim. Yalnız hakikaten bilmiyordum Berlin'in kuruluşunun 1237 yılı olduğunu, hayret ettim ve o zaman orada yapmış olduğumuz konuşmayı anlatıyorum, oraya git-tim, filarmoni salonu 10 bin kişilik, böyle bir dikdörtgen falan değil de, böyle kademeli filan böyle muhteşem bir salon akustiğe falan ihtiyacı yok, dedim ki, Sayın Bakan, sizin yapmış olduğunuz davet üzerine bu-roya geldim, 32 gönül, dostluk ve kardeşimle beraber, Berlin'in kuruldu-ğu yıl, Berlin'in şehir olarak kurulduğu yıl, Selçuklunun başkenti Kon-ya'da dünyanın ilk kültür merkezi ve ilk turistik otelinin açılış töreni

yapılıyordu dedim ve o açılış törenine bir gönül eri olan Mevlana Celalettin Rumi katılmıştı ve o yıllarda yazmış olduğu şiiri, ondan üç, dört asır sonra, bir gönül padişahı, tamamen bir gönül eri, sanat eri, III. Selim, kendi bulduğu makam, Sûzidılara makamında bestelediği bir ayin, sûzidılara ayinini besteleyen bir padişah, bir gönül padişahı, bir imparator, büyük bir imparatorluğunun, padişahlığının eseriyle sizin huzurunuzda geliyoruz” dedim.

Hız. Mevlana'nın Zazadın Hanının açılış törenine giderken yazmış olduğu şiiri, ondan iki, üç asır sonra, III. Selim'in bestelediği bir ayinle huzurunuzda geliyoruz ve uzak Anadolu'dan sıcak Anadolu halkının selamlarıyla, sevgileriyle beraber geliyoruz. Bu konuşmayı yaptım, merasim icra edildi, fakat kültür bakanının yanında kim oturuyordu biliyor musunuz; bir tarafında Zülfü Livaneli, öbür tarafında da Yaşar Kemal oturuyordu, merasimi yaptık, bitirdik, çok centilmen de bir insan, geldi heyet mensuplarına, bize teşekkür etti ve ayrılırken Yaşar Kemal benim yanıma geldi, Yaşar Kemal ile beraber, Aziz Nesin falan, biz o yılların 7 Gün mecmualarında 1940'lı yıllarda şiirler yazardık, Aziz Nesin, Bediâ Nesin imzasıyla, Yaşar Kemal de Raşit Kemali imzasıyla şiirler yazarlardı, o yıllardan beri Yaşar Kemal'i şahsen tanıyorum. Yaşar Kemal yanıma geldi. “Feyzi sana bir gerçeği söyleyeyim mi, ben bütün bu bayramları, sizin Mevlana törenlerinizi, âşıklar bayramını, güvercin güzellik yarışmasını, at yarışlarını, cirit oyunlarını; kavun bayramı, karpuz bayramı, Safranbolu evleri gibi diye düşünürdüm; fakat, senin yapmış olduğun bu faaliyetlerin büyüklüğünü, derinliğini bugün anladım” Nasıl anladığınızı sordum, o da “bu adam ayin başladığı andan itibaren elimi öylesine bir sıkı tuttu ki, sonuna kadar bırakmadı. O zaman bu Alman kültür bakanının, şahsen değil de Alman milleti olarak Hız. Mevlana'ya ve III. Selim'e bulmuş olduğu makamla, söylediği ayinin güzelliğini onlardan anladım. Rica ediyorum İnce Mehmet'in ikinci baskısını okumadıysan, oku, ben orada mevlevî dergâhlarından bahsediyorum”. dedi. Bunu bir kesit olarak anlatmak istedim.

Katılan bütün arkadaşlarımıza, bilim adamlarına teşekkür ediyorum. Konya Valimize, bulundukları yıldan itibaren daima faaliyetlerimize destek oluyorlar, aynı şekilde Konya Belediyesi de sağolsun destek oluyorlar. Aynı şekilde Konya Belediyesi de sağolsun, destek oluyor; ama, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulunun çok değerli parlamenterlerine Meclis Başkanımız Sayın İsmet Sezgin Bey'le telefonla konuştuğumda, Meclis Başkanı “ilk fırsatı bulduğum anda bugün-yarın mutlaka gelirim” çünkü, kendisi aynı zamanda parlamenter şairdir,

parlamentar şairler kitabında hakikaten ona haklı olduğu önemli yeri verdim. Sabahleyin bir şey söyledim, ama gözden kaçtı, dayımın oğlu Sefa Odabaşı ile beraber biz Konya'da inşallah folklor ve halk edebiyatı Etnografya müzesini inşallah kuracağız. Benim sahip olduğum fotoğrafların sadece değeri 5 milyar Türk Lirasıdır. Türkiye'de 1892 Viyana Halı Kongresinden sonra 1902'de Konya Sanayi Nefise okulunda, Reşat Ekrem Koç'un babası, onun müdürlüğü zamanında Alonyalı Ferit Paşa, Konya Valisi halı sergisi açıldı, o halı sergisinde 3 600 halı katıldı. Ben bir cümleyi yıllarca takip eden bir insanım, Alonyalı Ferit Paşa diyor ki, burada 3 600 halının renkli fotoğraflarını çekin, bu bir emirdir. Bu emiri zamanın ikdam gazetelerinde takip ettim, bütün gücümüzle Vali Bey'in vermiş olduğu emirle, çekilmiş olan fotoğrafı Sefa ile beraber arıyoruz. Eğer bulursak, dünya çapında bir kültür payı olacaktır.

Sözlerimi burada kesiyorum. Şimdi, bilgi şölenine katılan arkadaşlarımızın plaketlerini, yine Meclisimizin hazırlamış olduğu plaketleri vermek üzere Sayın Valimizi buraya davet ediyorum. Bu suretle de, üç gün süren bilgi şölenimiz burada bitmiştir.

Buyurun Sayın Valimiz.

(Konya Valisi tarafından plaketler verilmiştir.)

